

**ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΙΚΡΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ**

ΗΛΙΑΣ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΦΟΙΤΗΤΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Η. ΖΑΧΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2011

Σελ. 32-43

στους γονείς μου

Ηλία και Κωνσταντίνα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ :ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	11
1.1 ΤΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΧΩΡΟ.....	11
1.2 ΤΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ.....	13
1.3 Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	15
1.3.1 Δήμοι – Κοινότητες	15
1.3.2 Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση	16
1.3.3 Περιφέρειες	18
1.4 ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	21
1.5 ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	21
1.5.1. Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ)	24
1.5.2. Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης	25
2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ : ΝΗΣΙΑ ΚΑΙ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ.....	32
2.1 ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ	32
2.2 ΝΗΣΙΑ ΚΑΙ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	33
2.2.1 Γενικά στοιχεία	33
2.2.2 Πληθυσμιακά στοιχεία.....	34
2.2.3 Οικονομικά στοιχεία	35
2.2.4 Προβλήματα των νησιωτικών περιοχών της Ελλάδας	39
2.2.5 Μια θεωρητική προσέγγιση στην ανάπτυξη των νησιών.....	40
2.2.6 Αναπτυξιακός Σχεδιασμός	41
2.3 ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	43
2.3.1 Περιφερειακή Πολιτική.....	43
2.3.2 Αγροτική Πολιτική	43
2.3.3 Περιβαλλοντική Πολιτική	46
2.3.4 Ενεργειακή Πολιτική.....	47
2.3.5 Πολιτική για τις μεταφορές	50

2.3.6 Χωροταξική Πολιτική	51
2.3.7 Πολιτική για τον Τουρισμό.....	52

2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ : ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ54

3.1 ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΤΑΣΕΙΣ	54
3.2 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΚΑΙ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	54
3.3 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	55
3.4 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.....	56
3.4.1 Συμμετοχή στο Α.Ε.Π.	57
3.4.2 Εισροή συναλλάγματος	58
3.4.3 Απασχόληση	59
3.4.4 Δημόσια έσοδα	59
3.4.5 Συμβολή στην Περιφερειακή Ανάπτυξη.....	59
3.4.6 Σύγκριση με την Ε.Ε. και άλλες χώρες	61
3.4.7 Πλεονεκτήματα και αδυναμίες του Ελληνικού Τουρισμού	62
3.5 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	
3.5.1 Φυσικοί πόροι	63
3.5.2 Εγκαταστάσεις τουριστικής υποδομής	64
3.6 ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ.....	67
3.7 Β' Κ.Π.Σ.....	69
3.7.1 Δράσεις - Αποτελέσματα	69
3.7.2 Δυσχέρειες του προγράμματος	71

4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ : Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ 73

4.1 ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ.....	74
4.1.1 Γεωγραφικά στοιχεία – Εσωτερικές ζώνες	74
4.1.2 Πληθυσμός.....	74
4.1.3 Ακαθάριστο Εγχώριο Περιφερειακό Προϊόν	81
4.1.4 Απασχόληση.....	84
4.1.5 Τομείς Παραγωγής	86
4.1.6 Υποδομές	88

4.2 ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	93
4.2.1 Περιφερειακή πολιτική.....	93
4.2.2 Αγροτική πολιτική	102
4.2.3 Περιβαλλοντική πολιτική	103
4.2.4 Κοινωνική Πολιτική	104
4.3 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ.....	104
4.4 ΣΤΟΧΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2000 - 2006.....	105
4.4.1 Στόχοι.....	105
4.4.2 Ειδικοί στόχοι	108
4.4.3 Αναμενόμενες επιπτώσεις	111
5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ : ΜΙΚΡΕΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ	113
5.1 ΜΙΚΡΕΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ	113
5.1.1 Γενικά στοιχεία	113
5.1.2 Οικονομικά στοιχεία	113
5.1.3 Υποδομές	115
5.1.4 Καθορισμός ορίων οικισμών.....	115
5.1.5 Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά	116
5.1.6 Σχέδιο Ανάπτυξης	119
5.2 ΔΟΝΟΥΣΑ	121
5.2.1 Γενικά στοιχεία.....	121
5.2.2 Οικονομικά στοιχεία.....	121
5.2.3 Υποδομές	122
5.2.4 Αρχαιολογικά στοιχεία – Πολιτισμικά Στοιχεία	123
5.2.5 Φυσικοί – Τουριστικοί Πόροι	124
5.2.6 Σχέδιο Ανάπτυξης	125
5.2.7 Σχόλια – Προτάσεις	125
5.3 ΣΧΟΙΝΟΥΣΑ	127
5.3.1 Γενικά στοιχεία.....	127
5.3.2 Οικονομικά στοιχεία.....	127
5.3.3 Υποδομές	127
5.3.4 Αρχαιολογικά στοιχεία – Πολιτισμικά Στοιχεία	129
5.3.5 Φυσικοί – Τουριστικοί Πόροι	130
5.3.6 Σχέδιο Ανάπτυξης	131
5.3.7 Σχόλια – Προτάσεις	131
5.4 ΚΟΥΦΟΝΗΣΙΑ	132
5.4.1 Γενικά στοιχεία.....	132
5.4.2 Οικονομικά στοιχεία.....	132
5.4.3 Υποδομές	132

5.4.4 Αρχαιολογικά στοιχεία – Πολιτισμικά Στοιχεία	134
5.4.5 Φυσικοί – Τουριστικοί Πόροι	135
5.4.6 Σχέδιο Ανάπτυξης	136
5.4.7 Σχόλια - Προτάσεις	136
5.5 ΗΡΑΚΛΕΙΑ	137
5.5.1 Γενικά – Μορφολογικά Στοιχεία	137
5.5.2 Οικονομικά στοιχεία	137
5.5.3 Υποδομές	138
5.5.4 Αρχαιολογικά στοιχεία – Πολιτισμικά Στοιχεία	139
5.5.5 Φυσικοί – Τουριστικοί Πόροι	140
5.5.6 Σχέδιο Ανάπτυξης	141
5.5.7 Σχόλια - Προτάσεις	141

6. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΞΙ : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΤΕΣΣΕΡΑ ΜΙΚΡΑ ΝΗΣΙΑ.....	142
---	------------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	147
---------------------------	------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΧΑΡΤΗΣ 1 : Οι 13 Περιφέρειες της Ελλάδας και η κατανομή των νησιών σε κάθε Περιφέρεια

ΧΑΡΤΗΣ 2 : Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

ΧΑΡΤΗΣ 3 : Νομός Κυκλάδων , εξέλιξη πληθυσμού την περίοδο 1991 – 1998 , Διάρθρωση ΑΕΠ κατά τομέα (1994) , Δηλωθέντα κατακεφαλήν εισοδήματα 1991-1995

ΧΑΡΤΗΣ 4 : Νομός Κυκλάδων – Μικρές Ανατολικές Κυκλάδες (πληθυσμιακά στοιχεία 1991

ΧΑΡΤΗΣ 5 : Νήσος Δονούσα

ΧΑΡΤΗΣ 6 : Νήσος Άνω Κουφονήσι , Νήσος Κάτω Κουφονήσι

ΧΑΡΤΗΣ 7 : Νήσος Ηρακλεία

ΧΑΡΤΗΣ 8 : Νήσος Σχοινούσα

ΧΑΡΤΗΣ 9 : Επικίνδυνες βραχονησίδες

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου .

Η επιλογή του θέματος έχει ως ληξιαρχική πράξη γέννησης μία διαπίστωση : την πολύπλευρη και αξιοσημείωτη μεταμόρφωση του νησιωτικού τοπίου που βρίσκεται σε εξέλιξη .

Η γεωγραφική , οικονομική και κοινωνική απομόνωση ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των νησιών και των νησιωτικών περιφερειών έχει αποτελέσει αφετηρία πολιτικών παρεμβάσεων για την επίλυση των αναπτυξιακών προβλημάτων που κατά κύριο λόγο οφείλονται στην περιφερεικότητα των αναφερόμενων χωρικών ενοτήτων . Η έλλειψη προσβασιμότητας είναι σαφώς ο σύμμαχος του έντονου περιφερειακού προβλήματος που επιβιώνει σε όλον τον Ελλαδικό χώρο .

Οι στόχοι αυτής της εργασίας αναφέρονται στα εξής :

- Αφού γίνει μιά συνοπτική αναφορά στο περιφερειακό πρόβλημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης , το οποίο δυνητικά εντείνεται με τις συνεχόμενες διευρύνσεις της , ακολουθεί η διαπίστωση του ιδίου προβλήματος στον εθνικό μας χώρο και αποτυπώνεται η θετική επίπτωση της εφαρμογής του αποκεντρωτικού συστήματος στην Ελλάδα , αφού η λειτουργία ισχυρής τοπικής αυτοδιοίκησης αναμένεται να αποτελέσει σημαντικότερη παράμετρο στη διαμόρφωση και πραγμάτωση του εθνικού και περιφερειακού αναπτυξιακού σχεδιασμού , καθώς και στην ομαλή εφαρμογή της κύριας έκφρασης των νέων πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσα από τα Κοινοτικά πλαίσια Στήριξης .
- Στη διατύπωση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των νησιωτικών περιφερειών , στη συγκριτική τους αναφορά με το σύνολο του Ελλαδικού χώρου , στη συνοπτική αναφορά των κοινοτικών πολιτικών , στην παρουσίαση της κύριας οικονομικής δραστηριότητας των νησιών , τον τουρισμό , καθώς και στις δράσεις που σχεδιάστηκαν για την απορρόφηση πόρων από το Β΄ ΚΠΣ και τα σχετικά αποτελέσματα .
- Στις αναπτυξιακές επιπτώσεις που είχε το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Νοτίου Αιγαίου 1994 –1999 στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου , τις κοινοτικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν στην Περιφέρεια , καθώς στον αναπτυξιακό σχεδιασμό για την περίοδο 2000 – 2006 και τις αναμενόμενες επιπτώσεις .

- Στην παρουσίαση των νήσων : Δονούσα , Ηρακλειά , Σχοινούσα , Κουφονήσια , και στις προτάσεις αναπτυξιακού σχεδιασμού στον αναφερόμενο νησιωτικό μικρόκοσμο .

Η εκτενής αναφορά στην παρουσίαση της Περιφέρειας Ν. Αιγαίου , στην οποία ανήκουν τα αναφερόμενα νησιά καθώς και στην κύρια προωθητική δραστηριότητα των νησιωτικών περιοχών γίνεται ακριβώς για τη διατύπωση της υπάρχουσας τάσης ανάπτυξης αλλά και για τις δυνατότητες επιλογών για την βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη των μικρών αυτών νησιών με αναπτυξιακό ορίζοντα την αποφυγή της πολύπλευρης και εκτεταμένης χρήσης των περιορισμένων φυσικών συστημάτων και ιδιαίτερα των παράκτιων οικοσυστημάτων , που λόγω του μικρού μεγέθους των νησιών μπορούν να προκαλέσουν αρνητικές μη αντιστρεπτές μεταβολές .

- ♦ Στο **πρώτο κεφάλαιο** παρουσιάζεται το περιφερειακό πρόβλημα σε κοινοτικό και εθνικό επίπεδο , η εφαρμογή του αποκεντρωτικού συστήματος για τη προώθηση της τοπικής αυτοδιοίκησης και την ένταξή της με αξιώσεις στη συνολική αναπτυξιακή διαδικασία καθώς και τις ευρωπαϊκές πολιτικές που προωθούν αυτή τη διαδικασία .
- ♦ Στο **δεύτερο κεφάλαιο** γίνεται αναφορά στις νησιωτικές περιφέρειες της Ελλάδας σε σύγκριση με άλλες νησιωτικές περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και μεταξύ τους , καθώς και σε πολιτικές που επηρεάζουν την βιώσιμη ανάπτυξή τους μέσα κυρίως από την άρση της απομόνωσής τους και την ενίσχυση των ενδογενών πλεονεκτημάτων τους .
- ♦ Στο **τρίτο κεφάλαιο** παρουσιάζεται ο κλάδος του τουρισμού που αποτελεί την κύρια οικονομική και προωθητική δραστηριότητα των νησιωτικών περιοχών , οι προοπτικές καθώς και οι σχετικές πολιτικές .
- ♦ Στο **τέταρτο κεφάλαιο** παρουσιάζεται η Περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου , με τους νομούς Κυκλάδων και Δωδεκανήσου , οι κοινοτικές πολιτικές , με ιδιαίτερη αναφορά στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 1994 – 1999 τα μέτρα και τις δράσεις , καθώς και τις συνέπειες αυτών .
- ♦ Στο **πέμπτο κεφάλαιο** παρουσιάζονται τα νησιά Δονούσα , Ηρακλειά , Σχοινούσα και Κουφονήσια που αποτελούν νησιά της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου και συγκεκριμένα του Νομού Κυκλάδων , παρουσιάζουν κοινά αναπτυξιακά χαρακτηριστικά και αποτελούν χωρικές ενότητες , που η ανάπτυξή τους βρίσκεται σε επίπεδα όπου παρεμβάσεις και πολιτικές μπορούν να διατηρήσουν βιώσιμα την μοναδικότητά αυτών των νησιών , αποτέλεσμα που δυστυχώς απουσιάζει από τα τουριστικά αναπτυγμένα και υποανάπτυξη νησιά στο σύνολο του Ελλαδικού χώρου .

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω να εκφράσω στον επιβλέποντα καθηγητή κύριο Ηλία Σιδηρόπουλο καθώς και στον καθηγητή κύριο Κωνσταντίνο Αθανασόπουλο για το ενδιαφέρον τους και τις ουσιαστικές υποδείξεις τους .
Θερμές ευχαριστίες , για την παροχή βιβλιογραφικής υποστήριξης οφείλω στον καθηγητή κύριο Νικόλαο Κόνσολα .

Αθήνα 2001

1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ Εφαρμογή του αποκεντρωτικού συστήματος στην Ελλάδα και Περιφερειακή Πολιτική

1.1 Το Περιφερειακό πρόβλημα στον Ευρωπαϊκό χώρο

Οι σημαντικές διαφορές που υπάρχουν στα επίπεδα ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών, δηλαδή οι περιφερειακές ανισότητες, αποτελούν ένα σοβαρό εμπόδιο στη συγκρότηση του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου. Η αναγκαιότητα της κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής διαφαίνεται στο ότι οι περιφερειακές ανισότητες είναι πίο μεγάλες σε κοινοτικό παρά σε περιφερειακό επίπεδο, το σχήμα της χωρικής πόλωσης υπάρχει, αναπαράγεται και εντείνεται με τις διαδοχικές διευρύνσεις της Κοινότητας καθώς οι παρεμβατικές δυνατότητες που ενδέχεται να έχουν τα κράτη - μέλη είναι συχνά περιορισμένες. Ο συνηθέστερος τρόπος μέτρησης των περιφερειακών ανισοτήτων είναι η σύγκριση των επιπέδων του κατά κεφαλή εισοδήματος¹.

Καθώς προχωρά η διαδικασία ολοκλήρωσης της Κοινότητας², οι περιφερειακές ανισότητες αναδεικνύονται κρίσιμες τόσο σε οικονομικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο. Η διαπεριφερειακή διάχυση των οικονομικών δραστηριοτήτων που παρουσιάστηκε μετά το 1975 οφείλεται στην κρίση που έπληξε κυρίως τα αστικά κέντρα και ευνόησε τη διασπορά ελαφράς βιομηχανίας και υπηρεσιών στις περιφέρειες. Η συγκρατημένη ανάπτυξη που άρχισε μετά το 1984 βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στη χρήση νέων τεχνολογιών και οι ήδη ισχυρές περιφέρειες επωφελήθηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό από τις πλέον αδύνατες περιφέρειες που δεν μπόρεσαν να ακολουθήσουν τους ρυθμούς εκμοντερνισμού (υποδομές, ποιότητα ανθρώπινου κεφαλαίου, επιχειρηματική δραστηριότητα) του εξοπλισμού τους.

Η θεωρία της διάχυσης³ υποθέτει ότι η ανάπτυξη εισάγει την εκβιομηχάνιση και συγκέντρωση της παραγωγικής δραστηριότητας σε έναν μικρό αριθμό μεγάλων αστικών κέντρων, διαφορετικών από εκείνα στα οποία διαχέεται αργότερα, ευνοώντας την περιφερειακή ανάπτυξη, δηλαδή ανάπτυξη ως επέκταση των μεγάλων βιομηχανικών επιχειρήσεων που είναι συγκεντρωμένες στις μεγάλες πόλεις, με την προϋπόθεση ότι οι τεχνολογικές καινοτομίες στις μεθόδους παραγωγής, στην ενέργεια και τις επικοινωνίες επιτρέπουν την δημιουργία εξωτερικών οικονομιών. Στην πράξη όμως η συσσώρευση κεφαλαίου και εργασίας στις περιοχές ταχείας ανάπτυξης θα υποβαθμίσουν τις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες, αυξάνοντας τις περιφερειακές ανισότητες, που η τότε Ε.Ο.Κ. πίστευε ότι ήταν προσωρινές και χρειαζόνταν προσεκτικός συντονισμός των εθνικών οικονομικών πολιτικών και υιοθέτηση φιλελεύθερων αρχών και της κοινής αγοράς για την εξάλειψή τους. Χαρακτηριστικό είναι ότι η παραγωγική δομή των

¹ Ως δείκτης του επιπέδου ανάπτυξης χρησιμοποιείται το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν κάθε χώρας και περιφέρειας. Η διαίρεση του Α.Ε.Π. με τον συνολικό πληθυσμό ή τους απασχολούμενους εκφράζει το κατά κεφαλήν εισόδημα και την παραγωγικότητα αντίστοιχα.

² Η συνθήκη της Ρώμης - 1958 - δεν έκανε καμμία αναφορά γιά την εφαρμογή μιας κοινοτικής πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης

³ Στην νεοκλασική της μορφή.

περιφερειών επηρεάζει σημαντικά την κατανομή των ευεργετικών αποτελεσμάτων, που προκύπτουν από την οικονομική ολοκλήρωση σε υπερεθνικό επίπεδο και οι αναπτυγμένες περιφέρειες διεισδύουν ευκολότερα στη διευρυμένη αγορά, ενώ οι καθυστερημένες έχουν λιγότερες δυνατότητες να επωφεληθούν από τις οικονομίες κλίμακας που δημιουργούν οι ενοποιήσεις⁴.

Οι πολιτικές της πολιτικής ανάπτυξης και διάχυσης οδηγούν τελικά σε άνιση ανάπτυξη των περιμετρικών περιφερειών-κρατών αφού δεν υπάρχει εκμετάλλευση των τοπικών δυνατοτήτων ανάπτυξης, οι οποίες εξάγονται στις κεντρικές περιοχές. Οι πολιτικές της διάχυσης δημιουργούν ενδοπεριφερειακές ροές συντελεστών και προϊόντων, που μειώνουν την δυνατότητα ανάπτυξης στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές, αφού ευνοούν τις ροές του ειδικευμένου εργατικού δυναμικού προς τις πιο αναπτυγμένες περιοχές καθώς δημιουργούν την τάση, η αποταμίευση και τα κέρδη που δημιουργούνται τοπικά, να κατευθύνονται προς τις μητροπολιτικές περιοχές. Χαρακτηριστικό είναι ότι η ολοκλήρωση και η ανάπτυξη των καθυστερημένων περιοχών είναι διαδικασίες ασυμβίβαστες και ότι η πολιτική που οδηγεί στην ολοκλήρωση ευνοεί τις περιοχές-περιφέρειες που διαθέτουν πόλους ανάπτυξης σε βάρος των ήδη υποανάπτυκτων περιοχών.

Η στασιμότητα των ρυθμών μεγέθυνσης στις περιοχές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας που χαρακτηρίζονται από χαμηλό κατα κεφαλήν Α.Ε.Π. και η ένταση των περιφερειακών ανισοτήτων δημιούργησαν την ανάγκη για αυτόνομη περιφερειακή πολιτική που διαμορφώνεται μέσα από την αντίληψη χωρικών ιδιαιτεροτήτων και διαφοροποιήσεων. Η μορφή ανάπτυξης που ονομάζεται ενδογενής ανάπτυξη, δηλαδή η ικανότητα χάραξης της κατάλληλης αναπτυξιακής διαδικασίας, σε συνδυασμό με την ενεργοποίηση των διαθέσιμων πόρων (οικονομικών, ανθρώπινων, θεσμικών, πολιτιστικών) μιάς περιοχής και την ενδογενή δυναμικότητά της διαφαίνεται ως η πλέον κατάλληλη ειδικά σε περιοχές που η γεωγραφική τους απομόνωση και η έλλειψη συγκριτικών πλεονεκτημάτων - στην εγκατάσταση κεφαλαίου - αποτελούν τα χαρακτηριστικά της στασιμότητάς τους. Η στρατηγική της ενδογενούς τοπικής ανάπτυξης αποκτά καλύτερη έννοια όταν συνδέεται με την προώθηση της βελτίωσης του επιπέδου ζωής, χωρίς να απομονώνει τις τοπικές κοινότητες από την συνοχή που προσδιορίζεται από το οικονομικό σύστημα, μέσα στο οποίο λειτουργεί η εθνική⁵ (και υπερεθνική-κοινοτική) οικονομία.

Η διαδοχική ένταξη χωρών με χαμηλότερα επίπεδα ανάπτυξης διέυρνε την ομάδα των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών και έδειξε εντονότερο το περιφερειακό πρόβλημα της Κοινότητας ακόμα και αν δεν υπήρχε επιδείνωση στα προβλήματα των μεμονομένων περιφερειών. Ανεξάρτητα από άλλες παραμέτρους που συναρτώνται κυρίως με τις διαδοχικές κρίσεις από τις αρχές της δεκαετίας του '70, ο διπλασιασμός των κρατών-μελών και η ένταξη χωρών με χαμηλότερο επίπεδο ανάπτυξης δημιούργησε διεύρυνση των περιφερειακών ανισοτήτων. Η αρχική Κοινότητα των έξι κρατών-μελών είχε μεγαλύτερη ομοιογένεια από την μετέπειτα Κοινότητα των δώδεκα κρατών μελών. Η πρώτη διεύρυνση έγινε με την ένταξη της Μεγάλης Βρετανίας, της Ιρλανδίας και της Δανίας, και η δεύτερη το 1981 με την ένταξη της Ελλάδας. Η Ελλάδα και η Ιρλανδία έχουν χαμηλούς

⁴ Frey, *Intergration economique europeenne et developement regional*, 1971

⁵ Barquero, *Τοπική Ανάπτυξη*, 1991

δείκτες ανάπτυξης την περίοδο 1970 – 1982 και εμφανίζουν το χαμηλότερο κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. (μεταξύ 50 % και 65 % του μέσου κοινοτικού όρου) ενώ από τα αρχικά έξι κράτη - μέλη μόνο η Ιταλία βρίσκεται την ίδια περίοδο σε χαμηλή θέση (85% - 90 %) . Με την ένταξη της Ισπανίας και της Πορτογαλίας το 1986 , η κοινότητα μεγάλωσε σημαντικά σε μέγεθος αλλά ταυτόχρονα έγινε και πιο ετερογενής , αφού τα δύο νέα κράτη - μέλη είχαν υψηλότερη ανεργία , πληθωρισμό και ελλείμματα από τον μέσο κοινοτικό όρο . Η επόμενη διεύρυνση έγινε το 1990 με την ένταξη της Ανατολικής Γερμανίας , φυσική συνέπεια της ενοποίησης των δύο Γερμανιών . Το 1995 έγινε η τελευταία διεύρυνση της κοινότητας με την είσοδο της Αυστρίας , της Σουηδίας και της Φινλανδίας .

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα χρησιμοποιεί μία ιεραρχική διαίρεση των περιφερειών σε τρία επίπεδα ⁶ (στατιστικές εδαφικές μονάδες με την ονοματολογία "NUTS" - Nomenclature of Territorial Units for Statistics) . Κάθε κράτος - μέλος υποδιαιρείται σε ένα σύνολο περιφερειών επιπέδου NUTS 1 , καθεμιά από τις οποίες υποδιαιρείται σε ένα σύνολο περιφερειών επιπέδου NUTS 2 (οι 13 περιφέρειες στην Ελλάδα) , και στην συνέχεια αυτές υποδιαιρούνται σε ένα σύνολο περιφερειών επιπέδου NUTS 3 (οι νομοί στην Ελλάδα) . Η Κοινότητα υποδιαιρείται σε 71 περιφέρειες επιπέδου NUTS 1 , σε 183 περιφέρειες επιπέδου NUTS 2 (περιφέρειες που κυρίως αναφέρονται τα περιφερειακά προγράμματα και σε 1044 περιφέρειες επιπέδου NUTS 3 .

1.2 Το Περιφερειακό Πρόβλημα στον Ελλαδικό χώρο

Η Ελλάδα , μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 1981, παρά τις προσπάθειες της οικονομίας κατά την μεταπολεμική περίοδο για ισόρροπη ανάπτυξη σε όλες τις περιφέρειες της χώρας , αντιμετωπίζει έντονο περιφερειακό πρόβλημα με κύρια χαρακτηριστικά :

- ♦ Η μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού και οικονομικών δραστηριοτήτων στην Αθήνα έχει οδηγήσει στην άνιση κατανομή των αποτελεσμάτων της αναπτυξιακής διαδικασίας .
- ♦ Όλες οι περιμετρικές περιφέρειες βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση από τα μεγάλα παραγωγικά και καταναλωτικά κέντρα και αντιμετωπίζουν πρόβλημα πρόσβασης σε αγορές και καινοτομίες .
- ♦ Οι συνέπειες της γεωγραφικής τους απομόνωσης επιδεινώνονται από την ανεπάρκεια υποδομών , μεταφορών και επικοινωνιών . Περισσότερες δυσκολίες προκύπτουν για περιφέρειες που βρίσκονται σε φυσική απομόνωση λόγω της **νησιωτικής φύσης** τους και επίσης σε μεγάλη απόσταση από την Ευρωπαϊκή ήπειρο .
- ♦ Το επίπεδο επαγγελματικής εξειδίκευσης του εργατικού δυναμικού είναι περιορισμένο , δυσχεραίνεται έτσι η διάδοση νέων τεχνολογιών στους παραγωγικούς κλάδους και επηρεάζεται αρνητικά η παραγωγικότητα . Στην διάρθρωση της απασχόλησης παρουσιάζεται διογκωμένος ο τομέας

⁶ Η ιεραρχική διαίρεση αναφέρεται χωρίς τη συμμετοχή της Σουηδίας , της Αυστρίας και της Φινλανδίας

των υπηρεσιών κυρίως λόγω τουριστικών δραστηριοτήτων , και ο πρωτογενής .

- ♦ Η άναρχη δόμηση κυρίως στις αναπτυσσόμενες παραλιακές εκτάσεις , η καταστροφή του δασικού και γενικά φυσικού πλούτου καθρεπτίζουν το πρόβλημα υποβάθμισης του περιβάλλοντος .
- ♦ Παρατηρείται δημογραφική αποδυνάμωση με δυσμενείς προσδοκίες .
- ♦ Η κατανομή των οικονομικών δραστηριοτήτων είναι άνιση , με αποτέλεσμα την ανισότητα στις ευκαιρίες , στο εισόδημα και την κοινωνική ευημερία .

Τα προβλήματα ανάπτυξης των ελληνικών νησιών αποτελούν ιδιαίτερης σημασίας παράμετρο του ελληνικού περιφερειακού προβλήματος , εκτός από την οικονομική διάσταση , αφού η απομόνωσή τους αποτελεί παράγοντα διάρρηξης της ενότητας του ελλαδικού χώρου , που εγκυμονεί ακόμα και εθνικούς κινδύνους .

Ένα επίσης σημαντικό πρόβλημα είναι η έλλειψη ομοιογένειας στο εσωτερικό των περιφερειών , δηλαδή η ύπαρξη σημαντικών ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων .

Η Ελληνική Επικράτεια διαιρείται σε δεκατρείς περιφέρειες με σκοπό την πληρέστερη αντιμετώπιση του περιφερειακού προβλήματος . Η διαίρεση κατά κύριο λόγο γίνεται με βάση το κριτήριο της ομοιογένειας , καθώς της ιστορικής διαδρομής , γεωγραφικής διαμόρφωσης και πολιτιστικής ενότητας του ελληνικού χώρου . Οι δεκατρείς περιφέρειες της Ελλάδας είναι :

Περιφέρεια	Έδρα
Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	Κομοτηνή
Κεντρικής Μακεδονίας	Θεσσαλονίκη
Δυτικής Μακεδονίας	Κοζάνη
Ηπείρου	Ιωάννινα
Θεσσαλίας	Λάρισα
Ιονίων Νησιών	Κέρκυρα
Δυτικής Ελλάδας	Πάτρα
Στερεάς Ελλάδας	Λαμία
Αττικής	Αθήνα
Πελοποννήσου	Τρίπολη
Βορείου Αιγαίου	Μυτιλήνη
Νοτίου Αιγαίου	Ερμούπολη
Κρήτης	Ηράκλειο

Η αδυναμία των μικρών οικονομικά και πληθυσμιακά Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης να ενταχθούν με αξιώσεις στη συνολική αναπτυξιακή διαδικασία διόγκωσε το έντονο περιφερειακό πρόβλημα και οδήγησε την Κυβέρνηση το 1997

⁷ Νόμος 1622 / 1986 'περί Τοπικής Αυτοδιοίκησης , Περιφερειακής Ανάπτυξης και Δημοκρατικού Προγραμματισμού'.

σε μία προσπάθεια γεωγραφικής ανασυγκρότησης του χάρτη της α' βάθμιας αυτοδιοίκησης μέσω της υποχρεωτικής συνένωσης των δήμων και κοινοτήτων .

1.3 Η Εφαρμογή του αποκεντρωτικού συστήματος στην Ελλάδα .

Τα τελευταία χρόνια υπήρξε μία σημαντική αλλαγή στο διοικητικό χάρτη της χώρας . Η θέσπιση της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης και η αναδιάρθρωση των δήμων και κοινοτήτων με τη δημιουργία ευρύτερων μονάδων αυτοδιοίκησης , πολιτική η οποία ήδη από τη δεκαετία του 1950 ακολουθήθηκε από τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες (κυρίως Αυστρία , Βέλγιο , Δ. Γερμανία , Δανία , Αγγλία , Ολλανδία , Σουηδία)⁸ , αναδιέταξε πλήρως την οργάνωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης⁹ . Η ύπαρξη δευτεροβάθμιας , παράλληλα με την ενισχυμένη πρωτοβάθμια Τ.Α. , αποτελεί σημαντικό στοιχείο στη διαμόρφωση και πραγμάτωση των αναπτυξιακών προγραμμάτων και των ευρωπαϊκών περιφερειακών πολιτικών .

1.3.1 Δήμοι – Κοινότητες

Η πρωτοβάθμια αυτοδιοίκηση , αρχικά με τη μορφή μόνον δήμων εμφανίζεται ταυτόχρονα με την ίδρυση του ελληνικού κράτους και συγκεκριμένα με τον νόμο του 1833 . Ο νόμος αυτός επηρεασμένος από την βαυαρική αυτοκρατορία μεταφέρει βασικές αντιλήψεις της εποχής για το θεσμό της αυτοδιοίκησης . Ως καίρια χαρακτηριστικά του επισημαίνονται ότι το δημοτικό συμβούλιο δεν εκλέγεται με καθολική ψηφοφορία , ανανεώνεται κατά διαστήματα και μερικώς , ο δε Βασιλέας έχει δικαίωμα διάλυσής του . Ο δήμαρχος δεν εκλέγεται αμέσως , αλλά από ένα εκλεκτορικό σώμα . Το σύστημα αυτό διατηρείται ουσιαστικά αναλλοίωτο μέχρι το 1912 , με μοναδική ίσως εξαίρεση το άρθρο 105 του Συντάγματος 1864 που θέσπισε την άμεσο και καθολική ψηφοφορία και την συνακόλουθη κατάργηση της έμμεσης εκλογής των δημάρχων . Το χρόνο αυτό ο νόμος ΔΝΖ' επί Βενιζέλου προβλέπει τη σύσταση δύο διακεκριμένων μορφών Τοπική Αυτοδιοίκησης α' βαθμού , των δήμων και κοινοτήτων . Δήμοι είναι οι πρωτεύουσες νομών και οι πόλεις με περισσότερους των δέκα χιλιάδων κατοίκων . Κοινότητες είναι ουσιαστικά κάθε συνοικισμός αυτοτελώς με 300 κατοίκους και άνω . Ουσιαστικά κατακερματίστηκαν οι μεγάλοι δήμοι και δημιουργήθηκαν πολλές μικρότερες και αδύναμες - πληθυσμιακά και οικονομικά - μονάδες .

Η κατάσταση αυτή με τη συνεχώς διογκούμενη αδυναμία του πλήθους των μικρών Ο.Τ.Α. να ενταχθούν με αξιώσεις στη συνολική αναπτυξιακή διαδικασία οδήγησε την Κυβέρνηση το 1997 σε μία προσπάθεια γεωγραφικής ανασυγκρότησης του χάρτη της α' βάθμιας αυτοδιοίκησης μέσω της υποχρεωτικής

⁸ Ενδεικτικά στη Σουηδία από 2.500 Ο.Τ.Α κατέληξαν στους 284 , στην Ολλανδία από 7.781 έφθασαν στους 702 , στη Μ. Βρετανία από 2.028 σε 481 , στην Ομοσπονδιακή Γερμανία από 24.272 σε 8.077 και στο Βέλγιο από 2.669 σε 589 . Στη Γαλλία που αναλογικά έχει περισσότερο κατακερματισμό από ότι στην Ελλάδα μελετάται σήμερα η αναγκαστική συνένωση , παρότι εκεί λειτούργησαν αποτελεσματικά οι θεσμοί της διακοινοτικής συνεργασίας (στη χώρα μας τα Συμβούλια Περιοχής) και περιόρισαν το πρόβλημα .

⁹ Η χώρα μας ήταν προτελευταία στο μέσο όρο του πληθυσμού ανά πρωτοβάθμιο Ο.Τ.Α. και στις τελευταίες θέσεις στο μέσο όρο έκτασης ανά πρωτοβάθμιο Ο.Τ.Α. μεταξύ των χωρών της Ε.Ε.

συνένωσης των δήμων και κοινοτήτων. Έτσι με το Ν. 2539 / 1997 από τις περίπου 5.318 κοινότητες και 457 δήμους προκύπτουν τελικά 900 δήμοι και 133 κοινότητες.

Τα κριτήρια διάκρισης των δήμων και κοινοτήτων είναι τα ακόλουθα :

- Ως προς τους νέους Ο.Τ.Α. είναι το πληθυσμιακό κριτήριο, δηλαδή το όριο των 1000 κατοίκων.
- Ως προς τους Ο.Τ.Α. που παραμένουν χωρίς μεταβολή είναι το κριτήριο της ιδιαίτερης γεωγραφικής θέσης όπως αυτό προσδιορίζεται από την μορφολογία του εδάφους, την απόσταση από τον πλησιέστερο Ο.Τ.Α. και τις συνθήκες του οδικού δικτύου. Χαρακτηριστικά, δήμοι / κοινότητες που μένουν αμετάβλητοι, αφού από τη θέση τους δεν είναι δυνατόν να συνενωθούν με άλλους Ο.Τ.Α., είναι τα **νησιά**

Για τους νέους δήμους που προέκυψαν από τις αναγκαστικές συνενώσεις βάσει του Ν. 2539 / 1997 (Πρόγραμμα Καποδίστριας) πρέπει να λεχθεί ότι οι κοινότητες που καταργήθηκαν και εντάχθηκαν στο δήμο εκλέγουν ένα τοπικό συμβούλιο, το οποίο έχει κατά βάση γνωμοδοτικές / εισηγητικές αρμοδιότητες προς το δημοτικό συμβούλιο για θέματα που αφορούν την περιοχή του. Παράλληλα ο πρόεδρος του συμβουλίου αυτού (στα 5μελή και 7μελή, δηλαδή όταν η καταργηθείσα κοινότητα έχει πάνω από 300 κατοίκους) συμμετέχει ως σύμβουλος στο δημοτικό συμβούλιο. Οι ρυθμίσεις αυτές σκοπό έχουν την εσωτερική αποκέντρωση των νέων δήμων βάσει των παλαιότερων – καταργηθέντων Ο.Τ.Α., ώστε να εξασφαλίζεται η παρουσία και ο λόγος τους στο διοικητικό-πολιτικό γίγνεσθαι των ευρύτερων αυτοδιοικητικών μονάδων.

1.3.2 Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση

Στην Ελλάδα ο κυρίαρχος θεσμός αποκέντρωσης της κρατικής διοίκησης ήταν ήδη από το 1833, χρόνος που πρωτοοργανώνεται το κράτος μετά την κήρυξη της ανεξαρτησίας του (Μάιος 1832, Λονδίνο), η νομαρχία. Ο αριθμός και το μέγεθος των νομών, λόγω συχνών μεταβολών της χώρας τον 19ο και στις αρχές του 20ου αιώνα, γνώριζαν αντίστοιχες μεταβολές. Κάποιες προσπάθειες από τον 19ο αιώνα να λειτουργήσει στο επίπεδο νομού τοπική αυτοδιοίκηση, ως β' βαθμός αυτοδιοίκησης, αυτοτελώς ή ταυτόχρονα με εκπρόσωπο του κεντρικού κράτους δεν τελεσφόρησαν. Η κρατική αποκέντρωση σε επίπεδο νομού οριστικοποιείται και λαμβάνει την τελική θεσμική της αποτύπωση με τον βασικό νόμο 3200 / 1955, ο οποίος παρέμεινε σε ισχύ, με κάποιες οριακές τροποποιήσεις μέχρι το 1994. Ο νομός και η νομαρχία αποδείχθηκε το σταθερότερο και διαρκέστερο σχήμα διοικητικής οργάνωσης στην Ελλάδα. Τα βασικά του στοιχεία διατηρήθηκαν για σχεδόν 40 χρόνια έως τη ριζική μεταβολή του με την πρόσφατη εγκαθίδρυση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης (1994), και μπορούν να συνοψιστούν στα εξής : α) υπήρχε ένα γενικό τεκμήριο αρμοδιότητας υπέρ του νομάρχη και της νομαρχίας για ζητήματα της περιφέρειάς της, με εξαίρεση ειδικά προσδιοριζόμενα θέματα γενικότερης, εθνικής σημασίας (άμυνα, οικονομία,

εξωτερική πολιτική, δικαιοσύνη κ.λ.π.), β) συστήθηκαν νομαρχιακά συμβούλια με καθαρά γνωμοδοτικό χαρακτήρα, χωρίς αποφασιστικές αρμοδιότητες και με ισχνή συμμετοχή αιρετών εκπροσώπων, στα οποία κυριαρχούσε όχι η πολιτική αλλά η κρατική – υπαλληλική εκπροσώπηση (2 στους 19 μόνο ήταν οι αιρετοί), γ) υπήρχε ιδιαίτερος νομαρχιακός προϋπολογισμός, καθώς και ένα δημόσιο νομικό πρόσωπο ειδικού σκοπού, το νομαρχιακό ταμείο, για τη χρηματοδότηση έργων στο νομό, δ) οι υπηρεσίες της νομαρχίας δεν οργανώθηκαν σε ενιαία διοικητική μονάδα με το δικό της προσωπικό, αλλά συνδεόντουσαν και αναφέρονταν η καθεμία στο αντίστοιχο υπουργείο και τις περιλαμβανόμενες σε αυτό κεντρικές υπηρεσίες. Έτσι η νομαρχία αντανακλούσε στο περιφερειακό επίπεδο τη διάρθρωση των κεντρικών υπηρεσιών, έχοντας κυρίως εκτελεστικό – διεκπεραιωτικό έργο, με ελάχιστα περιθώρια για την ανάπτυξη επιτελικών – προγραμματικών δραστηριοτήτων, ε) οι νομάρχες ποτέ δεν απετέλεσαν ένα ξεχωριστό σώμα ως ανωτέρων δημοσίων υπαλλήλων, αλλά ως μετακλητοί υπάλληλοι που διορίζονταν από την εκάστοτε κυβέρνηση, δεν ήταν κατά κανόνα πολιτικά πρόσωπα πρώτης επιλογής και γενικά δεν μπορούσαν από τη θέση του νομάρχη να επηρεάσουν τα πράγματα στο νομό.

Το σύστημα αυτό της νομαρχίας ανατράπηκε με το Ν. 2218 / 1994 (όπως συμπληρώθηκε με τον αμέσως επόμενο Ν. 2240 / 1994) ο οποίος πλέον στο επίπεδο του νομού θέσπισε τη νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, ως β' βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης. Οι Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις αναλαμβάνουν τις αρμοδιότητες που ασκούσαν οι παλιές νομαρχιακές υπηρεσίες στο νομό (ακριβέστερα διαθέτουν το τεκμήριο της αρμοδιότητας για τις τοπικές υποθέσεις της περιφέρειάς τους). Διαρθρώνονται και λειτουργούν κατά τα οργανωτικά πρότυπα των δήμων και κοινοτήτων και οι ρυθμίσεις που αφορούν αυτούς τους Ο.Τ.Α. (τρόπος εκλογής των αιρετών οργάνων, συγκρότηση και λειτουργία τους, οικονομική διοίκηση, εποπτεία επί των πράξεών τους, επιχειρηματική δραστηριότητα κ.λ.π.) ισχύουν τηρουμένων των αναλογιών, κατά τον ίδιο τρόπο και για αυτές.

Οι Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, έχουν δικαιοδοσία στους ακόλουθους τομείς:

- Προγραμματισμού
- Επενδύσεων
- Εξασφάλισης της άσκησης των Πολιτικών Δικαιωμάτων των πολιτών και ρύθμισης θεμάτων της αστικής τους κατάστασης
- Γεωργίας
- Κτηνοτροφίας
- Αλιείας
- Εγγείων Βελτιώσεων
- Εποικισμού
- Αναδασμού
- Εργασίας
- Απασχόλησης
- Υγείας
- Πρόνοιας
- Πολιτισμού
- Αθλητισμού

- Παιδείας
- Εμπορικής Ναυτιλίας
- Αστυνομίας
- Αγροφυλακής
- Πυροσβεστικής
- Χωροταξίας Περιβάλλοντος
- Βιομηχανίας
- Ενέργειας
- Τεχνολογίας
- Εμπορίου
- Μεταφορών
- Επικοινωνιών
- Τουρισμού
- Νέας Γενιάς
- Ισότητας των φύλων

Κυρίαρχο συλλογικό όργανο και των δύο βαθμίδων Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι σε θεσμικό επίπεδο το δημοτικό / κοινοτικό συμβούλιο και το νομαρχιακό συμβούλιο. Παράλληλα υφίσταται μονοπρόσωπο εκταλεστικό όργανο, ο δήμαρχος / πρόεδρος της κοινότητας και αντίστοιχα ο νομάρχης, οι οποίοι ουσιαστικά επηρεάζουν κατά τρόπο αποφασιστικό το τοπικό γίνεσθαι. Σημειώνεται ότι οι αιρετές αρχές των Ο.Τ.Α. εκλέγονται σε εκλογές που διεξάγονται ταυτόχρονα κάθε τέσσερα χρόνια και δεν είναι δυνατή παράλληλη υποψηφιότητα και στους δύο βαθμούς αυτοδιοίκησης.

Στους δήμους και στις νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις υπάρχει και ένα άλλο όργανο, η δημαρχιακή ή νομαρχιακή επιτροπή αντίστοιχα, η οποία έχει κατά βάση οικονομικού περιεχομένου αρμοδιότητες (σύνταξη προϋπολογισμού, έλεγχος απολογισμού, διάθεση πιστώσεων, διεξαγωγή δημοπρασιών κ.λ.π.). Μεταξύ των δύο επιπέδων διοίκησης δεν υπάρχει καμιά σχέση εξάρτησης¹⁰ και ο κρατικός έλεγχος γίνεται από τον γενικό γραμματέα περιφέρειας, ο οποίος ασκεί αυτεπάγγελτα έλεγχο και παραπέμπει τη γνώμη του σε μιά τριμελή επιτροπή, που συγκροτείται σε κάθε νομό. Η επιτροπή αυτή αποτελείται από ένα δικαστή, έναν εκπρόσωπο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και ένα κρατικό υπάλληλο.

1.3.3 Περιφέρειες

Η συνταγματική υποχρέωση αποκεντρωτικής οργάνωσης του κράτους ικανοποιήθηκε το 1997, με την ψήφιση του Ν. 2503 / 1997, ο οποίος σε κάθε μία από τις υπάρχουσες 13 περιφέρειες, ως γεωγραφικές ενότητες, συστήνει ενιαία αποκεντρωμένη μονάδα διοίκησης. Αυτές οι περιφέρειες είχαν ήδη θεσπισθεί με το Ν. 1622 / 1986 (άρθρο 61), αλλά με περιορισμένο θεματικά κύκλο δράσης, αφού ως αποστολή είχαν μόνο να σχεδιάζουν, προγραμματίζουν και συντονίζουν την περιφερειακή ανάπτυξη. Ο νέος νόμος τις προάγει πλέον σε διοικητικές ενότητες, διαμορφώνοντας θεσμικά και οργανωτικά διευθύνσεις, οι οποίες είναι αρμόδιες για

¹⁰ ούτε ιεραρχική σχέση

τον σχεδιασμό – ανάπτυξη , δημόσια έργα , υγεία – πρόνοια , περιβάλλον – χωροταξία , γεωργική ανάπτυξη , αυτοδιοίκηση κ.λ.π . Οι περιφέρειες αναδεικνύονται σε συγκροτημένα διοικητικά – οργανωτικά συστήματα με έναν σημαντικό όγκο αποκεντρωμένων κρατικών αρμοδιοτήτων , οι οποίες επεκτάθηκαν και σε πρόσθετα πεδία διοικητικής δράσης , αφού ο Ν. 2647 / 1998 τους μεταβίβασε ειδικότερες αρμοδιότητες επί μέρους Υπουργείων .

Ο Ν. 2503 / 1997 διατήρησε ως προς την οργανωτική δομή της περιφέρειας εκείνη που θέσπιζε ο Ν. 1622 / 1986 , διατηρώντας ως επικεφαλή της , τον γενικό γραμματέα περιφέρειας – όργανο αντίστοιχο του πρώην (κρατικού) νομάρχη , δηλαδή μετακλητός υπάλληλος , εκπρόσωπος της Κυβέρνησης και υπεύθυνος για την άσκηση της κυβερνητικής πολιτικής για τα θέματα που αφορούν την περιφέρεια . Αυτός προϊστάται των υπηρεσιών της περιφέρειας , καθώς εκείνων των λιμενικών , αστυνομικών και πυροσβεστικών αρχών και ασκεί όλες τις αρμοδιότητες που έχει η περιφέρεια και εκείνες που ειδικότεροι νόμοι του αναθέτουν . Ο γενικός γραμματέας ασκεί εποπτεία επί των Ο.Τ.Α. α' και β' βαθμού , καθώς επίσης και γενικότερα επί των Ν.Π.Δ.Δ. που δεν ανήκουν στους οργανισμούς αυτούς .

Ως βουλευόμενο – προγραμματικό συλλογικό όργανο σε κάθε περιφέρεια , με διευρυμένη ως προς τους εκπροσώπους επαγγελματικών ενώσεων και επιμελητηρίων συγκρότηση , διατηρείται το **Περιφερειακό Συμβούλιο** . Σε αυτό συμμετέχουν πέρα από τους προαναφερθέντες , ο γενικός γραμματέας της περιφέρειας , οι νομάρχες της περιφέρειας και οι εκπρόσωποι των Τ.Ε.Δ.Κ.¹¹ των νομών που ανήκουν στην οικεία περιφέρεια . Στο πλαίσιο των προγραμματικών – εισηγητικών του αρμοδιοτήτων το συμβούλιο διατυπώνει προς τους κεντρικούς φορείς του δημόσιου τομέα προτάσεις για έργα και μέτρα πολιτικής που αφορούν την περιφέρεια , καταρτίζει ύστερα από προτάσεις των νομαρχιακών συμβουλίων το μεσοχρόνιο περιφερειακό αναπτυξιακό πρόγραμμα , αποφασίζει για τα ετήσια νομαρχιακά αναπτυξιακά προγράμματα , κατανέμει τις πιστώσεις του Π.Δ.Ε.¹² για έργα νομαρχιακής και τοπικής σημασίας κ.λ.π..

Γιά τον καλύτερο συντονισμό και εναρμόνιση των πολιτικών και δράσεων που αφορούν τις περιφέρειες ο Ν. 2503 / 1997 προβλέπει την ίδρυση Συμβουλίου Περιφερειών που εδρεύει στο Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και αποτελείται από τον αντίστοιχο Υπουργό , τους γενικούς γραμματείς περιφέρειας και τον αρμόδιο γενικό διευθυντή του Υπουργείου αυτού , κατά περίπτωση και από άλλους αρμόδιους υπουργούς ή υπηρεσιακούς παράγοντες .

Η περιφέρεια συγκεντρώνει , σε ένα ευρύτερο επίπεδο , διοικητικές διαδικασίες , που επιτελούνταν στους επιμέρους νομούς , καθώς και αναπτυξιακούς σχεδιασμούς κρίσιμους και σημαντικούς για ευρύτερους γεωγραφικούς χώρους . Ο θεσμός βρίσκεται στα πρώτα στάδια λειτουργίας του , γεγονός που συνδέεται με αδυναμίες και ελλείψεις σε υποδομές , προσωπικό , διευκρίνηση αρμοδιοτήτων και άλλες . Παρ' όλα αυτά η εξάντληση των θεσμικών δυνατοτήτων που δίδονται στην περιφέρεια , ως χώρου που απορροφά σημαντικό μέρος διοικητικών λειτουργιών , παράγει ουσιαστική αναπτυξιακή πολιτική μέσω των εκπροσώπων διάφορων

¹¹ Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων

¹² Προγραμματισμός Δημόσιων Επενδύσεων .

φορέων διοίκησης – αυτοδιοίκησης, καθώς και των διαφόρων επαγγελματικών και συνδικαλιστικών οργανώσεων, την αναδικνύει εν δυνάμει σε καίρια δομή του διοικητικού συστήματος της χώρας.

Την παραπάνω άποψη επιβεβαιώνει το γεγονός της ύπαρξης ενός νομικού προσώπου στο επίπεδο της περιφέρειας, το **Περιφερειακό Ταμείο Ανάπτυξης**, το οποίο λειτουργικά έρχεται να διευκολύνει και να ενισχύσει τις επιτελικές – προγραμματικές διαδικασίες στην περιφέρεια. Πρόκειται για μία τολμηρή θεσμική καινοτομία, όπου σε ένα νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου παρέχεται η δυνατότητα ευρείων παρεμβάσεων σε ζητήματα χάραξης και αξιολόγησης πολιτικής στους τομείς ευθύνης της περιφέρειας, στην υποβοήθηση του επιτελικού έργου και στρατηγικού σχεδιασμού που αυτή διαμορφώνει. Διαχειρίζεται και κατανέμει σύμφωνα με τις αποφάσεις του περιφερειακού συμβουλίου, τις πιστώσεις του Π.Δ.Ε., τις χρηματοδοτήσεις φορέων του δημόσιου τομέα, χρηματοδοτήσεις προερχόμενες από προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων διεθνών οργανισμών, που αφορούν τα περιφερειακά – νομαρχιακά και τοπικά αναπτυξιακά προγράμματα. Συμμετέχει αυτοτελώς σε προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συνάπτει δάνεια με φορείς χρηματοδοτικούς του εσωτερικού και εξωτερικού για την εκτέλεση έργων, παροχή υπηρεσιών και την εφαρμογή των προγραμμάτων. Παρέχει υπηρεσίες, διεξάγει έρευνες, εκπονεί αναπτυξιακές – τεχνικοοικονομικές, οργανωτικές μελέτες, εκπονεί προγράμματα κ.λ.π. που του αναθέτει η περιφέρεια της οποίας παράλληλα είναι δυνατόν να διεξάγει την ταμειακή διαχείριση. Στο πλαίσιο αυτής της δραστηριότητας είναι δυνατή η συνεργασία με φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και μετά από έγκριση του περιφερειακού συμβουλίου είναι δυνατή η επιβολή και είσπραξη τελών και δικαιωμάτων.

Η συγκρότηση της διοίκησης του Περιφερειακού Ταμείου είναι αντίστοιχη του περιφερειακού συμβουλίου σε σμίκρυνση και αυτό υπογραμμίζει τη θέληση του νομοθέτη να δημιουργήσει ένα ευέλικτο όργανο, αντιπροσωπευτικό των διοικητικο – πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων της περιφέρειας, το οποίο ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου να έχει μεγάλα περιθώρια κίνησης για την πραγμάτωση των σκοπών που το συνοδεύουν. Το διοικητικό συμβούλιο συγκροτείται από τον πρόεδρό του, που είναι ο γενικός γραμματέας περιφέρειας, δύο εκπροσώπους των δύο βαθμίδων αυτοδιοίκησης, δύο εκπροσώπους των εργοδοτικών και εργατικών ενώσεων και δύο ανώτερους διοικητικούς υπαλλήλους της περιφέρειας που ορίζει ο γενικός γραμματέας (ο ίδιος εκπροσωπεί το Ταμείο προς τρίτους και αποτελεί το εκτελεστικό όργανο αυτού).

Επιτροπή Περιφερειών

Οι θεσμικές εξελίξεις στην Ελλάδα βρίσκονται σε ευθεία αντιστοίχιση με τους θεσμούς και τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ύπαρξη β' βαθμού αυτοδιοίκησης ενδυναμώνει την παρουσία της στην **Επιτροπή των Περιφερειών**, στο όργανο δηλαδή εκπροσώπησης των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Πρόκειται για έναν θεσμό που αποσκοπεί στην απ' ευθείας, κατά παράκαμψη του εθνικού κράτους, διασύνδεση της αυτοδιοίκησης με την Ευρωπαϊκή Ένωση συνιστώντας μία επιλογή για άλλη άρθρωση και ανάπτυξη της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η Επιτροπή των Περιφερειών θεσμοθετήθηκε από τη

Συνθήκη του Μάαστριχτ το και εκφράζει τις θέσεις των περιφερειακών αρχών στη διαμόρφωση των Κοινοτικών πολιτικών, κυρίως στην παιδεία, τον πολιτισμό, την οικονομική και κοινωνική συνοχή, τη δημόσια υγεία και τα δίκτυα μεταφορών. Η Επιτροπή αποτελείται από 222 αντιπροσώπους των περιφερειών και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης¹³ και μπορεί με δική της πρωτοβουλία, να διατυπώσει γνώμη και για άλλα θέματα που έχουν επιπτώσεις σε πόλεις και περιφέρειες (γεωργία, περιβάλλον). Η Επιτροπή των Περιφερειών αναδεικνύεται, μέσα από την ενίσχυση παρεμβάσεων των τοπικών αρχών στο διοικητικό γίγνεσθαι της περιφέρειάς τους, εκφραστής της επικουρικότητας¹⁴.

1.4 Αναπτυξιακά Προγράμματα¹⁵

Τα αναπτυξιακά προγράμματα διακρίνονται σε μακροχρόνια και ετήσια. Μεσοχρόνια αναπτυξιακά προγράμματα είναι τα προγράμματα ανάπτυξης, που έχουν χρονική διάρκεια μεγαλύτερη από ένα έτος. Τα αναπτυξιακά προγράμματα αφορούν: α) τον εθνικό χώρο, β) τις Περιφέρειες, γ) τις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, δ) τους Δήμους και ονομάζονται αντίστοιχα: εθνικό αναπτυξιακό πρόγραμμα, περιφερειακά αναπτυξιακά προγράμματα, νομαρχιακά αναπτυξιακά προγράμματα, τοπικά αναπτυξιακά προγράμματα. Τα προγράμματα που δεν υπάρχουν στις αναφερθείσες κατηγορίες ονομάζονται ειδικά αναπτυξιακά προγράμματα.

1.5 Ευρωπαϊκές Περιφερειακές Πολιτικές

Οι περιφερειακή πολιτική υλοποιείται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία είτε μέσω επιχορηγήσεων είτε μέσω δανείων.

Διαρθρωτικά Ταμεία

- Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) – European Regional Development Fund, το οποίο ιδρύθηκε το 1975 και το οποίο παρεμβέnei στις μειονεκτούσες περιφέρειες που βρίσκονται σε βιομηχανική παρακμή (στόχοι 1,2) και με προβλήματα στον αγροτικό τομέα (στόχος 5β). Ειδικότερα συμβάλλει στη χρηματοδότηση Προγραμμάτων – Έργων υποδομών και εξοπλισμού που αφορούν κυρίως τις παραγωγικές επενδύσεις, τις επενδύσεις στους τομείς Παιδείας – Υγείας και την ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.
- Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) – European Social Fund, η δράση του οποίου επικεντρώνεται στην επαγγελματική κατάρτιση και στις ενισχύσεις για προσλήψεις. Επίσης συμμετέχει στη χρηματοδότηση ενεργειών που απευθύνονται

¹³ «Στην Υπηρεσία της Ε.Ε: Οδηγός του Πολίτη για τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε» Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο 1996.

¹⁴ Η άσκηση των δημοσίων αρμοδιοτήτων να επιτελείται κατά προτίμηση από αρχές που είναι πλησιέστερα στους πολίτες.

¹⁵ Κωνσταντίνος Γε. Αθανασόπουλος, Θεσμικό πλαίσιο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Τόμος Α', Δ΄ Έκδοση, Αθήνα 1996.

στο προσωπικό των επιχειρήσεων και ενεργειών επαγγελματικού προσανατολισμού και παροχών συμβουλών σε ανέργους .

- Το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων, (ΕΓΤΠΕ) – European Agricultural Guidance and Guarantee Fund, το οποίο στηρίζει την προσαρμογή των γεωργικών διαρθρώσεων και τις ενέργειες αγροτικής ανάπτυξης. Το ΕΓΤΠΕ (FEOGA¹⁶) διαιρείται σε δύο τμήματα : το τμήμα Εγγυήσεων , που χρηματοδοτεί τα μέτρα στήριξης των τιμών και τις επιστροφές κατά την εξαγωγή ώστε να εξασφαλίζει σταθερές τιμές για τους γεωργούς και το τμήμα προσανατολισμού που ενισχύει μέσω επιδοτήσεων την ορθολογική οργάνωση , τον εκσυγχρονισμό και διαρθρωτικές βελτιώσεις στη γεωργία .
- Το Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας (ΧΜΠΑ), το οποίο στηρίζει από το 1993, τον τομέα της αλιείας και της υδατοκαλλιέργειας . Ειδικότερα συγχρηματοδοτεί ενέργειες για :
 - Την επίτευξη διαρκούς ισορροπίας μεταξύ πόρων και εκμετάλλευσής τους.
 - Τη βελτίωση εφοδιασμού και αξιοποίησης προϊόντων αλιείας και υδατοκαλλιέργειας και την ανάπτυξη οικονομικώς βιώσιμων επιχειρήσεων .
 - Την υποστήριξη μελετών , τη διάχυση αποτελεσμάτων και την πληροφόρηση.

Με τη συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία επικυρώθηκε το 1993, η οικονομική και κοινωνική συνοχή συγκαταλέγεται μεταξύ των βασικών στόχων της Ένωσης. Ο επιδιωκόμενος μετά το Μάαστριχτ στόχος είναι η δημιουργία των βάσεων της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) με γνώμονα τα κριτήρια της "οικονομικής σύγκλισης" : σταθερότητα των τιμών, των δημοσίων οικονομικών, των συναλλαγματικών ισοτιμιών και των επιτοκίων.

Για να καταστεί δυνατή η επίτευξη των στόχων αυτών, τα χρηματοδοτικά μέσα τα οποία χορηγούνται στα διαρθρωτικά ταμεία, δεν έπαυσαν να αυξάνονται. Σ' αυτά προστίθενται άλλωστε οι επιχορηγήσεις του νέου Ταμείου Συνοχής καθώς και τα δάνεια της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕ)¹⁷.

Το Ταμείο Συνοχής, το οποίο ιδρύθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και λειτουργεί παράλληλα με τα προϋπάρχοντα διαρθρωτικά ταμεία, στόχο έχει να διευκολύνει τις 4 χώρες των οποίων το κατά κεφαλή ΑΕΠ ήταν χαμηλότερο από το 90% του κοινοτικού μέσου όρου το 1992, δηλαδή την Ελλάδα, την Πορτογαλία, την Ιρλανδία και την Ισπανία, να προετοιμαστούν για την ΟΝΕ. Παρεμβαίνει σε ολόκληρη την επικράτειά τους για να στηρίζει έργα στον τομέα του περιβάλλοντος και των διευρωπαϊκών δικτύων υποδομής των μεταφορών .

Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων είναι το χρηματοδοτικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα , που χορηγεί μακροπρόθεσμα δάνεια και εγγυήσεις για επενδύσεις κεφαλαίου που προάγουν την ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη και ολοκλήρωση της Ε.Ε. Είναι το μεγαλύτερο διεθνές χρηματοδοτικό ίδρυμα στο κόσμο . Αντλεί το κύριο μέρος των πόρων της από τις

¹⁶ Τα αρχικά στην Γαλλική γλώσσα .

¹⁷ Πηγή : «Στην Υπηρεσία της Ε.Ε : Οδηγός του Πολίτη για τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε» Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων , Λουξεμβούργο 1996 .

κεφαλαιοαγορές και το κεφάλαιό της αναλαμβάνεται από τα κράτη μέλη .Η υποστήριξη της περιφερειακής ανάπτυξης είναι το πρωταρχικό έργο της Τράπεζας και περισσότερες από τις μισές χορηγήσεις της διοχετεύονται σε παραγωγικές επενδύσεις σε περιοχές της Ε.Ε. που υστερούν από πλευράς ανάπτυξης ή που αντιμετωπίζουν βιομηχανική παρακμή . Επίσης υποστηρίζει και έργα οικονομικής ανάπτυξης και σε χώρες εκτός Ε.Ε.

Οι ενδιαφερόμενοι για συγχρηματοδότηση μιας δράσης από τα Διαρθρωτικά Ταμεία μπορούν, κατ' αρχήν, ν' απευθύνονται στη Γενική Γραμματεία της Περιφέρειας στην οποία προτίθενται να υλοποιήσουν τη δράση τους, ή (εφόσον πληροφορηθούν ότι η δράση εμπίπτει σε κάποιο Εθνικό Πρόγραμμα) σ' ένα από τα ανωτέρω Υπουργεία, ανάλογα με το Διαρθρωτικό Ταμείο στο οποίο, σύμφωνα με τα όσα έχουν αναφερθεί, θα μπορούσε η εν λόγω δράση να υπαχθεί.

ΑΡΜΟΔΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

1. Γενικός συντονισμός και χρηματοδότηση από ΕΤΠΑ και Ταμείο Συνοχής:
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
Γενική Διεύθυνση Δημοσίων Επενδύσεων, Περιφερειακής Πολιτικής και Ανάπτυξης
Διεύθυνση Περιφερειακής Πολιτικής
2. Χρηματοδοτήσεις Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
Διεύθυνση Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και Λοιπών Χρηματοδοτήσεων
3. Χρηματοδοτήσεις Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου (FEOGA)
Τμήμα Προσανατολισμού
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ
Διεύθυνση Προγραμματισμού και Γεωργικών Διαρθρώσεων
4. Χρηματοδοτήσεις από το Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού Αλιείας (ΧΜΠΑ)
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ
Γενική Διεύθυνση Αλιείας
5. Χρηματοδοτήσεις Περιφερειακών Προγραμμάτων
ΓΕΝΙΚΕΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ

Μετά από τη μεγάλη μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων το 1988 και τη συμπλήρωσή της με την αναθεώρηση των κανονισμών το 1993, η δράση των Διαρθρωτικών Ταμείων συγκεντρώνεται στους ακόλουθους πέντε βασικούς στόχους :

- **Στόχος 1:** Ανάπτυξη και διαρθρωτική προσαρμογή των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιοχών (ΕΤΠΑ, ΕΚΤ, Ε.Γ.Τ.Π.Ε- Τμ. Προσ., Ε.Τ.Ε).
- **Στόχος 2:** Ανασυγκρότηση των περιφερειών ή τμημάτων περιοχών που πλήττονται σοβαρά από τη βιομηχανική παρακμή (ΕΤΠΑ, ΕΚΤ).
- **Στόχος 3:** Καταπολέμηση της ανεργίας μακράς διαρκείας και διευκόλυνση της επαγγελματικής ένταξης των νέων καθώς και των ατόμων που απειλούνται με αποκλεισμό από την αγορά εργασίας (ΕΚΤ, Ε.Τ.Ε).

- **Στόχος 4:** Διευκόλυνση της προσαρμογής των εργαζομένων στις βιομηχανικές μεταβολές και την εξέλιξη των συστημάτων παραγωγής (ΕΚΤ, Ε.Τ.Ε).

- **Στόχος 5:** Προώθηση της αγροτικής ανάπτυξης με:

5α: επιτάχυνση της προσαρμογής των γεωργικών διαρθρώσεων στο πλαίσιο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (Ε.Γ.Τ.Π.Ε - Τμ. Προσ. και ΧΜΠΑ).

5β: Διευκόλυνση της ανάπτυξης και διαρθρωτικής προσαρμογής των αγροτικών ζωνών. (ΕΤΠΑ, ΕΚΤ, Ε.Γ.Τ.Π.Ε- Τμ. Προσ., Ε.Τ.Ε.)

Στην παρένθεση σημειώνεται ποιά από τα Διαρθρωτικά Ταμεία καλούνται να συμβάλουν στην υλοποίηση του καθενός από τους στόχους αυτούς).

Οι στόχοι 1,2 και 5β έχουν "περιφερειακό" χαρακτήρα δηλαδή εφαρμόζονται μόνο σε ορισμένες περιφέρειες οι οποίες επιλέγονται με κριτήρια που ορίζουν οι κανονισμοί (αναπτυξιακή καθυστέρηση, βιομηχανική παρακμή, χαμηλή ανάπτυξη του γεωργικού τομέα). Αντίθετα, οι στόχοι 3, 4 και 5α είναι "οριζόντιοι" δηλαδή καλύπτουν το σύνολο του κοινοτικού εδάφους. Ας σημειωθεί ότι μια περιφέρεια δεν μπορεί να είναι επιλέξιμη παρά μόνο σε έναν από τους "περιφερειακούς" στόχους 1, 2 και 5β. Στο στόχο 1 υπάγονται οι περιφέρειες με αναπτυξιακή καθυστέρηση (επιπέδου NUTS 2) των οποίων το ΑΕΠ ανά κάτοικο είναι κατώτερο από το 75 % του κοινοτικού μέσου όρου με βάση τα στοιχεία των τελευταίων ετών. Οι περισσότερες περιφέρειες που ανήκουν στον στόχο 1 βρίσκονται στην περίμετρο της Κοινότητας, στα νότια και δυτικά εξωτερικά της σύνορα και χαρακτηρίζονται από παρόμοια, τις περισσότερες προβλήματα. Οι πιστώσεις των διαρθρωτικών ταμείων για το στόχο 1 αποτελούν το 60 % περίπου των πόρων όλων των διαρθρωτικών ταμείων για την περίοδο 1993 - 1999. Ενδεικτικά αναφέρονται **νησιωτικές περιφέρειες** ενταγμένες στον στόχο 1:

- Ολόκληρη η Ελλάδα και η Ιρλανδία.
- Ολόκληρη η Πορτογαλία, μαζί με τα νησιά Αζόρες και Μαδέρα.
- Τα νησιά Σαρδηνία, Σικελία, Κορσική, Κανάρια νησιά

Τα νησιά Highlands and Islands Enterprise Area στη Βόρεια Σκωτία.

1.5.1 Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (Μ.Ο.Π)

Τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα ήταν η πρώτη οργανωμένη προσπάθεια άσκησης πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης και απευθύνονταν στις πιο καθυστερημένες και αδύναμες περιοχές της νότιας Ευρώπης - Ελλάδα, Ν. Ιταλία, Ν. Γαλλία και Κορσική). Είναι η πρώτη φορά που χρηματοδοτούνται αναπτυξιακά προγράμματα αντί μεμονωμένα έργα. Οι κυριότερες επιδιώξεις τους ήταν η ανάπτυξη όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων στις οποίες μία περιφέρεια έχει συγκριτικά πλεονεκτήματα, η πλήρης αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πόρων, η ισόρροπη ανάπτυξη όλων των χωρικών μονάδων

των περιφερειών, η διατήρηση του υφιστάμενου οικιστικού πλέγματος και ο περιορισμός μετανάστευσης προς τα αστικά κέντρα.

Η συνολική κοινοτική συμμετοχή ήταν 6,6 δις και το ποσό που δεσμεύτηκε για την Ελλάδα μέσω των Μ.Ο.Π. ήταν περίπου 2,5 δις ecu (η κοινοτική συμμετοχή σε κάθε έργο ήταν 70 % ενώ το υπόλοιπο 30 % καλύπτεται από τον Ελληνικό Προϋπολογισμό). Για την απορρόφησή του υποβλήθηκαν και εγκρίθηκαν έξι περιφερειακά προγράμματα (Δυτική Ελλάδα και Πελοπόννησος, Ανατολική και Κεντρική Ελλάδα, Αττική, Βόρεια Ελλάδα, Νήσοι Αιγαίου, Κρήτη) και ένα κλαδικό Μ.Ο.Π. (πληροφορικής). Οι τομείς που κατευθύνθηκαν τα ποσά είναι¹⁸: Γεωργία (26 %), Βιομηχανία – Βιοτεχνία (25 %), Ενέργεια (9 %), Τουρισμός (9 %), Πληροφορική (4 %), Κατάρτιση – Εκπαίδευση (8 %), Υποδομές (18 %), Εφαρμογή (1 %).

Με τα Μ.Ο.Π. εισάγονται νέα στοιχεία στην άσκηση της Κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής: τα Διαρθρωτικά ταμεία αλλά και οι αρχές των κρατών – μελών (κοινοτικές, εθνικές, τοπικές) θα πρέπει να δρουν με συντονισμένο τρόπο και οι παρεμβάσεις έχουν τον χαρακτήρα της ολοκληρωμένης ανάπτυξης, που σημαίνει προώθηση του τοπικού ή ενδογενούς δυναμικού μίας περιοχής.

Η υλοποίηση των Μ.Ο.Π. στην Ελλάδα βρήκε δυσκολίες εφαρμογής από την ελληνική διοίκηση, υπήρχαν σοβαρές καθυστερήσεις στην απορρόφηση των πόρων, μειωμένη αποτελεσματικότητα λόγω του κρατικού συγκεντρωτισμού, καθώς και οι πόροι των προγραμμάτων συχνά υποκατέστησαν εθνικούς πόρους χωρίς να χρησιμοποιηθούν συμπληρωματικά με άλλα εθνικά προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης.

1.5.2 Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης

Τα Κοινοτικά πλαίσια στήριξης είναι η κύρια έκφραση μίας νέας πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αποτελούν ένα σύνολο παρεμβάσεων μέσω των Διαρθρωτικών Ταμείων, με συγκεκριμένους στόχους, προβλέψιμες επιπτώσεις, προσδιορισμένο κόστος και πηγές κάλυψής του, με χρονικά όρια εφαρμογής.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, προβλέπονται δύο μεγάλες κατηγορίες λειτουργικών προγραμμάτων, τα εθνικά και τα περιφερειακά. Τα εθνικά προγράμματα καλύπτουν το σύνολο της χώρας και αφορούν συγκεκριμένους τομείς (π.χ. μεταφορές, ενέργεια, συνεχιζόμενη κατάρτιση, γεωργικές αναδιαρθρώσεις κ.λπ.). Τα περιφερειακά προγράμματα (τα αποκαλούμενα ΠΕΠ, δηλαδή Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα) χρηματοδοτούνται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία και αντιστοιχούν στην κάθε μια από τις 13 περιφέρειες της χώρας. Τα εθνικά προγράμματα συντάσσονται από τα υπεύθυνα για τους αντίστοιχους τομείς Υπουργεία ή φορείς (π.χ. ΥΠΕΧΩΔΕ, ΟΤΕ, Υπ. Βιομηχανίας κ.λπ.) ενώ τα περιφερειακά προγράμματα από τις αντίστοιχες περιφέρειες.

Τα εθνικά προγράμματα των οποίων η χρηματοδότηση γίνεται από το ΕΤΠΑ (ή τα περιφερειακά προγράμματα των οποίων η χρηματοδότηση γίνεται κυρίως από το ΕΤΠΑ και κατά μικρότερο μέρος από τα άλλα ταμεία) κατά κανόνα υποβάλλονται στην Επιτροπή από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας (ΥΠΕΘΟ). Το ίδιο υπουργείο

¹⁸ Μαραβέγιας Ν. "Περιφερειακή πολιτική" σελ. 203

υποβάλλει στην Επιτροπή και όλα τα Περιφερειακά Προγράμματα. Πρέπει εξάλλου να σημειωθεί ότι το ΥΠΕΘΟ έχει και τη γενική ευθύνη του συντονισμού της υλοποίησης του όλου ΚΠΣ.

Για τα εθνικά προγράμματα που αφορούν το ανθρώπινο δυναμικό (και χρηματοδοτούνται συνολικά ή εν μέρει από το ΕΚΤ) τον συντονισμό ασκεί το Υπουργείο Εργασίας. Τέλος, τα προγράμματα που αφορούν τη γεωργική ανάπτυξη, τις αναδιαρθρώσεις, την αλιεία/υδατοκαλλιέργεια κ.λπ. (και χρηματοδοτούνται, συνολικά ή εν μέρει, από το FEOGA - Τμ. Προσανατολισμού ή το ΧΜΠΑ) συντάσσονται και υποβάλλονται στην Επιτροπή από το Υπουργείο Γεωργίας.

Α ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

Το Α ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (1989 – 1993) ήταν ένα χρηματοδοτικό πακέτο μέτρων εφαρμογής διαρθρωτικών παρεμβάσεων στο οποίο κατάληξε η μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων . Το συνολικό ποσό που διατέθηκε για την εφαρμογή του ήταν 15,5 δις .Οι βασικοί άξονες παρέμβασης στα πλαίσια του εθνικού σκέλους του πρώτου Κ.Π.Σ. (σε παρένθεση η ποσοστιαία κατανομή του ποσού σε κάθε άξονα ¹⁹) ήταν ²⁰ :

- ♦ Ο πρώτος άξονας αφορούσε τη βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό των βασικών υποδομών . (28,8 %). Το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης κατευθύνθηκε στη κατασκευή του μετρό της Αθήνας , στους αυτοκινητόδρομους Αθηνών – Θεσσαλονίκης και Αθηνών – Κορίνθου , στην βελτίωση των τηλεπικοινωνιών και του δικτύου της Δ.Ε.Η. , στην κατασκευή των εγκαταστάσεων διανομής του φυσικού αερίου , στις υποδομές ύδρευσης (εκτροπή υδάτων Αχελώου) και άλλα .
- ♦ Ο δεύτερος άξονας αναφερόταν στην ανάπτυξη της γεωργίας . (6,1 %)
- ♦ Ο τρίτος άξονας αναφερόταν στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων (παροχή κινήτρων , κατάρτιση εργαζομένων και ανέργων , τεχνολογικός εκσυγχρονισμός και άλλα) . (3,8 %)
- ♦ Ο τέταρτος άξονας αφορούσε την ενίσχυση του κλάδου του τουρισμού . (0,8 %)
- ♦ Ο πέμπτος άξονας αναφερόταν στην αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού , κυρίως μέσα από προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης . (10,2 %)
- ♦ Ο έκτος άξονας αφορούσε τη μείωση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων , γιά την δημιουργία συνθηκών ισόρροπης ανάπτυξης . (50,3 %)

Η σημασία του Α ' Κ.Π.Σ. , για την αναπτυξιακή πορεία της Ελλάδας ήταν μεγάλη , αλλά υπήρχαν πολλά προβλήματα σχεδιασμού , εκτέλεσης και παρακολούθησης με συνέπεια τη μειωμένη αποτελεσματικότητα του προγράμματος . Η περιπλοκότητα πολλών έργων (α ' άξονας) , η ποιότητα της παρεχόμενης κατάρτισης (ε ' άξονας) , η έλλειψη συντονισμού των φορέων υλοποίησης , οι τοπικές αντιπαραθέσεις στη διεκδίκηση κάποιου έργου (στ ' άξονας) είναι μερικές αναφορές που δημιούργησαν προβλήματα εφαρμογής , απόδοσης και αποτελεσματικότητας .

¹⁹ Κόνσολας Ν. , Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική , 1997 , σελ 299 .

²⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή : Ελλάδα : Κ.Π.Σ 1994 – 1999 .

Β ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

Το Β ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 1994 – 1999 είναι το προϊόν της συμφωνίας που κατέληξαν η Ελληνική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τις αναπτυξιακές προτεραιότητες της χώρας στη περίοδο αυτή , στη βάση του αναθεωρημένου Σχεδίου Περιφερειακής Ανάπτυξης (Σ.Π.Α.) που υπέβαλε η Ελληνική Κυβέρνηση το Δεκέμβριο 1993 . Ο συνολικός προϋπολογισμός φθάνει στα 29,7 δις ecu . Στον παρακάτω πίνακα²¹ φαίνονται οι άξονες , τομείς και τα επιχειρησιακά προγράμματα .

ΑΞΟΝΕΣ	ΤΟΜΕΙΣ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ
1. Μείωση της περιφερειακότητας και προώθηση της εσωτερικής ολοκλήρωσης με την ανάπτυξη των μεγάλων υποδομών	1.1. Μεταφορές	1. Οδικοί άξονες-προσβάσεις
		2. Σιδηρόδρομοι
	1.2. Επικοινωνίες	3. Επικοινωνίες
	1.3. Ενέργεια	4. Ενέργεια
		5. Φυσικό αέριο
2. Βελτίωση της ποιότητας ζωής .	2.1. Αστική ανάπτυξη	6. Αστική ανάπτυξη
	2.2. Υγεία - Πρόνοια	7. Υγεία - Πρόνοια
	2.3. Περιβάλλον	8. Περιβάλλον
3. Ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα της οικονομίας	3.1. Βιομηχανία- Υπηρεσίες	9. Βιομηχανία
	3.2. Έρευνα & Τεχνολογία	10. ΕΠΕΤ II
	3.3. Τουρισμός- Πολιτισμός	11. Τουρισμός-Πολιτισμός
	3.4. Αγροτική ανάπτυξη	12. Γεωργία
	3.5. Αλιεία	13. Αλιεία
4. Ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και προώθηση της απασχόλησης		14. Εκπαίδευση και αρχική κατάρτιση
		15. Συνεχιζόμενη κατάρτιση και ενίσχυση απασχόλησης
		16. Καταπολέμηση μακροχ. ανεργίας και του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας
		17. Εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης

²¹ Πηγή : Μ.Ο.Δ.

ΑΞΟΝΕΣ	ΤΟΜΕΙΣ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ
5. Μείωση περιφερειακών ανισοτήτων και άρση της απομόνωσης των νησιωτικών περιοχών	Διατομεακά Προγράμματα	18 - 30. Τα 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Π.Ε.Π.)
	Οριζόντιο Πρόγραμμα	31. Τεχνική βοήθεια

Σχετικά με τον α' άξονα αναφερόμαστε στα μεγάλα έργα οδοποιίας, όπως Εγνατία οδός, ο εθνικός δρόμος Πατρών - Αθηνών - Θεσσαλονίκης - Ευζώνων (ΠΑΘΕ), έργα υποδομής στο σιδηροδρομικό δίκτυο, στα λιμάνια, στις τηλεπικοινωνίες, στο τομέα της ενέργειας με σκοπό την εξοικονόμηση ενέργειας, την ανάπτυξη νέων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (αφορά ιδιαίτερα τα νησιά όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο), τη διαχείριση του φυσικού αερίου και την αύξηση της ικανότητας παραγωγής ενέργειας. Τα παραπάνω έργα υποδομής θα απορροφήσουν 8,27 δις ecu.

Ο β' άξονας θα απορροφήσει 2,69 δις ecu. Ο γ' άξονας θα απορροφήσει 7,63 δις ecu. Ο δ' άξονας θα απορροφήσει 3,71 δις ecu. Ο ε' άξονας θα απορροφήσει 7,4 δις ecu.

Προβλήματα σχεδιασμού, εκτέλεσης και παρακολούθησης παρουσιάστηκαν και στο Β' ΚΠΣ τόσο στα στάδια της ανάθεσης όσο και της υλοποίησης προγραμμάτων και έργων.

Ο ε' άξονας αναφέρεται στην μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και την άρση της απομόνωσης των νησιών και οι παρεμβάσεις περιγράφονται στα 13 Π.Ε.Π. - που αποτελούν το περιφερειακό σκέλος του Β' ΚΠΣ. Στο Β' ΚΠΣ η αναλογία εθνικού - περιφερειακού σκέλους (αναφορικά με την χρηματοδότηση) είναι 75 % - 25 % ενώ στο Α' ΚΠΣ η αντίστοιχη αναλογία είναι 49,7 % - 50,3 %. Αυτό έγινε με την οπτική ότι τα μεγάλα έργα υποδομής εθνικού χαρακτήρα θα δημιουργήσουν πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα ισχυρότερα από τα μικρά έργα περιφερειακού χαρακτήρα. Όμως στο εθνικό σκέλος δεν περιλαμβάνεται κανένα μεγάλο έργο υποδομής για τις νησιωτικές περιφέρειες.

Σημαντική είναι η βαρύτητα που έδωσε το Β' ΚΠΣ στο τομέα της ενέργειας (καταλαμβάνει το 8,3 % της συνολικής χρηματοδότησης σε σχέση με το 5,2 % στο Α' ΚΠΣ). Η ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, η οποία είναι δυνητικά πολύ σημαντική για την ενδογενή ανάπτυξη των νησιωτικών περιοχών τελικά δεν βρήκε γόνιμο έδαφος και περιορίστηκε σε μικρού μεγέθους και πειραματικού χαρακτήρα, έργα.

Σημειώνεται ότι η κατανομή στο Περιφ. Σκέλος του Β' Ευρωπαϊκού Πλαισίου Στήριξης (σύνολο 100 %) είχε ως εξής:

1. Ανατολική Μακεδονία 11%
2. Κεντρική Μακεδονία 13,2%
3. Δυτική Μακεδονία 4,9%
4. Ήπειρος 5,3%
5. Θεσσαλία 8,4%
6. Ιόνια Νησιά 6,7%
7. Στερεά Ελλάδα 8,3%
8. Αττική 15,3%
9. Δυτική Ελλάδα 6,7%
10. Πελοπόννησος 6,4%
11. Βόρειο Αιγαίο 4,7%
12. **Νότιο Αιγαίο 5,0%**
13. Κρήτη 7,0%

Κοινοτικές Πρωτοβουλίες

Οι κοινοτικές πρωτοβουλίες αποτελούν ειδικά μέσα της κοινοτικής διαρθρωτικής πολιτικής, προτείνονται στα κράτη μέλη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (με δική της πρωτοβουλία) και έχουν σκοπό την υποστήριξη ενεργειών και δράσεων που δεν καλύπτονται από τα εθνικά αναπτυξιακά προγράμματα .

Οι θεματικές ενότητες και οι αντίστοιχες πρωτοβουλίες στο Β΄ ΚΠΣ είναι²² :

- Διασυνοριακή – Διαπεριφερειακή συνεργασία .

1. Interreg II - Εξωτερικά σύνορα
2. Interreg II - Εσωτερικά σύνορα
3. Interreg II - Ενεργειακά δίκτυα / Φυσικό αέριο
4. Interreg II - Ενεργειακά δίκτυα / Καλώδια Ελλάδας – Ιταλίας

- Ανάπτυξη αγροτικού χώρου

5. Leader II

- Ανάπτυξη αστικού χώρου

6. Urban

- Βιομηχανική αλλαγή

7. Retex
8. MME
9. Rechar

²² Πηγή Μ.Ο.Δ.

10. Resider
11. Konver
12. Adapt

▪ Στήριξη αλιείας

13. Pesca

▪ Στήριξη ανθρώπινου δυναμικού

14. Απασχόληση

Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

Οι άξονες προτεραιότητας στους οποίους εντάσσεται το σύνολο της παρέμβασης του Σχεδίου Ανάπτυξης 2000 – 2006 αναφέρονται :

1. Ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού
2. Ενίσχυση των βασικών υποδομών
3. Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των Πραγωγικών τομέων
4. Βελτίωση ποιότητας ζωής και περιβάλλοντος
5. Ανάπτυξη της κοινωνίας της πληροφορίας
6. Περιφερειακή Ανάπτυξη

Το σύνολο των πόρων του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης ανέρχεται στα 17,5 τρις δρχ.

Η διάθεση των πόρων θα εστιασθεί σε μεγάλες παρεμβάσεις , δηλαδή σε μεγάλα διαπεριφερειακά έργα , όπως η ζεύξη Ρίου – Αντιρίου . η Εγνατία οδός , ο οδικός άξονας της Κρήτης , το φυσικό αέριο και άλλες .

Η κατανομή στο Περιφερειακό σκέλος του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης έχει ως εξής ²³:

Περιφέρεια	ΠΕΠ(δις.δρχ)	%Περιφέρειας στο σύνολο ΠΕΠ
Αν. Μακεδονία - Θράκη	340	10,8
Κεντρική Μακεδονία	420	13,3
Δυτική Μακεδονία	170	5,4
Ήπειρος	200	6,4
Θεσσαλία	260	8,3
Ιόνια Νησιά	110	3,5
Στερεά Ελλάδα	245	7,8
Αττική	345	11,0
Δυτική Ελλάδα	298	9,5

²³ 'Η προίκα της Περιφέρειας από το Γ'Πακέτο', ΤΟ ΒΗΜΑ , 4.2.1998 , σελ. Δ 15

Περιφέρεια	ΠΕΠ(δις.δρχ)	%Περιφέρειας στο σύνολο ΠΕΠ
Πελοπόννησος	210	6,7
Νότιο Αιγαίο	170	5,4
Βόρειο Αιγαίο	165	5,2
Κρήτη	215	6,8
Σύνολο	3148	100

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΝΗΣΙΑ ΚΑΙ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ

2.1. Νησιωτικές Περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Οι νησιωτικές περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης καλύπτουν το 5,5 % του συνολικού κοινοτικού εδάφους και το 3,5 % του πληθυσμού της κοινότητας, δηλαδή περίπου 11,5 εκατομύρια κατοίκους σκορπισμένους σε περίπου 300 νησιά. Σε οικονομικούς όρους τα περισσότερα νησιά, κυρίως τα μεγαλύτερα, αποτελούν ένα σημαντικό κεφάλαιο για την Ευρωπαϊκή Ένωση, λόγω του τουρισμού, της εκμετάλλευσης των ζωνών αλιείας, των υποθαλάσσιων κοιτασμάτων πετρελαίου και της στρατηγικής, από γεωπολιτικής άποψης, θέσης τους.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι νησιωτικές περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφέρονται στα εξής²⁴:

- Δημογραφικό πρόβλημα. Η στασιμότητα και η γήρανση του πληθυσμού εξαντλεί τα αποθέματα εργατικού δυναμικού των νεαρότερων ηλικιών και τονώνει τις μεταναστευτικές κινήσεις.
- Έλλειμα στις υποδομές και ειδικότερα στις υποδομές μεταφορών. Το έλλειμα στις υποδομές φαίνεται να οφείλεται στο υψηλό κόστος, που με τη σειρά του οφείλεται τόσο σε γεωγραφικούς παράγοντες - ανώμαλο ανάγλυφο, μεγάλες αποστάσεις - όσο και στη χαμηλή αποδοτικότητα των επενδύσεων στον τομέα αυτό, λόγω της χαμηλής πληθυσμιακής πυκνότητας των νησιών. Η ολοκλήρωση και διασύνδεση του δικτύου θα οδηγήσει σε αύξηση της λειτουργικότητάς του και επέκταση προς τις περιοχές που περιθωριοποιούνται.
- Τεχνολογίες πληροφορικής και τηλεπικοινωνίες, που συνεισφέρουν στην ολοκλήρωση του κοινοτικού χώρου και ευνοούν την εγκατάσταση σε πραγματικά απομακρυσμένες περιοχές.
- Προσφορά ενέργειας. Η κατάσταση προβλέπεται να βελτωθεί με την εκμετάλλευση των τοπικών και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, καθώς και με την ολοκλήρωση των δικτύων μεταφοράς φυσικού αερίου και ηλεκτρικού ρεύματος.
- Περιβάλλον, η προστασία του οποίου προσδίδει αναπτυξιακές δυνατότητες κυρίως για τις νησιωτικές περιφέρειες, εφόσον προσελκύεται η εγκατάσταση νέων δραστηριοτήτων και ενθαρρύνεται η τουριστική ανάπτυξη.
- Προβλήματα υπερανάπτυξης και υποβάθμισης του περιβάλλοντος, προβλήματα στον τομέα της αλιείας, καθώς και έλλειψη διαφοροποίησης της παραγωγικής τους δομής, παράλληλα με το περιορισμένο φάσμα των οικονομικών δραστηριοτήτων που συγκεντρώνουν.

²⁴ Ανδρικοπούλου Ελένη, Οι περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 1995

2.2 Νησιά και Νησιωτικές Περιφέρειες στον Ελλαδικό χώρο .

2.2.1 Γενικά στοιχεία

Τα νησιά της Ελλάδας καλύπτουν το 19 % της συνολικής έκτασής της , αποτελούν μιά ενότητα με ποικιλία στη γεωλογική και εδαφολογική της διαμόρφωση και έντονα διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά (ποικιλία κλιματικών συνθηκών , φυσικών τοπίων , ανθρωπογεωγραφικών ενοτήτων και επιπέδων ανάπτυξης και ευημερίας) . Ο πληθυσμός των ελληνικών νησιών αποτελεί το 13,5% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας .

Η Ελλάδα διαθέτει συνολικά 9.837 θαλάσσια νησαία εδάφη²⁵ , γεγονός που την κατατάσσει στις πρώτες θέσεις μεταξύ των νησιωτικών χωρών όλου του κόσμου . Το ελληνικό νησιωτικό σύμπλεγμα περιλαμβάνει μία τεράστια ποικιλία νησιών και νησιωτικών συμπλεγμάτων με μικρά και μεγάλα νησιά , απομακρυσμένα αλλά και ενσωματωμένα , διαφόρων τύπων συμπλέγματα , που χαρακτηρίζονται από όλους τους τύπους νησιωτικών οικονομιών .

Η κατανομή των νησιών στις δεκατρείς Περιφέρειες της χώρας , καθώς και η ποσοστιαία τους συμμετοχή στην σύνθεση του συνόλου των νησιών της Ελλάδας παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα :

Περιφέρεια	Νησιά	Ποσοστιαία συμμετοχή
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	51	0,51 %
Κεντρική Μακεδονία	614	6,24 %
Δυτική Μακεδονία	1	0,00 %
Ήπειρος	269	2,72 %
Θεσσαλία	996	10,13 %
Ιόνια νησιά	949	9,65 %
Δυτική Ελλάδα	206	2,09 %
Στερεά Ελλάδα	711	7,23 %
Αττική	447	4,54 %
Πελοπόννησος	546	5,55 %
Βόρειο Αιγαίο	442	4,49 %
Νότιο Αιγαίο	3.381	34,48 %
Κρήτη	1.224	12,44 %
Σύνολο χώρας	9.837	100 %

Από άποψη αριθμού νησιών , η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου κατατάσσεται πρώτη στις νησιωτικές περιφέρειες της χώρας . Τα αρχιπελάγη των Κυκλάδων και της Δωδεκανήσου καλύπτουν το 34,48 % του συνολικού αριθμού των νησαίων εδαφών και το 26 % της συνολικής ακτογραμμής της χώρας . Δεύτερη ακολουθεί η Περιφέρεια Κρήτης , όπου το Κρητικό αρχιπέλαγος καλύπτει το 12,4 % του συνολικού αριθμού των νησαίων εδαφών και το 7,8 % της συνολικής ακτογραμμής της χώρας . Ακολουθεί η Περιφέρεια Θεσσαλίας που οφείλει το νησιωτικό της χαρακτηριστικό στο νησιωτικό σύμπλεγμα των Σποράδων με ποσοστό νησαίων

²⁵ Νησιά , νησίδες , βραχονησίδες , ερημονήσια , βράχοι .

εδαφών 10,13 % του συνόλου της χώρας και η Περιφέρεια Ιόνιων Νήσων με 9,65 % .

2.2.2 Πληθυσμιακά στοιχεία

Όλα σχεδόν τα νησιά της Ελλάδας παρουσιάζουν μία τάση συνεχούς και σταθερής μείωσης του πληθυσμού , την περίοδο 1951 – 1981 , με εξαίρεση τα τουριστικά - Δωδεκάνησα , Κέρκυρα , Κρήτη - που παρουσίασαν αύξηση μεταξύ 1971 – 1981 . Τη δεκαετία 1981 – 1991 η πτωτική τάση αντιστρέφεται και όλες οι νησιωτικές περιφέρειες παρουσιάζουν αύξηση του πληθυσμού τους , με την μικρότερη να παρατηρείται στο Βόρειο Αιγαίο .

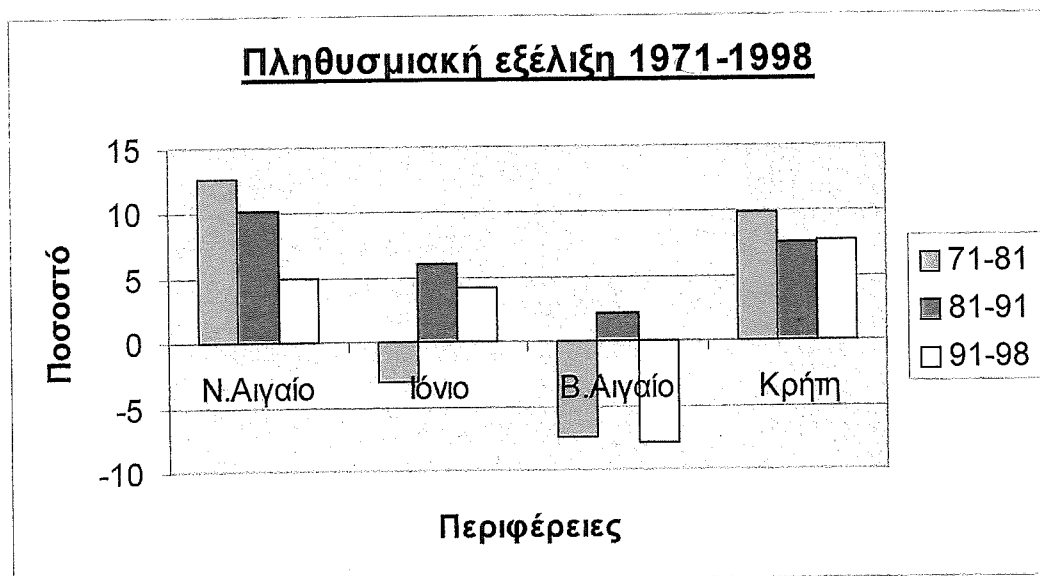
Ο παρακάτω πίνακας αναφέρεται στην μεταβολή του πληθυσμού των τεσσάρων νησιωτικών περιφερειών κατά την περίοδο 1971 – 1991 .

Νησ. Περιφέρειες	1971	1981	1991	% μεταβ. 1971-81	% μεταβ. 1981-91	% μεταβ. 1971-91
Νότιο Αιγαίο	207.354	233.529	257.481	12,62	10,25	24,17
Κρήτη	456.642	502.165	540.054	9,96	7,54	18,26
Ιόνια Νησιά	188.443	182.651	193.734	-3,07	6,06	2,80
Βόρειο Αιγαίο	210.459	195.004	199.031	-7,34	2,16	-5,33

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε

Το 1998 ο πληθυσμός²⁶ και η μεταβολή του σε σχέση με το 1991 φαίνεται στον παρακάτω πίνακα .

	Νότιο Αιγαίο	Ιόνια Νησιά	Βόρειο Αιγαίο	Κρήτη
1998	270.115	202.000	183.682	582.276
1991-1998	4,90 %	4,26 %	-7,80 %	7,81 %

²⁶ Οικονομικός Ταχυδρόμος , 17 / 02 / 2000

Οι νησιωτικές περιφέρειες Βορείου Αιγαίου, Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης αποτελούν συνοριακές περιοχές των εξωτερικών συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων αποτελεί συνοριακή περιοχή των εσωτερικών συνόρων της, βρισκόμενη απέναντι από την Ιταλία. Οι Περιφέρειες αυτές τόσο σε επίπεδο περιφέρειας όσο και σε επίπεδο νομών, θεωρούνται από τις πιο φτωχές περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καταλαμβάνοντας αντίστοιχη θέση στην αναπτυξιακή ιεραρχία της χώρας.

2.2.3 Οικονομικά στοιχεία

Οι σημαντικότερες νησιωτικές περιφέρειες και νησιά της Ελλάδας καταλαμβάνουν τις χαμηλότερες θέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε ότι αφορά το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π.. Η κατάσταση αυτή αντιστρέφεται σε ότι αφορά την ανεργία, όπου οι ελληνικές νησιωτικές περιφέρειες βρίσκονται σε καλύτερη θέση από τις υπόλοιπες. Το φαινόμενο αυτό ερμηνεύεται από τον παραδοσιακό χαρακτήρα των νησιωτικών οικονομιών οι οποίες αποτελούνται από πολλές μικρές μονάδες που στηρίζονται κυρίως στην επιτόπια αγορά αποφεύγοντας έτσι τους κινδύνους (π.χ. εξάρτηση από υπερτοπικά οικονομικά κέντρα) αλλά και τα πιθανά υψηλότερα εισοδήματα, που θα δημιουργούνταν από την ενσωμάτωσή τους σε ευρύτερους οικονομικούς χώρους.

Στον παρακάτω πίνακα²⁷ παρουσιάζονται ενδεικτικά μερικές νησιωτικές περιφέρειες της Ε.Ε. που έχουν από τα χαμηλότερα κατά κεφαλήν Α.Ε.Π (μέσος όρος 1989 – 1991, μ.ο.= 100, ποσά σε μονάδες αγοραστικής δύναμης όπου η κάθε μία αντιπροσωπεύει τον ίδιο όγκο αγαθών και υπηρεσιών για κάθε χώρα) και τα ποσοστά ανεργίας (μέσος όρος 1991 – 1993).

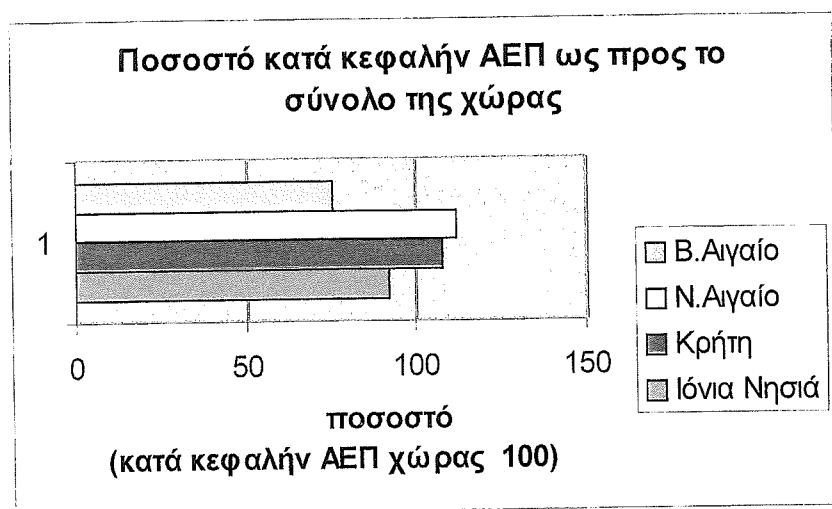
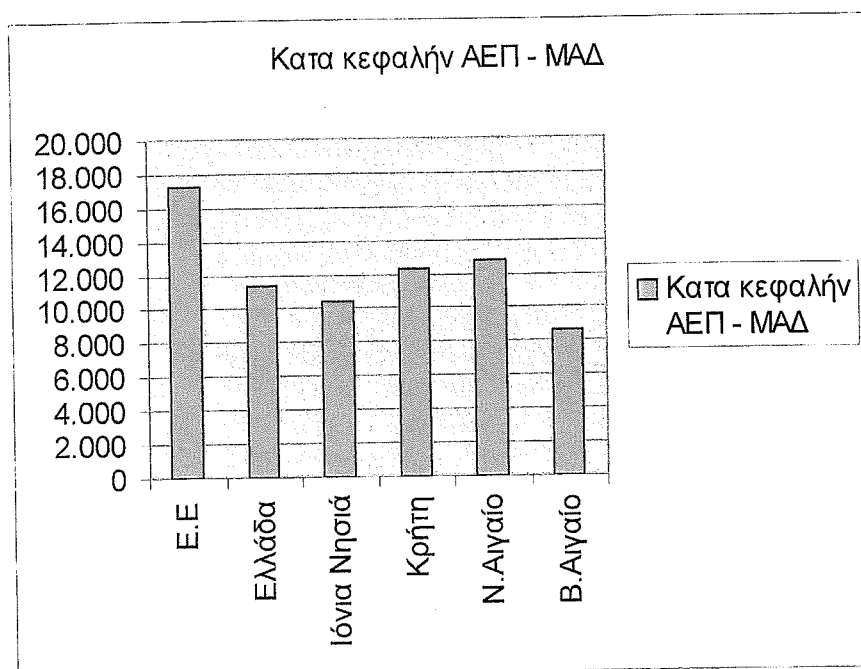
Νησ. Περιφέρειες	Χώρα	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ	Ποσοστό ανεργίας
Βαλεαρίδες	Ισπανία	98,3	11,6
Κορσική	Γαλλία	79,8	10,8
Κανάριες	Ισπανία	74,5	25,1
Σαρδηνία	Ιταλία	74,2	18,5
Σικελία	Ιταλία	67,5	21,7
Νότιο Αιγαίο	Ελλάδα	52,2 ²⁸	3,8
Κρήτη	Ελλάδα	45,5	4,3
Ιόνια Νησιά	Ελλάδα	43,7	4,2
Βόρειο Αιγαίο	Ελλάδα	35,2	9,5

Στον παρακάτω πίνακα γίνεται μια σύγκριση Ε.Ε., Ελλάδας και των 4 ελληνικών νησιωτικών περιφερειών²⁸.

²⁷ Δημήτρης Κ. Κλωνής, Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Ανάπτυξη Νησιωτικών Περιφερειών, 1998.

²⁸ Eurostat, Statistics in Focus, Regions, 1998

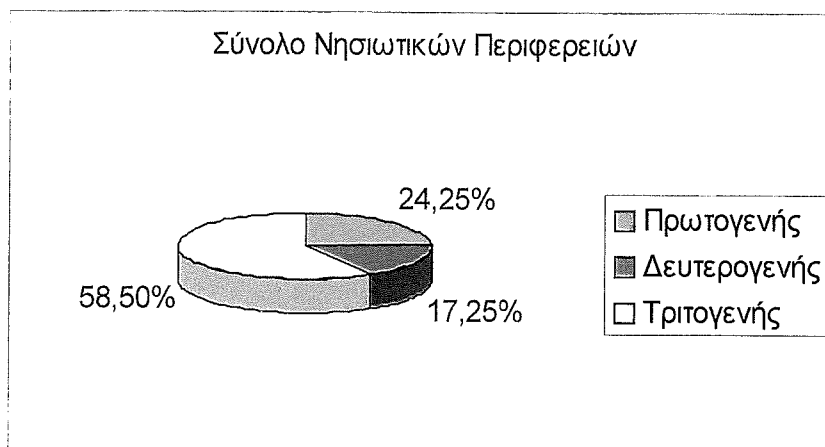
	Ε.Ε	Σύνολο χώρας	Ιόνια Νησιά	Κρήτη	Ν.Αιγαίο	Β.Αιγαίο
ΑΕΠ (εκ.εcu)	6.447.908	87.760	1.530	5.029	2.503	1.183
ΑΕΠ (εκ.ΜΑΔ)	6.447.908	118.830	2.072	6.810	3.389	1.602
Κατα κεφαλήν ΑΕΠ (εcu)	17.280	8.395	7.728	9.053	9.429	6.362
Κατα κεφαλήν ΑΕΠ - ΜΑΔ	17.280	11.365	10.464	12.258	12/767	8.614
Κατα κεφαλήν ΑΕΠ (εcu) Ε.Ε-100	100	49	45	52	55	37
Κατα κεφαλήν ΑΕΠ ΜΑΔ Ε.Ε-100	100	66	61	71	74	50
Ποσοστό κατά κεφαλήν προς ΑΕΠ ως το κατα κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας			92	108	112	76

Σε γενικές γραμμές η οικονομία των νησιών στηρίζεται κατά βάση στον πρωτογενή και τον τριτογενή τομέα . Ο πρωτογενής τομέας περιλαμβάνει παραδοσιακές δραστηριότητες στη γεωργία , αλιεία , κτηνοτροφία , καθώς και σε εξειδικευμένα προϊόντα . Ο δευτερογενής τομέας των νησιών περιορίζεται στις περισσότερες περιπτώσεις , σε μικρής κλίμακας επιχειρήσεις προσανατολισμένες στη μεταποίηση των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα και στις οικοδομικές κατασκευές . Ο τριτογενής τομέας εξαντλείται κυρίως στον τουρισμό με όλες τις θετικές (αύξηση του εισοδήματος , πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα) και τις αρνητικές συνέπειες (εξάρτηση , μονόπλευρη ανάπτυξη , εποχικότητα , αστάθεια , κ.λ.π.) .

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η ποσοστιαία κατανομή των απασχολούμενων ανά νησιωτική περιφέρεια και τομέα παραγωγής για το έτος 1997²⁹.

Περιφέρειες	Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής
Ιόνια Νησιά	26	16	58
Κρήτη	37	13	50
Ν.Αιγαίο	10	20	70
Β.Αιγαίο	24	20	56
Σύνολο Νησιωτικών Περιφερειών	24,25	17,25	58,5

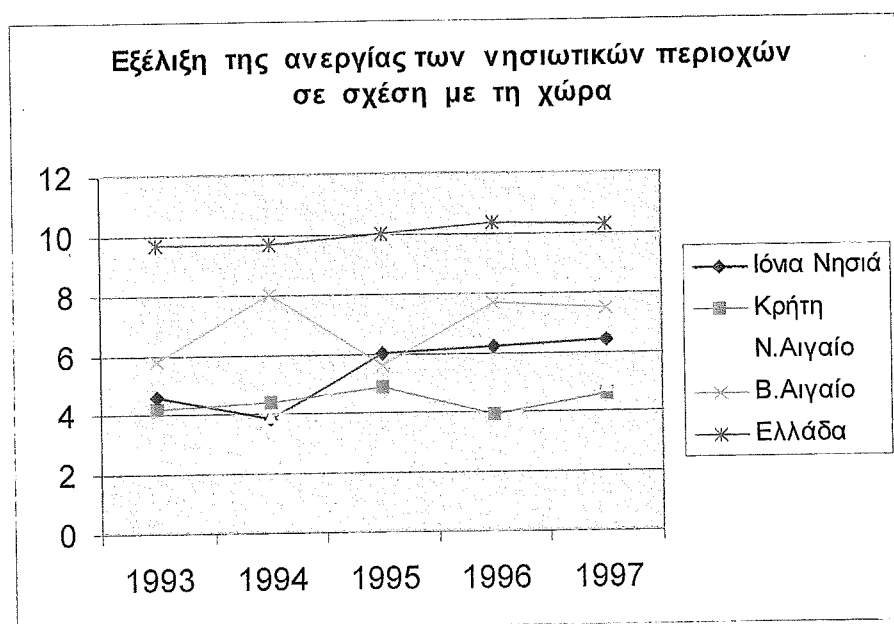
Παρατηρούμε ότι σύνολο των νησιωτικών περιοχών προσανατολίζεται στο τριτογενή τομέα , με κύριο εκφραστή αυτής της τάσης την Περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου .

²⁹ Οικονομικός Ταχυδρόμος , 17/02/2000

Η ανεργία στις νησιωτικές περιφέρειες βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο από το αντίστοιχο της χώρας. Η ποσοστιαία εξέλιξη της ανεργίας την περίοδο 1993 – 1997 στις νησιωτικές περιφέρειες καθώς και ο μέσος όρος ανεργίας των περιφερειών αυτών κατά την πενταετή αυτή περίοδο είναι η ακόλουθη.

Περιφέρεια	Έτος					Μέσος όρος ανεργίας 1993 -97
	1993	1994	1995	1996	1997	
Ιόνια Νησιά	4,58	3,83	5,95	6,16	6,37	5,378
Κρήτη	4,17	4,34	4,84	3,86	4,58	4,358
Ν.Αιγαίο	6,62	3,92	5,3	5,43	4,85	5,224
Β.Αιγαίο	5,78	8	5,58	7,64	7,47	6,894
Ελλάδα	9,67	9,63	10	10,34	10,25	9,978

Πηγή : ΕΣΥΕ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού 1997.

Η ανεργία στο σύνολο των νησιωτικών περιφερειών και ο μέσος όρος της σε κάθε έτος παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα.

Έτος	Α.Σ.Ν.Π.	Μ.Ο	Ελλάδα
1993	21,15	5,2875	9,67
1994	20,9	5,225	9,63
1995	21,67	5,4175	10
1996	23,09	5,7725	10,34
1997	23,27	5,8175	10,25

Η ποσοστιαία εξέλιξη του μέσου όρου ανεργίας – όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα , δείχνει αρκετά μεγαλύτερες μεταβολές από τη αντίστοιχη εξέλιξη του εθνικού ποσοστού , διαπίστωση που φανερώνει οικονομική αστάθεια (που κατά κύριο λόγο οφείλεται στις αβέβαιες εισροές π.χ. τουρισμός) στις νησιωτικές περιοχές , μεγαλύτερη της χώρας .

Ετήσια ποσοστιαία εξέλιξη ανεργίας		
	Σύνολο Νησιωτικών περιφερειών	Ελλάδα
1993-94	-1,18203	-0,41365
1994-95	3,684211	3,84216
1995-96	6,552838	3,4
1996-97	0,779558	-0,87041

2.2.4 Προβλήματα των νησιωτικών περιοχών της Ελλάδας .

Οι νησιωτικές περιφέρειες χαρακτηρίζονται από κάποιες ιδιαιτερότητες , που τις διαφοροποιούν από άλλες χωρικές ενότητες της Ελλάδας . Συγκεκριμένα :

- Μεγάλη εξάρτηση από εξωτερικούς προμηθευτές σε καταναλωτικά και αγροτικά προϊόντα (μεγάλη μείωση της απασχόλησης στο πρωτογενή τομέα) .
- Μεγάλη εξάρτηση από ασταθείς και αβέβαιες εισροές , όπως η εξωτερική βοήθεια και ο τουρισμός , που αποτελεί στα περισσότερα νησιά τη βασική οικονομική δραστηριότητα .
- Προβλήματα ύδρευσης , άρδευσης και αποχέτευσης που είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα σε όλα σχεδόν και κυρίως τα μικρότερα νησιά . Τεράστια ποσά έχουν δαπανηθεί για το οδικό δίκτυο των μικρότερων κυρίως νησιών , που σε πλήθος περιπτώσεων αφορούν τη τουριστική τους ανάπτυξη, την οικοπεδοποίηση και την εύκολη πρόσβαση στις παραλίες (μετά κυρίως από τοπικές πιέσεις που συχνά οφείλονται στον αστικό μημιτισμό και τον άκοπο πλουτισμό) , ποσά που θα μπορούσαν να επιλύσουν τα παραπάνω προβλήματα .
- Ανεπαρκής ιατροφαρμακευτική υποδομή , περίθαλψη και έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού στο τομέα της υγείας .
- Ανεπαρκείς συνδέσεις με την ηπειρωτική χώρα αλλά και μεταξύ των νησιών . Προβλήματα στα λιμάνια , ανεπαρκή ελικοδρόμια και ακατάλληλα αεροδρόμια δημιουργούν ιδιαίτερα δύσκολα συνθήκες σύνδεσης και συντελούν στην απομόνωση των νησιών .
- Έλλειψη νερού . Τα περισσότερα νησιά υδροδοτούνται με στέρνες ή από δεξαμενές που μαζεύουν το νερό των όμβριων υδάτων ή από μεταφορά νερού με υδροφόρες . Το κόστος εγκαταστάσεων αφαλάτωσης είναι ακόμα απαγορευτικό .
- Μικρή τοπική αγορά .
- Υψηλό μεταφορικό κόστος πρώτων υλών και τελικών προϊόντων .

- Ένα νησί δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει την υποδομή μιας αναπτυγμένης γειτονικής του περιοχής και παράλληλα έχει περιορισμούς οικονομικής φύσης που αφορούν κυρίως τα μεγέθη της προσφοράς και της ζήτησης, το μικρό πληθυσμιακό δυναμικό και το υψηλό κόστος της όποιας παραγωγής.

Τα πιο πάνω χαρακτηριστικά γίνονται εντονότερα όσο πιο μικρό και απομακρυσμένο είναι ένα νησί.

2.2.5 Μια θεωρητική προσέγγιση στην ανάπτυξη των νησιών³⁰.

Δεν υπάρχει ομοφωνία σχετικά με τον ακριβή σχεδιασμό μίας ολοκληρωμένης πολιτικής ανάπτυξης των νησιών. Η κλασσική θεωρία περιφερειακής ανάπτυξης εφαρμοζόμενη στα νησιά και τις νησιωτικές περιφέρειες κινείται μεταξύ της αρχής της εξάρτησης του μοντέλου κέντρου – περιφέρειας και της νεοκλασσικής θεωρίας του συγκριτικού πλεονεκτήματος. Η θεωρία χωροταξικής αλληλεξάρτησης του Myrdal ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια διακρίνει μεταξύ δύο επιδράσεων του κέντρου στην περιφέρεια: από την μία πλευρά η ανάπτυξη του κέντρου έχει σαν αποτέλεσμα τη σταδιακή αποδυνάμωση ή απομύζηση ή αποψίλωση (backwash effects) της περιφέρειας, η οποία στερείται το εργατικό της δυναμικό, ενώ η παράλληλη εισβολή καταναλωτικών αγαθών εμποδίζει την ανάπτυξη της τοπικής παραγωγής. Από την άλλη μεριά η ανάπτυξη του κέντρου μπορεί να οδηγήσει στη διάδοση ή διάχυση ή επέκταση της ανάπτυξης (spread effects) στην περιφέρεια, η οποία γίνεται με την επέκταση των αγορών αγροτικών προϊόντων, την μεταβίβαση της τεχνολογικής προόδου και την παραγωγή πρώτων υλών για τις βιομηχανίες των αστικών κέντρων. Η υπανάπτυξη επομένως των νησιών ερμηνεύεται από την υπεροχή των αποτελεσμάτων αποδυνάμωσης έναντι στα αποτελέσματα διάχυσης. Οι νεοκλασικοί έκαναν κριτική στη θεωρία αυτή γιατί δεν επισημαίνει τα εξισορροπικά αποτελέσματα της μετακίνησης των συντελεστών παραγωγής και αγνοεί άλλους παράγοντες που θα μπορούσαν να προωθήσουν την εξίσωση των περιφερειακών εισοδημάτων³¹.

Η νεοκλασσική θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος βρήκε πρόσφορο έδαφος στην ερμηνεία της υπανάπτυξης μικρών χωρικών ενοτήτων, όπως είναι τα νησιά, ιδιαίτερα στην εκδοχή της που εξηγεί τις περιφερειακές ανισότητες με το βαθμό έλλειψης ή αφθονίας φυσικών πόρων. Σύμφωνα με την εκδοχή αυτή της θεωρίας του συγκριτικού πλεονεκτήματος, που λόγω τύχης, έχουν περισσότερους φυσικούς πόρους, γεωγραφικά πλεονεκτήματα κ.λ.π., αναπτύσσονται περισσότερο από τις υπόλοιπες μειονεκτικές περιφέρειες, στις οποίες κατά βάση ανήκουν τα νησιά. Η θεωρία αυτή δεν έλαβε υπόψιν της όλα τα κριτήρια για να συμπεριλάβει μιά περιφέρεια στις μειονεκτικές περιφέρειες. Η αναζήτηση του προβλήματος βρίσκεται ακόμη βαθύτερα, στην ιστορική τους διαμόρφωση, στις κοινωνικές συνθήκες κ.λ.π. Σε κάθε περίπτωση πάντως αποτελεί μιά πρώτη προσέγγιση του προβλήματος. Και οι δύο θεωρίες τονίζουν τις ιδιαιτερότητες των μεγάλων αποστάσεων, της απομόνωσης και των διαρθρωτικών αδυναμιών των

³⁰ Δημήτρης Κλωνής, Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάπτυξη Νησιωτικών Περιφερειών, 1998

³¹ Κόνσολας Ν., Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική, σελ. 70.

νησιωτικών οικονομιών και δίνουν ερηνικές για τα προβλήματα των παραμεθόριων και περιφερειακών περιοχών, κατηγορία στην οποία ανήκουν τα νησιά. Πιο συγκεκριμένα, βάσει της νεοκλασικής θεωρίας του διεθνούς εμπορίου, διαμορφώθηκε μία θεώρηση του χώρου σαν απόσταση που δημιουργεί κόστος, που στην περίπτωση των νησιών μεταφράζεται σε ιδιαίτερα αυξημένο μεταφορικό κόστος. Επίσης η απαραίτητη για την ανάπτυξη εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των νησιών προϋποθέτει, από τη μία μεγάλη κλίμακα παραγωγής και από την άλλη την ύπαρξη δυνατοτήτων ανάπτυξης και σε άλλους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας, προϋποθέσεις που είναι δύσκολο να ισχύσουν στα περισσότερα νησιά. Με τον ίδιο τρόπο, οι προεκτάσεις της θεωρίας του Myrdal προβάλλουν την υιοθέτηση της ενδογενούς ανάπτυξης, σε αντιδιαστολή με την αποτυχημένη εξωγενή ανάπτυξη και τον παρεμβατισμό του εθνικού κράτους, για τις νησιωτικές περιοχές, η οποία θα πρέπει να είναι σφαιρική, να τηρεί δηλαδή τις βασικές ισορροπίες στον οικονομικό, κοινωνικό, περιβαλλοντικό τομέα, να είναι ελεγχόμενη από τις τοπικές δυνάμεις, να αξιοποιεί το τοπικό έμπυχο και άψυχο δυναμικό και να αποδέχεται την πολιτιστική, κοινωνική και τεχνολογική ποικιλία³².

Ιδιαίτερα μετά την αποτυχία του κέντρου να τονώσει την ανάπτυξη στις περιφέρειες και τις συνέπειες της κρίσης της δεκαετίας του 1970, η νεότερη τάση επιχειρεί να ενοποιήσει κοινωνικούς, περιβαλλοντικούς και πολιτιστικούς μαζί με οικονομικούς προβληματισμούς στη διαμόρφωση μιάς πολιτικής ανάπτυξης για τα νησιά που παίρνει την ονομασία ολοκληρωμένος σχεδιασμός. (βιώσιμη ανάπτυξη). Στο πλαίσιο του ολοκληρωμένου σχεδιασμού μιά κρίσιμη στρατηγική επιλογή, είναι η ολοκλήρωση των νησιών σε ευρύτερα κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά συστήματα (δίκτυα), που θα τους επιτρέψουν να καθορίσουν τον ξεχωριστό τους ρόλο σε ένα ευρύτερο σύστημα, διατηρώντας παράλληλα την ταυτότητά τους, χάνοντας όμως την αυτονομία τους.

2.2.6 Αναπτυξιακός Σχεδιασμός

Ο αναπτυξιακός σχεδιασμός μικροπεριφερειών³³ - ουσιαστικά κάθε νησί αποτελεί ένα μικρόκοσμο - ανφέρεται σε σκοπούς, προτάσεις ενεργειών και επιπτώσεις.

Σκοπός 1 Ισόρροπη ανάπτυξη νησιών και υποβαθμισμένων περιοχών των νησιών.

Ενέργειες :

- Δημιουργία και βελτίωση υποδομών με ιδιαίτερη έμφαση στους ιδάτινους πόρους, τις μεταφορές, τις μαρίνες και το τουρισμό.
- Προστασία περιβάλλοντος – Αναβάθμιση της ποιότητας ζωής.
- Ενίσχυση των νησιών 3ης ταχύτητας.

³² Σπιλάνης Γιάννης, "Νησιωτική ανάπτυξη και δίκτυα συνεργασίας των νησιών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας".

³³ "Μελέτη για τη διαμόρφωση Στρατηγικής στην Περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου" που εκπονήθηκε από Ι.Π.Α. για λογαριασμό της Γενικής Γραμματείας Νοτίου Αιγαίου και εκφράζει κατά το κύριο μέρος το σύνολο των νησιωτικών περιοχών.

- Επιπτώσεις :
- Δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών επιχειρηματικής δράσης .
 - Συγκράτηση πληθυσμού στα μικρότερα και απομακρυσμένα νησιά .
 - Αναβάθμιση παρεχόμενων υπηρεσιών .

Σκοπός 2 Ενδογενής ανάπτυξη

- Ενέργειες :
- Αξιοποίηση τοπικών πλεονεκτημάτων : αλιεία , αγροτική ανάπτυξη , μεταποίηση , τουριστική ανάπτυξη .
 - Κινητοποίηση τοπικής επιχειρηματικότητας , δημιουργία αναπτυξιακής εταιρίας .
 - Αξιοποίηση ανθρώπινων πόρων .
 - Αξιοποίηση πηγών ενέργειας .

- Επιπτώσεις :
- Βελτίωση της παραγωγικότητας και εκσυγχρονισμός .
 - Δημιουργία νέων τοπικών δραστηριοτήτων .
 - Βελτίωση της ποιότητας του εργατικού δυναμικού .
 - Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής .

Σκοπός 3 Ενίσχυση κέντρου μικροπεριφέρειας .

- Ενέργειες :
- Δίκτυα μεταφορών και τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες υψηλής στάθμης .
 - Προώθηση ενδοπεριφερειακής διαπεριφερειακής συνεργασίας .
 - Ενίσχυση κοινωνικών υποδομών .

- Επιπτώσεις :
- Ενίσχυση του αναπτυξιακού ρόλου του κέντρου .
 - Εκσυγχρονισμός Μ.Μ.Ε
 - Ενίσχυση εξωτερικών οικονομιών
 - Επέκταση εγορών
 - Βελτίωση ποιότητας ζωής

Σκοπός 4 Ενίσχυση δυναμικών κλάδων

- Ενέργειες :
- Ολοκλήρωμένη παρέμβαση στο τουρισμό
 - Ενίσχυση τοπικών ΜΜΕ
 - Προσέλκυση επενδύσεων
 - Ενίσχυση δυναμικών κλάδων – προώθηση αναδιάρθρωσης

- Επιπτώσεις :
- Αξιοποίηση τοπικών πόρων
 - Αύξηση θέσεων απασχόλησης
 - Αύξηση ανταγωνιστικότητας
 - Αντιμετώπιση φαινομένων αποβιομηχάνισης

Σκοπός 5 Εκσυγχρονισμός Επαρχιών και Ο.Τ.Α.

- Ενέργειες :
- Ειδικές δράσεις Τ.Α. για την αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού

δυναμικού

- Ενίσχυση διοικητικών μηχανισμών με τεχνοκρατικά όργανα και διαδικασίες σχεδιασμού και διοίκησης αναπτυξιακών σχεδίων
- Προώθηση τηλεματικής και G.I.S.

- Επιπτώσεις
- Ενίσχυση του ρόλου της Περιφερειακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης στο σχεδιασμό και την αναπτυξιακή διαδικασία
 - Αξιοποίηση διαθέσιμων πόρων
 - Προώθηση της αποκέντρωσης
 - Ενσωμάτωση σύγχρονης τεχνολογίας

2.3 Κοινοτικές Πολιτικές

2.3.1 Περιφερειακή Πολιτική

Η εφαρμογή της Περιφερειακής Πολιτικής πραγματοποιείται μέσα από τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα στην περίοδο 1989 - 93 με το Α' Κ.Π.Σ και τη περίοδο 1994 - 99 με το Β' Κ.Π.Σ. . Στο Περιφερειακό σκέλος του Β' Κ.Π.Σ. οι 13 παρεμβάσεις στις αντίστοιχες Περιφέρειες της χώρας ήταν συνολικής δέσμευσης δημόσιας δαπάνης 6 δις ecu από τα οποία το 75 % αντιστοιχεί στην Κοινοτική Συμμετοχή .

Στο παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται το ποσοστό που συμμετέχουν οι 4 νησιωτικές περιφέρειες τη χώρας στο Περιφερειακό σκέλος του Β' Κ.Π.Σ. , τα αντίστοιχα ποσά Δημόσιας Δαπάνης και το ποσοστό συμμετοχής κάθε νησιωτικής περιφέρειας στις δεσμεύσεις για σύνολο των τεσσάρων νησιωτικών περιφερειών.

Περιφέρειες	% επί των 13 ΠΕΠ	Δέσμευση Δ.Δαπάνης σε εκ. ecu	% επί Νησιωτικών ΠΕΠ
Ιόνια Νησιά	6,7%	402,00	28,63 %
Βόρειο Αιγαίο	4,7%	282,00	20,09 %
Νότιο Αιγαίο	5,0%	300,00	21,37 %
Κρήτη	7,0%	420,00	29,91 %
Σύνολο Ν.Περιφ.	23,4%	1.404,00	100,00 %

2.3.2 Αγροτική Πολιτική

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική – Κ.Α.Π. άρχισε να εφαρμόζεται από το 1962 και οι βασικοί στόχοι της όπως καθορίζονταν στο άρθρο 39 της Συνθήκης της Ρώμης είναι :

- Η αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας
- Η εξασφάλιση ικανοποιητικού βιοτικού επιπέδου στον αγροτικό πληθυσμό
- Η σταθεροποίηση των αγορών
- Η εγγύηση της ασφάλειας και επάρκειας των εφοδιασμών
- Η εξασφάλιση λογικών τιμών στους καταναλωτές .

Η αύξηση των πλεονασμάτων , η μείωση της ανταγωνιστικότητας , η υποβάθμιση του περιβάλλοντος και η υπερβολική αύξηση των γεωργικών δαπανών

της κοινότητας αποτέλεσαν προβλήματα που εμφανίστηκαν κατά την εφαρμογή της Κ.Α.Π. και οδήγησαν στην αναθεώρηση των μηχανισμών λειτουργίας της το 1985 με την έγκριση του κανονισμού 4256 / 88 και στη συνέχεια με το 1992 με το κανονισμό 2085 / 93 .Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στα προβλήματα των περιθωριοποιημένων περιοχών (περιοχές που κατά μεγάλο μέρος αποτελούν οι νησιωτικές περιοχές) και κυρίως :

- Στη διατήρηση των αγροτικών πληθυσμών στις περιοχές διαμονής τους.
- Στην εκτατική παραγωγή.
- Στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος.
- Στην ενίσχυση εισοδημάτων .
- Στη διαμόρφωση κοινωνικού περιβάλλοντος (εκπαίδευση , υγεία κ.λ.π.)

Γεωργία

Η Κ.Α.Π στον Ελλαδικό χώρο εκφράζεται κυρίως μέσω των δράσεων των τομεακών Λειτουργικών Προγραμμάτων της Γεωργίας και λιγότερο από τα μέτρα των Π.Ε.Π. Το κυρίως πλαίσιο της Κ.Α.Π υιοθετεί μια σειρά μέτρων για τη γεωργία τα οποία αφορούν σε μεγάλο βαθμό τη προστασία του περιβάλλοντος . Προς αυτή τη κατεύθυνση κινείται μια ειδική πρωτοβουλία , το πρόγραμμα LEADER I για την προώθηση του αγροτουρισμού και των ΜΜΕ στις αγροτικές περιοχές καθώς και για τη βελτίωση των αγροτικών προϊόντων. Στη συνέχεια το LEADER II που συμπληρώνει τη δράση του LEADER I με τη προώθηση της ενδογενούς ανάπτυξης , της καινοτομίας και της ανάπτυξης δικτύων για την αγροτική ανάπτυξη .

Η Ε.Ε. έχει επίσης εκδόσει κανονισμούς σχετικά με τις επιπτώσεις της γεωργίας στο περιβάλλον . Οι ακόλουθοι κανονισμοί γίνονται αναφορικά με το ιδιαίτερο περιβάλλον της γεωργικής παραγωγής που χαρακτηρίζει την απομονωμένη χωρική διάσταση των νησιών :

- Κανονισμός 2092 / 91 που αναφέρεται στο βιολογικό τρόπο παραγωγής των αγροτικών προϊόντων.
- Κανονισμός 2078 / 92 που αφορά τις συμβατές με τις απαιτήσεις της προστασίας του περιβάλλοντος μεθόδους γεωργικής παραγωγής , τη συντήρηση του φυσικού χώρου μέσα σε οριοθετημένες αγροκλιματικές – περιβαλλοντικές ζώνες .
- Κανονισμός 2080 / 92 που αφορά μέτρα για τα δάση .
- Κανονισμός 2328 / 92 που αφορά ενισχύσεις για επενδύσεις γεωργικής φύσης .

Οι χρηματοδοτήσεις για τη γεωργία γίνονται και από τα δύο τμήματα του Γεωργικού Ταμείου . (Τμήμα Εγγυήσεων – Τμήμα Προσανατολισμού)

Αλιεία

Η αλιεία ως κλάδος οικονομικής δραστηριότητας εντάσσεται στον πρωτογενή τομέα. Η συμμετοχή του κλάδου στη διαμόρφωση του Ακαθάριστου Γεωργικού Προϊόντος είναι σχετικά περιορισμένη (περίπου 2,5 %) αλλά η σπουδαιότητα είναι μεγάλη, δεδομένου ότι συμβάλλει κατά σημαντικό ποσοστό στη διατροφή του πληθυσμού, εξασφαλίζοντας πρωτεΐνες υψηλής διαιτητικής αξίας³⁴, καθώς επίσης συμβάλλει και στην απασχόληση κυρίως στις νησιωτικές περιοχές.

Στο παρακάτω πίνακα αναφέρονται τα μηχανοκίνητα αλιευτικά επαγγελματικά σκάφη, στο σύνολο της χώρας το 1999.

Μηχανοκίνητα επαγγελματικά σκάφη θαλάσσιας αλιείας το έτος 1996

Κατηγορία αλιευτικών	Αριθμός	Ιπποδύναμη	Κ.Ο.Χ.
<u>Υπερπόντιας αλιείας</u>	<u>33</u>	<u>30.748</u>	<u>9.150</u>
<u>Μέσης αλιείας</u>	<u>841</u>	<u>260.055</u>	<u>40.235</u>
Μηχανότρατες	385	148.825	23.668
Γρι-γρι	425	102.783	15.312
Μικτά	31	8.447	1.255
<u>Παράκτιας αλιείας</u>	<u>8.294</u>	<u>546.933</u>	-
Τράτες	700	60.170	-
Λοιπά	7.594	486.763	-
Σύνολο	9.168	837.736	49.385

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε.

Τα σκάφη υπερπόντιας αλιείας αλιεύουν στον Ατλαντικό Ωκεανό.

Ο πίνακας δεν περιλαμβάνει τα σκάφη που διαθέτουν ιπποδύναμη 19HP και κάτω. Δεν υπάρχουν στοιχεία χωρητικότητας των σκαφών παράκτιας αλιείας.

Η επίτευξη ισορροπίας μεταξύ των αλιευτικών πόρων και του βαθμού εκμετάλλευσής τους καθώς και η βελτίωση του εφοδιασμού και της αξιοποίησης των αλιευτικών προϊόντων με τη παράλληλη τεχνική βοήθεια και πληροφόρηση είναι η κύρια αποστολή του Χρηματοδοτικού Μέσου Αλιείας³⁵. Η χρηματοδοτική παρέμβαση του Χ.Μ.Α. παρέχεται ως εξής:

- Συγχρηματοδότηση λειτουργικών προγραμμάτων
- Συγχρηματοδότηση εθνικού καθεστώτος ενισχύσεων
- Χορήγηση συνολικών επιχορηγήσεων
- Συγχρηματοδότηση κατάλληλων σχεδίων
- Τεχνική βοήθεια.

³⁴ ΚΕΠΕ, Αλιεία, 1989

³⁵ Διαρθρωτικό Ταμείο που ο σκοπός και η αποστολή του ορίζονται με το Κανονισμό 2080/93

Η κοινοτική συμμετοχή ανέρχεται τουλάχιστον στο 50 % επί των Δημοσίων Δαπανών για τις περιφέρειες του στόχου 1 (στον οποίο ανήκει το σύνολο της χώρας) και με ανώτατο όριο το 85 % επί του συνολικού κόστους στις παραμεθόριες νησιωτικές περιοχές .

Για την παραγωγή και διάθεση αλιευτικών προϊόντων καθορίζονται βασικές προδιαγραφές υγειονομικών κανόνων με την οδηγία 91/493 του 1991 και ακόλουθα το Προεδρικό Διάταγμα 412 /ΦΕΚ 232 /94 .

Γιά την ορθολογική διαχείριση και τη διατήρηση των αλιευτικών πόρων στη Μεσόγειο ισχύει ο Κανονισμός 1626 / 94 ορισμένες από τις διατάξεις του οποίου αναφέρονται :

- Στην απαγόρευση της αλιείας των τρατών (πεζότρατα-βιντζότρατα) από 1/1/2002 (άρθρο 2) .
- Στην απαγόρευση της αλιείας μηχανότρατων εντός του ορίου των 3 ν.μ από τις ακτές (άρθρο 3) και στον καθορισμό του ελάχιστου ανοίγματος ματιών των δικτύων μηχανότρατων σε 40 χιλιοστά (άρθρο 6) .
- Στον καθορισμό του μέγιστου μήκους των δικτύων των γρι-γρι (800 μέτρα) και ύψος 120 μέτρα (άρθρο 5) .
- Στον καθορισμό των ελαχίστων μεγεθών ψαριών και άλλων υδρόβιων οργανισμών που η αλίευσή τους επιτρέπεται (άρθρο 8) .

Μιά σημαντική κοινοτική πρωτοβουλία είναι το πρόγραμμα **PESCA** που αφορά το κλάδο της αλιείας και ειδικότερα του οικονομικού ιστού πολλών παράκτιων περιφερειών και νησιών . Το πρόγραμμα αναφέρεται :

- Στην αναδιάρθρωση του κλάδου και την αξιοποίηση των εργαζομένων σε αυτόν .
- Στην εμπορία , προώθηση και αξιοποίηση αλιευτικών προϊόντων
- Στη δημιουργία οικονομικών παραγωγικών δραστηριοτήτων με παράλληλη δημιουργία θέσεων απασχόλησης (π.χ. αλιευτικά καταφύγια) .

2.3.3 Περιβαλλοντική Πολιτική

Η κοινοτική περιβαλλοντική πολιτική ³⁶ εφαρμόζεται με διαρθρωτικές παρεμβάσεις κυρίως στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Περιβάλλον» και στα σχετικά μέτρα των ΠΕΠ των δύο Κ.Π.Σ. με χρηματοδότηση από το ΕΠΤΑ και από το Ταμείο Συνοχής . Το αντικείμενο της Περιβαλλοντικής Πολιτικής αποτελούν οι εξής τομείς :

- Υδατικοί πόροι
- Οικοσυστήματα
- Αστικό και Βιομηχανικό Περιβάλλον
- Απόβλητα

³⁶ Η βιώσιμη, αειφόρος, περιβαλλοντικά αποδεκτή ανάπτυξη διατυπώθηκε αρχικά στη συνδιάσκεψη του Ρίο τον Ιούνιο του 1992 και τελευταία στη Λευκή βίβλο το 1994 .

- Εκπαίδευση και Έρευνα

Τα βασικά στοιχεία της περιβαλλοντικής πολιτικής για την περίοδο του Β' ΚΠΣ στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Περιβάλλον» αναφέρονται :

- Στην πρόληψη της ρύπανσης (έλεγχος , βιολογικοί καθαρισμοί κ.λ.π.)
- Στη προστασία των οικοσυστημάτων
- Στο Εθνικό Κτηματολόγιο
- Στο πολεοδομικό σχεδιασμό

Το συνολικό κόστος για το περιβάλλον στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Περιβάλλον» του Β' ΚΠΣ είναι 500 εκ. ecu. Με 75 % κοινοτική συμμετοχή .

Εκτός από τα Επιχειρησιακά Προγράμματα η κοινοτική πολιτική για το περιβάλλον εκφράζεται μέσα από ειδικά προγράμματα δράσης , με σημαντικότερα το LIFE (Περιβάλλον και Φύση) και το ENVIREG (χωροταξική οργάνωση παράκτιων περιοχών , απορρύπανση κ.λ.π) που στα ελληνικά νησιά η υλοποίησή του προχώρησε με τη χρηματοδότηση έργων ύδρευσης , αποχέτευσης , διαχείρισης απορριμάτων, χωροταξικών μελετών κ.λ.π.. Άλλες σχετικές πρωτοβουλίες αναφέρονται στην οργάνωση κατάλληλου θεσμικού πλαισίου για τη προώθηση της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος , στα πλαίσια των διατάξεων του άρθρου 130 Π της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, όπως το δίκτυο NATURA³⁷ (οδηγία 92/43 για τους οικοτόπους, η οδηγία 79/409 για την ορνιθοπανίδα , η οδηγία 85/337 για τις Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων κ.λ.π.

Το βασικό θεσμικό εργαλείο για την εφαρμογή περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ελλάδα αποτελεί ο νόμος 1650/86 με τον παράλληλο προσδιορισμό του συστήματος περιβαλλοντικών αδειοδοτήσεων³⁸.

2.3.4 Ενεργειακή πολιτική

Η μεγάλη οικονομική ανάπτυξη των τελευταίων ετών στηρίχτηκε κυρίως στη χρήση ορυκτών καυσίμων (γαιάνθρακες και πετρέλαιο) , στο φυσικό αέριο και τα πυρηνικά καύσιμα . Οι δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον από τα υγρά και αέρια προϊόντα της καύσεως είναι ιδιαίτερα έντονες σε ολόκληρη την Ε.Ε.

Η Ενεργειακή πολιτική της κοινότητας κυρίως αναφέρεται στη προώθηση τεχνολογικών μεθόδων εξοικονόμησης ενέργειας σε όλες τις βιομηχανικές εγκαταστάσεις αλλά και στη μεταποίηση , τις μεταφορές και τις αστικές καταναλώσεις , στην αποτελεσματική διαχείριση των αποβλήτων , και στην εξέλιξη της τεχνολογίας για τη χρήση των ανανεώσιμων μορφών ενέργειας (ηλιακή , αιολική , βιομάζα , γεωθερμική) .

³⁷ Έχει συντελέσει αποφασιστικά στη προώθηση πρωτοβουλιών κυρίως από τις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις για την ένταξη περιοχών στους εθνικούς και κοινοτικούς καταλόγους του οικολογικού δικτύου Natura 2000 .

³⁸ ΚΥΑ 69269 (ΦΕΚ 678/Β/25.10.1990) που καθορίζει μεταξύ άλλων το αντικείμενο και το περιεχόμενο των Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων και των Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών για συγκεκριμένες περιοχές

Η ενεργειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης ασκείται από τη 17η Γενική Διεύθυνση Ενέργειας

Τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την προώθηση των ενεργειακών τεχνολογιών είναι :

THERMIE - Νέες οικονομικές ενεργειακές τεχνολογίες κυρίως στο τομέα των μεταφορών, καθώς και ορθολογική χρήση των Α.Π.Ε και των στερεών καυσίμων .

SAVE – Εξοικονόμηση ενέργειας .

ALTENER – Έρευνα και προώθηση των Α.Π.Ε

SYNERGY, PERU, PHARE.

Η Προώθηση νέων ενεργειακών τεχνολογιών γίνεται μέσα από το δίκτυο Οργανισμών Προώθησης Ενεργειακών Τεχνολογιών (ΟΠΕΤ) .

Η εκμετάλλευση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας είναι ιδιαίτερα σημαντική για τις νησιωτικές περιοχές , οι οποίες σε θέματα ενεργειακού ανεφοδιασμού έχουν πολύ περιορισμένες επιλογές , είναι πολύ πιο ευάλωτες στις διακυμάνσεις των τιμών , κυρίως των προϊόντων πετρελαίου , με συνέπεια την δημιουργία αστάθειας στην οικονομία τους . Η αύξηση της ενεργειακής αυτονομίας των νησιωτικών περιοχών - κυρίως μέσα από τις ανανεώσιμες μορφές ενέργειας – έχει πρωταρχική σημασία για την οικονομική τους σταθερότητα και ανάπτυξη .

Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας³⁹ με δυνατότητες ανάπτυξης στον Ελλαδικό **νησιωτικό** χώρο είναι η ηλιακή ενέργεια , η αιολική ενέργεια καθώς και η γεωθερμική :

Αιολική Ενέργεια

Η παραγωγή ηλεκτρισμού από την αιολική ενέργεια σε μεγάλες ποσότητες και σε ανταγωνιστικές τιμές είναι εφικτή με την εγκατάσταση δικτύων αιολικών κινητήρων και υποστηρίζεται ότι μπορεί να υπερκαλύψει τις ανάγκες της χώρας σε ηλεκτρισμό . Ιδιαίτερα στις νησιωτικές περιφέρειες της Ελλάδας , όπου υπάρχει πλούσιο αιολικό δυναμικό , αφού σε όλες τις περιόδους του έτους σημειώνονται υψηλές ταχύτητες ανέμων . Η εγκατεστημένη ισχύς αιολικής ενέργειας στα νησιά είναι αρκετά περιορισμένη . (Ύπαρξη αιολικού πάρκου στη Κύθνο και εγκατάσταση ανεμογεννητριών σε άλλα νησιά (π.χ. Κάρπαθος, Μύκονος) .

Ηλιακή ενέργεια

Στην Ελλάδα παρουσιάζονται κλιματολογικές συνθήκες (ηλιοφάνεια σε ποσοστό μεγαλύτερο του 80 % καθ' όλη τη διάρκεια ενός έτους) που ευνοούν την εφαρμογή ηλιακών συστημάτων είτε με τη χρήση ηλιακών συλλεκτών για τη θέρμανση νερού προς οικιακή χρήση είτε με τη παραγωγή ηλεκτρισμού μέσω φωτοβολταϊκών στοιχείων που έχει βρεί εφαρμογή στους περισσότερους φάρους των νησιών καθιστώντας τους αυτόματους .

³⁹ Πηγή : Διαδίκτυο , σελ. www.kape.gr.

Γεωθερμική ενέργεια

Η Γεωθερμική ενέργεια δεν είναι ανανεώσιμη πηγή ενέργειας, αλλά περιλαμβάνεται σε αυτές λόγω της νη εκπομπής ρύπων. Η Ελλάδα διαθέτει πλούσιο γεωθερμικό δυναμικό με χρήσεις στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας για αφαλάτωση του νερού, θέρμανση θερμοκηπίων, τηλεθέρμανση και άλλες. Στα νησιά της Ελλάδας έχει εφαρμοστεί κατά κύριο λόγο στη Μήλο και τη Νίσυρο.

Το εθνικό κέντρο για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ), την Ορθολογική Χρήση Ενέργειας (ΟΧΕ) και την Εξοικονόμηση Ενέργειας (ΕΕ) είναι το Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (**ΚΑΠΕ**). Με το Νόμο 2244/94 ("Ρύθμιση θεμάτων ηλεκτροπαραγωγής από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας"), το ΚΑΠΕ ορίστηκε ως το Εθνικό Συντονιστικό Κέντρο στους τομείς δραστηριότητάς του.

Το ΚΑΠΕ ιδρύθηκε το Σεπτέμβριο του 1987 με το Προεδρικό Διάταγμα 375/87, είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, εποπτεύεται από το Υπουργείο Ανάπτυξης - Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ), και έχει οικονομική και διοικητική αυτοτέλεια.

Ο κύριος σκοπός του είναι η προώθηση των εφαρμογών ΑΠΕ/ΟΧΕ/ΕΕ σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις από την παραγωγή και χρήση της ενέργειας.

Στη Διεύθυνση Εφαρμοσμένης Έρευνας και Ανάπτυξης Τεχνολογίας του ΚΑΠΕ λειτουργούν τα Τμήματα:

- Αιολικών
- Βιομάζας
- Γεωθερμίας
- Μικρών Υδροηλεκτρικών
- Παθητικών Ηλιακών
- Ενεργητικών Ηλιακών Συστημάτων
- Φωτοβολταϊκών και Υβριδικών Συστημάτων
- Ορθολογικής Χρήσης και Εξοικονόμησης Ενέργειας

Το **Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ενέργειας (ΕΠΕ)**, που συνχρηματοδοτείται από την Ελληνική Κυβέρνηση και την Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης II, είναι μια ολοκληρωμένη διαρθρωτική παρέμβαση στο ενεργειακό σύστημα της χώρας. Το ΕΠΕ, με τις επιμέρους δράσεις και τα **οικονομικά του κίνητρα**, συμβάλλει στην υλοποίηση σημαντικών έργων στην ηλεκτροπαραγωγή, ενισχύει επενδύσεις στην **εξοικονόμηση** και την **ορθολογική χρήση της ενέργειας** και προωθεί τη διάδοση των **ανανεώσιμων** και λοιπών εγχώριων μορφών ενέργειας.

Το πρόγραμμα είναι πενταετούς διάρκειας και έχει συνολικό προϋπολογισμό 295 δισ. δραχμές, από τα οποία το 37% περίπου αποτελεί κοινοτική συμμετοχή, το 30% εθνική δημόσια συμμετοχή, ενώ το υπόλοιπο 33% είναι η ιδιο-συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα.

Σημαντική είναι η αναφορά στις επενδυτικές προτάσεις για τις **Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας**, προς ένταξη, στο πλαίσιο του μέτρου 3.2 του ΕΠΕ , που περιλαμβάνει:

- 1: Αιολικά Συστήματα (Ηλεκτροπαραγωγής, Για αφαλάτωση νερού)
- 2: Γεωθερμικές εφαρμογές
- 3: Μικρά Υδροηλεκτρικά Έργα
- 4: Κεντρικά Ηλιακά Συστήματα (Τεχνολογία Α, Τεχνολογία Β)
- 5: Αξιοποίηση Βιομάζας
- 6: Φωτοβολταϊκά Συστήματα (ισχύος αιχμής < 500 MW, ισχύος αιχμής > 500 KW)
- 7: Παθητικά Συστήματα
- 8: Αυτοματισμοί σε Υβριδικά Συστήματα ΑΠΕ

2.3.5 Πολιτική για τις μεταφορές

Η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς της κοινότητας και η επίτευξη οικονομικής και κοινωνικής συνοχής μέσα από την εναρμόνιση των δημοσιονομικών , τεχνικών και κοινωνικών θεμάτων που επηρεάζουν τον ανταγωνισμό στο τομέα των μεταφορών , αποτελούν το βασικό άξονα πολιτικής της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Μεταφορών .

Η ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς , η ανάπτυξη της οικονομίας των υπηρεσιών , η συνεχής διεύρυνση της κοινότητας οι εσωτερικές σχέσεις της και οι σχέσεις με άλλες ευρωπαϊκές χώρες (Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης) προκαλούν αυξημένη ζήτηση στο τομέα των μεταφορών , ο οποίος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην επιτάχυνση της διαδικασίας της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης .

Οι στόχοι της κοινοτικής πολιτικής για τις μεταφορές αφορούν :

- Τη σταδιακή απελευθέρωση της αγοράς στο τομέα των μεταφορών.
- Τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των μεταφορικών επιχειρήσεων.
- Τη δημιουργία κοινοτικού επιπέδου υποδομών και διευρωπαϊκών δικτύων .

Τα διευρωπαϊκά δίκτυα αποτελούν το πλαίσιο για τη μελλοντική ανάπτυξη των συνδέσεων μεγάλης ταχύτητας και διακρίνονται στις εξής κατηγορίες⁴⁰ :

- Οδικό δίκτυο (αυτοκινητόδρομοι και οδοί υψηλής ποιότητας)
- Σιδηροδρομικό δίκτυο (δίκτυο υψηλής ταχύτητας και συμβατικές γραμμές)
- Δίκτυο εσωτερικών πλωτών οδών (κυρίως δίκτυο με ποτάμια και διώρυγες και δευτερεύον με διακλαδώσεις)
- Λιμάνια

⁴⁰ Ανδρικοπούλου Ελένη , Οι περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση , 1995 .

- Δίκτυο αερολιμένων
- Δίκτυο συνδυασμένων μεταφορών (θαλάσσιες , εναέριας , σιδηροδρομικές , ποτάμιες συνδέσεις)

Τα δίκτυα που ενδιαφέρουν τα **νησιά** είναι τα τρία τελευταία . Εκτός από τα λιμάνια και τους αερολιμένες που είναι που λειτουργικά συμβάλλουν στην άρση της απομόνωσης , το δίκτυο συνδυασμένων μεταφορών αποτελεί ιδιαίτερο κίνητρο για την τοπική παραγωγή (εύκολη διακίνηση και διάθεση τοπικών προϊόντων σε άλλες αγορές , μείωση της εξάρτησης από εξωτερικούς προμηθευτές) και την προαγωγή της κύριας οικονομικής δραστηριότητας των νησιωτικών περιφερειών , το τουρισμό .

Οι νησιωτικές περιφέρειες λόγω της χωρικής τους ασυνέχειας αντιμετωπίζουν προβλήματα ενσωμάτωσης στα δίκτυα η λειτουργία των οποίων πιθανώς να μεγενθύνει τις σε βάρος των νησιών ανισότητες .

2.3.6 Χωροταξική πολιτική

Το "Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου" (ΣΑΚΧ) που αποτελεί εξέλιξη του προγράμματος Ευρώπη 2000 + , είναι πλέον γεγονός και, καθώς αρχίζει η εφαρμογή του, ελπίζεται ότι θα αποτελέσει τη βάση για το σχεδιασμό πολιτικής τόσο από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) όσο και τις χώρες-μέλη που την συγκροτούν. Η εκπόνηση του Σχεδίου αποφασίστηκε το 1993 σε συνάντηση των υπουργών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης στη Λιέγη και η όλη διαδικασία διήρκεσε περίπου τέσσερα χρόνια, με την υιοθέτηση του ΣΑΚΧ. Το ΣΑΚΧ αναφέρεται ουσιαστικά στο θέμα της οργάνωσης του χώρου της Ευρώπης, θέμα που προσλαμβάνει ολόένα και μεγαλύτερη σημασία, ιδιαίτερα μάλιστα εν όψει της νέας διεύρυνσης της Ένωσης.

Αναλυτικότερα, οι μακροπρόθεσμες τάσεις της οικονομικής, κοινωνικής και χωροταξικής ανάπτυξης της Ε.Ε. εκτιμάται ότι θα επηρεαστούν σημαντικά από τρεις παράγοντες⁴¹:

- τις επιπτώσεις της σταδιακής οικονομικής ολοκλήρωσης της Ευρώπης και της εντονότερης πολιτικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών και άλλων ενδιαφερομένων μερών,
- τον αυξανόμενο ρόλο των τοπικών και περιφερειακών αρχών και της παρέμβασής τους στη χωροταξική ανάπτυξη,
- την πιθανή διεύρυνση της Ένωσης και την ανάπτυξη των σχέσεων της με τις γειτονικές χώρες

Τα τρία αυτά φαινόμενα πρέπει να εξεταστούν στο ευρύτερο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και των σημαντικών τεχνολογικών αλλαγών που την συνοδεύουν, καθώς και υπό το πρίσμα των κυριότερων δημογραφικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών τάσεων που χαρακτηρίζουν την ανάπτυξη της Ένωσης. Οι νέες αυτές καταστάσεις, που έχουν οδηγήσει στη διεύρυνση και στην εμβάθυνση των σχέσεων μεταξύ των περιφερειών, μαρτυρούν τόσο τη σπουδαιότητα όσο και τις επιπτώσεις της

⁴¹ Πηγή : [http : // oikonomikos.dolnet.gr](http://oikonomikos.dolnet.gr)

χωροταξικής διάστασης της ανάπτυξης, η οποία αποτελεί τη βάση της προσέγγισης που υιοθέτησε το ΣΑΚΧ. Σύμφωνα με το κείμενο που υιοθετήθηκε από τους υπουργούς, το ΣΑΚΧ έχει τρεις βασικούς στόχους:

- την οικονομική και κοινωνική συνοχή,
- την αειφόρο ανάπτυξη,
- την ισόρροπη ανταγωνιστικότητα στον ευρωπαϊκό χώρο.

Οι τρεις αυτοί στόχοι διαφέρουν μεταξύ τους τόσο λόγω της φύσης τους όσο και της πολιτικής σημασίας τους. Ειδικότερα, η οικονομική και κοινωνική συνοχή αποτελεί κεντρικό πυλώνα της Συνθήκης της Ένωσης και σημαντική αποστολή των διαφόρων κοινοτικών πολιτικών. Η χωροταξική προσέγγιση όχι μόνο επιβεβαιώνει την απόλυτη αναγκαιότητα της συνοχής, αλλά πρέπει να θεωρείται ως ένα μέσο για την ενίσχυσή της. Για την προώθηση των στόχων αυτών, το ΣΑΚΧ θέτει ως βασικές επιδιώξεις:

- i. την επίτευξη ενός περισσότερο ισόρροπου και πολυκεντρικού συστήματος πόλεων και μια νέα σχέση πόλεων-υπαίθρου,
- ii. την ισότητα πρόσβασης στις υποδομές και τη γνώση,
- iii. τη συνετή διαχείριση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς

Η αναγκαιότητα της συνοχής του Ευρωπαϊκού χώρου απευθύνεται και στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκαλούνται από την περιφερειακότητα και τον κοινωνικό αποκλεισμό, χαρακτηριστικά που καθρεπτίζουν τις περισσότερες νησιωτικές περιοχές της χώρας.

Σχεδόν όλες οι κοινοτικές πρωτοβουλίες⁴² είχαν χωροταξικό προσανατολισμό όπως :

- ♦ INTEREG I 1989-1993 . Στην Ελλάδα κατά την εφαρμογή του προγράμματος έγιναν έργα βασικών υποδομών μεταφορών στις παραμεθόριες περιοχές .
- ♦ INTEREG II 1994-1999 που αναμένονται οι επιπτώσεις του καθώς καλύπτει και τις 4 νησιωτικές περιφέρειες .
- ♦ INTEREG III 2000-2006 . Με ιδιαίτερο ενδιαφέρον αναμένεται η διασυνοριακή συνεργασία Ελλάδας, Κύπρου, Μέσης Ανατολής . Το πρόγραμμα αφορά κυρίως τον Ν. Δωδεκανήσου .
- ♦ ENVIREG σχετικά με τον καθορισμό ζωνών στις παράκτιες περιοχές κ.λ.π

2.3.7 Πολιτική για τον Τουρισμό

Οι πιο σημαντικές ενέργειες για την ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα, που αποτελεί την κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα στα νησιά αλλά και ιδιαίτερα σημαντική για το σύνολο της χώρας, προέρχονται από τα διαρθρωτικά ταμεία και τις δράσεις του Β'ΚΠΣ. Ο κύριος όγκος των παρεμβάσεων αφορά την

⁴² Οι Ελληνικές Νησιωτικές Περιφέρειες δεν συμμετέχουν σε πολλές από αυτές και ιδιαίτερα σημαντικές π.χ. REGIS .

οικονομική και κοινωνική υποδομή ώστε να βελτιωθούν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του τουρισμού στην Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

3.1 Διεθνείς τάσεις

Η αναφορά στον κλάδο του τουρισμού γίνεται, αφού αποτελεί μία από τις κύριες οικονομικές δραστηριότητες στον ελλαδικό χώρο και παράλληλα την κυριότερη προωθητική δραστηριότητα στην πλειοψηφία των νησιωτικών περιοχών.

Ο τουρισμός είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο με δυναμική ανάπτυξη, ιδιαίτερα κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες. Τα τελευταία χρόνια διαπιστώθηκε συνεχής ανοδική τάση του παγκόσμιου τουρισμού, με μέση ετήσια αύξηση 4,3 % από το 1990 έως το 1997⁴³. Στην Ευρώπη, ειδικότερα, ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης ήταν 3,6 %. Το 1997 και το 1998 εμφανίστηκαν σημεία ανάσχεσης του αυξητικού ρυθμού, κυρίως λόγω της οικονομικής κρίσης στην Ν.Α.Ασία και εν μέρει της χρηματιστηριακής κρίσης. Σύμφωνα με την μελέτη προοπτικής του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού έως το έτος 2020, οι προοπτικές είναι ότι ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης θα ανέρχεται στο 4,5 % τη δεκαετία 2000-2010 και στο 4,4 % την επόμενη δεκαετία. Παράλληλες προβλέψεις υπολογίζουν την μέση αύξηση των αεροπορικών ταξιδιών για το διάστημα 2000 – 2010 σε 3,5 %⁴⁴.

Κατά τους υπολογισμούς του Π.Ο.Τ. τα έσοδα από τον διεθνή τουρισμό (χωρίς τις μεταφορές) έφθασαν τα 443,7 δις δολάρια το 1997. Την περίοδο 1990 – 1997 παρουσίασαν μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης κατά 7,5 %, μαρτυρώντας έτσι την αυξανόμενη σημασία του τουρισμού στην παγκόσμια οικονομία, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στο σύνολο των ευρωπαϊκών χωρών την ίδια περίοδο ήταν 5,8 %. Με βάση τις παραπάνω ενδείξεις, είναι βέβαιο ότι στο βαθμό που θα αυξάνεται η παραγωγικότητα στις προηγμένες χώρες και το διαθέσιμο εισόδημα των κατοίκων τους θα αυξάνεται η ροπή προς τα ταξίδια και ο τουρισμός θα συνεχίσει να αποτελεί δυναμικό τροφοδότη της οικονομικής ανάπτυξης και να κινητοποιεί τις παραγωγικές δυνάμεις στις χώρες υποδοχής.

3.2 Ευρωπαϊκός και Μεσογειακός τουρισμός

Η Ευρώπη εξακολουθεί να διατηρεί την κυριαρχία της ως σημαντικότερος τουριστικός προορισμός στον κόσμο, με το 58,8 % των παγκόσμιων αφίξεων το 1997 (360.816.000 αφίξεις), παρόλο που από το 1980 έχει χάσει συνολικά 6,2 ποσοστιαίες μονάδες από το μερίδιό της. Η συμμετοχή της στα συνολικά παγκόσμια έσοδα από τον διεθνή τουρισμό είναι 49,2 % (218.046 δις δολάρια). Το μερίδιο του τουρισμού σε σχέση με τις εξαγωγές εμπορευμάτων έχει αυξηθεί στο σύνολο των Ευρωπαϊκών χωρών (από 7,51 % το 1998 σε 8,80 % το 1996). Στην Ευρώπη βρίσκεται συγκεντρωμένο το 43,9 % του παγκόσμιου ξενοδοχειακού (11.257.000 κλίνες σε σύνολο 25.640.000 το 1996). Ειδικότερα στις 15 χώρες της Ε.Ε., από τις οποίες οι 12 συμπεριλαμβάνονται στους 40 δημοφιλέστερους προορισμούς παγκοσμίως, υπολογίζεται ότι λειτουργούν 185.000 ξενοδοχεία και

⁴³ W.T.O. , 1998

⁴⁴ B.T.A . Marketing Intelligence for Planning the Future . Europe in the Global Context , 1998

παρεμφερή καταλύματα , με 9 εκ. κλίνες ⁴⁵. Στον παρακάτω πίνακα εμφανίζονται οι ευρωπαϊκές χώρες με τον μεγαλύτερο αριθμό αφίξεων το 1997 .

Τουριστικοί προορισμοί στη Ευρώπη το έτος 1997

Χώρα	Αριθμός αφίξεων τουριστών	Ποσοστό στο σύνολο
Γαλλία	66.864.000	18,5%
Ισπανία	43.378.000	12,0%
Ιταλία	34.087.000	9,4%
Ηνωμένο Βασίλειο	25.960.000	7,2%
Πολωνία	19.514.000	5,4%
Τσεχική Δημοκρατία	17.400.000	4,8%
Ουγγαρία	17.248.000	4,8%
Αυστρία	16.646.000	4,6%
Γερμανία	15.837.000	4,4%
Ρωσική Ομοσπονδία	15.350.000	4,3%
Ελβετία	11.077.000	3,1%
Ελλάδα	10.588.000	2,8%
Λουίξ	66.867.000	18,7%
Σύνολο	360.816.000	100 %

Πηγή : Eurostat

Το ποσοστό των μόνιμων κατοίκων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο σύνολο των αφικνούμενων τουριστών στην Ελλάδα υπολογίζεται σε 67,95 % σύμφωνα με στοιχεία του Ε.Ο.Τ. το 1998 . Παράλληλα οι μόνιμοι κάτοικοι των 15 χωρών της Ε.Ε. δαπάνησαν το 1997 συνολικά 135 δις ECU , ενώ οι τουριστικές εισπράξεις το ίδιο έτος σε αυτές τις χώρες ήταν 143 δις ECU , πραγματοποιήθηκε δηλαδή συνολικό τουριστικό πλεόνασμα 8 δις ECU .

Σύμφωνα με μελέτη του Π.Ο.Τ για τις μακροπρόθεσμες τάσεις του παγκόσμιου τουρισμού , παρά την αναμενόμενη ανοδική τάση των τουριστικών ροών προς την Ευρώπη , προβλέπεται να συνεχιστεί μία σταθερή μακροπρόθεσμη διάβρωση του μεριδίου της Ευρώπης στις διεθνείς τουριστικές αφίξεις , η εκτιμώμενη μέση ετήσια αύξηση θα είναι 3,1 % για την περίοδο 1995 – 2020 , έναντι 3,6 % κατά την περίοδο 1990 – 1995 . Το μερίδιο της Ευρώπης στην παγκόσμια αγορά θα πέσει από το 59 % στο 45 % . Παράλληλα , ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του εξερχομένου τουρισμού από τις ευρωπαϊκές χώρες για την περίοδο 1995 – 2020 αναμένεται να είναι 3,4 % . Η **Μεσόγειος** εκτιμάται ότι θα προσελκύσει μειωμένο τουριστικό ενδιαφέρον , σε όφελος μακρινών τουριστικών προορισμών .

3.3 Τουρισμός στην Ευρωπαϊκή οικονομία

Πρόσφατες εκτιμήσεις και διαπιστώσεις , αναφέρουν ότι ο τουρισμός είναι από τους δυναμικότερους κλάδους και συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη

⁴⁵ Eurostat , 1998

του τριτογενή τομέα των χωρών της Ε.Ε.⁴⁶. Σε δραστηριότητες συνδεδεμένες με τον τουρισμό απασχολούνται άμεσα περίπου 9 εκ. άτομα, δηλαδή το 6 % της συνολικής απασχόλησης στην Ε.Ε. Οι αναμενόμενοι ρυθμοί ετήσιας αύξησης του τουρισμού στην Ε.Ε. είναι 2,5 % έως 4 % ως προς τον κύκλο εργασιών και 1 έως 1,5 % ως προς την απασχόληση. Αυτό σημαίνει ότι στα τέλη της επόμενης δεκαετίας, θα υπάρχουν ευκαιρίες να δημιουργηθούν 2,2 έως 3,3 εκ. νέες θέσεις εργασίας στην Ε.Ε., καθώς και πρόσθετες θέσεις που θα προκύψουν από την επίδραση του τουρισμού σε άλλες οικονομικές δραστηριότητες. Το μερίδιο της απασχόλησης στον τουρισμό θα φθάσει πιθανόν το 9 % του συνόλου. Σημαντικό ρόλο θα παίξουν οι μικρομεσαίες τουριστικές επιχειρήσεις, δεδομένου ότι στην Ε.Ε. το 99 % των επιχειρήσεων του κλάδου απασχολούν λιγότερο από 250 άτομα και το 93,2 % λιγότερο από 10 άτομα.

3.4 Τουρισμός στην Ελληνική οικονομία

Η Ελλάδα κατά τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμό, βρίσκεται στην 17η θέση στην παγκόσμια κατάταξη των τουριστικών προορισμών το 1997⁴⁷. Η χώρα μας το 1997 υποδέχθηκε 10.588.000 τουρίστες που κατά ποσοστό 90 % προήλθαν από χώρες της μείζονος Ευρώπης και κατά 68 % από χώρες της Ε.Ε. Στο παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι αφίξεις κατά μήνα την περίοδο 1991 έως 1995.

*Αφίξεις περιηγητών κατά μήνα
(Σε χιλιάδες)*

	1991	1992	1993	1994	1995
Σύνολο	8.271	9.756	9.913	11.231	10.712
Ιανουάριος	93	104	112	146	136
Φεβρουάριος	89	108	108	130	125
Μάρτιος	259	210	203	240	237
Απρίλιος	354	589	562	637	698
Μάιος	889	1.191	1.183	1.400	1.278
Ιούνιος	1058	1.379	1.286	1.543	1.461
Ιούλιος	1630	1.843	1.857	2.059	1.869
Αύγουστος	1668	1.901	1.945	2.110	1.967
Σεπτέμβριος	1189	1.381	1.451	1.641	1.602
Οκτώβριος	661	706	839	941	943
Νοέμβριος	221	189	203	215	212
Δεκέμβριος	160	155	164	169	184

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε

⁴⁶ Ειδική ομάδα εμπειρογνομόνων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (High Level Group on Tourism and Employment – Οκτώβριος 1998)

⁴⁷ Tourism Market Trends : Europe , 1998 Edition , W.T.O. , Madrid , 1998 .

Αφίξεις περιηγητών, κατά μέσο ταξιδιού

Έτος	Αφίξεις	Επί τοις εκατό του συνόλου				
		Σύνολο	Αεροπορικώς	Σιδηροδρομικώς	Θαλασσίως	Οδικώς
1991	8.271	100,0	69,8	1,7	13,7	14,8
1992	9.756	100,0	74,9	0,8	16,1	8,2
1993	9.913	100,0	75,6	0,6	14,9	8,9
1994	11.231	100,0	77,9	0,4	13,5	8,2
1995	10.712	100,0	79,2	0,4	13,2	7,2

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε.

Το 1997 το 77 % του συνόλου των ξένων τουριστών ήρθε με αεροπλάνο και το 60 % με έκτακτες ναυλομένες πτήσεις⁴⁸. Στις ξενοδοχειακές μονάδες πραγματοποιήθηκαν το 1997 συνολικά 53.364.507 διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών. Ο συνολικός αριθμός των διανυκτερεύσεων που πραγματοποιούνται στα δευτερεύοντα καταλύματα (μαζί με τις τουριστικές επιπλωμένες κατοικίες και επαύλεις) δεν μπορεί να καταμετρηθεί αλλά σχεδόν διπλασιάζει τις διανυκτερεύσεις. Το ποσοστό του εισερχόμενου μαζικού τουρισμού, διατηρείται σχετικά σταθερό και μετά την εύλογη κάμψη που υπήρξε επακόλουθο της απότομης κορύφωσης του 1994, οι αφίξεις αλλοδαπών τουριστών έχουν ξαναβρεί τον μακροπρόθεσμα ανοδικό ρυθμό τους. Η ανοδική τάση αναμένεται να συνεχιστεί και ενόψει της δυναμικής που θα αναπτυχθεί λόγω των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, το σύνολο των τουριστών που θα φθάσουν στη χώρα μας το έτος 2006 εκτιμάται ότι θα είναι περίπου 14 εκ. άτομα.

Ο αριθμός των Ελλήνων που ταξίδεψαν για διακοπές στο εξωτερικό το 1996 ήταν 459.961 άτομα (το 72,81 % χρησιμοποίησαν αεροπλάνο), ενώ για επαγγελματικούς λόγους ταξίδεψαν άλλα 113.608 άτομα⁴⁹.

3.4.1 Συμμετοχή στο Α.Ε.Π.

Η πραγματική οικονομική απόδοση του τουρισμού είναι δύσκολο να μετρηθεί με ακρίβεια, κυρίως γιατί πρόκειται για ένα σύνθετο πλέγμα δραστηριοτήτων, και λείπουν τα κατάλληλα μεθοδολογικά εργαλεία για σχετικά ακριβή προσέγγιση της συμβολής του στην οικονομία και την απασχόληση. Ένα χρήσιμο εργαλείο για να υπολογιστεί το μερίδιο της συμβολής του τουρισμού στο ΑΕΠ θα ήταν η συγκρότηση ενός Δορυφορικού Λογαριασμού του τουρισμού, όπως προτείνεται από τον Ο.Ο.Σ.Α., την Eurostat και τον Π.Ο.Τ.. Αυτό αναμενόταν να γίνει μετά το τέλος του 1999.

Ο ετήσιος κύκλος των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων δεν έχει υπολογιστεί με ακρίβεια, αλλά μπορεί να εκτιμηθεί ότι οπωσδήποτε υπερβαίνει κατά πολύ τα 500 δις δρχ.. Σε αυτό το ποσό θα πρέπει να προστεθεί και ο κύκλος εργασιών των

⁴⁸ Ε.Ο.Τ. "Δελτίο Στατιστικών Στοιχείων", Μάιος 1998.

⁴⁹ Ε.Σ.Υ.Ε. "Ερευνα χαρακτηριστικών ημεδαπών τουριστών", 1998

συναφών τουριστικών επιχειρήσεων (τουριστικά γραφεία , γραφεία ταξιδίων , επιχειρήσεις ενοικίασης αυτοκινήτων , ενοικίασης θαλαμηγών , κ.λ.π.) , καθώς και ένα αντίστοιχο ποσό από τον κύκλο εργασιών των εστιατορίων , καφενείων , καταστημάτων κ.λ.π. , ώστε να προσεγγιστεί τελικά η προστιθέμενη αξία της τουριστικής κατανάλωσης . Με βάση τα παραπάνω , μπορεί να εκτιμηθεί ότι το μερίδιο του τουρισμού στο συνολικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν φθάνει περίπου το 7 % (Υπ. Ανάπτυξης , 1998) .

Αξίζει να σημειωθεί ότι σημαντικό έσοδο προέρχεται από τους επισκέπτες μουσείων και αρχαιολογικών χώρων .

Επισκέπτες	1996	1997	Μεταβολή 96 -97
Μουσείων (σύνολο)	318.760	394.115	23,6 %
Αρχαιολογικών χώρων (σύνολο)	949.669	1.044.355	10,0 %

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε

Εισπράξεις (χιλιάδες δρχ.)	1996	1997	Μεταβολή 96 -97
Σύνολο	1.553.365	1.768.667	13,9 %
Μουσείων	376.279	479.847	27,5 %
Αρχαιολογικών χώρων	1.177.086	1.288.820	9,5 %

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε

3.4.2 Εισροή συναλλάγματος

Το ταξιδιωτικό συνάλλαγμα που εισπράττεται μέσω των ελληνικών τραπεζών είναι το μόνο σχετικό μέγεθος που μετράται πραγματικά (από την Τράπεζα της Ελλάδος) . Αυτό όμως υπολείπεται κατά πολύ των πραγματικών εσόδων από το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων , οι οποίες δεν καταγράφονται χωριστά στους εθνικούς λογαριασμούς και δεν σταθμίζεται το μερίδιό τους στο ισοζύγιο πληρωμών και στο Α.Ε.Π. . Επομένως μία ενδεχόμενη στασιμότητα στην εξέλιξη του μεγέθους του εισρέοντος ταξιδιωτικού συναλλάγματος δεν συνεπάγεται αυτόματα και πραγματική μείωση των εσόδων από τον τουρισμό , γεγονός που ισχύει και στην αντίθετη περίπτωση . Για το πρώτο εξάμηνο του 1998 , η Τράπεζα της Ελλάδος καταγράφει αύξηση κατά 9,6 % των εισπράξεων ταξιδιωτικού συναλλάγματος ⁵⁰ . Ειδική ομάδα εργασίας που έχει συσταθεί από εκπροσώπους του Ε.Ο.Τ. , της Τράπεζας της Ελλάδος και του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας , είχε οδηγηθεί στην εκτίμηση ότι το συνολικά εισπραττόμενο συνάλλαγμα από τις τουριστικές δραστηριότητες ήταν το 167 % του ταξιδιωτικού συναλλάγματος που καταγραφόταν από Τ.τ.Ε. Με τα σημερινά δεδομένα , η εκτίμηση αυτή μπορεί να θεωρηθεί ως επισφαλής . Με την διεύρυνση της χρήσης του "πλαστικού" χρήματος (πιστωτικές κάρτες) και κυρίως με την εισαγωγή του ευρώ στις συναλλαγές μέσω

⁵⁰ Τράπεζα της Ελλάδος , "Οικονομικό δελτίο" , Δεκέμβριος 1998 .

λογιστικού χρήματος, η ακριβής καταμέτρηση των σχετικών συναλλαγματικών εισροών θα καταστεί στο μέλλον περισσότερο δυσχερής.

Οι εισπράξεις μόνο από το ταξιδιωτικό συνάλλαγμα ήταν το 1997, 3.770,6 εκ. δολ. (Έκθεση Διοικητού Τ.τ.Ε. – 1998). Με βάση αυτόν τον δείκτη η Ελλάδα κατατάσσεται από τον Π.Ο.Τ. για το 1997, 27η σε τουριστικές εισπράξεις. Ο τουρισμός το 1996 κάλυψε το 39,61% των εξαγωγών εμπορευμάτων και το 27,69% του ελλείματος τρεχουσών συναλλαγών.

3.4.3 Απασχόληση

Η σημασία του τουρισμού στην απασχόληση σηματοδοτείται από το γεγονός ότι στο σύνολο των τουριστικών επιχειρήσεων απασχολούνται σήμερα εκατοντάδες χιλιάδες εργαζόμενοι. Ο ακριβής υπολογισμός τους, ωστόσο, είναι δύσκολο να γίνει, αν λάβουμε υπόψη αφενός την ασάφεια ως προς το πως οριοθετούνται οι δραστηριότητες, που έχουν σχέση με τον τουρισμό, και αφετέρου ορισμένα ιδιαίτερα φαινόμενα που χαρακτηρίζουν την τουριστική απασχόληση, όπως η μη αμειβόμενη οικογενειακή εργασία, η μερική ή προσωρινή απασχόληση, η παραοικονομία και η μαύρη εργασία. Σύμφωνα με τους πιο πρόσφατους διαθέσιμους υπολογισμούς του Π.Ο.Τ.⁵¹ και τις εκτιμήσεις του Ο.Ο.Σ.Α.⁵², η συνολική απασχόληση στον τουρισμό ήταν το 1993 στην Ελλάδα 360.000 άτομα, από τα οποία 220.000 ήταν απασχολούμενοι άμεσα και 140.000 απασχολούμενοι έμμεσα σε τουριστικές δραστηριότητες. Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, τα αντίστοιχα ποσοστά στο σύνολο του εργατικού δυναμικού της χώρας υπολογίζεται ότι έφθαναν το 10 % (6,1% - 3,9%). Το ποσοστό που αφορά απασχολούμενους με οποιοδήποτε τρόπο στον ευρύτερο τουριστικό τομέα, σήμερα μπορεί να υπολογιστεί σε 8 % - 10 % του συνόλου των απασχολούμενων.

3.4.4 Δημόσια έσοδα

Με την καταβολή των πάσης φύσεως φόρων από τις τουριστικές επιχειρήσεις, του φόρου εισοδήματος από τους απασχολούμενους στον τουρισμό, καθώς και με την εισπραξη του Φ.Π.Α ενισχύονται σημαντικά τα δημόσια έσοδα. Ακόμη τροφοδοτούνται τα έσοδα των Ο.Τ.Α. με την εισπραξη δημοτικών τελών από τις τουριστικές επιχειρήσεις, καθώς και του ειδικού υπέρ Ο.Τ.Α. τέλους παρεπιδημούντων και επί των εκδιδόμενων λογαριασμών.

3.4.5 Συμβολή στην Περιφερειακή ανάπτυξη

Σημαντικός είναι ο ρόλος του τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη και γενικότερα ο ρόλος του τουρισμού στην Ελλάδα είναι σημαντικότερος από ότι σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Σε πολλές περιοχές που γνώρισαν σημαντική αγροτική έξοδο τις δεκαετίες του 1950 και 1960, έχει ανστραφεί η τάση δημογραφικής

⁵¹ W.T.O. "Tourism Economic Report" 1st Edition, Madrid, 1998

⁵² OECD, "Tourism Policy and International Tourism in OECD Countries 1992-1993". Special Feature "Tourism and Employment", 1995.

αποψίλωσης, έχει αυξηθεί ο ενεργός πληθυσμός και έχει επέλθει μία πραγματική οικονομική αναζωογόνηση, χάρη στην τουριστική ανάπτυξη. Παραδείγματα τέτοιων περιπτώσεων είναι οι Κυκλάδες, τα Ιόνια νησιά, το Πήλιο, τα Δωδεκάνησα κ.λ.π. Στις περιοχές αυτές μάλιστα όπου το τουριστικό φαινόμενο είναι έκδηλο, ο τουρισμός αποτελεί τον καθοριστικό τομέα, με βάση τον οποίο διαρθρώνονται και οι άλλοι τομείς οικονομικής δραστηριότητας. Για τον λόγο αυτό, στη χώρα μας κάθε διακύμανση στην εξέλιξη των τουριστικών ροών έχει σημαντικό αντίκτυπο σε αρκετά ευρύ φάσμα της οικονομικής και της κοινωνικής ζωής, σε τοπικό, περιφερειακό ακόμα και σε εθνικό επίπεδο. Η παρέμβαση της τουριστικής ανάπτυξης στην ελληνική ύπαιθρο είχε δραματικές επιπτώσεις στην εξέλιξη της παραγωγικής δομής και της κοινωνικής της διάρθρωσης, ενώ σε πολλές αστικές περιοχές, ιδίως σε εκείνες που έχουν γίνει πόλοι έλξης τουριστών (Ηράκλειο, Ρόδος, Κέρκυρα, κ.λ.π.), οι πιέσεις από την υπερσυγκέντρωση δραστηριοτήτων έχουν δημιουργήσει πολύπλευρα προβλήματα που συνδέονται με την αντοχή του περιβάλλοντος, την χωρητικότητα των υποδομών καθώς την ελκυστικότητα και ανταγωνιστικότητα των προορισμών.

Παρ' όλο που, σε όλη την έκτασή της, η Ελλάδα διαθέτει απaráμιλλα συγκριτικά φυσικά και πολιτιστικά πλεονεκτήματα, η τουριστική ανάπτυξη των Περιφερειών παρουσιάζει μεγάλη περιφερειακή ανισότητα, γεγονός που καθρεπτίζεται στον παρακάτω πίνακα.

Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών τουριστών στις Περιφέρειες της Ελλάδας (1996)

Περιφέρειες	Διανυκτερεύσεις	Ποσοστό επί του συνόλου
Αν.Μακεδονία και Θράκη	486.674	1,22 %
Κεντρικής Μακεδονίας	2.825.225	7,06 %
Δυτικής Μακεδονίας	48.664	0,12 %
Ήπειρος	250.963	0,63 %
Θεσσαλία	572.521	1,43 %
Ιόνιοι Νήσοι	3.754.304	9,39 %
Δυτική Ελλάδα	456.110	1,14 %
Στερεά Ελλάδα	568.865	1,42 %
Αττική	4.833.971	12,09 %
Πελοπόννησος	1.019.631	2,55 %
Βόρειο Αιγαίο	1.274.084	3,19 %
Νότιο Αιγαίο	13.281.981	33,21 %
Κρήτη	10.618.662	26,55 %
Σύνολο χώρας	39.991.655	100 %

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. – Ε.Ο.Τ., 1997 (Οι διανυκτερεύσεις αναφέρονται σε ξενοδοχειακά καταλύματα)

Από τα δεδομένα του παραπάνω πίνακα διαπιστώνεται ότι σχεδόν το 60 % των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών αφορά τις Περιφέρειες Ν. Αιγαίου και Κρήτης. Επίσης ένα πολύ σημαντικό ποσοστό αφορά την Αττική. Οι Περιφέρειες

Αττικής, Ιονίων Νήσων και Κεντρικής Μακεδονίας έχουν σχετική ανάπτυξη, ενώ η ανισότητα είναι προφανής για τις υπόλοιπες Περιφέρειες της χώρας. Σημαντικότατο έλλειμμα εμφανίζουν κυρίως η Δυτική Μακεδονία, η Ήπειρος, η Δυτική Ελλάδα και η Αν.Μακεδονία Θράκη, παρ'όλο που διαθέτουν άφθονες προϋποθέσεις προσέλκυσης και παραμονής τουριστών (φυσικά πλεονεκτήματα και πολιτιστικό απόθεμα).

3.4.6 Σύγκριση με την Ε.Ε. και άλλες χώρες

Στην ανάλυση των χαρακτηριστικών του τουρισμού κρίνεται απαραίτητη μία συγκριτική θεώρηση (αναφερόμενη στο έτος 1998) στον Ελληνικό Τουρισμό σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις βασικές ανταγωνίστριες χώρες.

Συγκριτική θεώρηση (1998) στον Ελληνικό Τουρισμό σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις βασικές ανταγωνίστριες χώρες

Δείκτες	Ευρωπαϊκή Ένωση / ανταγωνίστριες χώρες	Ελλάδα
Συμμετοχή Τουρισμού στο ΑΕΠ	Ε.Ε : 14	7
Ποσαστό απασχολούμενων στον Τουρισμό επί συνόλου απασχολούμενων	Ε.Ε : 6	8-10
Μέσος όρος κλινών συνόλου μονάδων	48,5	28,1
Μέσος όρος κλινών μονάδων ξενοδοχείων	Ισπανία : 166 Πορτογαλία : 204	74,08
Ποσοστό αφίξεων αλλοδαπών τουριστών κατά την περίοδο Μάιος-Σεπτέμβριος (1995)	Ισπανία : 66,4 Ιταλία : 62,8 Γαλλία : 70,7 Τουρκία : 71,3 ⁵³	85
Μέσος όρος διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών (1996)	Γαλλία : 7,36 Ισπανία : 2,63 Ιταλία : 3,59 Πορτογαλία : 2,23 Τουρκία : 3,21	3,84
Εισπράξεις συναλλάγματος ανά τουρίστα (1995)	656,65 δολ.	386,13 δολ.
Δαπάνες διαφήμισης και προώθησης του Τουρισμού ως ποσοστό Τουριστικού συναλλάγματος (1996)	Ιταλία: 0,001 Ισπανία : 0,004 Γαλλία : 0,003 Τουρκία : 0,005	0,006

Πηγή : W.T.O

⁵³ Η Τουρκία, παρ'όλο που δεν ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, συμπεριλαμβάνεται στην παρούσα θεώρηση ως ανταγωνίστρια τουριστικά χώρα.

Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνεται, πως παρά τα ισχυρά συγκριτικά πλεονεκτήματα (για τα οποία θα γίνει λόγος παρακάτω), και τον μεγάλο αριθμό απασχολούμενων στον κλάδο απί του συνόλου των απασχολούμενων (8-10 % έναντι 6 % στην Ε.Ε.), η σχέση αντιστρέφεται δραματικά όσον αφορά την συμμετοχή του κλάδου στο ΑΕΠ, όπου το ποσοστό στην Ελλάδα είναι μόλις το μισό του αντίστοιχου της Ε.Ε.

Η δυναμικότητα των τουριστικών μονάδων, τόσο στο σύνολο αυτών όσο και μόνο των ξενοδοχειακών, υστερεί σημαντικά σε σχέση με τα επίπεδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ανταγωνιστριών χωρών. Παρ' όλο που σε σχέση με τις ανταγωνίστριες χώρες, το ποσοστό διανυκτέρευσης επί των αφίξεων αλλοδαπών κυμαίνεται σε ικανοποιητικά επίπεδα, ο ελληνικός τουρισμός έχει κατ' εξοχήν εποχικό χαρακτήρα και χαμηλή συναλλαγματική απόδοση, αφορά δηλαδή τουρίστες χαμηλού εισοδηματικού επιπέδου.

Η προσπάθεια που καταβάλλεται από πλευράς διαφήμισης και προώθησης του τουρισμού δεν συνοδεύεται από τα αναμενόμενα οικονομικά αποτελέσματα, καθώς η σχέση μεταξύ προσπάθειας και αποτελέσματος - σε οικονομικούς όρους - είναι δυσμενέστερη για την χώρα μας σε σχέση με τις βασικές ανταγωνίστριες χώρες.

3.4.7 Πλεονεκτήματα και αδυναμίες του Ελληνικού Τουρισμού

Ως πλεονεκτήματα του Τουρισμού στην Ελλάδα μπορούν να αναφερθούν :

- Αφθονία και ποικιλομορφία φυσικών πόρων (νησιωτικό σ'θμπλεγμα, φυσικά οικοσυστήματα, δασικές εκτάσεις, πλούσια κα σπάνια χλωρίδα και πανίδα, περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους) που επιτρέπουν τουρισμό 12μηνης βάσης.
- Σημαντικός τουριστικός προορισμός παγκοσμίως.
- Σημαντικό ιστορικό και πολιτιστικό απόθεμα καθώς και σύγχρονη πολιτιστική παραγωγή.
- Τέλεση Ολυμπιακών Αγώνων στη Αθήνα το 2004
- Θετική συνεισφορά το αναπτυξιακού νόμου στην αναβάθμιση των ξενοδοχειακών μονάδων και την δημιουργία εγκαταστάσεων ειδικού τουρισμού
- Δημιουργία κατά την τελευταία δεκαετία σημαντικών επιχειρήσεων όλων των κλάδων που παρέχουν εμπλουτισμένο προϊόν για την προσέλκυση τουριστών ειδικών ενδιαφερόντων.
- Πλούσια παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων πρωτογενούς και δευτερογενούς παραγωγής.

Ως μειονεκτήματα του Τουρισμού στην Ελλάδα μπορούν να αναφερθούν :

- Εντονος εποχικός χαρακτήρας (θερινή περίοδος)
- Επιβάρυνση του φυσικού περιβάλλοντος λόγω τουριστικών δραστηριοτήτων, χωρίς τήρηση περιβαλλοντικών όρων.
- Ενθάρυνση παραοικονομίας.

- Πιέσεις για αυθαίρετη δόμηση αστικών και αγροτικών περιοχών .
- Μείωση ανταγωνιστικότητας τουριστικού προϊόντος , υψηλή εξάρτηση από οργανωμένο παραθεριστικό τουρισμό που επηρεάζεται πρώτιστα από το κόστος του ταξιδιού (χαμηλή τιμή πακέτου και χαμηλή συναλλαγματική απόδοση) .
- Αλλοίωση των πολιτιστικών χαρακτηριστικών των τοπικών ιδίως κοινωνιών .
- Μη διαφοροποίηση ελληνικού τουριστικού προϊόντος .
- Άνιση τουριστική ανάπτυξη των Περιφερειών της χώρας .
- Σημαντικές ελλείψεις σε υποδομές .
- Υψηλό ποσοστό μέσης και χαμηλής τάξης κλινών και εξάρτηση της πληρότητας από την χαμηλή τιμή .
- Συντριπτική πλειοψηφία των τουριστικών μονάδων είναι ΜΜΕ με μειωμένη ικανότητα μάρκετινγκ , αξιοποίησης νέων τεχνολογιών , αποτελεσματικής οικονομικής διαχείρισης .
- Ανεπαρκές και μη ειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό .

3.5 Τουριστικοί πόροι

3.5.1 Φυσικοί πόροι

Η χώρα μας διαθέτει αφθονία πόρων για την δυναμική προσέλκυση τουριστικού ρευμάτος . Ο πλούτος των οικολογικών πόρων αποτελεί ιδιαίτερο συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας μας , ικανό να προσελκύσει όχι μόνο όσους ενδιαφέρονται ειδικά για την βιοποικιλότητα και την διατήρηση των οικοσυστημάτων , αλλά και όλους τους δυναμικούς επισκέπτες . Οι πόροι αυτοί βρίσκονται σε τόπους , που , είτε ήδη έχουν χαρακτηριστεί ως προστατευόμενοι , είτε δεν διέπονται από ειδικό καθεστώς προστασίας .

Συστατικό στοιχείο της ιδιομορφίας του ελληνικού τουριστικού προϊόντος είναι το νησιωτικό φαινόμενο . Στην ελληνική επικράτεια υπάγονται συνολικά 227 κατοικημένα νησιά από τα οποία 164 βρέχονται από το Αιγαίο Πέλαγος . Μόνο 78 νησιά έχουν , ωστόσο πάνω από 100 κατοίκους .

Η χώρα διαθέτει 21 λίμνες με συνολική επιφάνεια 59.890 εκτάρια και τα δέλτα των 33 ελληνικών ποταμών καλύπτουν 327.100 εκτάρια .

Εξαιρετικά αξιόλογα είναι τα παράκτια οικοδυδτήματα της χώρας . Σε συνολικό μήκος 15.000 χιλιομέτρων ακτογραμμής , συμπεριλαμβανομένων και των νησιών , υπάρχουν αμμώδεις παραλίες , αμμοχλωρίδες και αμμοθίνες , βραχώδεις ακτές και παράκτιοι υγρότοποι . Το 49,3 % της χώρας καλύπτεται από δασικές εκτάσεις⁵⁴ .

Στην Ελλάδα εμφανίζεται χλωρίδα που είναι η πλουσιότερη στην Ευρώπη , μετά από την χλωρίδα της Ιβηρικής χερσονήσου , με περισσότερα από 6.000 είδη φυτών , από τα οποία τα 700 είναι ενδημικά . Μεγάλη είναι και η ποικιλία των ειδών της πανίδας που κατοικεί , φωλιάζει , αναπαράγεται ή μεταναστεύει στις ελληνικές περιοχές .

⁵⁴ Εθνική Απογραφή Δασών , 1992

Οι αξιόλογες φυσικές περιοχές, που προστατεύονται σήμερα με βάση διατάξεις νόμων, διακρίνονται στις παρακάτω κατηγορίες :

- **εθνικοί δρυμοί** (συνολικά 10) . Έχουν ιδρυθεί και οριοθετηθεί με Π.Δ. βάσει του Ν.Δ. 996/1971 , έχουν συνολική έκταση 68.732 εκτάρια , από τα οποία 34.378 εκτάρια είναι οι πυρήνες τους .
- **αισθητικά δάση** (συνολικά 19) . Έχουν οριοθετηθεί βάσει του Ν.Δ. 996/1971 και έχουν συνολική έκταση 33.109 εκτάρια .
- **μνημεία της φύσης** (συνολικά 53)
- **θαλάσσια πάρκα** . Έχει ιδρυθεί το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου Β.Σποράδων , με Π.Δ. το 1992 και είναι υπό θεσμοθέτηση το θαλάσσιο πάρκο της Ζακύνθου .
- **υγρότοποι διεθνούς σημασίας** (συνολικά 10) . Περιλαμβάνονται στη διεθνή σύμβαση της Ramsar (1971) που έχει υπογραφεί από τη χώρα μας και έχει κυρωθεί με το Ν.Δ. 191/74
- **περιοχές προστασίας** που έχουν προταθεί να περιληφθούν στο ευρωπαϊκό δίκτυο Natura 2000 , βάσει της Κοινοτικής Οδηγίας 92/43 για την διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και της λαγριας πανίδας και της αυτοφυούς χλωρίδας . Πρόκειται για 181 περιοχές βιοτόπων . Σε αυτές θα περιλαμβάνονται και οι 29 περιοχές ειδικής προστασίας για την διατήρηση άγριων πουλιών , βάσει της Κοινοτικής Οδηγίας 79/409 .
- **14 μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς**⁵⁵ - ήδη κηρυγμένοι αρχαιολογικοί χώροι - στα οποία περιλαμβάνονται και πολιτιστικά τοπία . Τα 14 μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς είναι τα παρακάτω : Δελφοί (αρχαιολογικός χώρος) , Επίδαυρος (αρχαιολογικός χώρος) , Άγιο Όρος , Θεσσαλονίκη (Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή) , Ακρόπολις Αθηνών , Ρόδος (Μεσαιωνική πόλη) , Μετέωρα , Βάσσειες (ναός Επικούρειου Απόλλωνα) , Ολυμπία (αρχαιολογικός χώρος) , Μυστράς , Δήλος , Μονές Δαφνίου , Οσίου Λουκά και Νέα Μονή Χίου .
- **κηρυγμένοι αρχαιολογικοί χώροι** , βάσει Υπ. Αποφάσεων , σε εφαρμογή του αρχαιολογικού νόμου του 1932 , όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε το 1950 .
- **τόποι ιδιαίτερου φυσικού κάλλους** , προστατευόμενοι από το Υπουργείο Πολιτισμού και το Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ.

Εκτός από τις παραπάνω θεσμικά προστατευόμενες περιοχές , έχουν καταγραφεί , βάσει ειδικών προγραμμάτων , και άλλες περιοχές ιδιαίτερου οικολογικού ενδιαφέροντος , όπως είναι για παράδειγμα οι Σημαντικές Περιοχές για τα πουλιά της Ελλάδας (ΣΠΠΕ) . Πρόκειται για 113 περιοχές σε όλη την Ελλάδα.

3.5.2 Εγκαταστάσεις τουριστικής υποδομής

Ξενοδοχειακό δυναμικό

Το ξενοδοχειακό δυναμικό της χώρας , από 348.171 κλίνες το 1985 έφθασε στις 573.463 κλίνες το 1999 κατανεμημένες σε 7.741 ξενοδοχειακές

⁵⁵ Κατάλογος UNESCO

μονάδες . Το δυναμικό αυτό κατανέμεται κατά τάξη σύμφωνα με τον ακόλουθο πίνακα .

Ξενοδοχειακό δυναμικό κατά τάξη

Τάξη	Μονάδες	Δωμάτια	Κλίνες
AA	70	15.289	31.408
A	725	75.342	142.881
B	1.143	75.088	142.857
Γ	3.850	108.186	203.006
Δ	1.034	18.120	36.057
E	619	8.574	17.254
Σύνολο	7.741	300.599	573.463

Πηγή : Ε.Ο.Τ.

Στα ελληνικά νησιά είναι συγκεντρωμένο το 59,9 % των ξενοδοχειακών μονάδων , το 62,2 % των δωματίων και το 62,2 % των ξενοδοχειακών κλινών όλης της χώρας .

Το 30,4 % του συνόλου των ξενοδοχειακών κλινών ανήκει στις υψηλές τάξεις (AA και A) , ωστόσο το 45,7 % θα ανήκει στις τρεις χαμηλότερες τάξεις (Γ , Δ , E) . Το 60 % των ξενοδοχειακών μονάδων έχουν από 50 ή λιγότερες κλίνες , το 24,5 % έχουν από 51 – 100 κλίνες , το 12,4 % έχουν από 101 – 300 κλίνες , και μόνο το 3,5 % έχουν πάνω από 300 κλίνες . Μόνο το 35,9 % των μονάδων είναι συνεχούς λειτουργίας , ενώ το 64,1 % είναι εποχικής λειτουργίας .

Υπάρχουν επίσης άλλες 414.916 κλίνες σε 27.435 καταγεγραμμένες μονάδες ενοικιαζόμενων δωματίων και διαμερισμάτων . Ο πραγματικός τους αριθμός θεωρείται ότι φθάνει τις 450.000 κλίνες . Υπάρχουν ακόμη 30.354 θέσεις κατασκήνωσης στα 329 κάμπινγκ που μπορούν να φιλοξενήσουν άλλα 95.953 άτομα⁵⁶ .

Ειδική τουριστική υποδομή

Η υπάρχουσα υποδομή για την ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων γενικά στους *ορεινούς όγκους* , στο σύνολο της χώρας περιλαμβάνει :

- 16 χιονοδρομικά κέντρα , με συνολικά 732 πίστες κατάβασης .
- 62 ορεινά καταφύγια με συνολική δυνατότητα φιλοξενίας 2.300 ατόμων .

Γιά την ανάπτυξη του *ιαματικού τουρισμού* και γενικότερα του τουρισμού υγείας λειτουργούν ήδη δύο κέντρα θαλασσοθεραπείας (2 στην Κρήτη και 1 στην Αττική) και είναι υπό κατασκευή άλλα δύο . Σε αυτή την κατηγορία τουριστικής υποδομής συμπεριλαμβάνονται επίσης και τα 17 υδροθεραπευτήρια , στα οποία εξυπηρετούνται ετησίως περίπου 100.000 άτομα . Υπό κατασκευή είναι ακόμη ένα τδροθεραπευτήριο .

Η ανάπτυξη του *θαλάσσιου τουρισμού* εικονογραφείται με την αύξηση του αριθμού μισθώσεων θαλαμηγών σκαφών το 1997 κατά 10,19 % έναντι του 1996 , με 23.135 μισθώσεις . Διακινήθηκαν 101.991 επιβάτες και πραγματοποιήθηκαν 917.919 διανυκτερεύσεις . Η μέση διάρκεια των μισθώσεων ήταν 9 ημέρες . Το 92,9 % των επιβατών ήταν αλλοδαποί . Γιά την ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού , η

⁵⁶ Στοιχεία Ε.Ο.Τ , 1999

υποδομή σε λιμενικές εγκαταστάσεις για την εξυπηρέτηση σκαφών αναψυχής περιλαμβάνει :

- 15 λιμένες σκαφών αναψυχής (μαρίνες) με 6.360 θέσεις ελλιμενισμού .
- υπό κατασκευή , 20 λιμένες σκαφών αναψυχής (μαρίνες) με 4.634 θέσεις ελλιμενισμού .
- υπό κατασκευή , 13 ιδιωτικοί λιμένες σκαφών αναψυχής , με 1.176 θέσεις .
- υπό κατασκευή , 15 καταφύγια σκαφών αναψυχής .

Γιά ναυταθλητισμό και θαλάσσιες δραστηριότητες παρέχονται δυνατότητες στους πολυπληθείς ναυταθλητικούς ομίλους , που λειτουργούν στα πλαίσια της Ελληνικής Ιστοπλοϊκής Ομοσπονδίας , αλλά και σε πολλούς παραλιακούς οικισμούς και ξενοδοχειακά συγκροτήματα .

Γιά την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού , η υπάρχουσα υποδομή σε μουσεία περιλαμβάνει στο σύνολο της χώρας , 86 μουσεία , εποπτευμένα από το ΥΠ.ΠΟ , που υποδέχεται ετησίως περίπου 2.500.000 επισκέπτες , καθώς και 64 επισκέψιμους αρχαιολογικούς χώρους , που υποδέχονται ετησίως 5.800.000 επισκέπτες . Οι ετήσιες εισπράξεις από τα μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους ανέρχονται περίπου στα 10 δις δρχ . Στους πολιτιστικούς πόρους ασφαλώς πρέπει να συμπεριλάβουμε και τους 600 περίπου χαρακτηρισμένους παραδοσιακούς οικισμούς , καθώς και 10.000 περίπου κηρυγμένα μνημεία , βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες και μοναστήρια . Στην υποδομή για την ανάπτυξη συγκαταλέγονται επίσης οι υπάρχουσες αίθουσες συναυλιών , οι θεατρικές σκηνές , οι αίθουσες τέχνης και τα αρχαία θέατρα . Σημαντικό στοιχείο των πολιτιστικών πόρων αποταλεί και η μη απτή πολιτιστική κληρονομιά (παραδοσιακή μουσική , έθιμα και λαογραφικές εκδηλώσεις κ.λ.π.) .

Όσον αφορά την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού η Ελλάδα ήταν 18η στην κατάταξη των χωρών ως προς τον αριθμό των διεθνών συνεδρίων που φιλοξενούν . Η υπάρχουσα υποδομή σε οργανωμένους χώρους συνεδρίων είναι ανεπαρκώς ανεπτυγμένη , αν ληφθεί υπόψη ο δυναμισμός και η προοπτική του τομέα . Γιά την εξυπηρέτηση συνεδρίων λειτουργούν σήμερα 13 αυτοτελή (εκτός ξενοδοχείων) συνεδριακά κέντρα , που μπορεί να υποδεχθούν συνολικά περίπου 12.000 συνέδρους . Παράλληλα , λειτουργούν συνεδριακές εγκαταστάσεις μέσα σε 51 ξενοδοχεία στο σύνολο της χώρας με κυμαινόμενη δυναμικότητα . Υπό αποπεράτωση είναι δύο αυτοτελή συνεδριακά κέντρα (στην Κω και στη Θεσσαλονίκη) και άλλα 11 μέσα σε ξενοδοχεία .

Το ελληνικό τουριστικό προϊόν εμπλουτίζεται και με χώρους ειδικής ψυχαγωγίας . Υπάρχουν 6 ιδιωτικά υδατικά πάρκα αναψυχής (water parks) , στην Κρήτη , τη Μύκονο , την Κέρκυρα , την Κορινθία . Δυνατότητες για δραστηριότητες ιππασίας (ιπποτουρισμός) υπάρχουν σε πολλούς τουριστικούς τόπους . Υπάρχουν επίσης 5 γήπεδα γκόλφ (4 διεθνών προδιαγραφών) .

Αεροδρόμια

Στην Ελλάδα λειτουργούν 5 μεγάλα διεθνή αεροδρόμια (Αθηνών , Θεσσαλονίκης , Ρόδου , Ηρακλείου , Κέρκυρας) , ένα βρίσκεται υπό κατασκευή (Σπάτα) , και 22 μικρότερα , τα οποία υποδέχονται αεροσκάφη τακτικών , έκτακτων και ναυλομένων πτήσεων . Αυτά υποδέχονται το 77 % των τουριστών , που

φθάνουν στην χώρα μας (Ε.Σ.Υ.Ε. – Ε.Ο.Τ. 1997) . Με το πενταετές πρόγραμμα ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού των ελληνικών αεροδρομίων (1996 – 2001) σημειώνεται ήδη σημαντική αναβάθμιση στο σύνολο των αεροδρομίων της χώρας .

3.6 Ευκαιρίες και απειλές για το ελληνικό τουριστικό προϊόν

Η ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος είναι περιορισμένη και απεολείται σταθερά από : α) την διεύρυνση της ζήτησης των εκτός Ε.Ε. τουριστικών μεσογειακών προορισμών (Τουρκία , Ισραήλ , Αίγυπτος , Κύπρος , Τυνησία , Μαρόκο) , που διαθέτουν παρόμοιο αλλά φθηνότερο τουριστικό προϊόν , β) από την κυριαρχία των παραδοσιακών ευρωπαϊκών – μεσογειακών προορισμών (Ιταλία , Ισπανία , Πορτογαλία) , που διαθέτουν τουριστικό προϊόν υψηλότερου επιπέδου και σαφώς πιο διαφοροποιημένο και γ) από την άνοδο των μακρινών προορισμών στη διεθνή τουριστική αγορά .

Το μεγαλύτερο μέρος των ελληνικών ξενοδοχειακών επιχειρήσεων , άνω του 70 % είναι μέσων και χαμηλών τάξεων και συγχρόνως μικρού μεγέθους και εναπαράγει , εκ των πραγμάτων από χρόνο σε χρόνο σχέσεις προσχώρησης με τους μεγάλους τουρ-οπερεϊτορς , σχέσεις που βασίζονται στην χαμηλή τιμή , αλλά και στην τυποποιημένη και χαμηλών απαιτήσεων προσφορά . Η τιμή και όχι η ποιότητα ή η σύνθεση των υπηρεσιών είναι ο κύριος παράγοντας εξασφάλισης της επιδιωκόμενης πληρότητας . Το ίδιο συμβαίνει και στον κλάδο των εταιριών αερομεταφοράς κυρίως των ιδιωτικών αερομεταφορέων που πραγματοποιούν ναυλομένες πτήσεις , όπου παρατηρείται μία τάση συγκέντρωσης της ζήτησης στα χέρια ολοένα λιγότερων εοιχειρηματικών φορέων , μέσω συμπράξεων , εξαγορών , συγχωνεύσεων και επεκτάσεων . Οι μεγάλες επιχειρήσεις τελικά απορροφούν τις μικρότερες και ελέγχουν την αγορά . Στον βαθμό που η χώρα μας δεν επιτυγχάνει με ταχείς ρυθμούς την αξιοποίηση νέων αγορών ή τμήματα αυτών και δεν αναβαθμίζει το τουριστικό της προϊόν , οι τουριστικές επιχειρήσεις θα υπόκεινται στις δυσμενείς συνέπειες της ολιγοπωνιακής διάρθρωσης των τουρ-οπερεϊτορς .

Τα κίνητρα του αναπτυξιακού νόμου⁵⁷ λειτούργησαν θετικά όσον αφορά τον εκσυγχρονισμό ξενοδοχειακών μονάδων , την μετατροπή παραδοσιακών κτιρίων και την δημιουργία εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής (κυρίως συνεδριακά κέντρα και κέντρα θαλασσοθεραπείας) . Όμως ορισμένες μορφές εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής προσέλκυσαν ελάχιστους επενδυτές (υδροθεραπευτήρια , μαρίνες) , λόγω κυρίως του δαπανηρού χαρακτήρα των εγκαταστάσεων , της οριακής απόδοσης και των περιορισμένων κινήτρων του αναπτυξιακού νόμου . Αν και οι συναφείς με τον εκσυγχρονισμό ξενοδοχείων , την μετατροπή παραδοσιακών κτισμάτων σε ξενοδοχεία και τη δημιουργία εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής πιστώσεις του **Β' ΚΠΣ** υπερκαλύφθηκαν με αντίστοιχες δεσμεύσεις , το **Β' ΚΠΣ** δεν κατόρθωσε (βλέπε ενότητα 3.1.9) να καλύψει τις ανάγκες και ελλείψεις και να έχει σημαντική επίδραση στον εκσυγχρονισμό του συνολικού τουριστικού προϊόντος . Σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι μόνο μετά την ψήφιση του Ν. 2601/98 δίδονται κίνητρα για τον εκσυγχρονισμό μονάδων κάτω των 50 κλινών , καθώς σημαντική είναι η

⁵⁷ Από την ψήφιση του Ν. 2234 / 94 και μετά .

απουσία κινήτρων για τους εκτός ξενοδοχείων κλάδους του τουρισμού (τουριστικά γραφεία, ενοικιάσεις αυτοκινήτων, κρουαζιερόπλοιων, ιστιοπλοϊκών κ.λ.π.).

Σε ευκαιρία αλλά και πρόσθετη απειλή μπορεί δυνητικά να εξελιχθεί η εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος. Είναι φανερό ότι ο τουριστικός τομέας θα είναι μεταξύ των πρώτων, που θα κληθούν να εκφράσουν και να πραγματοποιήσουν τις συναλλαγές τους στο ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα. Η χρήση τόσων πολλών ευρωπαϊκών νομισμάτων, στα πλαίσια της τουριστικής Ευρώπης, αποτέλεσε και εξακολουθεί να αποτελεί αιτία προβλημάτων και απωλειών κατά την ανταλλαγή των νομισμάτων αυτών, όπως οι αλλεπάλληλες τραπεζικές προμήθειες, οι διακυμάνσεις ισοτιμιών, το κόστος γραφειοκρατικών διαδικασιών κ.λ.π που αποβαίνουν τελικά σε βάρος του *τουρίστα – καταναλωτή*. Ο *τουρίστας* χάνει χρήματα και συχνά χρόνο αισθανόμενος ανασφάλεια. Είναι βέβαιο ότι η χρήση ενιαίου νομίσματος θα ευνοήσει τον ευρωπαϊό *τουρίστα – καταναλωτή* (απαλλαγή από κόστος και ταλαιπωρία ανταλλαγής, θετική ψυχολογική στάση απέναντι σε ένα νόμισμα οικείο) σε συνδυασμό ασφαλώς και με την κατάργηση των εσωτερικών συνόρων. Θα αποβεί επίσης και σε όφελος του *τουρίστα*, που προέρχεται από εκτός Ευρώπης χώρες – μακρινές αγορές (ΗΠΑ, Καναδάς, Ιαπωνία, Αυστραλία κ.λ.π.), στις οποίες το μέσο προς πώληση τουριστικό πακέτο περιλαμβάνει περισσότερους του ενός ευρωπαϊκούς προορισμούς. Η χρήση του ενιαίου νομίσματος προορίζεται να ευνοήσει τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις, που θα συναλλάσσονται πλέον σε ένα νόμισμα, αποφεύγοντας κινδύνους μεταβολής ισοτιμιών και εξοικονομώντας λειτουργικές δαπάνες, θα εξασφαλίζουν πιστώσεις με χαμηλότερα επιτόκια. Όμως προορισμοί όπως η Ελλάδα, που βασίζουν την ανταγωνιστικότητά τους, μεταξύ άλλων και στην δυνατότητα των τουρ-οπερεϊτορς να κέρδοσκοπούν από τις διακυμάνσεις των ισοτιμιών του εθνικού νομίσματος και την ευχέρεια του ίδιου του *τουρίστα* να επωφελείται από την αρνητική για το εθνικό μας νόμισμα ισοτιμία του δικού του νομίσματος, δεν είναι καθόλου βέβαιο, ότι θα κατιρθώσουν μεσοπρόθεσμα, χωρίς ριζική αναδιάρθρωση του τουριστικού τους προϊόντος, να εξισορροπήσουν τις απώλειες μέσω των θετικών επιπτώσεων του ευρώ στην ψυχολογία του *τουρίστα – καταναλωτή*. Η εισαγωγή του ευρώ στις ελληνικές επιχειρήσεις απαιτεί ενημέρωση, κατάρτιση προσωπικού, οργάνωση (δηλ. σημαντικό αρχικό κόστος) αλλά αποτελεί μιά σημαντική πρόκληση για την αύξηση της απασχόλησης και της ανταγωνιστικότητάς τους.

Η ραγδαία εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στο χώρο του διεθνούς και ευρωπαϊκού τουρισμού (συστήματα CRS, Internet, εσωτερική μηχανοργάνωση επιχειρήσεων) αναμένεται να συνεχιστεί οδηγώντας σε αυξανόμενη αγορά τουριστικών υπηρεσιών εξ'αποστάσεως, σχετικό περιορισμό του ρόλου των λιανοπωλητών τουριστικών πακέτων με την μορφή των συμβατικών τουριστικών γραφείων, στην εξατιμίκευση των παραγόντων του ταξιδιού από την πλευρά του *τουρίστα* και στην επίτευξη μειωμένου λειτουργικού κόστους και καλύτερης οργάνωσης από την σκοπιά των επιχειρήσεων. Οι ελληνικές τουριστικές επιχειρήσεις συχνά ανυποψίαστες για τις εξελίξεις χάνουν τον παλμό της αγοράς.

Οι ενέργειες μαρκετινγκ, που αναλήφθηκαν την τελευταία πενταετία από το Δημόσιο (ΕΟΤ) δεν κατάφεραν να επιτύχουν σε σοβαρό βαθμό το στόχο της αναβάθμισης και της διαφοροποίησης της τουριστικής ζήτησης. Με τις ενέργειες που έχουν υλοποιηθεί μέχρι σήμερα δεν κατέστη δυνατό να εκμεταλλευθούμε τα

αποθέματα δυναμικού⁵⁸ για την προσέλκυση τουριστικής πελατείας υψηλότερου εισοδήματος, ειδικών ενδιαφερόντων και εκτός τουριστικής αιχμής, ούτε να καταλάβουμε μία σταθερή θέση στις νέες τουριστικές αγορές, όπως είναι αυτές της Ανατολικής Ευρώπης. Εκτός από την έλλειψη σταθερών στόχων και την ανεπάρκεια των διατιθέμενων πόρων, μία σοβαρή αιτία της αναποτελεσματικότητας είναι η απροθυμία του ιδιωτικού τομέα να συμμετάσχει στις ευθύνες και το μαρκετινγκ του ελληνικού τουριστικού προϊόντος.

Σημαντικό είναι πάντως να αναφερθεί ότι για να εκτιμηθεί ως θετική και επιθυμητή η τουριστική ανάπτυξη πρέπει να είναι ισόρροπη στο γεωγραφικό χώρο και βιώσιμη⁵⁹ (άρθρο 2 της συνθήκης για την Ε.Ε.- ενοποιημένη απόδοση).

3.7 Β' Κ.Π.Σ.

3.7.1 Δράσεις – Αποτελέσματα

Οι δράσεις που σχεδιάστηκαν για να απορροφήσουν τους πόρους του Β' Κοινοτικού Πλαίσιου Στήριξης για τον τουρισμό, μέσω του Υποπρογράμματος 'Τουρισμός – Πολιτισμός', ήταν⁶⁰:

1. **Μέτρο 1.1.** Δημόσιες Επενδύσεις για την δημιουργία υποδομών υποστήριξης του θαλάσσιου τουρισμού.
2. **Μέτρο 1.2.** Δημόσιες Επενδύσεις για την δημιουργία υποδομών υποστήριξης του ορεινού, οικολογικού, θεραπευτικού, χιονοδρομικού τουρισμού.
3. **Μέτρο 1.3.** Ενίσχυση Ιδιωτικών Επενδύσεων εκσυγχρονισμού ολοκληρωμένης μορφής ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων και ενίσχυση Ιδιωτικών Επενδύσεων για τη μετατροπή παραδοσιακών ή διατηρητέων κτισμάτων σε τουριστικά καταλύματα
4. **Μέτρο 1.4.** Ενίσχυση Ιδιωτικών Επενδύσεων για τη δημιουργία εγκαταστάσεων Ειδικής τουριστικής υποδομής (μαρίνες, γήπεδα γκολφ, συνεδριακά κέντρα, κέντρα τουρισμού υγείας, κέντρα θαλασσοθεραπείας, υδροθεραπευτήρια, κέντρα προπονητικού αθλητισμού, χιονοδρομικά κέντρα) και ενίσχυση Ιδιωτικών Επενδύσεων για τη δημιουργία Περιοχών Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης (ΠΟΤΑ).
5. **Μέτρο 1.5.** Στήριξη Μ.Μ.Ε. του τουρισμού (ιδιωτικές επενδύσεις) και Πληροφορικό Δίκτυο (δημόσια επένδυση)
6. **Μέτρο 1.6.** Κατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού του κλάδου Τουρισμός (δημόσια επένδυση).

⁵⁸ Τα αποθέματα αυτά εντοπίστηκαν και με την πρόσφατη μελέτη "Market study" του Ελληνικού Τουρισμού, Αθήνα 1998, που ανέθεσε ο ΕΟΤ.

⁵⁹ ποιότητα ένταξης στο φυσικό, πολεοδομικό, οικονομικό και κοινωνικό, περιβάλλον.

⁶⁰ Πηγή: Β' Κ.Π.Σ.

Σχετικά με την απορρόφηση κονδυλίων (μέχρι 31/12/98)

Μέτρο 1.1. Ολοκληρώθηκε ο συνολικός σχεδιασμός του μέτρου με την ένταξη 17 έργων (12 με αρχική και 5 με οριστική ένταξη)⁶¹ δεσμεύτηκαν 31.173.246 euro και έχει απορροφηθεί το 1,94 % του συνολικού προυπολογισμού του μέτρου⁶². Η καθυστέρηση στην απορρόφηση οφείλεται στο γεγονός ότι :

- Οι προγραμματισμένες μαρίνες του έργου δεν καλύπτονταν κατά την ένταξή τους από πλήρη σειρά εγκεκριμένων μελετών και γενικά απαιτήθηκαν μακροχρόνιες διαδικασίες .
- Καθυστερήσε υπερβολικά ο προσδιορισμός των τουριστικών καταφυγίων και επομένως και η έναρξη των σχετικών μελετών και έργων , λόγω καθυστερήσεων και παλινδρομήσεων στις συνεννοήσεις με τις Περιφέρειες .

Μέτρο 1.2. Με τα 42 έργα που έχουν ενταχθεί (24 με οριστική και 18 με αρχική ένταξη) δεσμεύτηκαν 35.403.205 euro - έχει υπερκαλυφθεί ο προυπολογισμός του μέτρου - και έχει απορροφηθεί το 29,12 % του συνολικού προυπολογισμού του μέτρου . Η καθυστέρηση στην ολοκλήρωση του σχεδιασμού ; στις οριστικές εντάξεις και στην υλοποίηση των έργων , αλλά και ο αποσπασματικός τους χαρακτήρας , που το μέτρο εμφανίζει οφείλεται σε μιά σειρά παραγόντων όπως :

- Στο γεγονός ότι από την αρχή το μέτρο θα έπρεπε να διαμορφωθεί σε συμπλέγματα δραστηριοτήτων μετά από ειδικό σχεδιασμό , πράγμα που ουδέποτε έγινε .
- Στην αποσπασματική προώθηση έργων για ένταξη στο μέτρο , λόγω πιέσεων των τοπικών κοινωνιών και αντίστοιχων πολιτικών παραγόντων , χωρίς να εξετάζεται η συνοχή των έργων αυτών με τις λοιπές δράσεις του μέτρου .
- Στο γεγονός ότι τα εντασσόμενα έργα δεν είχαν ωριμότητα (έλλειψη ακόμα και αρχικών μελετών)

Το μέτρο αυτό αν και θα μπορούσε να καλύψει σημαντικές παρεμβάσεις σε υποδομές ειδικών μορφών τουρισμού , με ισόρροπη γεωγραφική κατανομή σε όλη την χώρα , τελικά χρηματοδότησε είτε δαπανηρές υποδομές αμφίβολης απόδοσης , είτε λειτούργησε με τρόπο υπερβολικό υπέρ μιάς και μόνο μορφής τουρισμού (ορεινός - καταφύγια) και αγνόησε παντελώς άλλες (πολιτιστικός τουρισμός - οικοτουρισμός) .

Μέτρο 1.3. Ολοκληρώθηκε ο σχεδιασμός του μέτρου και έχει καλυφθεί ο προυπολογισμός , του οποίου έχει ήδη απορροφηθεί το 41,34 % .

Με τις επενδύσεις (δεσμεύσεις 150.144.081 euro) που υλοποιούνται τελικά θα εκσυγχρονιστούν 29.757 και θα δημιουργηθούν 894 κλίνες σε τουριστικά καταλύματα που προέρχονται από τη μετατροπή παραδοσιακών ή διατηρητέων κτισμάτων . Η περιορισμένη , αλλά όχι συγκριτικά με τα άλλα μέτρα απορροφητικότητα του μέτρου οφειλόταν εν μέρει στους όρους υπαγωγής στον αναπτυξιακό νόμο

⁶¹ Σύμφωνα με στοιχεία της 3ης Επ.Παρακολούθησης (29.07.97) .

⁶² Σύμφωνα με στοιχεία 31.12.98 .

(μηδενισμός αρνητικών κεφαλαίων , εμφάνιση της απορρόφησης στους πίνακες του ΥΠΕΘΟ μετά την ολοκλήρωση και οριστικοποίηση της επένδυσης) και είναι περισσότερο λογιστική παρά πραγματική . Ακόμη , ο αναπτυξιακός νόμος με βάση τον οποίο υλοποιούνται τα μέτρα δίνει την δυνατότητα στον επενδυτή να παρατείνει μέχρι δύο χρόνια το χρόνο ολοκλήρωσης της επένδυσης . Επισημαίνουμε ότι από Εθνικά Διαθέσιμα μέσω του αναπτυξιακού νόμου έχουν ενισχυθεί 346 επενδύσεις ποιοτικού εκσυγχρονισμού ξενοδοχείων⁶³ και έχουν εκσυγχρονισθεί άλλες 61.462 κλίνες .

Μέτρο 1.4. Στο μέτρο έχουν ενταχθεί 24 εγκαταστάσεις ειδικής τουριστικής υποδομής που υλοποιούνται από ιδιώτες μέσω του αναπτυξιακού νόμου . Έχουν δεσμευτεί 130.203.268 euro και έχουν ολοκληρωθεί τρία συνεδριακά κέντρα , ένα κέντρο θαλασσοθεραπείας , ένα γήπεδο γκολφ και ένας λιμένας αναψυχής . Η απορροφητικότητα του μέτρου είναι 25,08 % και εκτιμάται ότι θα αυξηθεί σημαντικά με την έναρξη της υλοποίησης της ΠΟΤΑ Μεσσηνίας⁶⁴.

Μέτρο 1.5. Έχουν αναληφθεί δεσμεύσεις 11.634.053 euro . Το μέτρο παρουσιάζει χαμηλή απορρόφηση γύρω στο 5 % επί του συνολικού προϋπολογισμού . Η έναρξη της α΄ δράσης καθυστέρησε λόγω της πολιτικής επιλογής να προκηρυχθούν ως ενιαίο πακέτο όλες οι ενισχυόμενες δράσεις για τις ΜΜΕ όλων των κλάδων . Μετά την σχετική προκήρυξη απαιτήθηκε σημαντικός χρόνος για τον έλεγχο και την αξιολόγηση των προτάσεων , την έγκριση των τελικά υπαγομένων στο μέτρο , τις συνεννοήσεις με τους επτά ενδιαμέσους φορείς και την σύναψη των συμβάσεων⁶⁵ . Η β΄ δράση (επέκταση δικτύου ΜΜΕ) δεν έχει υλοποιηθεί λόγω της τελικής της ενσωμάτωσης στη γ΄ δράση (μηχανοργάνωση υπηρεσιών ΕΟΤ) . Η γ΄ δράση κινείται με βραδείς ρυθμούς κυρίως λόγω των απαιτήσεων για νέες διαδικασίες και προκαταρκτικούς ελέγχους από την Γενική Διεύθυνση 16 της Ε.Ε.

Μέτρο 1.6 Έχουν αναληφθεί δεσμεύσεις 10.511.446 euro και υπήρχε χαμηλή απορροφητικότητα λόγω της σύγχυσης που επικράτησε στο χώτο των Κ.Ε.Κ.

3.7.2 Δυσχέρειες του προγράμματος

Σημαντικό μέρος των δυσχερειών που έχουν προκύψει κατά την εφαρμογή όλων των μέτρων του Β΄ ΚΠΣ οφείλεται στην ελλιπή προπαρασκευή , τον ανεπαρκή σχεδιασμό και τη σχετικά συνοπτική επεξεργασία του επιχειρησιακού προγράμματος , τόσο στο εθνικό σκέλος , όσο και στο περιφερειακό . Η απουσία ολοκληρωμένων τομεακών και κλαδικών στρατηγικών , η χαλαρή σύνδεση των επιμέρους στόχων μεταξύ τους αλλά και με στρατηγικούς στόχους , η έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο , η ατελής ωρίμανση

⁶³ στοιχεία ΥΠΕΘΟ , 1998 .

⁶⁴ Το θεσμικό πλαίσιο για την δημιουργία ΠΟΤΑ έχει ολοκληρωθεί και την 30.9.98 υποβλήθηκε ήδη από τους επενδυτές φάκελος για την έκδοση ΚΥΑ οριοθέτησης της ΠΟΤΑ . Η δημιουργία ΠΟΤΑ στην περιοχή Μεσσηνίας αφορά έκταση 5.500 στρεμμάτων .

⁶⁵ στοιχεία ΥΠΕΘΟ , 1998 . Η ροή της χρηματοδότησης του μέτρου αναμενόταν μετά το 1998 να είναι πιο γρήγορη .

των αναγκαίων μελετών και εγκριτικών διαδικασιών , αποτελούν τις τέσσερις βασικές αιτίες για την αποσπασματικότητα των δράσεων , τις καθυστερήσεις στην εφαρμογή , τη χαμηλή απορροφητικότητα , την αναποτελεσματικότητα ως προς τους στόχους που είχαν τεθεί . Ακόμη καθοριστικό ρόλο στον περιορισμένο βαθμό προόδου του προγράμματος είχε και η καθυστέρηση έγκρισής του από την Ε.Ε. καθυστέρηση που κατά κύριο λόγο οφείλεται στις παραπάνω αιτίες .

Οι παραπάνω δυσχέρειες εμφανίστηκαν εντονότερα στα μέτρα που αφορούσαν δημόσιες επενδύσεις δηλ. στα μέτρα 1.1 (θαλάσσιος τουρισμός , μαρίνες , λιμενικές βελτιώσεις , αγκυροβόλια τουριστικών πλοίων) 1.2 (ορεινός , οικολογικός , πολιτιστικός , θεραπευτικός τουρισμός) 1.6 (επιμόρφωση) και τη β' ενέργεια του μέτρου 1.5 (δίκτυο πληροφορικής) , που παρουσίασαν τις μικρότερες έως και μηδενικές απορροφήσεις .

Η πολλαπλή και πολυεπίπεδη εμπλοκή πολλών και ενδιαμέσων φορέων (ΜΟΔ , Σύμβουλος Διαχείρισης , Τεχνικός Σύμβουλος της Ε.Ε , Ενδιάμεσοι Φορείς Διαχείρισης , Τεχνικές Γραμματείες και ενδεχομένως και άλλοι) δεν απέδωσε τα αποτελέσματα , που ανέμεναν όσοι επέβαλαν την συχνά όχι αδιάπανη για το Δημόσιο σύστασή τους . Αντίθετα έχει περιπλέξει πολλές φορές την διαδικασίες , επιφέροντας καθυστερήσεις στην εφαρμογή , εμπλοκές στις χρηματοδοτήσεις και μερικές φορές άστοχη ενημέρωση προς τους δημόσιους φορείς . Ενίοτε διπλοί ρόλοι του ίδιου φυσικού ή νομικού προσώπου (σύμβουλου του δημοσίου και αποδέκτη δημόσιων χρηματοδοτήσεων μέσω κοινοτικών προγραμμάτων) με επακόλουθο σύγχυση προτεραιοτήτων , ενίοτε οι πολλαπλές αρμοδιότητες και συναρμοδιότητες οδήγησαν σε τελική δυσκινησία .

Οι εμπλοκές αυτές έρχονται να προστεθούν στις πάγιες αδυναμίες των δημόσιων υπηρεσιών , έγιναν περισσότερο αισθητές στην εφαρμογή της α' ενέργειας του μέτρου 1.5 (για την στήριξη των ΜΜΕ του τουρισμού) όπου σημαντικό μερίδιο στην προετοιμασία και την λήψη αποφάσεων σε διάφορες , διαδοχικές , παράλληλες ή επάλληλες φάσεις έχουν αναλάβει οι παρακάτω φορείς και διοικητικά σχήματα : ΕΟΤ (Διεύθυνση Α') , ΕΟΤ (Επιτροπή Παρακολούθησης ΚΠΣ) , Σύμβουλος Διαχείρισης Επιχειρησιακού Προγράμματος Τουρισμός (Ergomanagement) , Σύμβουλος Διαχείρισης Επιχειρησιακού Προγράμματος ΥΠΙΑΝ , Τεχνική Γραμματεία ΜΜΕ (δεν μετέχει ο ΕΟΤ) , επτά Επιτροπές Αξιολόγησης Προτάσεων (δεν μετέχει ο ΕΟΤ) , ΜΟΔ , επτά Ενδιάμεσοι Φορείς Διαχείρισης , Επιτροπή Παρακολούθησης των ΕΦΔ (μετέχει ο ΕΟΤ) , ΥΠΕΘΟ (Διεύθυνση Ειδικών Προγραμμάτων Ε.Ε.) , ΥΠΕΘΟ (Διεύθυνση Διαχείρισης Εκταμιεύσεων ΕΤΠΑ) . Σημειώνεται ότι μετά την έκδοση της Υπουργικής απόφασης για την ένταξη (25/8/98) ολόκληρη η διαδικασία της εκταμίευσης και της χρηματοδότησης προς τους δικαιούχους ανήκει στην αρμοδιότητα και ευθύνη του ΥΠΕΘΟ , προς το οποίο έχουν μεταβιβασθεί και οι σχετικές πιστώσεις ήδη από 30/7/97 .

Η εμπλοκή περισσότερων του ενός φορέα στον σχεδιασμό (ΕΟΤ) και την υλοποίησή τους (ΥΠΕΘΟ) έχουν επηρεάσει (σε μικρότερο βαθμό) και την πορεία των ιδιωτικών επενδύσεων των μέτρων 1.3 και της α' ενέργειας του μέτρου 1.4 (δημιουργία εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής) δεδομένου ότι τα στοιχεία των απορροφήσεων αφορούν επενδύσεις που έχουν ελεγχθεί από την Κεντρική Γνωμοδοτική Επιτροπή , με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται μεγάλη

(ενδεχομένως πλασματική) καθυστέρηση στις απορροφήσεις των επενδύσεων μετατροπής παραδοσιακών κτιρίων σε τουριστικά καταλύματα , τις εκταμιεύσεις των οποίων παρακολουθεί η Περιφέρεια και ενημερώνει πολύ αργότερα την Κεντρική Υπηρεσία του ΥΠΕΘΟ .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

4.1. Παρούσα κατάσταση της Περιφέρειας Νότιου Αιγαίου

4.1.1 Γεωγραφικά στοιχεία - Εσωτερικές ζώνες

Η Περιφέρεια Νότιου Αιγαίου βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, περιλαμβάνει στην διοικητική διαίρεσή της τα νησιωτικά συμπλέγματα των νομών Κυκλάδων και Δωδεκανήσου και έχει έδρα τη Ερμούπολη της Νήσου Σύρου. Η Περιφέρεια καλύπτει συνολική έκταση 5,286 τετραγωνικών χιλιομέτρων⁶⁶. Η πολυδιάσπαση της Περιφέρειας Νότιου Αιγαίου, η οποία αποτελείται από 79 συνολικά νησιά⁶⁷ και πλήθος βραχονησίδων που βρίσκονται σε σχετικά μεγάλη απόσταση από το κέντρο, από την έδρα της Περιφέρειας και μεταξύ τους, καθώς και οι έντονες ενδοπεριφερειακές ανισότητες στο χώρο, δημιουργούν έναν ιδιόμορφο χαρακτήρα στην Περιφέρεια ο οποίος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα της μορφής και του ρυθμού ανάπτυξης της. Την πλεονότητα των νησιών χαρακτηρίζει το ορεινό και άγονο του εδάφους, με υπέδαφος φτωχό σε ορυκτό πλούτο (πλήν ελαχίστων εξαιρέσεων), ενώ έντονη είναι η στενότητα σε υδάτινους και ενεργειακούς πόρους. Οι ορεινές εκτάσεις καλύπτουν το 28,3 % της της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας και ο αριθμός των ορεινών Ο.Τ.Α. ανέρχεται σε 49 επί συνόλου 191 (αποτελεί το 25,7 % του συνόλου των Ο.Τ.Α. της Περιφέρειας). Συγκριτικό πλεονέκτημα της Περιφέρειας αποτελούν οι πλούσιοι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι.

4.1.2 Πληθυσμός

Η Περιφέρεια του Νότιου Αιγαίου κατατάσσεται στις λιγότερο προβληματικές περιοχές της χώρας ως προς τα βασικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου δυναμικού, παρουσιάζοντας πληθυσμιακή ευρωστία με χαμηλά ποσοστά ανεργίας (αναλυτικότερα παρακάτω). Η πληθυσμιακή εξέλιξη 1971 – 1991 παρουσιάζει μία αύξηση της τάξεως 24,71 % γεγονός το οποίο κατατάσσει την Περιφέρεια του Νότιου Αιγαίου στην πρώτη θέση των περιφερειών της χώρας βάσει της πληθυσμιακής μεταβολής τους. Ο πληθυσμός της Περιφέρειας ανέρχεται σε 270,115 κατοίκους⁶⁸ και καλύπτει το 2,6% του συνολικού πληθυσμού της χώρας.

Έτη	Περιφέρεια		Ελλάδα	
	Πληθυσμός	% Μεταβολής	Πληθυσμός	% Μεταβολής
1971	207,354		8,768,641	
1981	233,529	12,62 %	9,740,417	11,08 %
1991	257,481	10,26 %	10,259,900	5,33 %
1998	270,115	4,90 %	10,506,130	2,40 %

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε.

⁶⁶ Το 4 % της συνολικής έκτασης της χώρας

⁶⁷ 48 κατοικημένα και 31 ακατοίκητα.

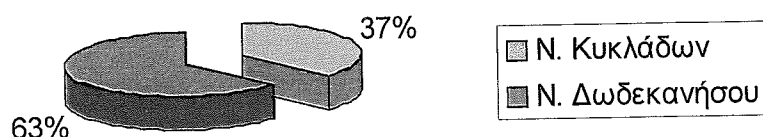
⁶⁸ Εκτίμηση της Ε.Σ.Υ.Ε. για το 1998

Στον παραπάνω πίνακα παρουσιάζεται ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού της Περιφέρειας στις περιόδους 1971 – 1981 , 1981 – 1991 και 1991 – 1998 ο οποίος είναι υψηλότερος του ρυθμού αύξησης του συνολικού πληθυσμού της χώρας .

Η κατανομή του πληθυσμού της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου , στους δύο νομούς κατά την περίοδο 1971 - 1996 παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα ⁶⁹:

	Πληθυσμός				Ποσοστό στην περιφέρεια			
	1971	1981	1991	1996	'71	'81	'91	'96
Ν.Κυκλαδων	86337	88458	94005	98904	41,6	37,9	36,5	37,0
Ν. Δωδεκανήσου	121017	145071	163476	138185	58,4	62,1	63,5	63,0
Περιφ. Ν. Αιγαίου	207354	233529	257481	267089	100	100	100	100

Κατανομή του πληθυσμού Περ.Ν.Αιγαίου στους δύο νομούς το έτος 1996

Ο αστικός πληθυσμός ανέρχεται στο 35 % του συνολικού πληθυσμού , βάσει της απογραφής του 1991 και παρουσιάζει τάσεις μείωσης σε σχέση με τα στοιχεία της απογραφής του 1981 . Ο αγροτικός πληθυσμός κινείται πτωτικά και ανέρχεται στο 40,3 % του συνολικού πληθυσμού , ενώ ο ημιαστικός πληθυσμός ανέρχεται στο 24,7 % του συνόλου παρουσιάζοντας σταδιακή αύξηση . Ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών είναι 30.090 κάτοικοι και καλύπτει το 14,8 % του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας .

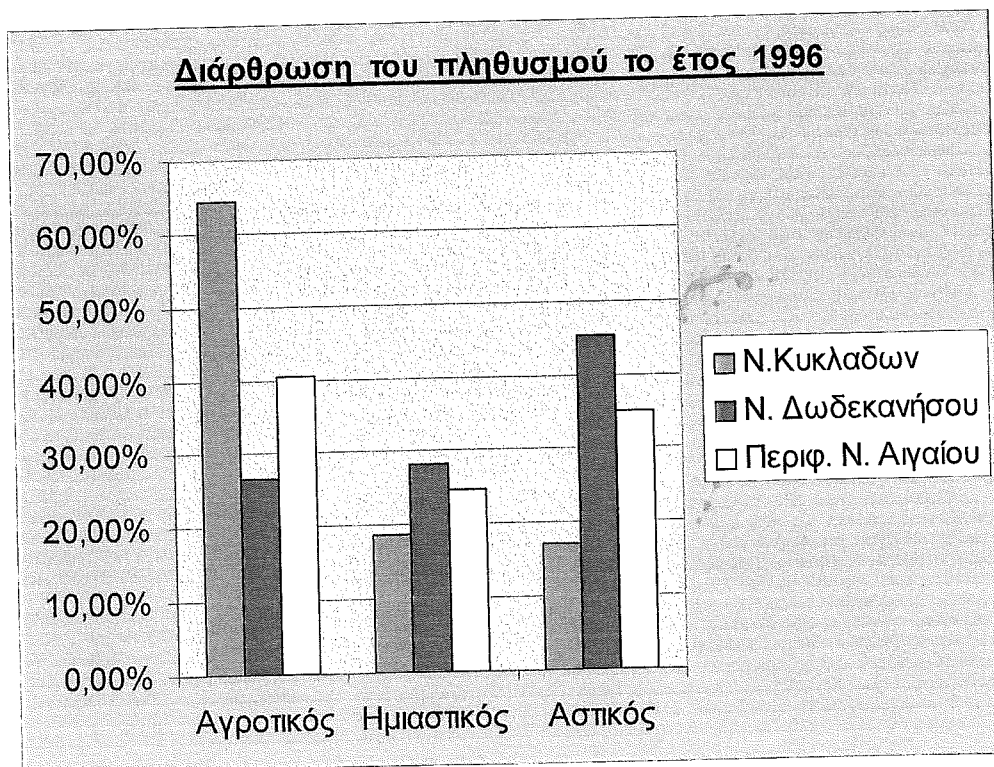
1991

	Πληθυσμός			Ποσοστό Πληθυσμού		
	Αγροτ.	Ημιασ.	Αστικ.	Αγροτ.	Ημιασ.	Αστικ.
Ν.Κυκλαδων	60.455	17.610	15.940	64,30 %	18,70 %	17,0 %
Ν. Δωδεκανήσου	43.428	45.934	74.114	26,60 %	28,10 %	45,30 %
Περιφ. Ν. Αιγαίου	103.883	63.544	90.054	40,30%	24,70 %	35,0 %

Πηγή : Περιοδικό Επιλογή , τεύχος " Η Ελληνική οικονομία 1997 – Οι νομοί της Ελλάδας

Στον παραπάνω πίνακα φαίνεται ότι η αστικοποίηση του πληθυσμού της Περιφέρειας οφείλεται κυρίως στο Ν. Δωδεκανήσου .

⁶⁹ Πηγή : Περιοδικό Επιλογή , τεύχος " Η Ελληνική οικονομία 1997 – Οι νομοί της Ελλάδας "

Οι δύο νομοί που απαρτίζουν τη Περιφέρεια παρουσιάζουν σημαντικά διαφοροποίηση ως προς το μοντέλο διάρθρωσης των πληθυσμών τους και από το παραπάνω διάγραμμα φαίνεται ότι η αστικοποίηση του πληθυσμού της Περιφέρειας οφείλεται κυρίως στο Ν. Δωδεκανήσου. Στο Ν. Κυκλάδων ο πληθυσμός που κατοικεί σε αγροτικές περιοχές ανέρχεται στο 64,3 %, ενώ στο Ν.Δωδεκανήσου φθάνει στο 26,6 %. Στο Ν.Δωδεκανήσου το 45,3 % κατοικεί σε αστικές περιοχές, με το αντίστοιχο ποσοστό στο Ν. Κυκλάδων να φθάνει μόλις το 17 %.

Τα αστικά κέντρα της Περιφέρειας είναι* :

- η **Ρόδος** με 43.558 κατοίκους, η οποία είναι περιφερειακός πόλος ανάπτυξης, διεθνές πολιτιστικό και τουριστικό κέντρο, διαθέτει λιμάνι και διεθνές αεροδρόμιο και ως κύριες δραστηριότητες έχει τον τουρισμό, το εμπόριο και τον πολιτισμό.
- η **Κάλυμνος** με 15.842 κατοίκους, διαθέτει λιμάνι και ως κύριες δραστηριότητες έχει τον πρωτογενή τομέα, την αλιεία και τον τουρισμό.
- η **Κώς** με 14.714 κατοίκους, διαθέτει λιμάνι, διεθνές αεροδρόμιο, μαρίνα και ως κύριες δραστηριότητες έχει τον τουρισμό και τον πολιτισμό.
- η **Ερμούπολη** με 13.030 κατοίκους, αποτελεί πολιτιστικό, τουριστικό και διοικητικό κέντρο, διαθέτει λιμάνι και αεροδρόμιο και ως κύριες δραστηριότητες έχει τον πολιτισμό, το τουρισμό και τις περιφερειακές υπηρεσίες.

* Πηγή : Οικονομικός Ταχυδρόμος, 17.2.2000

Η πληθυσμιακή πυκνότητα της Περιφέρειας ανέρχεται σε 51,1 (1998) κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο , έναντι 79,7 κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο πληθυσμιακής πυκνότητας της χώρας . Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η εξέλιξη της πληθυσμιακής πυκνότητας στους δύο νομούς κατά την περίοδο 1971 – 1996 .

	Έκταση σε km ²	Πληθυσμιακή πυκνότητα			
		1971	1981	1991	1996
Ν.Κυκλαδων	2.573	33,55	34,38	36,54	38,44
Ν. Δωδεκανήσου	2.705	44,74	53,63	60,43	62,18
Περιφ. Ν. Αιγαίου	5.278	39,29	44,25	48,78	50,6

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε 1998

Η κατανομή του πληθυσμού κατά ηλικιακή ομάδα είναι η εξής :

Ηλικιακή ομάδα	Ποσοστό συμμετοχής
0 – 14 ετών	18 %
15 – 64 ετών	15 %
64 και άνω	67 %

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε 1998

Παρόλο την πληθυσμιακή ευρωστία της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου , οι σοβαρές ενδοπεριφερειακές ανισότητες προκαλούν καθυστερήσεις στην ανάπτυξη. Οι σημαντικές ενδοπεριφερειακές αναπτυξιακές διαφοροποιήσεις , διαπιστωμένες από την περίοδο του Α΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (1989 – 1993) έχουν οδηγήσει στην κατάταξη των νησιών της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου , βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων ανάπτυξης⁷⁰ στις παρακάτω ομάδες :

Ομάδα Ι : Σύρος , Μύκονος , Θήρα , Κώς , Ρόδος .

Ομάδα ΙΙ : Αμοργός , Άνδρος , Ίος , Κάλυμνος , Κάρπαθος , Κέα , Κύθνος , Λέρος , Μήλος , Νάξος , Πάρος , Πάτμος , Σέριφος , Σίφνος , Σύμη , Τήνος .

Ομάδα ΙΙΙ : Αγαθονήσι , Ανάφη , Αντίπαρος , Αρκοί , Αστυπάλαια , Γυαλί , Δονούσα , Ηρακλεία , Θηρασία , Κάσος , Κίμωλος , Κουφονήσια , Λειψοί , Μεγίστη , Νίσυρος , Σίκινο , Σχοινούσα , Τέλενδος , Τήλος , Φολέγανδρος , Χάλκη , Ψέριμος .

⁷⁰ Χρησιμοποιούνται κριτήρια και παράμετρο όπως : μέγεθος νησιών (έκταση) , μέγεθος πληθυσμού , ακτίνα επιρροής νησιού , επικρατούσες οικονομικές δραστηριότητες , βαθμός προσπελασιμότητας και χρονοαπόσταση από κέντρα ή περιοχές εξάρτησης , συχνότητα εξυπηρέτησης από μεταφορικά μέσα .

Ομάδα IV : Άγιος Γεώργιος , Άγιος Ευστράτιος , Αγία Κάλη , Ακράθιο , Αλίμια , Αντίμηλος , Άνυδρος , Αρμαθιά , Γαμβρούσα , Γυάρος , Δεσποτικό , Δήλος , Δίδυμη , Δύσβατο , Κανδιελιούσσα , Κασονήσια , Κάτω Αντικέρι, Κάτω Κουφονήσι , Κέρος , Κίναρος , Κιτριάνη , Λέβιθα , Μακρόνησος , Μάραθος , Νίμος , Οφιδούσα , Πολύαιγος , Πρασονήσι , Ρευματονήσι , Ρήνεια , Σαρία , Σερφοπούλα , Σέσκλιο , Στρογγυλή , Σύρνα , Φαρμακονήσι .

Στην πρώτη ομάδα ανήκουν νησιά με σημαντική **τουριστική** δραστηριότητα όχι μόνο σε Περιφερειακό αλλά σε Εθνικό και Ευρωπαϊκό επίπεδο , με αυξανόμενες περιβαλλοντικές πιέσεις , πληθυσμιακή αύξηση και συγκέντρωση , με άμεση ανάγκη ελέγχου του είδους της ανάπτυξής τους .

Στην δεύτερη ομάδα ανήκουν νησιά που αναπτύσσονται τουριστικά ανώ παράλληλα διαθέτουν και άλλες παραγωγικές δραστηριότητες και εκμεταλλεύσιμους πόρους . Στα νησιά αυτής της ομάδας πρέπει να αντιμετωπιστούν οι συγκρούσεις μεταξύ των δραστηριοτήτων τους και η αποτροπή της εξάρτησής τους από την μονόπλευρη τουριστική ανάπτυξη.

Η τρίτη ομάδα περιλαμβάνει νησιά με σχετικά μικρή γεωγραφική έκταση , τα οποία αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα ανάπτυξης , τα περισσότερα χαρακτηρίζονται από συνεχή μείωση του πληθυσμού , έλλειψη υποδομών και αισθητή γεωγραφική απομόνωση .

Η τέταρτη ομάδα περιλαμβάνει μικρές και μεγάλες νησίδες⁷¹ οι οποίες διαθέτουν μικρό έως καθόλου πληθυσμό έχουν όμως τεράστια σημασία για την χώρα και την Περιφέρεια .

Σύμφωνα με την προηγούμενη κατάταξη των νησιών σε ομάδες , στον παρακάτω πίνακα αναφέρονται τα στοιχεία της πληθυσμιακής εξέλιξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου .

Ομάδα νησιών	Πληθυσμός			Ποσοστιαία μεταβολή		
	1971	1981	1991	1971-1981	1981-1991	1971-1991
1η	111,917	140,435	159,954	25,48 %	13,90	42,92
2η	85,571	84,635	89,188	- 1,09	5,38	4,23
3η	9,722	8,388	8,318	- 13,72	- 0,83	- 14,44
4η	144	71	21	- 50,69	- 70,42	- 85,42

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε

Αναλυτικά οι πληθυσμιακές μεταβολές των νησιών σύμφωνα με την ομάδα κατάταξης για την περίοδο 1971 - 1991 (πηγή Ε.Σ.Υ.Ε) παρουσιάζεται στους παρακάτω πίνακες :

⁷¹ Με αρχαιολογικό ενδιαφέρον . Η προοπτική ένταξής τους σε αναπτυξιακές διαδικασίες απαιτείται να σχεδιάζεται με βάση τον σεβασμό στο ιδιαίτερο περιβάλλον και στο φυσικό κάλλος που διαθέτουν οι συγκεκριμένες περιοχές .

Ομάδα 1

Νησί	Νομός	Πληθυσμός			Ποσοστιαία Μεταβολή		
		1971	1981	1991	1971-81	1981-91	1971-91
Θήρα	ΚΥΚ	6.196	7.083	9.360	14,32	32,15	51,07
Κώς	ΔΩΔ	16.650	20.350	26.379	22,22	29,63	58,43
Μύκονος	ΚΥΚ	3.823	5.503	6.170	43,94	12,12	61,39
Ρόδος	ΔΩΔ	66.606	87.831	98.175	31,87	11,78	47,40
Σύρος	ΚΥΚ	18.642	19.668	19.870	5,50	1,03	6,59
Σύνολα		111.917	140.435	159.954	25,48	13,90	42,92

Ομάδα 2

Νησί	Νομός	Πληθυσμός			Ποσοστιαία Μεταβολή		
		1971	1981	1991	1971-81	1981-91	1971-91
Αμοργός	ΚΥΚ	1.822	1.718	1.630	-5,71	-5,12	-10,54
Άνδρος	ΚΥΚ	10.457	9.020	8.781	-13,74	-2,65	-16,03
Ιος	ΚΥΚ	1.270	1.451	1.654	14,25	13,99	30,24
Κάλυμνος	ΔΩΔ	13.097	14.295	15.706	9,15	9,87	19,92
Κάρπαθος	ΔΩΔ	5.420	4.645	5.323	-14,30	14,60	-1,79
Κέα	ΚΥΚ	1.666	1.648	1.787	-1,08	8,43	7,26
Κύθνος	ΚΥΚ	1.586	1.502	1.632	-5,30	8,66	2,90
Λέρος	ΔΩΔ	8.494	8.127	8.059	-4,32	-0,84	-5,12
Μήλος	ΚΥΚ	4.499	4.554	4.390	1,22	-3,60	-2,42
Νάξος	ΚΥΚ	14.201	14.037	14.838	-1,15	5,71	4,49
Πάρος	ΚΥΚ	6.776	7.881	9.591	16,31	21,70	41,54
Πάτμος	ΔΩΔ	2.432	2.534	2.663	4,19	5,09	9,50
Σέριφος	ΚΥΚ	1.083	1.133	1.095	4,62	-3,35	1,11
Σίφνος	ΚΥΚ	2.043	2.087	1.960	2,15	-6,09	-4,06
Σύμη	ΔΩΔ	2.489	2.273	2.332	-8,68	2,60	-6,31
Τήνος	ΚΥΚ	8.236	7.730	7.747	-6,14	0,22	-5,94
Σύνολα		85.571	84.635	89.188	-1,09	5,38	4,23

Ομάδα 3

Νησί	Νομός	Πληθυσμός			Ποσοστιαία Μεταβολή		
		1971	1981	1991	1971-81	1981-91	1971-91
Αγαθονήσι	ΔΩΔ	160	133	112	-16,88	-15,79	-30,00
Ανάφη	ΚΥΚ	353	292	261	-17,28	-10,62	-26,06
Αντίπαρος	ΚΥΚ	538	635	819	18,03	28,98	52,23
Αρκοί	ΔΩΔ	46	68	50	47,83	-26,47	8,70
Αστυπάλαια	ΔΩΔ	1.139	1.030	1.073	-9,57	4,17	-5,79
Γυαλί	ΔΩΔ	32	66	16	106,25	-75,76	-50,00
Δονούσα	ΚΥΚ	149	116	111	-22,15	-4,31	-25,50
Ηρακλεία	ΚΥΚ	129	95	115	-26,36	21,05	-10,85
Θηρασία	ΚΥΚ	291	245	233	-15,81	-4,90	-19,93
Κάσος	ΔΩΔ	1.353	1.184	1.088	-12,49	-8,11	-19,59
Κίμωλος	ΚΥΚ	1.086	786	728	-27,62	-7,38	-32,97
Κουφονήσια	ΚΥΚ	238	232	275	-2,52	18,53	15,55
Λειψοί	ΔΩΔ	597	574	606	-3,85	5,57	1,51
Μεγίστη	ΔΩΔ	264	222	275	-15,91	23,87	4,17
Νίσυρος	ΔΩΔ	1.253	916	913	-26,90	-0,33	-27,13
Σίκινος	ΚΥΚ	331	290	267	-12,39	-7,93	-19,34
Σχοινούσα	ΚΥΚ	197	140	122	-28,93	-12,86	-38,07
Τέλενδος	ΔΩΔ	76	90	57	18,42	-36,67	-25,00
Τήλος	ΔΩΔ	349	301	279	-13,75	-7,31	-20,06
Φολέγανδρος	ΚΥΚ	646	567	558	-12,23	-1,59	-13,62
Χάλκη	ΔΩΔ	387	334	281	-13,70	-15,87	-27,39
Ψέριμος	ΔΩΔ	108	72	79	-33,33	9,72	-26,85
Σύνολα		9.722	8.388	8.318	-13,72	-0,83	-14,44

Στην τέταρτη ομάδα , από το σύνολο των 36 νησιών , το 1991 μόνο 5 είχαν πληθυσμό : από τον Ν.Κυκλάδων , η Δήλος (9) , το Αντικέρι (2) και από το Ν.Δωδεκανήσου , το Κίναρος (2) , το Πρασονήσι (6) και η Μάραθος (2) .

Το 1991 τα πέντε νησιά της πρώτης ομάδας συγκεντρώνουν το 62,1 % του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας , τα δεκα έξη νησιά της δεύτερης ομάδας το 34,6 % , ενώ τα 22 νησιά της τρίτης ομάδας μόνο το 3,2 % . Σε όλη την διάρκεια της εικοσαετίας η πρώτη ομάδα νησιών εμφανίζει την μεγαλύτερη πληθυσμιακή αύξηση , 42,92 % , με εντονότερους ρυθμούς κατά την πρώτη δεκαετία , ενώ η δεύτερη ομάδα κατάφερε να αντιστρέψει την μείωση του πληθυσμού της κατά τη δεκαετία 1971-1981 με μία σχετικά μεγάλη αύξηση την επόμενη δεκαετία . Η τρίτη ομάδα νησιών εμφανίζει εντονότατη πληθυσμιακή συρρίκνωση , η οποία όμως περιορίζεται κατά την δεύτερη δεκαετία ⁷². Σχετικά με τα νησιά της τέταρτης ομάδας , αυτά αποτελούν ένα πολύ μικρό τμήμα της Περιφέρειας από άποψη έκτασης και σχεδόν μηδενικά ποσοστά πληθυσμού .

Αναφορικά με τις παρουσιαζόμενες ενδοπεριφερειακές πληθυσμιακές ανισότητες , ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι συνέπειες από την εποχική αύξηση ⁷³ του πληθυσμού που αυξάνουν τον πληθυσμό της Περιφέρειας πάνω από 40 % σε όλη την διάρκεια της θερινής περιόδου , με το μεγαλύτερο μέρος του εποχικού πληθυσμού να συγκεντρώνεται στα νησιά της πρώτης ομάδας .

4.1.3 Ακαθάριστο Εγχώριο Περιφερειακό Προϊόν

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Περιφερειακό Προϊόν (ΑΕΠΠ) της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου υπερτριπλασιάστηκε κατά την τελευταία εικοσιπενταετία , σε σταθερές τιμές του 1970 , βελτιώνοντας παράλληλα την σχετική συμμετοχή της Περιφέρειας στο σύνολο της χώρας . Το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Περιφερειακό Προϊόν της Περιφέρειας βρίσκεται σε υψηλότερη θέση από το αντίστοιχο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας , συγκεκριμένα ανέρχεται στο 122 % του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας , σύμφωνα με στοιχεία του 1998 .

Σύνολο Περιφέρειας			
Έτη	ΑΕΠΠ (εκ.δρχ)	Κατά κεφαλή ΑΕΠΠ (δρχ)	ΑΕΠΠ % μέσου όρου χώρας
1994	690,015	2,923,458	127
1995	741,017	3,107,155	121
1996	834,264	3,482,744	123
1997	911,761	3,822,308	122
1998	990,185	4,142,325	122

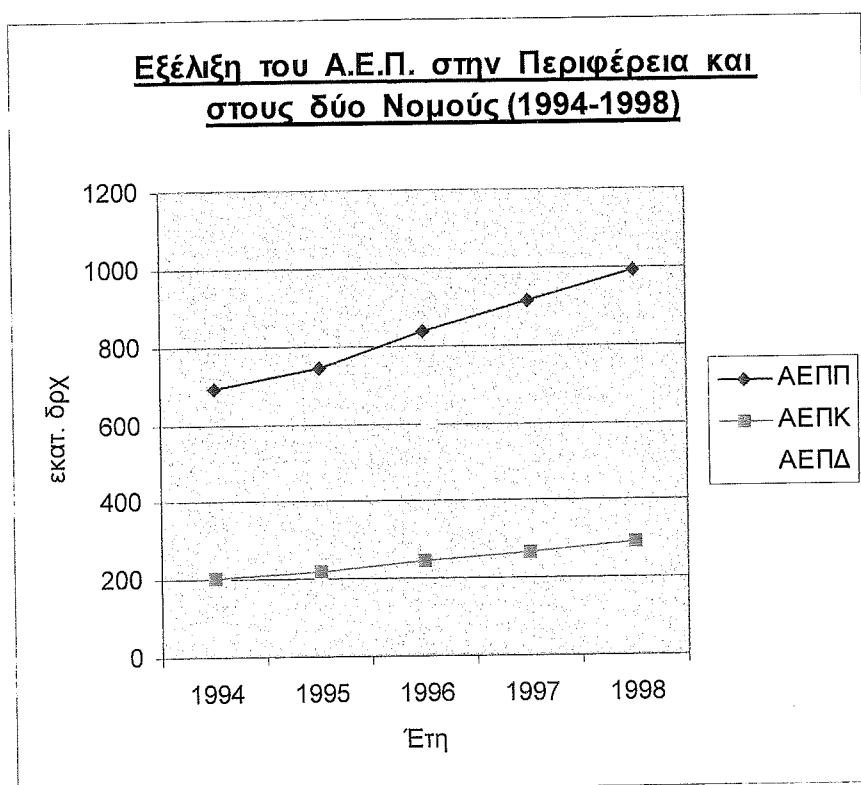
⁷² Σε ορισμένα νησιά της τρίτης ομάδας εμφανίζεται έντονα η θετική τάση , ενώ άλλα νησιά διακρίνονται για την πληθυσμιακή τους αποψίλωση .

⁷³ Το 1996 με 13,496,081 διανυκτερεύσεις ο πληθυσμός της Περιφέρειας αυξήθηκε κατά 112,467 κατοίκους (43,68 %) . Ο υπολογισμός γίνεται θεωρώντας την θερινή περίοδο 120 ημέρες .

Νομός Κυκλάδων			
Έτη	ΑΕΝΠ (εκ.δρχ)	Κατά κεφαλή ΑΕΝΠ (δρχ)	ΑΕΝΠ % μέσου όρου χώρας
1994	200,314	2,281,082	99
1995	214,400	2,424,028	94
1996	241,216	2,727,324	96
1997	263,623	3,009,064	96
1998	286,928	3,269,714	96

Νομός Δωδεκανήσου			
Έτη	ΑΕΝΠ (εκ.δρχ)	Κατά κεφαλή ΑΕΝΠ (δρχ)	ΑΕΝΠ % μέσου όρου χώρας
1994	489,701	3,304,066	144
1995	526,617	3,509,856	136
1996	593,048	3,924,924	138
1997	648,138	4,294,376	137
1998	703,887	4,646,723	137

Στους παραπάνω πίνακες φαίνεται η εξέλιξη των μεγεθών του ΑΕΠΠ κατά την τελευταία πενταετία και παρουσιάζεται και σύγκριση με τα ανάλογα μεγέθη της χώρας. Μέσα από την σύγκριση στα μεγέθη των νομών που απαρτίζουν την Περιφέρεια γίνονται εμφανείς οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες.

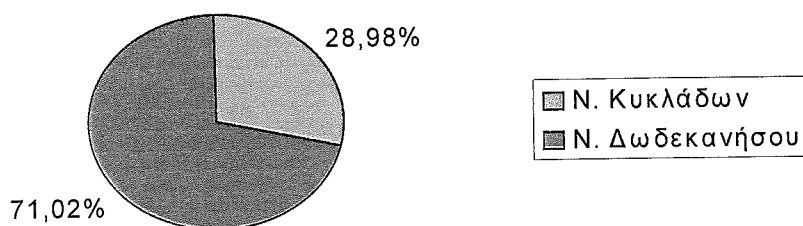

Η Περιφέρεια παράγει το 2,8 % του συνολικού ΑΕΠ της χώρας, με έναν προσανατολισμό προς τον τριτογενή τομέα και παράλληλη μείωση της συμμετοχής του δευτερογενή και του πρωτογενή τομέα στο ΑΕΠΠ. Το 1981 στην Περιφέρεια παρουσιάστηκε συμμετοχή 12,78 % του πρωτογενή, 30 % του δευτερογενή και 57,22 % του τριτογενή τομέα στο ΑΕΠΠ και τα αντίστοιχα ποσοστά στο σύνολο της χώρας ήταν 14,23 %, 31,90 %, 53,87 %. Το 1991 στην Περιφέρεια παρουσιάστηκε συμμετοχή 8,94 % του πρωτογενή, 22,77 % του δευτερογενή και 68,29 % του τριτογενή τομέα στο ΑΕΠΠ και τα αντίστοιχα ποσοστά στο σύνολο της χώρας ήταν 12,45 %, 29,34 %, 58,21 %.

Σχετικά με την παραγωγικότητα⁷⁴, η Περιφέρεια βρίσκεται σε υψηλότερο επίπεδο από την χώρα, αλλά σε χαμηλότερο από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι η γεωγραφική ασυνέχεια της Περιφέρειας δεν επιτρέπει την διάχυση του εισοδήματος, των δεξιοτήτων κ.λ.π. στο σύνολο του γεωγραφικού της χώρου δημιουργώντας σοβαρές ενδοπεριφερειακές ανισότητες, διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης και η εικόνα της Περιφέρειας με κριτήριο το μέγεθος του ΑΕΠΠ, οφείλεται κυρίως στην πρώτη ομάδα νησιών, η εξαίρεση των οποίων θα την οδηγούσε στην τελευταία θέση των Περιφερειών της χώρας.

Οι διανομαρχιακές ανισότητες της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου χαρακτηρίζονται από την κυριαρχία του Νομού Δωδεκανήσου, που είναι ο πιο ανεπτυγμένος νομός. Όπως φαίνεται από τους πίνακες το κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Ν. Δωδεκανήσου υπερβαίνει κατά πολύ το μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας, ενώ το αντίστοιχο του Ν.Κυκλάδων είναι μικρότερο από αυτό της χώρας. Το ποσοστό κατανομής του ΑΕΠ το 1994 ήταν 69,1 % για τον Ν. Δωδεκανήσου και 30,9 % για τον Ν.Κυκλάδων. Το 1998 το ποσοστό κατανομής του ΑΕΠ αυξήθηκε σε 71,02 % για τον Ν. Δωδεκανήσου και μειώθηκε στο 28,98 % για τον Ν.Κυκλάδων. Οι ανισότητες υφίστανται και ενδονομαρχιακά κυρίως λόγω της ύπαρξης πολλών μικρών νησιών αλλά και ορεινών περιοχών.

Κατανομή Α.Ε.Π στην Περιφέρεια Ν. Αιγαίου **το έτος 1998**

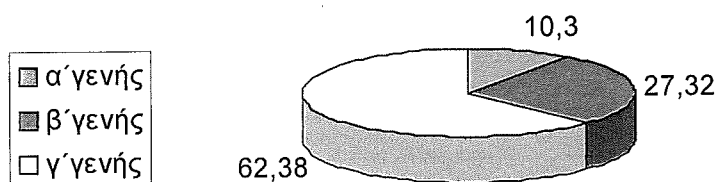

⁷⁴ Το 1996 η παραγωγικότητα της Περιφέρειας ανήλθε στο 81 % της μέσης παραγωγικότητας της Ε.Ε. βελτιώνοντας την θέση της σε σχέση με το 1993 που ήταν 75 %.

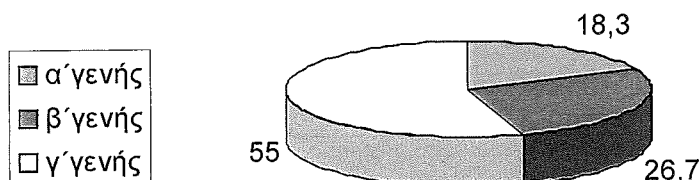
4.1.4 Απασχόληση

Το εργατικό δυναμικό της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου ανέρχεται σε 102,500 άτομα και οι απασχολούμενοι σε 97,500 άτομα . Η διαχρονική εξέλιξη του ενεργού πληθυσμού και της απασχόλησης την πενταετία 1993 – 1997 παρουσιάζεται φθίνουσα , σε αντίθεση με τον πληθυσμό της Περιφέρειας ο οποίος αυξάνεται . Η διάρθρωση της απασχόλησης κατά τομέα παραγωγής με βάση στοιχεία του 1996 παρουσιάζεται στην διαγραμματική πίτα που ακολουθεί :

**διάρθρωση της απασχόλησης στην
Περιφέρεια του Ν. Αιγαίου, 1996**

**διάρθρωση της απασχόλησης στο
σύνολο της χώρας, 1996**

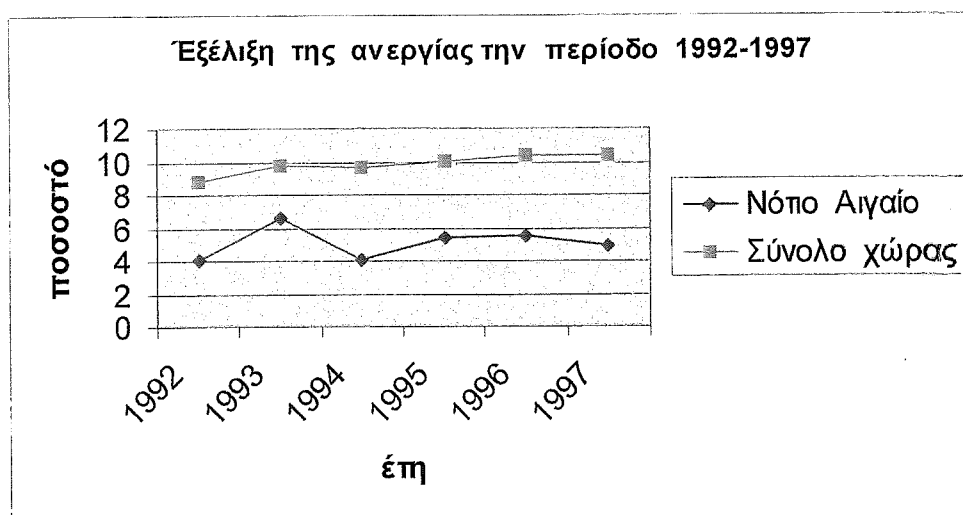

Κατά την διάρκεια της πενταετίας 1993 - 1997 στην Περιφέρεια παρατηρείται μία σαφής τάση ενίσχυσης του τριτογενή τομέα . Η συρρίκνωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα από 21 % το 1981 σε 10,3 % το 1996 , αποτελεί βέβαια σημαντικό δείκτη σύγκλισης , αναφορικά με την διάρθρωση της απασχόλησης σε ευρωπαϊκό επίπεδο , δημιουργεί όμως σοβαρά προβλήματα στον κοινωνικο-οικονομικό τομέα και στην τοπική ανάπτυξη με παράλληλη επιδείνωση στο εμπορικό ισοζύγιο της Περιφέρειας , αφού η μείωση της απασχόλησης στο πρωτογενή τομέα δεν συνοδεύεται από αύξηση ή τουλάχιστον σταθεροποίηση της παραγωγής . Αντίθετα , στον τριτογενή τομέα παρατηρείται σημαντική αύξηση της απασχόλησης από 50 % το 1981 σε 62,38 % το 1996 , γεγονός που κατατάσσει

την Περιφέρεια στις προσανατολισμένες προς τον τριτογενή τομέα και κυρίως τον τουρισμό, περιοχές της χώρας.

Το ποσοστό ανεργίας στην Περιφέρεια του Ν. Αιγαίου είναι ιδιαίτερα χαμηλό και είναι το δεύτερο μικρότερο στη χώρα, μετά το αντίστοιχο της Περιφέρειας Κρήτης. Ακολουθεί σχετικός πίνακας⁷⁵ που αναφέρεται στην εξέλιξη της ανεργίας κατά Περιφέρειες την περίοδο 1992 – 1996, σε ποσοστό επί του εργατικού δυναμικού κάθε Περιφέρειας.

Περιφέρεια	Έτη				
	1992	1993	1994	1995	1996
Αν.Μακεδονία και Θράκη	7,67	7,84	8,25	10,28	10,49
Κεντρικής Μακεδονία	7,36	9,30	9,15	10,10	9,62
Δυτικής Μακεδονία	9,03	12,28	9,80	15,17	17,24
Ήπειρος	8,39	8,98	8,44	8,28	12,46
Θεσσαλία	8,26	7,88	7,73	8,93	8,41
Ιόνιοι Νήσοι	2,50	4,52	3,92	5,93	6,22
Δυτική Ελλάδα	9,48	10,57	11,55	9,67	9,24
Στερεά Ελλάδα	11,97	10,35	11,16	9,80	11,43
Αττική	10,47	11,95	11,88	11,70	12,40
Πελοπόννησος	8,30	6,71	7,02	7,32	7,27
Βόρειο Αιγαίο	5,22	5,68	7,95	5,52	7,66
Νότιο Αιγαίο	3,96	6,54	3,94	5,28	5,43
Κρήτη	3,71	4,20	4,33	4,83	3,85
Σύνολο χώρας	8,67	9,67	9,63	10,00	10,34

Το ποσοστό ανεργίας στην Περιφέρεια του Ν. Αιγαίου το 1997 ήταν 4,9 %, ενώ στο σύνολο της χώρας ήταν 10,3 %.

⁷⁵ Επετηρίδα εργασίας 1998, Ανεργία, σελ.72

Το έτος 1997 το εργατικό δυναμικό με εκπαίδευση μέχρι και το Δημοτικό υπερτερεί έναντι των υπολοίπων κατηγοριών καλύπτοντας το 50,7 % του συνόλου ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για την χώρα είναι 38,1 % . Το εργατικό δυναμικό Γυμνασιακής εκπαίδευσης αποτελεί το 11,7 % με αντίστοιχο ποσοστό για την χώρα το 10,4 % . Το εργατικό δυναμικό Λυκειακής εκπαίδευσης καλύπτει το 23,9 % του συνόλου , ενώ στην χώρα το ποσοστό για την κατηγορία είναι 28,6 % . Το εργατικό δυναμικό με ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση ανέρχεται στο 13,7 % του συνόλου του εργατικού δυναμικού της Περιφέρειας , ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για την χώρα ανέρχεται σε 22,9 % . Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι το συνολικό επίπεδο εκπαίδευσης της Περιφέρειας υστερεί από το αντίστοιχο της χώρας .

4.1.5 Τομείς Παραγωγής

Πρωτογενής τομέας παραγωγής

Η Περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου είναι κυρίως ορεινή και ημιορεινή⁷⁶. Από το σύνολο της εδαφικής επιφάνειας της Περιφέρειας καλλιεργείται το 16,7 %⁷⁷, ως κτηνοτροφική γη χρησιμοποιείται το 51,6 % της συνολικής επιφάνειας , ενώ οι δασικές εκτάσεις καλύπτουν το 13,2 % και αυτό οφείλεται κυρίως στο νομό Δωδεκανήσου αφού ο νομός Κυκλάδων παρουσιάζει μόνο 1,7 % δασοκάλυψη . Η φυτική παραγωγή χαρακτηρίζεται από την έντονη παρουσία ετήσιων καλλιεργειών, τα σιτηρά για καρπό , τις κτηνοτροφές για σανό και καρπό καθώς ορισμένα κηπευτικά . Στις μόνιμες φυτείες διακρίνονται κυρίως τα οινοστάφυλλα , τα εσπεριδοειδή και οι ελαιώνες κυρίως για την παραγωγή ελαιολάδου . Η ζωική παραγωγή αποτελεί αξιόλογο τομέα οικονομικής δραστηριότητας με ιδιαίτερη έμφαση στην αιγοπροβατοτροφία .

Όπως αναφέρθηκε , στον πρωτογενή τομέα παρατηρείται μία συνεχής μείωση του ανθρώπινου δυναμικού , που όμως δεν συνοδεύεται από ανάλογη αύξηση της παραγωγικότητας , με συνέπεια την δημιουργία ανισότητας στην συμμετοχή του κλάδου στο ΑΕΠΠ . Επίσης το συγκριτικό πλεονέκτημα της Περιφέρειας στην παραγωγή κηπευτικών εκτός εποχής δεν έχει αξιοποιηθεί ικανοποιητικά και δεν έχουν οργανωθεί ικανοποιητικά οι συνθήκες τυποποίησης , μεταφοράς και εμπορίας των ευπαθών προϊόντων φυτικής παραγωγής . Στην Περιφέρεια διακρίνεται έντονα το πρόβλημα της υφαλμύρωσης το οποίο δημιουργεί άμεσα κίνδυνο μόνιμης υποβάθμισης του παραγωγικού εδάφους .

Στον τομέα της αλιείας παρατηρείται έλλειψη οριοθετημένων αλιευτικών πεδίων , αργός ρυθμός εκσυγχρονισμού του αλιευτικού στόλου , υπεραλίευση πολλών περιοχών και πλημμελής έλεγχος των αλιευτικών μεθόδων , βασικοί παράγοντες που δρούν ανασταλτικά στην ανάπτυξη του κλάδου . Η αυξημένη σπουδαιότητα για την διατήρηση της καλής κατάστασης και της αειφορίας των

⁷⁶ Το 72,5 % του εδάφους είναι ορεινό και ημιορεινό ενώ το αντίστοιχο στο σύνολο της χώρας είναι 61,3 % . (σύμφωνα με τις κατηγορίες της Ε.Σ.Υ.Ε.)

⁷⁷ Το αντίστοιχο ποσοστό για την χώρα είναι 29,9 % .

υδάτινων οικοσυστημάτων της Περιφέρειας Ν. Αιγαίου γίνεται φανερή μετά την διαπιστωμένη τάση εντατικότερης εκμετάλλευσης των ελληνικών θαλασσών και την αποχώρηση από τις μακρινές θάλασσες, ώστε να εξασφαλισθεί η ποσότητα, η ποιότητα και η διατήρηση μίας υγιούς παραγωγής. Η σημασία που έχει, ιδιαίτερα για τα μικρά νησιά, η ανάπτυξη δραστηριοτήτων σχετικών με τον αλιευτικό τομέα, είναι η στήριξη μίας παραγωγικής βάσης που θα συμπληρώνει την σχετικά μικρής διάρκειας τουριστική περίοδο.

Στο παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα μηχανοκίνητα επαγγελματικά σκάφη της Περιφέρειας.

	Παράκτια αλιεία			Μέση αλιεία		
	Σκάφη	Κ.Ο.Χ.	Άτομα	Σκάφη	Κ.Ο.Χ.	Άτομα
Ν.Κυκλάδων	1316	4855	2338	38	1271	218
Ν.Δωδεκανήσου	1245	4842	2050	25	1043	217
Σύνολο Περιφέρειας	2561	9697	4388	63	2314	435

Τα μηχανοκίνητα επαγγελματικά σκάφη της Περιφέρειας αποτελούν το 28,6 % του συνολικού δυναμικού της χώρας.

Τα δάση, όπως αναφέραμε, στα περισσότερα νησιά καλύπτουν μικρό ποσοστό της συνολικής επιφάνειας και επομένως το δασικό κεφάλαιο συμμετέχει ελάχιστα στον πρωτογενή τομέα (όσον αφορά την παραγωγή ξυλείας). Η χαμηλή βλάστηση που διακρίνεται στις περισσότερες περιοχές της Περιφέρειας χρησιμοποιείται για βοσκή διαφόρων ειδών όπως για αιγοπρόβατα και μελίτσια.

Δευτερογενής τομέας παραγωγής

Η πλειονηφία των επιχειρήσεων χαρακτηρίζεται από το μικρό μέγεθος των Μ.Μ.Ε και την αδυναμία εκμετάλλευσης οικονομιών κλίμακας για την ανάπτυξη της μεταποίησης στην Περιφέρεια. Όσον αφορά την απασχόληση, η μεταποιητική δραστηριότητα αφορά κυρίως βιοτεχνικές μονάδες μικρού μεγέθους με λίγες εξαιρέσεις όπως τα ναυπηγεία του Νεωρίου στη Σύρο και το εργοστάσιο βαρυτίνης και αργυρομεταλλευμάτων στη Μήλο. Ο νομός Κυκλάδων περισσότερο, αλλά και ο νομός Δωδεκανήσου παρουσιάζουν ισχυρή μείωση του αριθμού των απασχολούμενων στην μεταποίηση. Η Σύρος, η οποία συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μερίδιο του μεταποιητικού τομέα στον νομό Κυκλάδων, καθορίστηκε ως φθίνουσα βιομηχανική περιοχή. Οι μονάδες επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων, ετοίμων ενδυμάτων, χυμών, κεραμικών, επίπλων και χρυσοχοΐας έχουν σημαντική παρουσία στην Περιφέρεια. Τα μεγαλύτερα ποσοστά σε αριθμό επιχειρήσεων και κύκλο εργασιών, ως προς την κλαδική διάρθρωση της μεταποίησης, κατάχουν οι κλάδοι: τρόφιμα και ποτά, ένδυση, ξύλο, προϊόντα από μη μεταλλικά ορυκτά και μεταλλικά προϊόντα.

Τριτογενής τομέας παραγωγής

Σύμφωνα με στοιχεία του 1994 ο τριτογενής τομέας στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου συμμετέχει στην απασχόληση με 61,44 % και στην διάρθρωση του Ακαθάριστου Εγχώριου Περιφερειακού Προϊόντος με 68,6 % . Η κλαδική διάρθρωση της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα φανερώνει την υπεροχή του τουρισμού , στον οποίο απασχολείται περισσότερο από το 25 % των απασχολουμένων στο σύνολο του τομέα .Ο αριθμός των απασχολουμένων στον τουρισμό στην Περιφέρεια πενταπλασιάζεται κατά την εικοσαετία 1971 – 1991 , όπως και η συμμετοχή του στο σύνολο των απασχολουμένων της Περιφέρειας . Ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής της απασχόλησης στον τουρισμό την περίοδο από το 1981 έως το 1997 είναι 9,18 % , ο μεγαλύτερος στην χώρα ακολουθούμενος από τον αυτόν των Ιονίων νήσων που είναι 7,62 %.

Στο σύνολο του ξενοδοχειακού δυναμικού σε κλίνες για όλες τις κατηγορίες καταλυμάτων παρατηρείται ιδιαίτερη συγκέντρωση κλινών σε πολυτελείς εγκαταστάσεις , που οφείλεται κυρίως στον Νομό Δωδεκανήσου καθώς και σε εγκαταστάσεις κατηγορίας Γ' , που οφείλεται στο Νομό Κυκλάδων .

Στις αδυναμίες του τουρισμού εντοπίζουμε τον έντονο εποχικό χαρακτήρα (θερινή περίοδος) , καθώς και την υψηλή εξάρτηση από τον οργανωμένο παραθεριστικό τουρισμό , που χαρακτηρίζεται από χαμηλή τιμή πακέτου , χαμηλή συναλλαγματική απόδοση και καθοριστική συγκέντρωση της ζήτησης στον χρόνο (υψηλή εποχικότητα) και στο χώρο (περιοχές που δέχονται ναυλομένες πτήσεις), εξάρτηση που οφείλεται στην γενική υποδομή , τις μεταφορές , στην κοινωνική υποδομή , εξοπλισμό και συναφείς υπηρεσίες . Η συντριπτική πλειοψηφία (πάνω από το 95 %) των τουριστικών μονάδων είναι μικρομεσαίες επιχειρήσεις με μειωμένη ικανότητα μάρκετινγκ , αξιοποίησης νέων τεχνολογιών και αποτελεσματικής οικονομικής διαχείρισης . Το ποσοστό μέσης και χαμηλής τάξης κλινών είναι υψηλό και υπάρχει εξάρτηση της πληρότητας από την χαμηλή τιμή. Το ανθρώπινο δυναμικό είναι ανεπαρκές και μη ειδικευμένο . Τέλος , λόγω των τουριστικών δραστηριοτήτων επιβαρύνεται το φυσικό περιβάλλον (αν δεν τηρούνται οι περιβαλλοντικοί όροι) , και συχνά παρατηρείται αλλοίωση των πολιτιστικών χαρακτηριστικών των τοπικών κοινωνιών .

3.1.6 Υποδομές

α) Μεταφορές

Θαλάσσιες μεταφορές

Η ανάγκη ύπαρξης και λειτουργίας τουλάχιστον ενός βασικού λιμανιού σε κάθε νησί , ανεβάζει το συνολικό αριθμό των λιμανιών της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου τουλάχιστον σε 46 , η επιβατική κίνηση των οποίων αντιπροσωπεύει περισσότερο από το 20 % της συνολικής επιβατικής κίνησης της χώρας .Κοινό χαρακτηριστικό των περισσότερων λιμανιών είναι οι περιορισμένες δυνατότητες επέκτασης και η κυκλοφοριακή συμφόρηση στους δρόμους πρόσβασης . Σημειώνεται ότι ένας αριθμός λιμένων δεν διαθέτει το απαιτούμενο βάθος , ενώ σε

αντίξοες καιρικές συνθήκες (νοτιάδες κυρίως) δεν επιτρέπεται η ασφαλής προσέγγιση των πλοίων , καθώς αντιμετωπίζονται επίσης προβλήματα σε θέματα ασφάλειας ελιγμών των μεγάλων οχηματαγωγών .

Η λειτουργία των θαλάσσιων μεταφορών στην Περιφέρεια παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα . Η αδυναμία στήριξης , με κριτήρια αγοράς , ενός επαρκούς συστήματος σύνδεσης μεταξύ των περισσότερων νησιών έχει ως αποτέλεσμα την ανάγκη επιδότησης ασύμφορων γραμμών . Ο γραμμικός σχεδιασμός των διαδρομών έχει ως συνέπεια την μεγάλη χρονική διάρκεια , την καθυστέρηση στην άφιξη των επιβατών που προορίζονται για το τέλος της διαδρομής , την αποκοπή των μικρών νησιών από τις κύριες γραμμές και την αποκοπή της σύνδεσης των μικρών νησιών μεταξύ τους και με τα κέντρα των Νομών και της Περιφέρειας . Τέλος η αποκλειστική χρήση των λιμένων Πειραιά και Ραφήνας ως αφετηρίες , προκαλεί ιδιαίτερα για τον Πειραιά επιμίκυση της διαδρομής και σοβαρά προβλήματα κυκλοφοριακού φόρτου και στα δύο λιμάνια κατά τους θερινούς μήνες ιδιαίτερα .

Σημαντικό είναι να αναφερθούμε σε κάποια σημαντικά προβλήματα ασφάλειας ναυσιπλοΐας στις διαδρομές προς τα νησιά όπως και σε ναυτικά ατυχήματα ⁷⁸ που οφείλονται σε αυτά σε σημαντικό βαθμό .

- Στις Κυκλάδες και συγκεκριμένα στην διαδρομή προς την Σύρο , τα πλοία της γραμμής συναντούν την βραχονησίδα Ασπρονήσι από την οποία απουσιάζει παντελώς η σήμανση. Για τον λόγο αυτό απαιτείται η τοποθέτηση ερυθρού φανού φωτοβολίας 6 ναυτικών μιλίων και ανακλαστήρα ραντάρ σε ύψος τουλάχιστον 15 μέτρων. Στο σημείο αυτό έχουν σημειωθεί δύο ναυτικά ατυχήματα , το 1956 με το επιβατηγό με το επιβατηγό «Ερμούπολις» και το 1973 με το οχηματαγωγό «Ζέφυρος».
- Στην ίδια γεωγραφική περιοχή και στην διαδρομή για την Πάρο προβλήματα εντοπίζονται στις βραχονησίδες Πόρτες . Προτείνεται η αλλαγή φωτοβολίας με την τοποθέτηση λευκού φάρου φωτοβολίας 12 ν.μ. και ερυθρού φάρου φωτοβολίας 8 ν.μ.. Επίσης πρέπει να τοποθετηθεί και ανακλαστήρας . Στο σημείο αυτό σημειώθηκε το 2000 το τράγικό ναυάγιο του «Εξπρές Σαμίνα» που στοίχισε τη ζωή σε 81 επιβάτες .
- Στην είσοδο του λιμένα της Παροικιάς στην Πάρο πρέπει να αντικατασταθούν οι υπάρχοντες φωτοσημαντήρες με δύο μόνιμους φανούς εισόδου , πράσινου και ερυθρού χρώματος , φωτοβολίας 6 ν.μ. οι οποίοι πρέπει να διαθέτουν και ανακλαστήρα . Επίσης προτείνεται η κατάργηση του φανού Άκρα Φωκά και την τοποθέτηση εντός του όρμου σημαντήρα κίτρινου χρώματος , φωτοβολίας ενάμισι ναυτικού μιλίου. Στα παραπάνω σημεία , τα οποία βρίσκονται σχεδόν μέσα στο λιμάνι της Παροικιάς , έχουν καταγραφεί ως σήμερα 10 ναυτικά ατυχήματα και συγκεκριμένα αυτά των επιβατηγών – οχηματαγωγών πλοίων «Ποσειδών Εξπρές» , «Νάξος» , «Ιος» , «Γκόλντεν Βεργίνα» , «Αριάνδη» , «Απόλλων Εξπρές» , «Γεώργιος Εξπρές» , «Άγιος Γεώργιος» και «Μιαούλης» . Όσον αφορά την Πάρο , επισημαίνεται ότι πρέπει να τοποθετηθεί λευκός φανός φωτοβολίας 7 ν.μ. στην βραχονησίδα Ουριόκαστρο που βρίσκεται βορειοδυτικά της Πάρου . Στο σημείο αυτό προσέκρουσε το 1999 το πλοίο «Ποσειδών Εξπρές II» . Επίσης προτείνεται να αντικατασταθεί ο υπάρχων φανός στο ακρωτήρι Κράτζι που

⁷⁸ ΤΟ ΒΗΜΑ , 17/12/2000 , άρθρο Ισιδώρου Μamiδη , πλοιάρχου Ε.Ν

ορίζει το στενό μεταξύ Πάρου και Νάξου με λευκό φάρο φωτοβολίας 12 ν.μ. .

- Στη Νάξο προτείνεται η ενίσχυση της φωτοβολίας του ερυθρού φανού ο οποίος βρίσκεται στον κυματοθραύστη της εισόδου στο λιμάνι ως τα 7 ν.μ. και η τοποθέτηση ανακλαστήρα . Επίσης για την Νάξο προτείνεται η τοποθέτηση πράσινου φανού εισόδου φωτοβολίας 7 ν.μ. στη φυσική βραχική προέκταση του Αγίου Γεωργίου , πλησίον του λιμένος , καθώς επίσης και την τοποθέτηση ερυθρού φανού φωτοβολίας 6 ν.μ. στον ύφαλο Φρουρό στη θέση Άκρα Μουγρί . Στην περιοχή αυτή το 1996 προσάραξε το επιβατηγό – οχηματαγωγό πλοίο «Δήμητρα» και το 2000 βυθίστηκε το τουριστικό σκάφος «Ζεύς».
- Στο στενό Πάρου – Νάξου στην βραχονησίδα Αμαρίδες προτείνεται η ενίσχυση της φωτοβολίας λευκού φάρου ως τα 12 ναυτικά μίλια . Στο σημείο αυτό ως τώρα έχει προσαράξει το φορτηγό πλοίο «Massimoeme» , ενώ έχει βυθιστεί άλλο ένα φορτηγό πλοίο . Επίσης προτείνεται στον ύφαλο Καλυψώ η τοποθέτηση ερυθρού φανού ή σημαντήρα φωτοβολίας 3 ναυτικών μιλίων .
- Στη Μύκονο και συγκεκριμένα στο στενό Δήλου - Μυκόνου , πρέπει να τοποθετηθεί φωτοσήμανση με πράσινο και ερυθρό φανό φωτοβολίας 6 ν.μ.. Επίσης λευκός φανός πρέπει να τοποθετηθεί στον βράχο Κάβουρας στη Μύκονο. Στο σημείο αυτό έχει προσαράξει ένα υδροπτερυγό της Ilio Lines.
- Στην Ίο προτείνεται αντικατάσταση του λευκού φανού εισόδου στην είσοδο Φανάρι με ερυθρό φανό φωτοβολίας 6 ν.μ. . Επίσης προτείνεται η τοποθέτηση πράσινου φανού εισόδου στον όρμο Ίου - Άκρα Ξέρες – φωτοβολίας 6 ν.μ.. Στο σημείο αυτό είχε ναυαγήσει φορτηγό πλοίο το 1977.

Πλήθος ακόμη ναυπηγιακών κινδύνων πρέπει να καταγραφούν , και οι εξειδικευμένες κρατικές υπηρεσίες του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας και του Πολεμικού Ναυτικού σε συνεργασία με ειδικούς περί των τεχνικών λεπτομερειών σήμανσης ναυπηγιακών κινδύνων , πρέπει να προχωρήσουν σε παρεμβάσεις που συνήθως είναι υψηλού κόστους

Αεροπορικές μεταφορές

Πρωταρχική είναι η σημασία του συστήματος των αεροποτικών μεταφορών στην Περιφέρεια , λόγω του νησιωτικού χαρακτήρα της , της απόστασης από τα κέντρα της χώρας , της αναπτυξιακής εξάρτησης του χώρου από τον τουρισμό και της ανάγκης αντιμετώπισης της οικονομικής και κοινωνικής απομόνωσης των περιοχών της Περιφέρειας του Νοτίου Αιγαίου .

Η Περιφέρεια διαθέτει δεκατρία (14) αεροδρόμια .

Στο Ν. Δωδεκανήσου διεθνή αεροδρόμια διαθέτουν τα νησιά Ρόδος και Κώς , τα οποία έχουν δυνατότητα και νυχτερινής πτήσης. Μη νομοθετημένο σημείο εισόδου και εξόδου διαθέτει η Κάρπαθος με δυνατότητα και νυχτερινής πτήσης. Αεροδρόμια αμιγώς εσωτερικού διαθέτουν τα νησιά Αστυπάλαια , Κάσος , Καστελόριζο , Κάλυμνος , Λέρος , με δυνατότητα λειτουργίας μόνο κατά τη διάρκεια της ημέρας .

Στο Ν. Κυκλάδων νομοθετημένα σημεία⁷⁹ εισόδου και εξόδου διαθέτουν τα νησιά Μύκονος και Σαντορίνη, τα οποία έχουν δυνατότητα και νυχτερινής πτήσης. Μη νομοθετημένα εισόδου και εξόδου διαθέτουν τα νησιά Μήλος, Νάξος, Πάρος με δυνατότητα λειτουργίας μόνο κατά τη διάρκεια της ημέρας. Αεροδρόμιο αμιγώς εσωτερικού διαθέτει η Σύρος.

Η κίνηση των αεροδρομίων της Περιφέρειας αντιπροσωπεύει το 20 % περίπου της αεροπορικής κίνησης της χώρας.

Εκτός από τα αεροδρόμια, το σύστημα των αεροπορικών μεταφορών στα νησιά συμπληρώνεται με ένα δίκτυο ελικοδρομίων σε 22 νησιά της Περιφέρειας, που εξυπηρετούν έκτακτες ανάγκες μεταφοράς επιβατών, ασθενών και άλλων περιπτώσεων, συμβάλλοντας σημαντικά στην άρση της απομόνωσης των μικρότερων κυρίως νησιών. Αξίζει να σημειωθεί ότι έχει αρχίσει η διαδικασία κατασκευής άλλων έξι (6) ελικοδρομίων στους Αρkiούς, στη Δονούσα, στη Σχοινούσα, στην Ηρακλεία, στην Αντίπαρο και ένα δεύτερο στην Ίο.

Χερσαίες μεταφορές

Ο ρόλος των χερσαίων μεταφορών περιορίζεται κατ' ανάγκη σε τοπικό επίπεδο νησιού και η σημασία τους είναι πάντοτε ανάλογη με το μέγεθος του χερσαίου χώρου που αφορούν και την κλίμακα των αναγκών που ικανοποιούν. Επισημαίνεται ότι σε πολλές περιπτώσεις η *μεγένθυση* του οδικού δικτύου οδήγησε σε υποβάθμιση του περιβάλλοντος και αλλοίωση του φυσικού κάλλους περιοχών. Το οδικό δίκτυο της Περιφέρειας επιβαρύνεται με έναν πολύ υψηλό αριθμό αυτοκινήτων των επισκεπτών της θερινής περιόδου.

β) Υγεία

Στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου ο δείκτης νοσοκομειακών κλινών ανά 1.000 κατοίκους ανέρχεται σε 2,2 για τους χειμερινούς μήνες, δηλαδή τον μόνιμο πληθυσμό, και 1,5 για τους θερινούς μήνες, δηλαδή τον μόνιμο πληθυσμό και τους επισκέπτες, ενώ για το σύνολο της χώρας ο αντίστοιχος δείκτης ανέρχεται σε 5. Η νοσοκομειακή κάλυψη στην Περιφέρεια επιδεινώνεται από τις ανεπαρκείς ενδοπεριφερειακές επικοινωνίες. Ο προσανατολισμός της Περιφέρειας στον τουρισμό απαιτεί πρόσθετες υποδομές υγείας και εφαρμογές νέων τεχνολογιών όπως τηλεϊατρική, αφού η προσπάθεια αύξησης των διανυκτερεύσεων σε πολλά νησιά προσκρούει και στην συνεχιζόμενη έλλειψη στοιχειώδους ιατρικής και νοσοκομειακής κάλυψης.

	γενικό νοσοκομείο	κέντρο υγείας	αγροτικό ιατρείο
Ν. Κυκλάδων	1	7	41
Ν. Δωδεκανήσου	4	6	37
Περιφ. Ν. Αιγαίου	5	13	78

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε

⁷⁹ Νομοθετημένα σημεία εισόδου και εξόδου είναι τα σημεία που διαθέτουν τελωνεία.

Ψυχιατρείο λειτουργεί στο Γενικό Νοσοκομείο Λέρου .

γ) Εκπαίδευση

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου έχει ολοκληρώσει , κατά μεγάλο ποσοστό , τις κτιριακές υποδομές της εκπαίδευσης . Στο σύνολο της Περιφέρειας για το σχολικό έτος 1996 – 1997 , φοιτούσαν 36.642 μαθητές , κατανεμημένοι σε 1.946 τμήματα . Στην δημοτική εκπαίδευση η αναλογία των μαθητών ανά αίθουσα είναι 16,9 και η Περιφέρεια βρίσκεται σε καλύτερη θέση από τον μέσο όρο της χώρας όπου η αντίστοιχη αναλογία είναι 17,3 . Το σύνολο των Δημοτικών σχολείων της Περιφέρειας λειτουργούν αποκλειστικά πρωί , ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για το σύνολο της χώρας είναι 81,4 % . Στα Γυμνάσια , η αναλογία μαθητών ανά αίθουσα είναι 23,5 , ενώ η αντίστοιχη αναλογία στη χώρα είναι 25,4 . Το 97,1 % των Γυμνασίων λειτουργεί αποκλειστικά πρωί , ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για την χώρα ανέρχεται σε 69,4 % . Στα γενικά Λύκεια , η αναλογία μαθητών ανά αίθουσα είναι 18,8 , ενώ η αντίστοιχη αναλογία στη χώρα είναι 24,4 . Το 95,6 % των Λυκείων λειτουργεί αποκλειστικά πρωί , ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τη χώρα ανέρχεται σε 66,9 % .

	Γυμνάσιο	Λύκειο	Τ.Ε.Λ.	Τ.Ε.Σ.
Ν. Κυκλάδων	32	24	6	3
Ν. Δωδεκανήσου	46	29	7	-
Περιφ. Ν. Αιγαίου	78	53	13	3

δ) Περιβάλλον

Ο μεγάλος αριθμός και η ποικιλία ευαίσθητων και σπάνιας αξίας οικοσυστημάτων χαρακτηρίζει το φυσικό περιβάλλον της Περιφέρειας και αποτελεί το συγκριτικό της πλεονέκτημα . Η ανεξέλεγκτη και με γοργούς ρυθμούς οικονομική ανάπτυξη , η απουσία περιβαλλοντικής συνείδησης , η απουσία κρατικού ελέγχου και η έλλειψη θεσμοθετημένου χωροταξικού σχεδιασμού , οδήγησαν στη συσσώρευση πολλών και δισεπίλυτων περιβαλλοντικών προβλημάτων , η επίλυση των οποίων απαιτεί πολυετείς και υψηλού κόστους επεμβάσεις .

Όσον αφορά το φυσικό περιβάλλον , ένα σύνολο τριάντα περιοχών της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου , έκτασης από 100 έως 17.600 εκτάρια έχουν προταθεί στο δίκτυο Natura 2000⁸⁰ . Η Παλαιά και η Νέα Καμένη , η Σίφνος , η Πάρος και η Αστυπάλαια έχουν κηρυχθεί ως τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους . Το φυσικό δάσος κυπαρισσιού στον Έμπωνα της Ν. Ρόδου έχει κηρυχθεί μνημείο της φύσης .

Σχετικά με το δομημένο περιβάλλον η Περιφέρεια διαθέτει μεγάλο αριθμό παραδοσιακών οικισμών , που ανέρχονται σε 47 για το Νομό Δωδεκανήσου (οι μισοί περίπου στη Ρόδο) και 165 για το Νομό Κυκλάδων με διασπορά σε 27

⁸⁰ Η οδηγία 92 / 43 προβλέπει τη δημιουργία του Natura 2000 , ενός πανευρωπαϊκού πλέγματος προστατευμένων ζωνών που αφορούν το φυσικό περιβάλλον .

νησιά . Το 30 % του συνολικού αριθμού των οικισμών της Περιφέρειας έχουν χαρακτηριστεί παραδοσιακοί⁸¹.

Η δόμηση χωρίς οργανωμένο τρόπο έχει οδηγήσει σε ανεξέλεγκτες καταστάσεις ιδίως στα μικρά νησιά των Κυκλάδων . Παραδείγματα επεμβάσεων που πατούν πάνω στην έλλειψη γενικού χωροταξικού σχεδιασμού έχουν καταγραφεί αρκετά⁸². Στη Μήλο σε προστατευμένη περιοχή έγιναν από εταιρία εκτεταμένες ορυκτολογικές έρευνες για ορυχείο χρυσού . Στην Κέα μία τεχνική εταιρία πριν από ένα χρόνο διάνοιξε παράνομα δίκτυο δρόμων και οριοθέτησε οικοδομικά συγκροτήματα εκατοντάδων κατοικιών . Στη Νάξο μπαζώνονται ορμίσκοι και παραλίες που βρίσκονται μέσα σε προστατευόμενη περιοχή του νησιού . Αεροδρόμια δημιουργούνται και επεκτείνονται διαρκώς σε βάρος των οικισμών και των Ζωνών Οικιστικού Ελέγχου χωρίς να διατυπώνονται κριτήρια για την επέκτασή τους ή την χωροθέτησή τους (π.χ. Μήλος) . Πρέπει να τονιστεί ότι οι Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες για τα νησιά , για τις οποίες αποφασίστηκε η σύνταξη και η νομοθετική θέσπισή τους , δεν θεσμοθετούνται , με αποτέλεσμα να θριαμβεύουν η κερδοσκοπία της γης , η ανεξέλεγκτη ουσιαστικά δυναμική *οικοπεδοποίησης* , η κατασπατάληση και η υποβάθμιση των φυσικών και πολιτισμικών πόρων των νησιών .

Στο Ν. Δωδεκανήσου λειτουργούν 3 ΧΥΤΑ⁸³ (2 στη Ρόδο και 1 στη Χάλκη), 13 ελεγχόμενοι χώροι και 90 χώροι ανεξέλεγκτης απόρριψης . Στο Ν. Κυκλάδων δεν υπάρχουν ΧΥΤΑ , ενώ λειτουργούν 15 χώροι ελεγχόμενης διάθεσης απορριμάτων και πάνω από 58 θέσεις ανεξέλεγκτης απόρριψης . Επίσης στην Περιφέρεια λειτουργούν 28 μονάδες επεξεργασίας λυμάτων . Η απουσία ΧΥΤΑ από το σύνολο σχεδόν των νησιών και η απόρριψη αποβλήτων σε ανοιχτές χωματερές, που βρίσκονται συνήθως σε κοιλάδες και ρέματα καθρεπτίζει την διαχείριση απορριμάτων . Τα σκουπίδια καίγονται ανεξέλεγκτα παράγοντας δυσάρεστες οσμές και επικίνδυνους αέριους ρύπους για την ανθρώπινη υγεία και τα υπολείματα καταλήγουν σε υπόγειους υδροφορείς και παράκτια νερά . Τα υγρά απόβλητα καταλήγουν ανεπεξέργαστα στη θάλασσα ή σε άλλους υδάτινους αποδέκτες . Κατά την διάρκεια της θερινής περιόδου τα σχετικά προβλήματα αυξάνουν λόγω του υπερδιπλασιασμού του πληθυσμού , με συνέπεια την επιβάρυνση του περιβάλλοντος .

4.2 Εφαρμογή Κοινοτικής Πολιτικής

4.2.1 Περιφερειακή Πολιτική

Τα αναπτυξιακά προγράμματα που εφαρμόζονται στην Περιφέρεια Νότιου Αιγαίου από το μέσο της δεκαετίας του 1980, με τη στήριξη και συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΜΟΠ , 86 δις.δρχ και ΠΕΠ 1989-93 , 30 δις.δρχ.), έθεσαν τις βάσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που χαρακτηρίζουν τον ευαίσθητο αυτό νησιωτικό χώρο .

⁸¹ Στοιχεία Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ

⁸² ΤΟ ΒΗΜΑ , 7/1/2001, άρθρο Θόδωρου Ρόμβου , μέλους του Περιφερειακού Δικτύου Αιγαίου.

⁸³ Χώροι Υγειονομικής Ταφής Απορριμάτων..

Η αναπτυξιακή προσπάθεια, στα πλαίσια του 2ου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (1994-1999)- συνολικού ύψους 120 δις.δρχ , αποτελεί τη συνέχιση της προσπάθειας στο χώρο αυτό και αναμένεται να συμβάλλει στην επίλυση πολλών προβλημάτων της περιοχής και να δημιουργήσει τις συνθήκες για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Οι κοινοί βασικοί στόχοι και οι επιλογές των προγραμμάτων δίνουν έμφαση στη βελτίωση των υποδομών , την ελεγχόμενη ανάπτυξη του τουρισμού και τη προστασία και αξιοποίηση των πολιτισμικών και φυσικών πόρων καθώς και του δομημένου περιβάλλοντος που αποτελούν το βασικό συγκριτικό πλεονέκτημα της Περιφέρειας . Όμως η τομεακή και θεματική κατανομή των πόρων δεν αντανακλά αυτές τις επιλογές , συγκεντρώνοντας μεγάλο ποσοστό των πόρων σε έργα υποδομών ενώ είναι χαμηλή έως ανύπαρκτη η δέσμευση πόρων για κρίσιμους τομείς όπως η διαχείριση υδάτινων πόρων , η προστασία και αξιοποίηση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος , η ενίσχυση της αλιείας , η διαχείριση απορριμάτων και η ενεργειακή κάλυψη των νησιών . Η γεωγραφική κατανομή των πόρων εμφανίζει σημαντική συγκέντρωση στα ήδη αναπτυγμένα νησιά της Ομάδας 1 , διευρύνοντας έτσι τις ενδοπεριφερειακές ανισότητες . Ο έλεγχος της χωρικής και χρονικής συγκέντρωσης της τουριστικής δραστηριότητας και η διατήρηση της αγροτικής παραγωγής αποτελούν αναπτυξιακά προβλήματα της Περιφέρειας που εμφανίζουν το μικρότερο βαθμό επίλυσης , ενώ τον μεγαλύτερο παρουσιάζουν η εξασφάλιση επαρκών και καλύτερης ποιότητας τεχνικών υποδομών και υποδομών μεταφορών και εκπαίδευσης .

Η συνολική εισροή πόρων στη Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου έχει θετικές επιπτώσεις ως προς την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της Περιφέρειας σε ορισμένα συνολικά μεγέθη όπως :

- Η πληθυσμιακή μεταβολή μεταξύ 1986 και 1997 παρουσιάζει ποσοστό λίγο μεγαλύτερο από το μέσο κοινοτικό όρο και διπλάσιο από το μέσο εθνικό , κατατάσσοντας τη Περιφέρεια Ν. Αιγαίου μεταξύ των ακμάζουσων πληθυσμιακά Περιφερειών της χώρας και της Ε.Ε..
- Η εξέλιξη της διάρθρωσης της απασχόλησης , από την οποία τόσο η αύξηση των απασχολούμενων στο τριτογενή τομέα από 50 % το 1981 σε 70 % το 1997 όσο και η μείωση των απασχολούμενων στο πρωτογενή από 21 % το 1981 σε περίπου 9 % το 1997 (χωρίς όμως συγκράτηση του επιπέδου αγροτικής παραγωγής) αποτελούν σημαντικούς δείκτες σ'θγκλισης της Περιφέρειας προς τη διάρθρωση της απασχόλησης στην Ε.Ε.
- Η βελτίωση του μέσου Περιφερειακού ΑΕΠ ανά κάτοικο μεταξύ 1986 – 1997 από 60 % σε 75 % του μέσου κοινοτικού όρου οφείλεται σε κάποιο βαθμό στους πόρους των προγραμμάτων.

Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης – Στόχοι , δράσεις , αποτελέσματα .

Η ανάγκη για υποδομές λιμανιών , εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων , χώρων υγειονομικής ταφής απορριμμάτων , αεροδρομίων , οδικών δικτύων σύνδεσης αστικών κέντρων και εισόδων (λιμάνια – αεροδρόμια) των νησιών , συστημάτων διαχείρισης ύδρευσης σε 48 νησιά , απαιτεί υπερβολικούς πόρους σε σύγκριση με άλλες χερσαίες περιφέρειες . Η διογκούμενη τουριστική ανάπτυξη δημιουργεί αυξημένες περιβαλλοντικές πιέσεις με έντονο το στοιχείο της εποχικότητας . Η γεωγραφική ασυνέχεια δημιουργεί προβλήματα κοινωνικής απομόνωσης , αδυναμία διάχυσης του παραγόμενου εισοδήματος , των δεξιοτήτων , της εκπαίδευσης , αδυναμία πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες - υγεία , πρόνοια – αδυναμία πρόσβασης σε διοικητικές (δημόσιες υπηρεσίες , δικαστήρια) και χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες (τράπεζες , χρηματιστήριο , ασφάλειες) .

Οι βασικές ανάγκες της Περιφέρειας για την περίοδο 1994 – 1999 αφορούσαν την ορθολογική διαχείριση , προστασία και αξιοποίηση του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων , την καλύτερη ανάπτυξη του τουρισμού , την αντιμετώπιση της γεωγραφικής , οικονομικής και κοινωνικής απομόνωσης των κατοίκων και την συγκράτηση του πληθυσμού . Με βάση τα παραπάνω στο **Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου 1994 – 1999** τέθηκαν οι **στόχοι** :

- Η αειφορική προσέγγιση στην προστασία και ανάδειξη των φυσικών και πολιτισμικών πόρων .
- Η αξιοποίηση του συγκριτικού πλεονεκτήματος της Περιφέρειας ως προς την τουριστική δραστηριότητα και έλεγχο αυτής .
- Η διατήρηση και ενίσχυση της αγροτικής και μεταποιητικής παραγωγής
- Η ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της Δημόσιας Διοίκησης και των δομών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης
- Η επέκταση , βελτίωση και αναβάθμιση των συστημάτων μεταφορών , επικοινωνιών , ενέργειας και η βελτίωση του κοινωνικού εξοπλισμού .

Προκειμένου να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι προσδιορίστηκαν οι παρακάτω **δράσεις** .

Υποπρογράμματα

1. Τουριστική αξιοποίηση θαλάσσιων και πολιτισμικών πόρων. Δόθηκε προτεραιότητα στην ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού στο Αιγαίο κυρίως μέσω της δημιουργίας δικτύου μαρινών , καταφυγίων σκαφών αναψυχής , κέντρων επισκευής και διαχείρισης , με σκοπό την προσέλκυση υψηλής ποιότητας τουρισμού , με παράλληλη έμφαση στην αξιοποίηση και ανάδειξη του πολιτιστικού και αρχαιολογικού πλούτου , ιδιαίτερα στα λιγότερο ανεπτυγμένα νησιά .

2. Η στήριξη των παραγωγικών τομέων. Δόθηκαν προτεραιότητες στη βελτίωση, επέκταση και εκσυγχρονισμό των αεροδρομίων, στη δημιουργία σύγχρονου δικτύου ελικοδρομίων, στην βελτίωση των λιμενικών εγκαταστάσεων και στην οδική σύνδεση των πυλών εισόδου μεταξύ τους και με τα αστικά και τουριστικά κέντρα. Σχετικά με τους παραγωγικούς τομείς δόθηκε έμφαση στην ενίσχυση των καλλιέργειών υψηλής προστιθέμενης αξίας, όπως θερμοκηπιακές καλλιέργειες και φυτώρια, στην ενίσχυση των μεθόδων εντατικής καλλιέργειας και στην ενίσχυση των υποδομών αλιείας με την δημιουργία αλιευτικών καταφυγίων. Επίσης έμφαση δόθηκε σε έργα αγροτικής υποδομής και σχετικά με την μεταποίηση προβλεπόμενες δράσεις στήριξης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και προώθησης των προϊόντων τους.
3. Το περιβάλλον και η ποιότητα ζωής. Οι σχετικές δράσεις του Π.Ε.Π 1994 – 1999 είχαν σαν στόχο την προστασία του περιβάλλοντος και τον έλεγχο των πιέσεων που αυτό δέχεται από τον τουρισμό. Προβλεπόταν δράσεις που αφορούσαν έργα ύδρευσης και αποχέτευσης, έργα επεξεργασίας και διάθεσης λυμάτων, διαχείρισης απορριμμάτων, καθώς και κοινωνικές υποδομές για την βελτίωση της ποιότητας ζωής.
4. Η αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού. Προτεραιότητα δόθηκε στην συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση για την καταπολέμηση της ανεργίας και του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας, με την ανάπτυξη Κέντρων Επαγγελματικής Κατάρτισης, την βελτίωση και ενίσχυση υποδομών και εξοπλισμών εκπαίδευσης, καθώς και την ενθάρρυνση των ανέργων για ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών.
5. Ενίσχυση δομών Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Βελτίωση υποδομών σε έργα οδοποιίας, αποχετεύσεων, υδρεύσεων, χώρων διάθεσης και διαχείρισης απορριμμάτων, αναπλάσεις αστικών περιοχών των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι οι δράσεις του συγκεκριμένου τομέα παρέμβασης.
6. Ειδική ολοκληρωμένη δράση νήσου Λέρου
7. Συμπλήρωση λειτουργικών χαρακτηριστικών έργων του Α' ΚΠΣ
8. Τεχνική βοήθεια

Το συνολικό ύψος του Προγράμματος ανέρχεται στα 136,1 δισ. δρχ και το ποσοστό απορρόφησης την 31-12-98 ήταν 41,6 %.

Το 1998 οι συνολικές πληρωμές ήταν 12,8 δισ. δρχ. και ήταν πολύ μακριά από τον εποθυμητό στόχο, αλλά και τις προβλέψεις της Περιφέρειας για 15 δισ. δρχ.

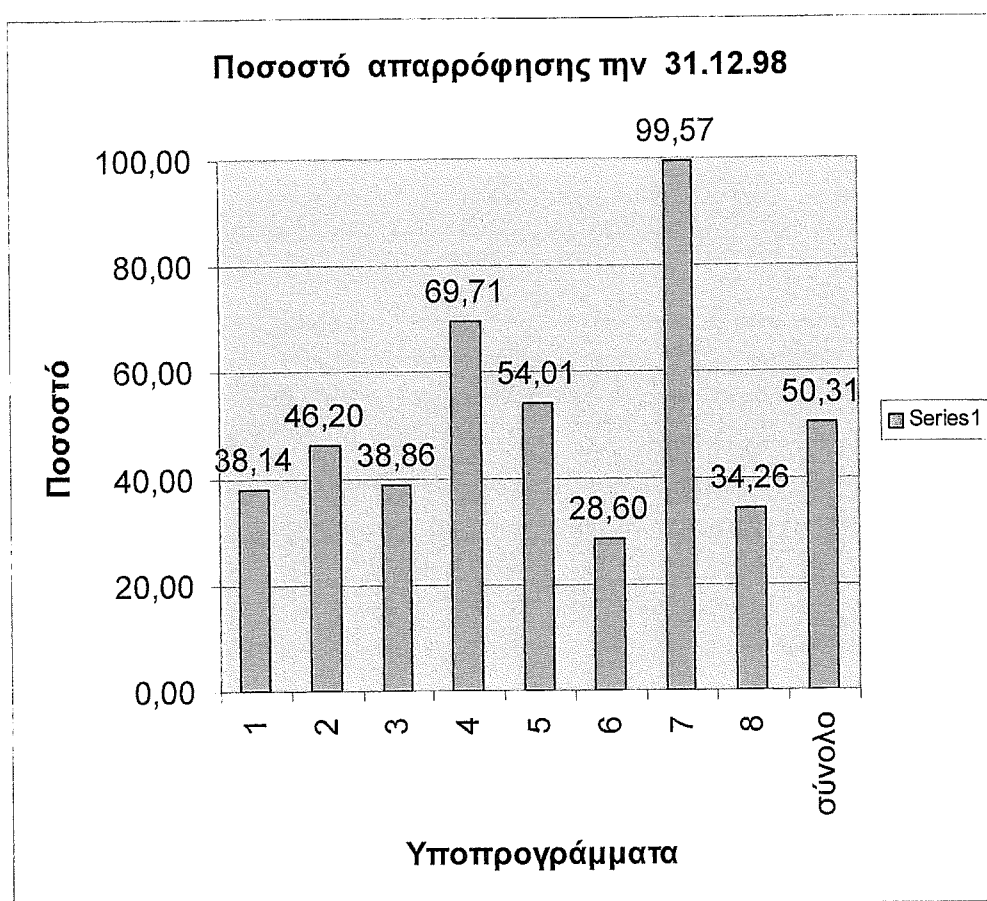
Στο παρακάτω πίνακα⁸⁴ παρουσιάζεται το σύνολο της Δημόσιας Δαπάνης οι συνολικές πληρωμές και η συνολική απορρόφηση την 31-12-98. Πρέπει βέβαια να

⁸⁴ Πηγή: Στοιχεία Ετήσιας Έκθεσης Σ.Δ., Μάρτιος 99.

αναφερθεί ότι για την επίτευξη του προγραμματισμένου αναπτυξιακού αποτελέσματος δεν επαρκεί η Δημόσια Δαπάνη χωρίς την ιδιωτική συμμετοχή.

Υποπρογράμματα	Συνολική Δ.Δ.-εκ.δρχ.	Συνολικές πληρωμές*	% Απορρόφησης
1	23.011,80	8776,9	38,14
2	32.891,60	15.195,50	46,20
3	12.003,90	4.664,40	38,86
4	18.667,70	13.013,70	69,71
5	11.931,50	6.443,80	54,01
6	2.651,40	758,4	28,60
7	4.649,20	4.629,20	99,57
8	1.540,20	527,6	34,26
Σύνολο	107.347,30	54009,5	50,31

* Εώς 31.8.98

Μέχρι την 31-8-1998 ο βαθμός επίτευξης των έργων ήταν⁸⁵ :

α) ο τομέας παρέμβασης που αφορούσε την τουριστική αξιοποίηση θαλάσσιων και πολιτισμικών πόρων ως προς τον πολιτισμό εξυπηρέτησε κατά μεγάλο ποσοστό τους στόχους , ενώ ως προς τον θαλάσσιο τομέα ο στόχος δεν ικανοποιήθηκε επαρκώς . Το ποσοστό φυσικής ολοκλήρωσης των δράσεων (42,39) σε σχέση με τον πολιτισμό είναι 50 % και το αντίστοιχο για τον θαλάσσιο τουρισμό είναι 35 %.

β) ο τομέας παρέμβασης που αφορούσε την στήριξη των παραγωγικών τομέων εξυπηρέτησε μερικώς τους στόχους των χερσαίων και θαλάσσιων μεταφορών , των αγροτικών υποδομών και την στήριξη των επιχειρήσεων άγρονους και β'γενούς τομέα , ενώ δεν εξυπηρέτησε επαρκώς τους στόχους των εναέριων μεταφορών . Το ποσοστό φυσικής ολοκλήρωσης των δράσεων πλησιάζει το 45 % .

γ) ο τομέας παρέμβασης που αφορούσε το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής κάλυψε επαρκώς τους αρχικούς στόχους , με το ποσοστό φυσικής ολοκλήρωσης να πλησιάζει το 47 % .

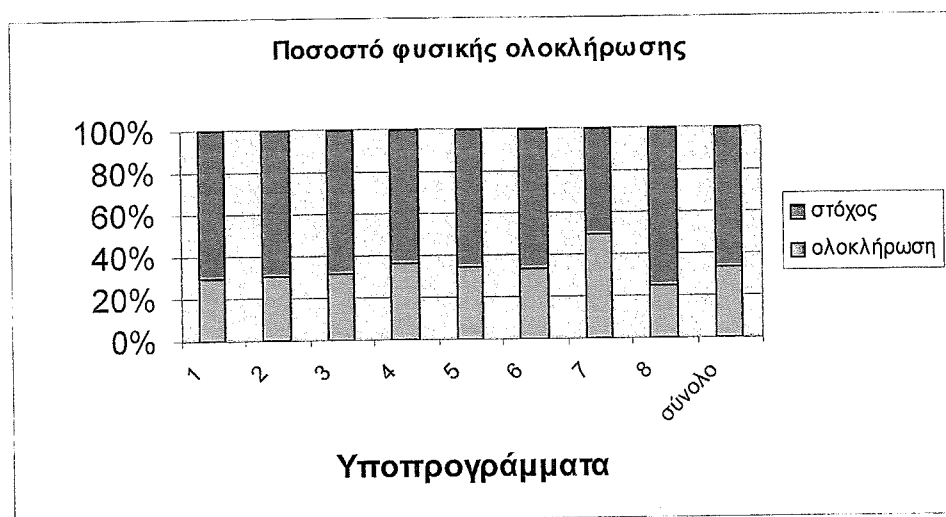
δ) ο τομέας παρέμβασης που αφορούσε την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού κάλυψε μερικώς τους αρχικούς στόχους , με το ποσοστό φυσικής ολοκλήρωσης να πλησιάζει το 46 % .

ε) ο τομέας παρέμβασης που αφορούσε την ενίσχυση των δομών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης κάλυψε και αυτός μερικώς τους αρχικούς στόχους , με το ποσοστό φυσικής ολοκλήρωσης να πλησιάζει το 53 % .

στ) η ολοκληρωμένη παρέμβαση στη νήσο Λέρο έχει 50 % ποσοστό φυσικής ολοκλήρωσης .

ζ) η συμπλήρωση των λειτουργικών χαρακτηριστικών έργων του Α' ΚΠΣ ολοκληρώθηκε.

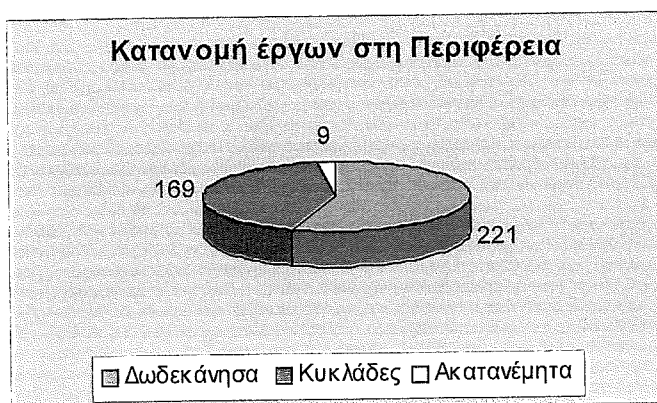
η) ο τομέας παρέμβασης που αφορούσε την τεχνική βοήθεια παρουσιάζει ποσοστό φυσικής ολοκλήρωσης 33 %.

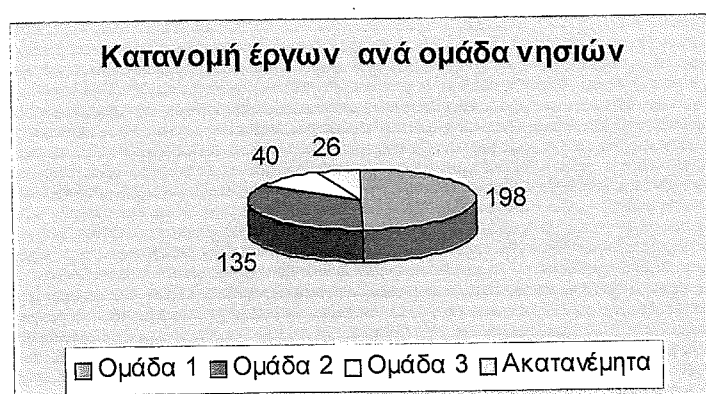
⁸⁵ Πηγή : Απολογιστική Έκθεση Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου 1994 – 99 ,Υ.ΠΕ.ΘΟ , 1999

Η γεωγραφική διάσταση της κατανομής των έργων σε επίπεδο νομών αλλά και σε επίπεδο Ομάδων νησιών παρουσιάζεται στο παρακάτω πίνακα⁸⁶:

	Σύνολο έργων		Εκτελούμενα έργα	
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό
Δωδεκάνησα	221	55,4	165	74,7
Κυκλάδες	169	42,4	97	57,4
Ακατανέμητα	9	2,3	2	22,2
Σύνολο	399	100	264	66,2

	Σύνολο έργων		Εκτελούμενα έργα	
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό
Ομάδα 1	198	49,6	146	73,7
Ομάδα 2	135	33,8	85	63,0
Ομάδα 3	40	10,0	20	50
Ακατανέμητα	26	6,5	13	50
Σύνολο	399	100	264	66,2

⁸⁶ Αξιολόγηση Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου, Τρίτη Έκθεση, Υ.ΠΕ.ΘΟ, Μάιος 1998.

Στον αριθμό των αναμενόμενων νέων μόνιμων θέσεων απασχόλησης , μετά την ολοκλήρωση των έργων του Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου 1994 – 1999 περιλαμβάνονται κυρίως⁸⁷ :

- Θέσεις του ελάχιστου προσωπικού που απαιτείται για τη λειτουργία και συντήρηση των έργων του Π.Ε.Π (φύλακες , συντηρητές , διαχειριστές , κλπ) , κατά βασικές κατηγορίες έργων .
- Θέσεις εκπαιδευτικού προσωπικού , που προκύπτουν για τη κάλυψη της λειτουργίας των νέων έργων υποδομής , εκπαίδευσης και κατάρτισης του Π.Ε.Π. (σχολικά κτίρια και Κ.Ε.Κ.)
- Θέσεις ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού λόγω της επέκτασης της δυναμικότητας κατά 400 κλίνες των νοσοκομείων της Περιφέρειας .
- Θέσεις εποχιακού χαρακτήρα σε ορισμένα νησιά κατά τις περιόδους αύξησης της τουριστικής κίνησης - απασχόληση κυρίως σε λιμάνια και αεροδρόμια – των οποίων οι εγκαταστάσεις επεκτείνονται με τα έργα του Π.Ε.Π και κατά συνέπεια ο αριθμός των εξυπηρετούμενων επισκεπτών και οι ανάγκες εξυπηρέτησής τους .

Έργα και δημιουργία απασχόλησης μετά την ολοκλήρωσή τους

Είδος έργων	Αριθμός	Θέσεις ανά έργο	Εκτιμώμενες θέσεις		
			Σύνολο	Μόνιμες	Εποχιακές
Δεξαμενές/φράγματα	4	6	24	24	-
Βιολογικοί καθαρισμοί	6	3	18	18	-
Δίκτυα ύδρευσης	17	3	51	51	-
Δίκτυα αποχέτευσης	11	3	33	33	-
Οδοποιία	80	1	80	80	-
Λιμάνια	15	10	150	100	50
Μαρίνες	3	15	45	30	15
Καταφύγια τουρ.σκαφών	10	5	50	30	20
Ελικοδρόμια	7	2	14	14	-
Εκπαίδευση / Κατάρτιση	18		300	300	-
Νοσοκομεία	2		60	60	-
Ειδικές ανάγκες τουρισμού			200	100	100
Λοιπά – διάφορα έργα	226	1	100	100	50
Σύνολο	399		1.125	890	235

Πηγή : Πληροφοριακό σύστημα αξιολόγησης

Θα πρέπει να αναφερθεί ο σημαντικός αριθμός θέσεων απασχόλησης κατά τη κατασκευή των έργων του Π.Ε.Π ο οποίος σύμφωνα⁸⁸ με τις πληρωμές τη 31.12.98 ήταν 631 . Επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι δεν έχουν υπολογιστεί οι θέσεις εργασίας που αναμένεται να δημιουργηθούν από τη πολλαπλασιαστικότητα

⁸⁷ Αξιολόγηση Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου , Τρίτη Έκθεση , Υ.ΠΕ.ΘΟ , Μάιος 1998 .

⁸⁸ Αξιολόγηση Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου , Τρίτη Έκθεση , Υ.ΠΕ.ΘΟ , Μάιος 1998 .

και τις έμμεσες επιπτώσεις των Π.Ε.Π. σε τομείς όπως η μεταποίηση, το εμπόριο, η οικοδομική δραστηριότητα, η αναψυχή κ.λ.π.

	Ατομα	ποσοστό		Ατομα	ποσοστό
Ανεργία 97	4.973	4,85%	Ανεργία 97	4.973	4,85%
νέες θέσεις	1.125		νέες μόνιμες θέσεις	890	
Ανεργία'01	3.848	3,73%	Ανεργία'01	4.083	3,98%
Μεταβολή	-23%	-23%	Μεταβολή	-18%	-18%

Από τον παραπάνω πίνακα φαίνεται ότι μετά την ολοκλήρωση των έργων του Π.Ε.Π. οι εκτιμώμενες νέες θέσεις εργασίας θα μειώσουν την ανεργία 23% ενώ οι εκτιμώμενες νέες θέσεις εργασίας θα μειώσουν την ανεργία 18% οδηγώντας την στο 3,98 %.

Αναπτυξιακή συμβολή του προγράμματος

Τα βασικά αναπτυξιακά προβλήματα που αποτελούν το κυρίως αντικείμενο των στόχων του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (αλλά και του Α' Κ.Π.Σ.) δεν παρουσιάζουν στο σύνολό τους τον ίδιο βαθμό επίλυσης. Τα βασικά αναπτυξιακά προβλήματα του χώρου του Νοτίου Αιγαίου με το μικρότερο βαθμό επίλυσης (κατά σειρά) περιγράφονται⁸⁹ ως :

- ♦ Το πρόβλημα του ελέγχου της χωρικής και χρονικής υπερσυγκέντρωσης της τουριστικής δραστηριότητας και της προσπάθειας διάχυσής της. Οι παρεμβάσεις των τουριστικών υποδομών και των ιδιωτικών επενδύσεων σε καταλύματα, αλλά και η ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων και αναπλάσεων παρά τη σοβαρότητα και το μέγεθός τους ως παρεμβάσεις, συνεισφέραν ελάχιστα έως αρνητικά στο συγκεκριμένο πρόβλημα επικεντρώνοντας τις παρεμβάσεις και τους πόρους στα ήδη αναπτυγμένα νησιά της Περιφέρειας αποκλίνοντας από τους αρχικούς στόχους. Επίσης τα έργα στους τομείς των θαλάσσιων και αεροπορικών μεταφορών αφορούν την ενίσχυση περιορισμένου αριθμού μικρών αεροδρομίων, ελικοδρομίων και λιμανιών.
- ♦ Στη διατήρηση και ενίσχυση της αγροτικής παραγωγής η συμβολή του Προγράμματος περιορίζεται κυρίως στην αγροτική οδοποιία που συχνά υποκαθιστά ή συμπληρώνει τη κανονική, στην αναμενόμενη θετική συμβολή των λιμνοδεξαμενών και φραγμάτων για άρδευση και σε περιορισμένες ενισχύσεις δημιουργίας θερμοκηπίων.
- ♦ Σχεδόν μηδενική είναι η μέριμνα για τη συμβατότητα έργων και δράσεων με την αειφορική χρήση των φυσικών πόρων. Τα έργα γεωτρήσεων για ύδρευση, η χρήση χειμάρρων ή ακτών ως τελικοί αποδέκτες των δικτύων αποχέτευσης, η περιβαλλοντική επιβάρυνση από έργα οδοποιίας, η σοβαρή αισθητική επιβάρυνση του φυσικού περιβάλλοντος από την τουριστική δραστηριότητα – **καταστροφή παράλιων ακτών** - από μεγάλες ξενοδοχειακές

⁸⁹ Αξιολόγηση Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου, Τρίτη Έκθεση, Υ.ΠΕ.ΘΟ, Μάιος 1998.

μονάδες , η ανυπαρξία χώρων οργανωμένης υγειονομικής ταφής απορριμμάτων αποτελούν παραδείγματα αναφορικά με τη μη εναρμόνιση της ανάπτυξης με την έννοια της αειφορίας των φυσικών πόρων .

- ♦ Αρκετά μεγάλη ήταν η συμβολή του προγράμματος στην άρση της απομόνωσης και σε μικρότερο βαθμό της άμβλυσης των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων (άνιση γεωγραφική κατανομή των πόρων που ενισχύει τη συγκέντρωση της ανάπτυξης στα μεγάλα νησιά) με την εξασφάλιση επαρκών και καλύτερης ποιότητας τεχνικών υποδομών και υποδομών μεταφορών .

4.2.2 Αγροτική Πολιτική

Η εφαρμογή της κοινοτικής αγροτικής πολιτικής στη Περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου είναι αρκετά περιορισμένη . Τα ποσά που διατέθηκαν από τα λειτουργικά προγράμματα της γεωργίας⁹⁰ από το 1989 έως το 1996 είναι περίπου 22 δις.δρχ. για το σύνολο των δράσεων στη γεωργία , κτηνοτροφία , δάση και αλιεία . Η κοινοτική πρωτοβουλία LEADER I δεν περιελάμβανε δράσεις στη Περιφέρεια ενώ η κοινοτική πρωτοβουλία LEADER II βρίσκεται σε αρχικά στάδια με δεσμεύσεις συνολικού ύψους 1,2 εκ ecu . Οι εισπράξεις της Περιφέρειας και από τα δύο τμήματα του Γεωργικού Ταμείου είναι πολύ περιορισμένες και απέχουν σημαντικά από τους εθνικούς μέσους όρους .

Στον τομέα των εγγυήσεων η υποστήριξη επικεντρώνεται στη κτηνοτροφία και ειδικότερα στην αιγοπροβατοτροφία που επικεντρώνεται και το κύριο εμποτικό ενδιαφέρον στην Περιφέρεια .

Στο τομέα του προσανατολισμού το ενδιαφέρον της Περιφέρειας εστιάζεται στον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και στο τομές των υποδομών .

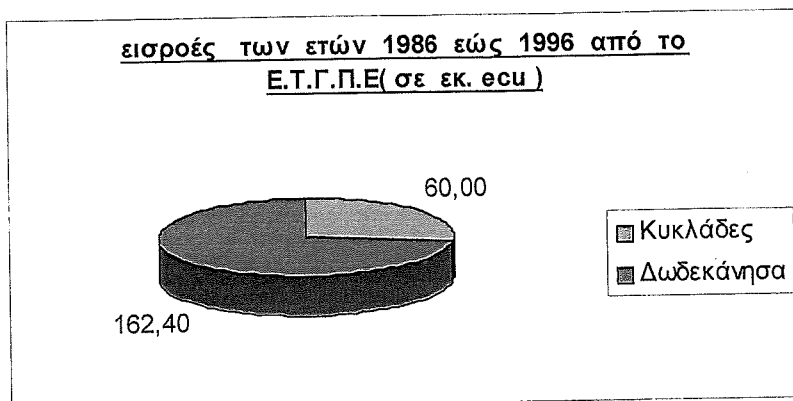
Οι συνολικές εισροές των ετών 1986 έως 1996 από το Ε.Τ.Γ.Π.Ε σε επίπεδο χώρας, περιφέρειας και νομών (σε εκ. ecu) παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα .

Συνολικές εισροές των ετών 1986 έως 1996 από το Ε.Τ.Γ.Π.Ε(σε εκ. ecu)

Γεωργικό Ταμείο	Χώρα	Ν.Αιγαίο	% επί της χώρας	Νομός Κυκλάδων	Νομός Δωδεκανήσου
Προσανατολισμός	2.682,5	44,4	1,66	19,4	25
Εγγυήσεις	23.175,5	178	0,77	40,6	137,4
Σύνολο	25.860	222,4	0,86	60	162,4

Από πλευράς γεωγραφικής κατανομής των πόρων ο Ν. Δωδεκανήσου προηγείται με μεγάλη διαφορά του Ν. Κυκλάδων .

⁹⁰ Αξιολόγηση Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου , Τρίτη Έκθεση , Υ.Π.Ε.ΘΟ , Μάιος 1998 .

Η εφαρμογή της Κ.Α.Π. στη Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου δεν είχε ιδιαίτερα θετικές επιπτώσεις ως προς την εξέλιξη του πρωτογενή τομέα ο οποίος εμφανίζει μείωση σε ότι αφορά το Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν από 15,7 % το 1981 σε 10 % το 1994 . Η συρρίκνωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα από 21 % το 1981 σε 10,3 % το 1996 , αποτελεί βέβαια σημαντικό δείκτη σύγκλισης , αναφορικά με την διάρθρωση της απασχόλησης σε ευρωπαϊκό επίπεδο , δημιουργεί όμως σοβαρά προβλήματα στον κοινωνικο-οικονομικό τομέα και στην τοπική ανάπτυξη με παράλληλη επιδείνωση στο εμπορικό ισοζύγιο της Περιφέρειας , αφού η μείωση της απασχόλησης στο πρωτογενή τομέα δεν συνοδεύεται από αύξηση ή τουλάχιστον σταθεροποίηση της παραγωγής . Την ουσιαστικότερη συμβολή αποτελούν για το νότιο Αιγαίο , η εκτέλεση εγχειοβελτιωτικών έργων - λιμνοδεξαμενές , φράγματα , δίκτυα - και η ενίσχυση μονάδων μεταποίησης αγροτικών προϊόντων . Απουσία πολιτικής και δράσεων σημειώνεται στο τομέα της αλιείας εκτός από περιορισμένες επιδοτήσεις απόσυρσης και ανανέωσης αλιευτικών σκαφών και κατασκευές αλιευτικών καταφυγίων .

4.2.3 Περιβαλλοντική πολιτική

Η αυξημένη ευαισθησία που χαρακτηρίζει τα νησιωτικά οικοσυστήματα και η ιδιαίτερη αξία του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος στο Ν. Αιγαίο είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ανάπτυξη της κυρίαρχης οικονομικής δραστηριότητας , τον τουρισμό , στην Περιφέρεια . Η προστασία του μοναδικού περιβάλλοντος της Περιφέρειας μπορεί να προάγει την κύρια οικονομική δραστηριότητα , ενώ το αντίθετο μπορεί να την αποτρέψει .

Το 90 % των πόρων για το περιβάλλον για τη Περιφέρεια σχετίζονται με έργα τεχνικών υποδομών - αποχετεύσεις , βιολογικοί καθαρισμοί , και το υπόλοιπο αναφέρεται σε έργα διαχείρισης απορριμμάτων και σε ειδικές περιβαλλοντικές δράσεις προστασίας και ανάδειξης φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος . Θετικές επιπτώσεις προκαλούνται από έργα που αφορούν τη διαχείριση αποβλήτων και την ανάπλαση και αποκατάσταση παραδοσιακών κτιρίων . Ένα σύνολο τριάντα

περιοχών της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, έκτασης από 100 έως 17.600 εκτάρια έχουν προταθεί στο δίκτυο Natura 2000.

Τα μεγάλα έργα υποδομών - λιμάνια, οδοποιία - και οι μεγάλες τουριστικές επενδύσεις χωροθετούνται σε ευαίσθητες περιβαλλοντικά παράκτιες ζώνες προκαλώντας αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

4.2.4 Κοινωνική Πολιτική

Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο στα πλαίσια του Π.Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου 1994 - 99 έχει δεσμεύσει πόρους συνολικού ύψους 12,6 εκ. ecu (στο αντίστοιχο πρόγραμμα 1989 - 93 είχαν δεσμευτεί 8 εκ. ecu).

Οι κύριες δράσεις αφορούν :

- Τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση κυρίως αναφορικά με τον τουρισμό και τον πρωτογενή τομέα
- Την ενθάρρυνση πρωτοβουλιών για δημιουργία νέων θέσεων στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα και τις τοπικές ΜΜΕ και βιοτεχνίες.
- Την επανένταξη ειδικών κατηγοριών ανέργων ακράς διάρκειας στην αγορά εργασίας και την προώθηση εναλλακτικών μορφών οικονομικής δραστηριότητας με έμφαση στη Λέρο, με το σχήμα ολοκληρωμένης δράσης.

Μέχρι την 31.12.98 η υλοποίηση των σχετικών ενεργειών δεν είναι καθόλου ικανοποιητική εμφανίζοντας ελάχιστη απορρόφηση με κύρια αιτία τη μη υλοποίηση προγραμμάτων κατάρτισης μετά το 1996. Σημαντική παράμετρος είναι ο θεματικός προσδιορισμός της κατάρτισης να ανταποκρίνεται στις πραγματικές τοπικές ανάγκες. Το 1999 ολοκληρώθηκε από το Υπουργείο Εργασίας και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η αξιολόγηση και η έγκριση των φορέων κατάρτισης και αναμένεται η προώθηση της υλοποίησης του προγράμματος.

4.3 Πρόγραμμα Ειδικών Μέτρων για τα νησιά του Αιγαίου

Το πρόγραμμα αυτό ανακοινώθηκε το 1991 από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και περιλαμβάνει μία σειρά ειδικών μέτρων για τα νησιά του Αιγαίου, τόσο στο θεσμικό επίπεδο (ειδικές φορολογικές ρυθμίσεις, επενδυτική πολιτική, επιδότηση γεωργικών προϊόντων, επιδότηση κόστους μεταφοράς επιβατών και προϊόντων, επιδότηση θέσεων εργασίας, κ.λ.π.) όσο και στο διαρθρωτικό επίπεδο (υποδομές μεταφορών, επικοινωνιών, ενέργειας, υδάτινων πόρων, περιβάλλοντος, γεωργίας, αλιείας καθώς και κοινωνικές υποδομές).

Οι στόχοι⁹¹ του προγράμματος αυτού είναι :

- Η άμβλυνση της γεωγραφικής απομόνωσης σε τοπικό , διαπεριφερειακό , εθνικό και κοινοτικό επίπεδο .
- Η βελτίωση του γενικού αναπτυξιακού επιπέδου των νησιών .
- Η κάλυψη των αναγκών που προκύπτουν από το νέο συνοριακό ρόλο των νησιωτικών περιφερειών λόγω της ευρωπαϊκής ενοποίησης .
- Η συμπληρωματικότητα και η αναπτυξιακή σύνδεση με τα εφαρμοζόμενα ήδη κοινοτικά ή εθνικά αναπτυξιακά προγράμματα .

Στις ειδικές φορολογικές ρυθμίσεις πρέπει να σημειώσουμε το ειδικό φορολογικό καθεστώς για τα νησιά . Με τον νόμο 1642 / 1986 άρθρο 17 οι συντελεστές Φ.Π.Α στα Δωδεκάνησα είναι μειωμένοι κατά 30 % .(στα αγαθά με συντελεστή 36 % η μείωση είναι 15 %) . Με το νόμο 2093 / 1992 καταργείται ο υψηλός συντελεστής (36 %) και τα αγαθά και οι υπηρεσίες που υπάγονταν στο συντελεστή αυτό μετατάσσονται στο συντελεστή 18 % , κατά κύριο λόγο (πετραιοειδή προϊόντα , οиноπνευματώδη ποτά , καπνοβιομηχανικά προϊόντα κ.λ.π) ή στο μειωμένο συντελεστή 8 % (τρόφιμα) . Με τον ίδιο νόμο επεκτείνεται η εφαρμογή των μειωμένων συντελεστών Φ.Π.Α. κατά 30 % και στα νησιά του νομού Κυκλάδων , τις Βόρειες Σποράδες , τη Σκύρο και τη Θάσο . Οι μειωμένοι αυτοί συντελεστές δεν ισχύουν για τα καπνοβιομηχανικά προϊόντα και τα μεταφορικά μέσα⁹² .

4.4 Στόχοι για την περίοδο 2000 - 2006

4.4.1 Στόχοι

Από την ανάλυση της παρούσας κατάστασης στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου προκύπτουν συμπεράσματα βάση των οποίων γίνεται η επιλογή και η ιεράρχηση των Αξόνων Προτεραιότητας του Σχεδίου Επιχειρησιακού Προγράμματος (Σ.Ε.Π) για την περίοδο 2000 – 2006⁹³ . Τα συμπεράσματα αυτά είναι :

- Οι βασικοί δείκτες που αφορούν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά , την απασχόληση και το εισόδημα εμφανίζονται σε επίπεδο Περιφέρειας ενθαρρυντικοί και ευνοϊκοί , υποκρύπτουν όμως σημαντικές αδυναμίες και ανισοροπίες σε επίπεδο χωρικών ενοτήτων - νησιών ή περιοχών – που οφείλουν να αντιμετωπιστούν με ειδικό τρόπο στα πλαίσια του σχεδιασμού του Σ.Ε.Π με την αξιοποίηση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων .
- Ο νησιωτικός χαρακτήρας και η ανισοκατανομή των φυσικών και ανθρώπινων πόρων επιβάλλουν και καθορίζουν προτεραιότητες που στοχεύουν στην

⁹¹ Πετούνη Δ. , " Προβλήματα και προοπτικές ανάπτυξης των νησιών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας , σελ.26 .

⁹² Παναγιώτης Γιαννακούρης , Βασίλης Κουκοβίνης , Ο Φόρος Προστιθέμενης Αξίας - Τόμος Α , σελ. 431 , 1994 .

⁹³ Σχέδιο Ανάπτυξης 2000 - 2006

άρση των συγκεκριμένων ενδοπεριφερειακών διαφορών σε επίπεδο νησιού ή και περιοχής .

- Η κοινωνική απομόνωση εκφρασμένη σε σχέση με το χαμηλό επίπεδο του συστήματος ενδοπεριφερειακών μεταφορών και της λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης , την μικρή δυνατότητα συμμετοχής των κατοίκων στις κοινωνικές παροχές , στα αγαθά , στην εργασία και στην απασχόληση αποτελεί πρόβλημα , η αντιμετώπιση του οποίου εξακολουθεί να αποτελεί κύριο καθοριστικό στόχο και επιδίωξη .

- Το ευαίσθητο φυσικό περιβάλλον , που αποτελεί το συγκριτικό πλεονέκτημα της Περιφέρειας , κινδυνεύει από την εξαντλητική χρήση και την κακή διαχείριση των φυσικών πόρων , ιδιαίτερα όπου ασκείται τουριστική δραστηριότητα .

- Ο τουρισμός θα συνεχίσει να είναι η κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα και για την περίοδο 2000 – 2006 , με την ανάγκη ελέγχου αυτής της δραστηριότητας και την σταδιακή επιδίωξη πολυτομεακής μορφής ανάπτυξης .

Με βάση τα παραπάνω διατυπώνονται οι βασικοί άξονες προτεραιότητας στο Σχέδιο Επιχειρησιακού Προγράμματος 2000 – 2006 της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου :

Άξονας 1 . Αντιμετώπιση της απομόνωσης και του νησιωτικού χαρακτήρα..

Με τον άξονα αυτόν επιδιώκεται η αντιμετώπιση και επίλυση του προβλήματος της *προσπελασιμότητας* . Περιλαμβάνονται οι δράσεις και τα έργα που αφορούν το σύστημα μεταφορών (εναέριας , θαλάσσιας , χερσαίας) , ειδικές τομεακές δράσεις στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα (ΜΜΕ) , καθώς και συμπληρωματικές ενέργειες στήριξης όλων των παραγωγικών τομέων .

Άξονας 2 . Προστασία περιβάλλοντος και βιώσιμη διαχείριση φυσικών πόρων.

Αναφέρεται σε όλες τις ενέργειες και έργα που σχετίζονται με τις υποδομές του περιβάλλοντος , την προστασία φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος και την αειφορική προσέγγιση στη διαχείριση των φυσικών πόρων , με κύριο βάρος στους υδάτινους πόρους .

Άξονας 3 . Έλεγχος τουριστικής ανάπτυξης και αναπροσανατολισμός της

Περιλαμβάνονται δράσεις και υποδομές προώθησης ειδικών μορφών τουρισμού , με έμφαση στον θαλάσσιο και πολιτισμικό τουρισμό , αλλά και ενίσχυση του εκσυγχρονισμού της τουριστικής υποδομής και της βελτίωσης των υπηρεσιών , καθώς και συμπληρωματικές δράσεις προβολής και προώθησης άλλων μορφών τουρισμού (συνεδριακός , οικολογικός) και νέων προορισμών . Δίνεται προτεραιότητα στην προσέλκυση τουρισμού υψηλότερου εισοδήματος και στην επιμίκυνση της τουριστικής περιόδου .

Άξονας 4 . Ενίσχυση και αξιοποίηση των δυναμικών νησιωτικών κέντρων ανάπτυξης

Ο άξονας 4 αναφέρεται στην ενίσχυση των τοπικών δυναμικών κέντρων ώστε να ισχυροποιήσουν και να σταθεροποιήσουν τον επιτελικό τους ρόλο στον χώρο επιρροής τους , να συμβάλλουν στην διάχυση της ανάπτυξης και να

μειώσουν ακόμη περισσότερο τις ενδοπεριφερειακές ανισότητες . Περιλαμβάνει τις ενέργειες προώθησης της απασχόλησης , (προγράμματα και δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης , ένταξης στις νέες συνθήκες της αγοράς εργασίας ανέργων , γυναικών , υποαπασχολούμενων και ήδη εργαζομένων) , ανάπτυξης και ενδυνάμωσης των κοινωνικών υπηρεσιών υποστήριξης , ενίσχυση των υποδομών κοινωνικού χαρακτήρα (εκπαίδευση , υγεία , πρόνοια) , καθώς και ενίσχυση της διοίκησης και των υπηρεσιών , την ενίσχυση προωθητικών δραστηριοτήτων (υποδομές μεταποίησης , ΒΠΠΕ , ανάπτυξη δικτύων υπηρεσιών και πληροφόρησης) και την προώθηση χρήσης προηγμένης τεχνολογίας σε επιτελικούς τομείς .

Άξονας 5 . Συμπληρωματικές δράσεις για την ενίσχυση νησιών και περιοχών χαμηλής οικονομικής ανάπτυξης

Ο άξονας αυτός αποτελεί την μόνη παρέκκλιση από την προσπάθεια μέσω του ΣΠΑ της προσέγγισης των βασικών προτεραιοτήτων . Κύρια επιδίωξη είναι η εξασφάλιση μίας περισσότερο ισορροπημένης κατανομής των πόρων του ΣΕΠ υπέρ των περιοχών χαμηλής ανάπτυξης οι οποίες , στα πλαίσια του ΠΕΠ 1994 - 1999 , ωφελήθηκαν από ένα ποσοστό περίπου 5 % των συνολικών πόρων . Η προγραμματική δέσμευση ενός ποσοστού περίπου 10 % των πόρων του νέου προγράμματος είναι σκόπιμη και διασφαλίζεται κατά μεγάλο ποσοστό με την ύπαρξη του άξονα 5 .

Άξονας 6 . Τεχνική βοήθεια

Προβλέπονται δράσεις ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας της διαχείρισης και υλοποίησης του προγράμματος .

Οι τέσσερις στόχοι ανάπτυξης της Πριεφέρειας Νοτίου Αιγαίου , όπως αυτοί διατυπώθηκαν στο Σχέδιο Ανάπτυξης Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου εντάσσονται απολύτως στις επιλογές και προτεραιότητες του εθνικού ΣΠΑ⁹⁴ του τρίτου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης . Σε πρώτη προτεραιότητα τέθηκε η αντιμετώπιση της απομόνωσης και των επιπτώσεων του νησιωτικού χαρακτήρα (**στόχος 1**) σε ίση βαρύτητα με την προστασία και αξιοποίηση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος (**στόχος 2**) . Ο **στόχος 3** αντιμετωπίζει τις παραμένουσες ενδοπεριφερειακές ανισότητες με αξιοποίηση και ενίσχυση των τοπικών δυναμικών κέντρων ανάπτυξης ενώ ο **στόχος 4** αναφέρεται στην κύρια οικονομική δραστηριότητα , τον τουρισμό . Όπως αναφέρθηκε παραπάνω η Περιφέρεια προτείνει και υποστηρίζει την σκοπιμότητα διατύπωσης ενός επιπλέον άξονα : Συμπληρωματικές δράσεις για την ενίσχυση νησιών και περιοχών χαμηλής οικονομικής ανάπτυξης , που αποτελεί αντικείμενο "ειλημμένης" υποχρέωσης της Περιφέρειας προς τις περιοχές αυτές και εκφράστηκε κατά τις διαδικασίες κατάρτισης του ΣΠΑ (αναπτυξιακά συνέδρια , ημερίδες , Περιφερειακά συμβούλια) , είναι σημαντικής τοπικής κοινωνικής αποδοχής και έχει δημιουργήσει ανάλογες προσδοκίες .

⁹⁴ Κεφάλαιο των Περιφερειακών Επιλογών για τις νησιωτικές περιοχές , σελ. 125 – 127

4.4.2 Ειδικοί στόχοι

Μετά την διαμορφούμενη δομή του Επιχειρησιακού Προγράμματος επιδιώκεται μιά σειρά αναπτυξιακών στόχων κατά άξονα ή κατά τομέα. Το εύρος των στόχων αυτών εμφανίζεται σημαντικά περιορισμένο σε σύγκριση με τους στόχους του ΣΠΑ, λόγω των συγκεκριμένων πλέον τομεακών κατανομών των πόρων και της οριστικοποίησης των κυριότερων παρεμβάσεων των κεντρικών φορέων που εντάσσονται στο Πρόγραμμα και που καθρεπτίζουν σε μεγάλο βαθμό τα αποτελέσματά του.

Ειδικοί στόχοι του άξονα 1.

α) Βελτίωση του συστήματος των θαλάσσιων μεταφορών και συνδέσεων ώστε να επιτυγχάνεται η κάλυψη των αναγκών σύνδεσης όλων των νησιών καθ'όλη τη διάρκεια του έτους μέσα από ένα παράλληλο πρόγραμμα εξασφάλισης κατάλληλων λιμενικών υποδομών χερσαίας ζώνης, χρήσης νέων τύπων σκαφών και ορθολογικής οργάνωσης δρομολογίων.

Φυσικό αποτέλεσμα είναι η δημιουργία δύο (2) νέων μικρών λιμανιών και έργα βελτίωσης ή επέκτασης σε δώδεκα (12) άλλα λιμάνια.

β) Βελτίωση του συστήματος εναέριων μεταφορών στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η κάλυψη των αναγκών αεροπορικής σύνδεσης των νησιών τόσο με την υπόλοιπη Ελλάδα όσο και ενδοπεριφερειακά. Ειδικότερα επιδιώκεται η ολοκλήρωση και εξασφάλιση λειτουργίας των υφιστάμενων περιφερειακών αεροδρομίων, με κατάλληλη υποδομή, μέσα και εξοπλισμό, καθώς και η ολοκλήρωση και λειτουργία όλου του δικτύου των ελικοδρομίων, σημαντικότερου παράγοντα για την άρση της απομόνωσης των μικρότερων και απομακρυσμένων νησιών και περιοχών.

Φυσικό αποτέλεσμα είναι οι βελτιώσεις και επεκτάσεις σε τουλάχιστον 5 Περιφερειακά αεροδρόμια, και 25 τουλάχιστον ελικοδρόμια σε πλήρη λειτουργία, ημέρα και νύκτα.

γ) Βελτίωση των χερσαίων μεταφορών, με επιλεκτική συγκέντρωση προσπάθειας και πόρων κυρίως σε δράσεις με υψηλή κοινωνικοοικονομική πολλαπλασιαστικότητα. Σε αυτές εντάσσονται οδικά έργα σημαντικών παρακάμψεων οικισμών, συνδέσεων κέντρων με λιμάνια ή αεροδρόμια και αναγκαίες συνδέσεις οικισμών, αρχαιολογικών χώρων και περιοχών τουριστικού ενδιαφέροντος ζωτικής σημασίας στα νησιά⁹⁵.

Φυσικό αποτέλεσμα είναι η βελτίωση 50 χιλιομέτρων εθνικού δικτύου, κατασκευή νέου επαρχιακού οδικού δικτύου μήκους 200 χιλιομέτρων και βελτίωση επαρχιακού οδικού δικτύου συνολικού μήκους 400 χιλιομέτρων.

⁹⁵ Εμπειρικά η διάνοιξη δρόμων ειδικά προς τις παράκτιες περιοχές είναι τραγικά αντίθετη με την διατήρηση του φυσικού κάλλους και την προστασία του περιβάλλοντος.

δ) Διατήρηση των δραστηριοτήτων του πρωτογενή τομέα (γεωργία , κτηνοτροφία , αλιεία) και του δευτερογενή τομέα (μεταποίηση , βιοτεχνία) και η περαιτέρω ενίσχυσή τους με κατάλληλες υποδομές , ρυθμίσεις και κίνητρα με την πιλοτική εφαρμογή τεχνολογιών και μεθόδων στήριξης και προβολής των προϊόντων.
Φυσικό αποτέλεσμα είναι 40 στρέμματα θερμοκηπίων , ανθοκηπίων και πρότυπων καλλιέργειών , δημιουργία 200 κλινών αγροτουρισμού , ίδρυση ή εκσυγχρονισμός 100 ΜΜΕ μέσω του αναπτυξιακού νόμου , δημιουργία 2 κέντρων προβολής , προώθησης και διάθεσης τοπικών προϊόντων – ένα ανά νομό .

Ειδικοί στόχοι του άξονα 2

α) Προώθηση υποδομών για το περιβάλλον , όπως εγκαταστάσεις επεξεργασίας και διάθεσης λυμάτων , διαχείρισης απορριμμάτων κ.λ.π..
Φυσικό αποτέλεσμα είναι η εκτέλεση 5 μικρών ΒΙΟΚΑ (βιολογικός καθαρισμός) συνολικής δυναμικότητας 100.000 μονάδων ισοδύναμου πληθυσμού .

β) Προστασία και ανάδειξη του δομημένου περιβάλλοντος με την εφαρμογή εξειδικευμένων πολεοδομικών και χωροταξικών ρυθμίσεων , καθώς και την ανάδειξη – ανάπλαση παραδοσιακών κτιρίων και οικισμών .
Αειφορική προσέγγιση στη διαχείριση των φυσικών πόρων με την εξασφάλιση επάρκειας νερού για ύδρευση και άρδευση σε όλα τα νησιά με ενέργειες και έργα σύλληψης , διαχείρισης , διανομής , ανακύκλωσης , καθώς και εφαρμογές εξοικονόμησης νερού για κάθε είδος χρήσης .
Φυσικό αποτέλεσμα είναι 2 νέες λιμνοδεξαμενές και 15 παρεμβάσεις αξιοποίησης υφισταμένων δεξαμενών και 70 % κάλυψης των αναγκών σε νερό .

γ) Προστασία των λιγοστών δασικών εκτάσεων και αντιμετώπιση εκτάκτων περιβαλλοντικών κινδύνων όπως ρύπανση θαλασσών και ακτών , πυρκαγιές , πλημμύρες κ.λ.π..

Ειδικοί στόχοι άξονα 3

α) Προώθηση του θαλάσσιου τουρισμού με την υλοποίηση δικτύου λιμένων σκαφών αναψυχής , καταφυγίων τουριστικών σκαφών και συναφών υποδομών , σε ανταγωνιστική βάση τόσο σε εθνικό όσο και ευρύτερο επίπεδο .
Φυσικό αποτέλεσμα είναι η δημιουργία 4 λιμένων σκαφών αναψυχής σε πλήρη λειτουργία , ολοκληρωμένο δίκτυο 38 καταφυγίων – αγκυροβολίων και η δημιουργία 3.000 θέσεων ελλιμενισμού τουριστικών σκαφών σε λιμένες , καταφύγια και αγκυροβόλια.

β) Προώθηση μορφών τουρισμού που δεν επηρεάζονται από την εποχικότητα και μπορούν να διαχέουν την τουριστική κίνηση σε περισσότερα νησιά και νέους προορισμούς .
Προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης στα μικρότερα νησιά που παρουσιάζουν δυνατότητες , σε μορφή και κλίμακα συμβατή με το μέγεθος και τη μορφή των νησιών .

Ενίσχυση επενδύσεων τουριστικής υποδομής κλίμακας προσαρμοσμένης στο περιβάλλον .

Φυσικό αποτέλεσμα είναι ο εκσυγχρονισμός 30 τουριστικών μονάδων μεσαίας κλίμακας (3.000 κλίνες), η δημιουργία 10 μονάδων μικρής κλίμακας (400 κλίνες), η ανάδειξη 12 μνημείων και αρχαιολογικών χώρων για τη δημιουργία πόλων έλξης και η δημιουργία 2 συνεδριακών κέντρων .

Ειδικοί στόχοι άξονα 4

Προώθηση της απασχόλησης με ενέργειες και προγράμματα κατάρτισης .

Ανάπτυξη και ενδυνάμωση των κοινωνικών υπηρεσιών υποστήριξης .

Ενίσχυση των υποδομών κοινωνικού χαρακτήρα (εκπαίδευσης , υγείας , πρόνοιας , διοίκησης) .

Ενίσχυση προωθητικών δραστηριοτήτων για την στήριξη των παραγωγικών τομέων .

Αναβάθμιση ποιότητας ζωής στις αστικές περιοχές (αντιμετώπιση οχλήσεων , ανάπλαση αστικού περιβάλλοντος , πολεοδομικές ρυθμίσεις) .

Φυσικό αποτέλεσμα είναι η επαγγελματική κατάρτιση τουλάχιστον 1.300 ατόμων ανά έτος, ο εξοπλισμός 4 νοσοκομείων και 10 αγροτικών ιατρείων , δημιουργία 2 ΒΙΟΠΑ , και δημιουργία 2.000 νέων θέσεων εργασίας .

Ειδικοί στόχοι άξονα 5

Συμπλήρωση των βασικών τεχνικών υποδομών (ύδρευση , αποχέτευση , οδοποιία , κ.λ.π) και υποδομών κοινωνικού χαρακτήρα (εκπαίδευσης , υγείας , πρόνοιας) .

Δημιουργία θέσεων απασχόλησης – συγκράτηση πληθυσμού (σταθεροποίηση μόνιμου πληθυσμού ή αύξηση) .

Ενίσχυση αγριτικού τομέα (γεωργικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες) .

Εξασφάλιση και διαχείριση νερού με δράσεις πιλοτικών προγραμμάτων εξοικονόμησης νερού και χρήσεων νέας τεχνολογίας (π.χ. τηλεματικής) .

Φυσικό αποτέλεσμα είναι η κατασκευή 150 χιλιομέτρων οδικού δικτύου , 100 νέες αίθουσες διδασκαλίας , κατασκευή 25 χιλιομέτρων δικτύων ύδρευσης – αποχέτευσης , 2 φράγματα ανάσχεσης και 20 χιλιόμετρα δικτύου άρδευσης , καθώς και η δημιουργία 50 κλινών αγροτουρισμού .

4.4.3 Αναμενόμενες επιπτώσεις

Στο τέλος της περιόδου εφαρμογής του Επιχειρησιακού Προγράμματος, οι αναμενόμενες αναπτυξιακές επιπτώσεις στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου είναι αρκετά δύσκολο να προσδιοριστούν με ακρίβεια. Το αναμενόμενο αναπτυξιακό αποτέλεσμα εξαρτάται σε μεγάλο μέρος από τις παράλληλες τομεακές ενέργειες και δράσεις των κεντρικών φορέων καθώς και άλλων παρεμβάσεων χρηματοδοτούμενων εκτός του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης.

Το ΣΕΠ καλύπτει ένα μικρό μέρος των γενικών επιδιώξεων του συνολικού σχεδίου ανάπτυξης της Περιφέρειας Ν. Αιγαίου, και οι προβλεπόμενες παρεμβάσεις του εκτιμάται ότι θα έχουν θετικές επιπτώσεις, με μικρό όμως ποσοστό επιρροής σε αρκετούς τομείς. Παρακάτω αναφέρονται ενδεικτικά ορισμένοι γενικοί δείκτες αναμενόμενων επιπτώσεων:

Αναπτυξιακές Επιπτώσεις	Αναμενόμενοι δείκτες
Αύξηση του κατά κεφαλή ΑΕΠΠ σε σχέση με το ΑΕΠΠ 1996	Κατά 20 %
Αύξηση του μόνιμου πληθυσμού	Κατά 10 %
Συγκράτηση του ποσοστού ανεργίας	Μικρότερο του ½ του εθνικού μέσου όρου
Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας μετά την υλοποίηση του Προγράμματος	Τουλάχιστον 2.500
Κάλυψη επάρκειας αναγκών σε νερό	Κατά 70 %
Ποσοστό πληθυσμού εξυπηρετούμενου από δίκτυο ύδρευσης	90 %
Ποσοστό πληθυσμού εξυπηρετούμενου από δίκτυο αποχέτευσης	70 %
Δυναμικότητα εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων σε μονάδες ισοδύναμου πληθυσμού	400.000 μ.λ.π.
Κάλυψη αναγκών σε υποδομές εκπαίδευσης	100 %
Κάλυψη αναγκών νοσηλείας εντός της Περιφέρειας	80 %
Κάλυψη αναγκών σε βρεφικούς και παιδικούς σταθμούς	100 %
Κάλυψη αναγκών μεταφοράς ασθενών	100 %
Αύξηση τουριστικής κίνησης (διανικτερεύσεων) εκτός περιόδου αιχμής	Κατά 20 %
Αύξηση διανικτερεύσεων στα νησιά της 3ης Ομάδας	Κατά 20 %
Αύξηση μέσης ετήσιας πληρότητας των καταλυμάτων	Κατά 20 %
Δημιουργία θέσεων ελλιμενισμού σκαφών αναψυχής	3.000
Πλήρης λειτουργία συστήματος εναέριων μεταφορών	5 α/δ διεθνών πτήσεων, 5 περιφερειακά α/δ 25 ε / δ

Τα στοιχεία αυτά πιθανόν να μεταβληθούν κατά την φάση κατάρτισης του Συμπληρώματος Προγραμματισμού, με την οριστικοποίηση των σχετικών παρεμβάσεων και της χρηματοδότησής τους. Πρέπει να σημειωθεί ότι τα τελικά αποτελέσματα του Προγράμματος, όσο και την εσωτερική δομή και διάρθρωση

των μέτρων πρόκειται να επηρεάσει η αναμενόμενη ιδιωτική συμμετοχή σε έργα και δράσεις, που η υλοποίησή τους προβλέπεται να ολοκληρωθεί αποκλειστικά με δημόσια δαπάνη.

Το Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης προβλέπει για τη Περιφέρεια Ν. Αιγαίου 170 δις δρχ⁹⁶, ποσό διπλάσιο του προηγούμενου προγράμματος, χωρίς ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις από τους αναπτυξιακούς άξονες και τους ειδικούς στόχους που διατυπώνονται στο Σχέδιο Επιχειρησιακού Προγράμματος 2000 – 2006 για την Περιφέρεια.

⁹⁶ ΤΟ ΒΗΜΑ, 4.2.2001, άρθρο στη σελίδα Ανάπτυξη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ΜΙΚΡΕΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ

5.1.1 Γενικά στοιχεία

Οι Μικρές Ανατολικές Κυκλάδες αποτελούνται από την Ηρακλεία, την Σχοινούσα, τα Κουφονήσια και την Δονούσα, τα οποία απέχουν από την Νάξο τρία έως εννέα ναυτικά μίλια. Χαρακτηρίζονται από το μικρό τους μέγεθος, από την μεγάλη απόσταση τους από τα κύρια τουριστικά κέντρα του Αιγαίου και από το μικρό τους πληθυσμό. Ο συνολικός τους πληθυσμός το 1991 ήταν 623 άτομα και αποτελεί το 0,2 % του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας Ν. Αιγαίου και το 0,66 % του συνολικού πληθυσμού του Ν. Κυκλάδων⁹⁷. Οι μεταβολές του πληθυσμού κατά την περίοδο 1971 - 1991 παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Νησί	Πληθυσμός			Μεταβολή πληθυσμού			Ποσοστιαία μεταβολή		
	1971	1981	1991	71-81	81-91	71-91	71-81	81-91	71-91
Δονούσα	149	116	111	-33	-5	-38	-22,15	-4,31	-25,5
Ηρακλεία	129	95	115	-34	20	-14	-26,36	21,05	-10,8
Κουφονήσια	238	232	275	-6	43	37	-2,52	18,53	15,55
Σχοινούσα	197	140	122	-57	-18	-75	-28,9	-12,8	-38,1
Σύνολο	713	583	623	-130	40	-90	-18,23	6,86	-14,4

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε

5.1.2 Οικονομικά στοιχεία

Η κύρια οικονομική δραστηριότητα των νησιών είναι ο τουρισμός. Τα τελευταία χρόνια λόγω του εισοδήματος που δημιουργείται από την τουριστική δραστηριότητα έχει περιοριστεί η συμμετοχή του εργατικού δυναμικού στον πρωτογενή τομέα.

Αναφορικά με την γεωργία είναι περιορισμένη στην παραγωγή λίγων κτηνευτικών και εποχιακών φρούτων (φραγκόσυκα, σύκα, σταφύλια).

Το μεγαλύτερο μέρος της γης των νησιών καταλαμβάνουν οι υπάρχοντες βοσκότοποι αφού η κτηνοτροφία και ιδιαίτερα η αιγοπροβατοτροφία αποτελεί σημαντική δραστηριότητα στα αναφερόμενα νησιά.

Η αλιεία που αποτελούσε την κύρια πηγή εισοδήματος στα νησιά αρχίζει να χάνει τον πρωτίστης σημασίας ρόλο της λόγω της αλόγιστης διαχείρισης των αλιευτικών πόρων.

Υπάρχει παντελής απουσία του δευτερογενή τομέα, αφού η όποια μορφή μεταποίησης (ελαιοτριβία, αλώνια, μύλοι) και βιοτεχνίας (ύφανση με αργαλειούς) πλέον δεν λειτουργεί.

⁹⁷ Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κυκλάδων είναι Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) το οποίο ιδρύθηκε με τον Ν. 2218/1994 και τον Ν. 2240/1994.

Στον τριτογενή τομέα η αναφορά γίνεται αποκλειστικά στο τουρισμό και στις δραστηριότητες που τον αφορούν (ταβέρνες , αναψυκτήρια , εκδρομικά καΐκια , πρακτορεία εισητηρίων) και είναι αποκλειστικά εποχιακής – θερινής λειτουργίας .

Πόροι των Κοινοτήτων

Τα τακτικά έσοδα προέρχονται από :

- τους Κεντρικούς Αυτοτελείς Φόρους
- από τα εισοδήματα της κινητής και ακίνητης περιουσίας
- από ανταποδοτικά τέλη και δικαιώματα
- από φόρους , τέλη , δικαιώματα και εισφορές

Τα έκτακτα έσοδα προέρχονται από :

- από δάνεια , δωρεές κληροδοτήματα και κληρονομίες
- από εκποίηση περιουσιακών στοιχείων
- από κάθε άλλη πηγή

Τα τακτικά και έκτακτα έσοδα συμπληρώνονται από :

- Τις κρατικές ενισχύσεις και επιχορηγήσεις (π.χ. Σ.Α.Τ.Α)
- Το Ε.Π.Τ.Α.⁹⁸
- Το δημόσιο δανεισμό

Τα έσοδα των κοινοτήτων των νησιών που αναφερόμαστε έχουν φτάσει τον τελευταίο καιρό σε σημαντικό ύψος κυρίως από τους φόρους στα καταστήματα που λειτουργούν κατά την τουριστική περίοδο , τους φόρους παρεπιδημούντων , τα τέλη ύδρευσης , τα τέλη καθαριότητας , τις κρατικές ενισχύσεις και το Ε.Π.Τ.Α.

Η αδυναμία των μικρών νησιών στην προετοιμασία προτάσεων και διεκδίκηση πόρων για την υλοποίησή τους , σε αντίθεση με τη δυνατότητα των μεγάλων νησιών να εξασφαλίσουν την έγκριση και πρόωθηση υλοποίησης έργων λόγω της επιτόπιας ύπαρξης διοικητικής και κατασκευαστικής υποδομής και οργάνωσης , αποτελεί το βασικό λόγο του μικρού ποσοστού πόρων που αναλογεί στην τρίτη ομάδα νησιών , στην οποία ανήκουν και τα τέσσερα νησιά . Η αδυναμία αυτή μεγενθύνεται από την έλλειψη γενικού αναπτυξιακού μακροπρόθεσμου πλαισίου με τομεακές και γεωγραφικές προτεραιότητες , που θα εξασφαλίζει τουλάχιστον ένα κατώτατο όριο πόρων και παρεμβάσεων για τα μικρότερα νησιά , ικανοποιώντας σε μεγάλο βαθμό την ανάγκη διάχυσης της ανάπτυξης στο χώρο των Κυκλάδων .

⁹⁸ Το Ειδικό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης , με κύριο στόχο ισχυρών και βιώσιμων πρωτοβάθμιων Ο.Τ.Α. , αποτελεί το χρηματοδοτικό μέσο για την υλοποίηση του προγράμματος Ι.Καποδιστριάς , όπως προβλέπεται από το άρθρο 13 αυτού .

5.1.3 Υποδομές

Στα τέσσερα νησιά υπάρχουν και λειτουργούν :

- ♦ Λιμάνια που κατασκευάστηκαν την περίοδο 1984 – 1985 και από τότε ορισμένα έχουν δεχτεί βελτιώσεις . Τα λιμάνια σε αντίξοες καιρικές συνθήκες (νοτιάδες) παρουσιάζουν προβλήματα στην ασφαλή προσέγγιση των πλοίων .
- ♦ Όλα τα νησιά τροφοδοτούνται με ηλεκτρικό ρεύμα από Δ.Ε.Η που λειτουργεί σε κάθε νησί .
- ♦ Σε όλα τα νησιά υπάρχουν εγκαταστάσεις Ο.Τ.Ε.
- ♦ Σχετικά με την ύδρευση λειτουργούν δεξαμενές ενώ δεν έχει αναπτυχθεί εντελώς το δίκτυο τροφοδοσίας νερού στους οικισμούς .
- ♦ Χώροι απόθεσης των απορριμμάτων που λειτουργούν σχεδόν ανεξέλεγκτα .
- ♦ Στα νησιά υπάρχει οδικό δίκτυο (εκτός από τα Κουφονήσια) .
- ♦ Αγροτικό Ιατρείο .
- ♦ Δημοτικό , Γυμνάσιο και Λύκειο .
- ♦ Κοινοτικά Γραφεία .
- ♦ Ελικοδρόμιο σε λειτουργία υπάρχει μόνο στα Κουφονήσια ενώ στα άλλα νησιά είναι υπό κατασκευή .

5.1.4 Καθορισμός ορίων οικισμών

Με το Π.Δ. 24.4.85 καθορίστηκαν τα όρια οικισμών μέχρι 2.000 κατοίκων στο σύνολο της χώρας καθώς και οι κατηγορίες αυτών και ο καθορισμός όρων και περιορισμών δόμησής τους .

Οι οικισμοί που υπάρχουν στα νησιά Δονούσα , Κουφονήσια , Ηρακλειά και Σχοινούσα είναι οικισμοί που το πληθυσμιακό τους μέγεθος τους κατατάσσει στους γενικούς όρους δόμησης που προβλέπονται από το Π.Δ. 24.4.85 ΦΕΚ Δ/ 3.5.1985. Άρτια εντός των ορίων των οικισμών θεωρούνται τα οικοπέδα με έμβαδό που κυμαίνεται από 300 τ.μ. μέχρι 2.000 τ.μ. τα οποία για να είναι οικοδομίσια πρέπει να έχουν πρόσωπο σε κοινόχρηστο χώρο . Εντός των ορίων οικισμών θεωρούνται άρτια τα οικοπέδα με όποιο έμβαδόν είχαν στις 3.5.1985 ημέρα δημοσίευσης του Διατάγματος . Το μέγιστο ποσοστό κάλυψης του οικοπέδου είναι 70 % . Ο συντελεστής δόμησης ορίζεται ανάλογα με το αν ο οικισμός έχει χαρακτηριστεί παραδοσιακός , αν το κτίριο που θα ανεγερθεί είναι κοινής ωφέλειας ή αν πρόκειται για οικοπέδα τουριστικών εγκαταστάσεων . Το μέγιστο ύψος των κτιρίων ορίζεται στα 7,50 μέτρα .

Στο ίδιο διάταγμα αναφέρονται και οι ειδικοί όροι δόμησης , μεταξύ των οποίων και η περιφραγή (λιθοδομή) των οικοπέδων . Επίσης αποκλείεται ο φωτισμός τύπου νέον και επιτρέπεται με απλά διακριτικά φωτιστικά στοιχεία (σποτς)

Πριν από οποιαδήποτε κατάτμηση οικοπέδων εντός των ορίων των οικισμών θα πρέπει να θεωρείται το σχετικό τοπογραφικό διάγραμμα από το τμήμα Πολεοδομίας που βρίσκεται στη Νάξο . Επίσης πριν τις εσκαφές για την ανέγερση οποιουδήποτε κτίσματος προβλέπεται επιτόπιος έλεγχος της αρχαιολογικής υπηρεσίας με ανασκαφή ή αυτοψία . Τα νησιά υπάγονται στην ΚΑ΄ Εφορία Προϊστορικών και Κλασσικών Αρχαιοτήτων Κυκλάδων .

5.1.5 Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά

Τα τέσσερα νησιά μπορούν να ενταχθούν σε μία ενιαία χωρική ενότητα , συγκροτούν μια ομοιογενή περιφέρεια , με κοινά προβλήματα και κοινά αναπτυξιακά χαρακτηριστικά .

Τα κύρια αναπτυξιακά χαρακτηριστικά των τεσσάρων νησιών⁹⁹ είναι :

- ♦ Μικρό μέγεθος σε έκταση
- ♦ Μικρός πληθυσμός σε κάθε νησί
- ♦ Δεδομένο σύστημα μεταφορών
- ♦ Διάσπαρτος χαρακτήρας και μεγάλη απόσταση από τα κύρια τουριστικά κέντρα του Αιγαίου
- ♦ Παρόμοια κλαδική διάρθρωση
- ♦ Επίπεδο υποδομών
- ♦ Παρόμοια τοπικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Τα πλεονεκτήματα που κατά κύριο λόγο παρουσιάζονται κοινά στα νησιά που γίνεται αναφορά , είναι το μοναδικό φυσικό περιβάλλον , τις παραλίες και το αγροτικό τοπίο .

Οι παραλίες των τεσσάρων νησιών είναι στη πλειοψηφία του αμμώδεις και εύκολα προσβάσιμες με τα πόδια από μονοπάτια ή από τη θάλασσα με καΐκι . Οι βόριες παραλίες είναι πετρώδεις και δυσκολότερα προσβάσιμες .

Στα τέσσερα αυτά μικρά νησιά η ανθρώπινη παρουσία συνετέλεσε στην αύξηση της ετερογένειας του τοπίου με τη δημιουργία νέων βιοτόπων, κυρίως με την καλλιέργεια της γης. Οι παραδοσιακές τεχνικές όπως η αμειψισπορά, η αγρανάπαυση και η καλλιέργεια σε αναβαθμίδες (πεζούλες), προστάτευαν επαρκώς τα φτωχά εδάφη. Το τελικό αποτέλεσμα ήταν ένα αγροτικό τοπίο απίστευτα πολύπλοκο, μικροσκοπικές κοιλάδες με κομμάτια καλλιεργημένης γης σε ένα μωσαϊκό χρήσεων, αροτριάδες καλλιέργειες εναλλασσόμενες με μικρούς ελαιώνες, οπωρώνες, μπουστάνια, αμπέλια και

⁹⁹ Ι.Π.Α. Μελέτη Ολοκληρωμένων Μορφών Ανάπτυξης των μειονεκτούντων νησιών του Επαρχείου Νάξου , 1994

κηπευτικά, στις λαγκαδιές πυκνή βλάστηση και στις πλαγιές των χαμηλών βουνών βοσκοτόπια και εκτεταμένες καλλιέργειες σε πεζούλες, διάσπαρτα κτίσματα, μονοπάτια, στέρνες, περιστερώνες, θαμνοφράκτες, καλαμιές και πέτρινοι φράκτες.

Στα πλαίσια του Κανονισμού 2078 / 92¹⁰⁰, επιτροπή του Υπ. Γεωργίας επεξεργάζεται τα μέτρα εφαρμογής στον ελληνικό χώρο στα οποία για τα νησιά θα συμπεριλαμβάνεται η συντήρηση και κατασκευή αναβαθμίδων, ξερολιθιών και άλλων παραδοσιακών κατασκευών που συντελούν τόσο στην αποφυγή της διάβρωσης των εδαφών όσο και στη διατήρηση και ανάδειξη του παραδοσιακού τους τοπίου.

- ♦ Το βασικό κοινό μειονέκτημα των τεσσάρων νησιών είναι η απομόνωση, που επιδεινώνεται με το υπάρχον σύστημα μεταφορών της ακτοπλοΐας. Προβλήματα παρουσιάζονται εκτός από τη σύνδεση των νησιών με τα λιμάνια του Πειραιά και της Ραφήνας, και στη σύνδεση των νησιών μεταξύ τους και με τα μεγάλα νησιά του νομού Κυκλάδων στα οποία βρίσκονται οι δημόσιες υπηρεσίες και από τα οποία γίνεται η προμήθεια καταναλωτικών και άλλων αγαθών. Οι ακτοπλοϊκές συνδέσεις παρουσιάζονται πίο ανεπαρκείς κατά τη διάρκεια του χειμώνα κάνοντας πίο αισθητή την απομόνωση των μικρών αυτών νησιών.
- ♦ Ένα βασικό μειονέκτημα των τεσσάρων νησιών είναι η ύδρευση. Οι υπάρχουσες γεωτρήσεις δεν επαρκούν, κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες, ενώ το δίκτυο διάθεσης του νερού στους οικισμούς παρουσιάζει προβλήματα ή απουσιάζει. Οι δεξαμενές που υπάρχουν στα νησιά τροφοδοτούνται κυρίως μετά από μεταφορά νερού με υδροφόρα πλοία.

Η μεταφορά νερού με πλοία στις Κυκλάδες, έχει πολύ μεγάλο κόστος, το οποίο φθάνει στις 2.700 δρχ / κυβικό μέτρο (προμήθεια και μεταφορά). Το κόστος αυτό πληρώνεται με πιστώσεις που διατίθενται στην Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κυκλάδων από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας μέσω του Υπουργείου Αιγαίου, από εθνικούς πόρους.

Στον παρακάτω πίνακα¹⁰¹ παρουσιάζεται το κόστος και η ποσότητα νερού που προμηθεύτηκε το έτος 1999.

Νησί	Κόστος	Κυβικά μέτρα
Κουφονήσια	68.000.000 δρχ	26.300
Ηρακλειά	20.000.000 δρχ	7.745
Σχοινούσα	8.860.000 δρχ	3.430
Δονούσα	-	-
Σύνολο	96.860.000 δρχ	37.475

¹⁰⁰ Αναφέρεται στις μεθόδους παραγωγής στη γεωργία ώστε αυτές να είναι συμβατές με τις απαιτήσεις προστασίας του περιβάλλοντος και της διατήρησης του φυσικού χώρου.

¹⁰¹ Εφημερίδα: Η Αμοργός και οι μικρές Κυκλάδες, τεύχος 8, Σεπτέμβριος 2000.

Γιά τους καλοκαιρινούς μήνες του 2.000 οι μέγιστες ποσότητες νερού που είχαν προγραμματιστεί να μεταφερθούν (σε κυβικά μέτρα) ήταν :

Νησί	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Σύνολο
Κουφονήσια	5.000	7.000	5.000	17.000
Ηρακλεία	1.500	2.500	1.500	5.500
Σχοινούσα	2.000	2.000	1.500	5.500
Δονούσα	-	-	-	-
Σύνολο	8.500	11.500	8.000	38.000

Το συνολικό κόστος για την μεταφορά του νερού στα νησιά θα είναι 102.600.000 δρχ, ενώ η αξία της προμήθειας του νερού από την ΕΥΔΑΠ (125/κ3) που ανέρχεται στα 4.750.000 δρχ θα καλυφθεί από πόρους των αντίστοιχων κοινοτήτων.

- ♦ Το αποχετευτικό δίκτυο απουσιάζει από όλα τα νησιά. Επικρατεί ημιανεξέλεγκτη κατάσταση στους χώρους απόθεσης απορριμμάτων και σοβαρή περιβαλλοντική επιβάρυνση από τα λύματα καταστημάτων.
- ♦ Η αυξανόμενη αποχή των μόνιμων κατοίκων από το πρωτογενή τομέα, χωρίς τη παράλληλη αύξηση ή σταθεροποίηση της παραγωγής δημιουργεί αυξανόμενη εξάρτηση από τους εξωτερικούς προμηθευτές και μείωση της αυτονομίας των νησιών¹⁰².
- ♦ Η ανορθολογική εκμετάλλευση των ζώντων υδάτινων - αλιευτικών πόρων προκαλεί κινδύνους οικονομικής και κοινωνικής βιωσιμότητας του κλάδου της αλιείας αλλά και τεράστιας σημασίας οικολογικές αναταραχές.
- ♦ Σημειώνεται ότι ένα από τα τοπικά μειονεκτήματα - η έλλειψη οδικού δικτύου των τεσσάρων αυτών νησιών, που αποτέλεσε την αφετηρία πολιτικών για μέτρα και παρεμβάσεις για την ενίσχυση του, παρεμβάσεις που άμεσα φανέρωσαν την περιβαλλοντική επιβάρυνση και αλλοίωση της μοναδικότητας του φυσικού τοπίου.
 Η έντονη οικιστική και οδοποιητική δραστηριότητα και, κυρίως, η πολύπλευρη και εκτεταμένη χρήση των περιορισμένων φυσικών συστημάτων και ιδιαίτερα τα παράκτιων οικοσυστημάτων, είναι δυναμικοί παράγοντες σε θέση προκαλέσουν, στις ερχόμενες δεκαετίες, εντονότερες και πιθανά μη αντιστρεπ μεταβολές στον νησιωτικό μικρόκοσμο των τεσσάρων νησιών.

¹⁰² Ανασταλτικός παράγοντας στην ενδογενή ανάπτυξή τους.

Γιά τους καλοκαιρινούς μήνες του 2.000 οι μέγιστες ποσότητες νερού που είχαν προγραμματιστεί να μεταφερθούν (σε κυβικά μέτρα) ήταν :

Νησί	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Σύνολο
Κουφονήσια	5.000	7.000	5.000	17.000
Ηρακλεία	1.500	2.500	1.500	5.500
Σχοινούσα	2.000	2.000	1.500	5.500
Δονούσα	-	-	-	-
Σύνολο	8.500	11.500	8.000	38.000

Το συνολικό κόστος για την μεταφορά του νερού στα νησιά θα είναι 102.600.000 δρχ , ενώ η αξία της προμήθειας του νερού από την ΕΥΔΑΠ (125/κ3) που ανέρχεται στα 4.750.000 δρχ θα καλυφθεί από πόρους των αντίστοιχων κοινοτήτων .

- ♦ Το αποχετευτικό δίκτυο απουσιάζει από όλα τα νησιά . Επικρατεί ημιανεξέλεγκτη κατάσταση στους χώρους απόθεσης απορριμμάτων και σοβαρή περιβαλλοντική επιβάρυνση από τα λύματα καταστημάτων .
- ♦ Η αυξανόμενη αποχή των μονίμων κατοίκων από το πρωτογενή τομέα , χωρίς τη παράλληλη αύξηση ή σταθεροποίηση της παραγωγής δημιουργεί αυξανόμενη εξάρτηση από τους εξωτερικούς προμηθευτές και μείωση της αυτονομίας των νησιών ¹⁰² .
- ♦ Η ανορθολογική εκμετάλλευση των ζώντων υδάτινων - αλιευτικών πόρων προκαλεί κινδύνους οικονομικής και κοινωνικής βιωσιμότητας του κλάδου της αλιείας αλλά και τεράστιας σημασίας οικολογικές αναταραχές .
- ♦ Σημειώνεται ότι ένα από τα τοπικά μειονεκτήματα - η έλλειψη οδικού δικτύου των τεσσάρων αυτών νησιών , που αποτέλεσε την αφετηρία πολιτικών για μέτρα και παρεμβάσεις για την ενίσχυση του , παρεμβάσεις που άμεσα φανέρωσαν την περιβαλλοντική επιβάρυνση και αλλοίωση της μοναδικότητας του φυσικού τοπίου .

Η έντονη οικιστική και οδοποιητική δραστηριότητα και, κυρίως, η πολύπλευρη και εκτεταμένη χρήση των περιορισμένων φυσικών συστημάτων και ιδιαίτερα των παράκτιων οικοσυστημάτων , είναι δυναμικοί παράγοντες σε θέση να προκαλέσουν, στις ερχόμενες δεκαετίες, εντονότερες και πιθανά μη αντιστρεπτές μεταβολές στον νησιωτικό μικρόκοσμο των τεσσάρων νησιών .

¹⁰² Ανασταλτικός παράγοντας στην ενδογενή ανάπτυξή τους .

Το μέγεθος των νησιών ίσως σε πολλές περιπτώσεις δεν δικαιολογεί το υπάρχον οδικό δίκτυο που έχει αναπτυχθεί, το οποίο θα μπορούσε να εξυπηρετεί την αγροτική παραγωγή και όχι την αλόγιστη τουριστική δραστηριότητα και την οικοπεδοποίηση των νησιών. Σύνθηες είναι το φαινόμενο, κατά την διάνοιξη του δρόμου να γίνονται και άλλοι μικρότεροι, χωρίς κανέναν σχεδιασμό που οδηγούν σε οικόπεδα και σε παραλίες για μελλοντική τουριστική χρήση. Η χρήση μονοπατιών - που σε πολλές περιπτώσεις καταστράφηκαν¹⁰³ - προάγει τον περιηγητικό τουρισμό που είναι σαφώς ένα συγκριτικό πλεονέκτημα των νησιών με μέγεθος τέτοιο που η απόσταση από τις παραλίες, τους οικισμούς και τα αξιοθέατα χρονικά είναι πολύ μικρή έως ελάχιστη.

Αξίζει να σημειωθεί

5.1.5 Επενδυτικά κίνητρα

Η ανάπτυξη των τεσσάρων μικρών νησιών του Αιγαίου εστιάζεται περισσότερο στην παροχή ειδικών φορολογικών και επενδυτικών κινήτρων και λιγότερο σε έργα. Οι ασκούντες επιχειρηματική δραστηριότητα στα μικρότερα νησιά απολαμβάνουν μειωμένου ΦΠΑ (13% αντί 18% και 6% αντί 8%) και όλων των επενδυτικών κινήτρων για τις παραμεθόριες περιοχές που ανήκουν στην Ζώνη Δ του αναμορφωμένου αναπτυξιακού νόμου.

5.1.6 Σχέδιο Ανάπτυξης 2000 – 2006

Τα έργα και οι αντίστοιχοι προϋπολογισμοί για τα αναφερόμενα νησιά κατά την περίοδο 2000 - 2006 όπως αναφέρονται στο Σχέδιο Ανάπτυξης του Ν. Κυκλάδων παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα :

Έργα	Προϋπολογισμός (σε δρχ.)
Θαλάσσιες Μεταφορές	
Βελτιώσεις λιμενικών εγκαταστάσεων Ηρακλείας	200.000.000
Κατασκευή λιμένος Σχοινούσας	5.000.000.000
Χερσαίες Μεταφορές	
Ασφαλτοστρώσεις οδικού δικτύου Δονούσας	300.000.000
Δρόμος προς Σπήλαιο Ηρακλείας	150.000.000
Οδικό δίκτυο Σχοινούσας	150.000.000

¹⁰³ Χαρακτηρικό παράδειγμα η νήσος Δονούσα. Το οδικό δίκτυο κατέστρεψε μονοπάτι αιώνων, εξαφανίζοντας ένα μέρος της πολιτιστικής της κληρονομιάς.

Οδικό δίκτυο Κουφονησίων	400.000.000
Πολιτισμός	
Ανάδειξη Σπηλαίου Ηρακλείας	350.000.000
Υδρευση	
Δίκτυα ύδρευσης Δονούσας	150.000.000
Έργο διαχείρισης υδάτινων πόρων Ηρακλείας	200.000.000
Δεξαμενή – Δίκτυο ύδρευσης Σχοινούσας	150.000.000
Αποχέτευση	
Αποχέτευση – Διαχείριση λυμάτων Σχοινούσας	200.000.000
Αποχέτευση Κουφονησίων	500.000.000
Ηλεκτροδότηση	
Ηλεκτροδότηση παραλιακών οικισμών Δονούσας	50.000.000
Γεωργία-Κτηνοτροφία- Αλιεία	
Αγροτική οδοποιία Ηρακλείας	100.000.000
Αλιευτικό καταφύγιο Κουφονησίων	350.000.000
Σύνολο	8.250.000.000

5.2 ΔΟΝΟΥΣΑ

5.2.1 Γενικά - μορφολογικά στοιχεία

Η Δονούσα βρίσκεται ανατολικά της Νάξου (9 ν.μ.) , στα βόρεια της Αμοργού (14 ν.μ.) . Έχει έκταση 13 τετραγωνικά χιλιόμετρα και γύρω της βρίσκονται οι ακατοίκητες βραχονησίδες Χτένια , Σκουλονήσι και Μάκαρες . Είναι το βορειότερο νησί των Μικρών Ανατολικών Κυκλαδων και το έδαφός της είναι ημιορεινό και ορεινό . Σύμφωνα με την απογραφή του 1991 έχει 111 κατοίκους και σε σχέση με το 1981 που ο πληθυσμός ήταν 116 παρουσιάζει μείωση 4,31 % . Το νησί έχει τέσσερις οικισμούς , τον Σταυρό με 92 κατοίκους , την Μεσαριά (Χαραυγή) με 3 , την Μερσίνη με 16 και την Καλοταρίτισσα με 5 . Διαθέτει λιμάνι στον Σταυρό .

5.2.2 Οικονομικά στοιχεία

Η κύρια οικονομική δραστηριότητα του νησιού είναι ο τουρισμός που τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει εκρηκτική αύξηση . Ο υπολογισμός του εισοδήματος από τον τουρισμό είναι εξαιρετικά δύσκολος αφού η πλειοψηφία των επιχειρήσεων είναι οικογενειακού χαρακτήρα .

Το μεγαλύτερο μέρος της γης του νησιού καλύπτεται από βοσκότοπους και ιδιαίτερα αναπτυγμένη είναι η αιγοτροφία . Σημαντική είναι η παραγωγή τυροκομικών προϊόντων (ξινομιζύθρας) που καλύπτει τις ανάγκες των μόνιμων κατοίκων . Στο νησί επίσης μικρός αριθμός κατοίκων ασχολείται με την χοιροτροφία .

Στο νησί υπάρχουν ελιές που η παραγωγή τους όμως είναι μικρή και απευθύνεται μόνο στην μερική κάλυψη των αναγκών των μόνιμων κατοίκων .

Στη γεωργία υπάρχει παραγωγή κηπευτικών σε μικρό επίπεδο ενώ παλαιότερα υπήρχε παραγωγή σιτηρών , γεγονός που μαρτυρά η ύπαρξη πολλών αλωνιών καθώς και δύο μύλων . Αξίζει να αναφερθεί ότι η παραγωγή κρεμμυδιών όπου παλιότερα είχε ταυτιστεί με την οικονομία του νησιού έχει εντελώς σταματήσει .

Όσον αφορά τη δευτερογενή παραγωγή είναι ανύπαρκτη .

Τα έσοδα της κοινότητας της Δονούσας έχουν φτάσει τον τελευταίο καιρό σε σημαντικό ύψος σχετικά με παλιότερα χρόνια , κυρίως από τους φόρους στα καταστήματα που λειτουργούν κατά την τουριστική περίοδο , τους φόρους παρεπιδημούντων , τα τέλη ύδρευσης , τα τέλη καθαριότητας , τις κρατικές ενισχύσεις και το Ε.Π.Τ.Α. Το 2000 τα έσοδα αυτά εφθασαν περίπου τα 30.000.000 δρχ .

5.2.3 Υποδομές

Μεταφορές

- ♦ Στο νησί λειτουργεί λιμάνι στην περιοχή Σταυρός από το 1985 και έγιναν έργα βελτίωσης το 1995 για την καλύτερη προσέγγιση των πλοίων . Το λιμάνι έχει δυνατότητα ελλιμενισμού 30 περίπου σκαφών .
- ♦ Το οδικό δίκτυο του νησιού είναι το πιο αναπτυγμένο από τα τέσσερα νησιά . Ξεκινώντας από το λιμάνι του νησιού στο Σταυρό και με προσανατολισμό βορειοδυτικά το οδικό δίκτυο καλύπτει περιφερειακά τον οικισμό της Δονούσας , και φθάνοντας πίσω από τον οικισμό ξεκινά δρόμος για τον χώρο ταφής απορριμμάτων . Συνεχίζοντας τον κεντρικό δρόμο κάτω από την εκκλησία της Παναγίας υπάρχει δρόμος προς την περιοχή Κατσούνι στην οποία λειτουργούν οι εγκαταστάσεις της Δ.Ε.Η καθώς και έχει εγκριθεί η κατασκευή ελικοδρομίου . Συνεχίζοντας τον κεντρικό δρόμο φθάνουμε στη παραλία Κέδρος , μετά στον οικισμό Μεσαριά και από εκεί στον οικισμό Μερσίνι . Το 2000 ολοκληρώθηκε το οδικό δίκτυο που συνδέει τον οικισμό Μερσίνι με τον παραλιακό οικισμό Καλοταρίτισσα . Το οδικό δίκτυο είναι σε όλο το μήκος του χωματόδρομος .
- ♦ Έχει εγκριθεί η μελέτη για κατασκευή ελικοδρομίου με δυνατότητα και νυχτερινής πτήσης και αναμένεται η έναρξη του έργου .

Υδρευση

Το 1993 με χρηματοδότηση (30 εκ. δρχ) από το Ε.Π.Τ.Α έγινε γεώτρηση και κατασκευάστηκε δεξαμενή αποθήκευσης του νερού . Το υπάρχον δίκτυο ύδρευσης τροφοδοτεί με πόσιμο νερό κοινοτικές βρύσες και από αυτές συλλέγεται το νερό για οικιακή χρήση .

Οι ανάγκες των τουριστικών επιχειρήσεων (ταβέρνες , ενοικιαζόμενα δωμάτια , αναψυκτήρια) ικανοποιούνται από ιδιωτικές γεωτρήσεις ή άντληση νερού από κοινοτικά πηγάδια με γεννήτριες .

Τα περισσότερα σπίτια καλύπτουν τις ανάγκες σε νερό με στέρνες συλλογής βρόχινου νερού .

Αποχέτευση

Στο νησί δεν υπάρχει αποχετευτικό δίκτυο , ούτε χώρος υγειονομικής ταφής απορριμμάτων . Πρόσφατα χρησιμοποιήθηκε οικόπεδο περίπου δύο στρεμμάτων για την απόθεση των απορριμμάτων , η οποία όμως γίνεται ημιανεξέλεγκτα . Μέχρι το 1999 η απόθεση των απορριμμάτων γινόταν ανεξέλεγκτα δίπλα σχεδόν στην θάλασσα με συνέπεια την σημαντική αλλοίωση του φυσικού τοπίου .

Οι ανάγκες των κατοίκων , αλλά και των τουριστικών επιχειρήσεων για αποχέτευση καλύπτονται με βόθρους , η συχνή υπερχειλίση των οποίων δημιουργεί σημαντική περιβαλλοντική επιβάρυνση .

Εκπαίδευση

Στο νησί λειτουργούν :

- ◆ Διθέσιο δημοτικό σχολείο .
- ◆ Γυμνάσιο , τριτάξιο από το 1983 . Στεγάζεται σε ενοικιαζόμενο χώρο .
- ◆ Λύκειο , τριτάξιο . Στεγάζεται σε ενοικιαζόμενο χώρο .

Με πόρους από το Β΄ Κ.Π.Σ. είναι σε εξέλιξη έργο για ολοκληρωμένο σχολικό συγκρότημα . Το έργο είναι συνολικού κόστους 100.000.000 δρχ .

Πρέπει να αναφερθεί ότι κτίριο που στεγαζόταν το δημοτικό σχολείο θα μπορούσε να ικανοποιήσει τις εκπαιδευτικές ανάγκες του νησιού . Η κατασκευή του σχολικού συγκροτήματος έχει αρχίσει από το 1995 . Η επιλογή του χώρου για το συγκεκριμένο έργο μπορεί να χαρακτηριστεί ως αποτυχημένη αφού στο χώρο υπήρχαν αρκετά δέντρα (από τα λιγοςτά του νησιού) που κόπηκαν και αλλοιώθηκε το δομημένο περιβάλλον με την καταστροφή ξερολιθιών .

Υγεία

Στο νησί υπάρχει αγροτικό ιατρείο και μόνιμα ένας ιατρός καθώς και νοσοκόμος .

Το νησί είναι το πιο απομακρυσμένο από τα τέσσερα νησιά και λόγω των άσχημων καιρικών συνθηκών που επικρατούν οι παρεχόμενες υπηρεσίες απαιτείται να ενισχυθούν από την συνεχή λειτουργία ελικοδρομίου .

Ξενοδοχειακά καταλύματα

Στο νησί λειτουργούν μόνο ενοικιαζόμενα δωμάτια τα οποία λειτουργούν μόνο την θερινή περίοδο .

5.2.4 Αρχαιολογικά στοιχεία - Πολιτισμικά στοιχεία

Η Δονούσα κατοικείται από την αρχαιότητα . Σύμφωνα με την μυθολογία ο Διόνυσος έκρυψε την Αριάδνη στο νησί όταν την εγκατέλειψε ο Θησέας στη

Νάξο . Τα κατά καιρούς ονόματα του νησιού ήταν Δονούσα , Δάνουσα ή Δανουσία.

Οι ανασκαφές αναφέρουν ανθρώπινη παρουσία από την πρώιμη εποχή του χαλκού με λείψανα πρωτοκυκλαδικού οικισμού με αφθονία οψιανών στη θέση Αχτιά Αγριλίων . Τα σημαντικότερα λείψανα όμως στον Κάτω Μύλο Πλατυβολιάς και στο Βαθύ Λιμενάρι , μαρτυρούν μιά εκτεταμένη κατοίκηση στις θέσεις αυτές κατά την Πρώιμη και κυρίως Γεωμετρική εποχή (900 – 700 π.Χ.) .Οι ανασκαφές έφεραν στο φως ένα αψιδωτό κτίριο με δάπεδο αποτελούμενο στο μεγαλύτερο μέρος του από χαλικόστρωμα και παρακείμενα μιά σειρά από άλλα κτίσματα , προς τα νοτιοδυτικά σε χαμηλότερο επίπεδο ένα δίχωρο μεγάλων διαστάσεων και βορειότερα σύμπλεγμα κτισμάτων . Όλα αυτά φαίνεται ότι κτίστηκαν πάνω σε παλαιότερα κυκλαδικά κτίσματα . Πλήθος αγγείων όπως υδρίες μαρτυρούν έντονη ανθρώπινη παρουσία τη Μέση Γεωμετρική εποχή . Το παράδοξο με τα αγγεία της Δονούσας είναι ότι δεν έχουν πολλές σχέσεις με τα αγγεία της γειτονικής Νάξου , αλλά μάλλον της Ρόδου . Γιά την ασφαλή απομόνωση του συνοικισμού είχε κτιστεί τείχος με προμαχώνα .

Η κατοίκηση στο νησί συνεχίστηκε στη Ρωμαϊκή εποχή , όταν αυτό χρησίμευε σαν τόπος εξορίας , ενώ στους Μεσαιωνικούς χρόνους αποτέλεσε καταφύγιο για τους πειρατές . Οι περιηγητές του 19ου αιώνα την αναφέρουν με τα ονόματα Σπινόζα ή Στενόζα .

Οι αρχαιολογικοί χώροι είναι παραμελημένοι , μη προσβάσιμοι , ενώ με τη κατασκευή του οδικού δικτύου από τον λιμένα προς τον οικισμό της Μερσίνης δεν είχαν σημειωθεί και αρκετά σημεία καλύφθηκαν με πέτρες από τους εκβραχισμούς .

Μνημεία προβιομηχανικής εποχής όπως ένα ελαιοτριβείο , δύο ανεμόμυλοι , και πολλά αλώνια είναι σε αχρηστία .

Τέλος αξίζει να αναφερθεί το ναυάγιο ενός γερμανικού πλοίου που βυθίστηκε κατά το τέλος του β' παγκοσμίου πολέμου και διακρίνεται στο βυθό της παραλίας Κέδρος .

Τα λαογραφικά στοιχεία του νησιού αρχίζουν να εξαλείφονται . Αξίζει όμως να αναφέρουμε το κάψιμο του Ιούδα , το Πάσχα , στη παραλία του Σταυρού . Επίσης όχι όμως με ετήσια συνέπεια , γίνεται πανηγύρι το Δεκαπενταύγουστο , και λειτουργεί η εκκλησία της Παναγίας στο λόφο ανατολικά του οικισμού της Δονούσας . Σημαντικό είναι το πανηγύρι του Σταυρού στις 14 Σεπτεμβρίου όπου έρχονται προσκυνητές από τα γύρω νησιά . Όμως και αυτό τα τελευταία χρόνια έχει ατονήσει . Στις 17 Σεπτεμβρίου λειτουργεί η εκκλησία της Αγ. Σοφιάς στον οικισμό Μερσίνη .

5.2.5 Φυσικοί – Τουριστικοί Πόροι

Παραλίες

Ξεκινώντας από το λιμάνι του νησιού , με προσανατολισμό νοτιοανατολικά , περιμετρικά , συναντώνται :

- Αμμουδιά διπλα στο λιμάνι .
- Όρμος Κέδρου , αμμώδης παραλία που η πρόσβαση γίνεται με αυτοκίνητο ή με καΐκι .
- Βαθύ λιμενάρι , παραλία με βότσαλο .
- Λιβάδι , αμμώδης παραλία στα νότια του νησιού, που η πρόσβαση γίνεται με τα πόδια από μονοπάτι ή με καΐκι .
- Φύκιο , αμμώδης παραλία στα νότια του νησιού, που η πρόσβαση γίνεται με τα πόδια από μονοπάτι ή με καΐκι .
- Παραλία με βότσαλο στα νότια του νησιού .
- Δύο αμμώδεις παραλίες και μία με βότσαλο στον κόλπο της Καλοταρίτισσας
- Οι ακτές στα βόρεια του νησιού είναι βραχώδεις και μη προσεγγίσιμες λόγω μορφολογίας και ανέμων .

Σπήλαια

- Στο νησί υπάρχει σπήλαιο βοριοδυτικά του λιμανιού και η πρόσβαση γίνεται μόνο από θάλασσα με καΐκι .
- Σπήλαιο υπάρχει και ανατολικά του νησιού με την ονομασία Φωκιοσπηλιά με εσωτερικό θόλο , και η πρόσβαση γίνεται μόνο από θάλασσα με καΐκι .

5.2.6 Σχέδιο Ανάπτυξης 2000 - 2006

Το σχέδιο ανάπτυξης του Ν. Κυκλάδων προβλέπει για τη νήσο Δονούσα τα εξής έργα :

- Ασφαλτόστρωση του οδικού δικτύου με προϋπολογισμό 300 εκ. δρχ.
- Δίκτυα ύδρευσης με προϋπολογισμό 150 εκ. δρχ.
- Ηλεκτροδότηση παραλιακών οικισμών με προϋπολογισμό 50 εκ. δρχ.

5.2.7 Σχόλια - Προτάσεις

Με βάση τα έργα και τους αντίστοιχους προϋπολογισμούς γίνονται οι εξής διαπιστώσεις :

- Ο προϋπολογισμός για την ασφαλτόστρωση του οδικού δικτύου , έργο που στην ουσία θα προωθήσει την οικοπεδοποίηση του νησιού , προτείνεται να χρησιμοποιηθεί για το αποχετευτικό δίκτυο και την διαχείριση των λυμάτων , έργο που θα αναβαθμίσει την ποιότητα ζωής των μόνιμων κατοίκων , καθώς και την ποιότητα των τουριστικών

υπηρεσιών του νησιού . Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει ότι από την αρχή της κατασκευής του οδικού δικτύου , σχεδόν στο μισό τμήμα της παραλίας του Σταυρού έχει ριχθεί χαλίκι ,τσιμέντο και χρησιμοποιείται για την διέλευση αυτοκινήτων , προκαλώντας σταδιακά την καταστροφή την παραλίας , με την παράλληλη προκλήση κινδύνων για τους λουόμενους .

- Όσον αφορά την ηλεκτροδότηση των παραλιακών οικισμών , αυτή αφορά την ηλεκτροδότηση του οικισμού Καλοταρλιτισσας , οικισμός με πέντε μόνιμους κατοίκους .

Η τουριστική ανάπτυξη του νησιού μπορεί να επιτευχθεί με :

- Την ενίσχυση μορφών θεματικού τουρισμού – περιηγητικός , καταδυτικός , αφού είναι δράσεις απόλυτα εναρμονισμένες με την μοναδικότητα και τους φυσικούς πόρους του νησιού .
- Την προώθηση του οικοτουρισμού με την αναβίωση των διατροφικών προτύπων του νησιού .
- Η ενίσχυση της γεωργίας εκτός από την κάλυψη των αναγκών του μόνιμου πληθυσμού , θα δράσει προωθητικά και στην προηγούμενη πρόταση .
- Την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων .
- Γενικά με την μοναδικότητα του φυσικού περιβάλλοντος και την ορθολογική επιλογή των αναγκών σε έργα υποδομών .

5.3 ΣΧΟΙΝΟΥΣΑ

5.3.1 Γενικά - μορφολογικά στοιχεία

Η Σχοινούσα βρίσκεται ανάμεσα στην Ηρακλειά και τα Κάτω Κουφονήσια , στα νότια της Νάξου και έχει έδαφος με χαμηλούς λόφους . Το νησί έχει 122 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 1991 και παρουσιάζει πτωτικές τάσεις σε σχέση με το 1981 που ο πληθυσμός ήταν 140 άτομα (μείωση 12,86 %) . Διαθέτει λιμάνι την Μερσίνη , οικισμό στη Παναγία Ακαθή και έναν μικρό οικισμό τη Μεσαριά .

5.3.2 Οικονομικά στοιχεία

Η κύρια οικονομική δραστηριότητα του νησιού είναι ο τουρισμός που τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει αύξηση . Ο υπολογισμός του εισοδήματος από τον τουρισμό είναι εξαιρετικά δύσκολος αφού η πλειοψηφία των επιχειρήσεων είναι οικογενειακού χαρακτήρα .

Το μεγαλύτερο μέρος της γης του νησιού καλύπτεται από βοσκότοπους και ιδιαίτερα αναπτυγμένη είναι η αιγοτροφία , αλλά και η βοοτροφία . Σημαντική είναι η παραγωγή τυροκομικών προϊόντων (ξινομιζύθρας) που καλύπτει τις ανάγκες των μόνιμων κατοίκων .

Στη γεωργία υπάρχει παραγωγή κηπευτικών που σχεδόν καλύπτει τις τοπικές ανάγκες .

Τα έσοδα της κοινότητας της Σχοινούσας έχουν φτάσει τον τελευταίο καιρό σε σημαντικό ύψος σχετικά με παλιότερα χρόνια , κυρίως από τους φόρους στα καταστήματα που λειτουργούν κατά την τουριστική περίοδο , τους φόρους παρεπιδημούντων , τα τέλη ύδρευσης , τα τέλη καθαριότητας , τις κρατικές ενισχύσεις και το Ε.Π.Τ.Α. Το 2000 τα έσοδα αυτά εφθασαν περίπου τα 35.000.000 δρχ .

5.3.3 Υποδομές

Μεταφορές

- Στο νησί λειτουργεί λιμάνι στην περιοχή Μερσίνι . Το υπάρχον λιμάνι θεωρείται ακατάλληλο για την ασφαλή προσέγγιση των πλοίων που συνδέουν το νησί με τον Πειραιά και την Ραφήνα . Αναμένεται η κατασκευή λιμένα στην περιοχή Λιβάδι .

- Το οδικό δίκτυο του νησιού συνδέει το λιμάνι με τη χώρα , ενώ επεκτείνεται προς τον οικισμό Μεσαριά και σχεδόν σε όλες τις παραλίες του νησιού . Στο μεγαλύτερο τμήμα είναι χωματόδρομος .
- Έχει εγκριθεί η μελέτη για κατασκευή ελικοδρομίου με δυνατότητα και νυχτερινής πτήσης και αναμένεται η έναρξη του έργου .

Υδρευση

Στο νησί έγινε γεώτρηση το 1982 . Τα συστατικά του νερού δημιούργησαν πρόβλημα στους σωλήνες που μετέφεραν το νερό στην δεξαμενή και η κοινότητα προχωρά στην αντικατάσταση του δικτύου .

Η κάλυψη των αναγκών σε νερό - κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες – γίνεται με υδροφόρα . Το νερό αρχικά αποθηκεύεται σε δεξαμενή 500 κυβικών μέτρων και μετά τροφοδοτείται μία μικρότερη δεξαμενή 120 κυβικών μέτρων , από την οποία διοχετεύεται το νερό στον οικισμό .

Η συμμετοχή της κοινότητας στη μεταφορά του νερού ήταν παλιότερα 25% , ενώ τα τελευταία χρόνια λόγω έλλειψης πόρων είναι μηδενική .

Η τροφοδότηση του νησιού σε νερό συχνά διακόπτεται ένα ή δύο μήνες τον χειμώνα , κατά τη διάρκεια ανανέωσης της ετήσιας σύμβασης .

Αποχέτευση

Στο νησί δεν υπάρχει αποχετευτικό δίκτυο . Έχει όμως εγκριθεί η προμελέτη , έχουν εγκριθεί οι πειβαλλοντολογικοί όροι , έχει συνταχθεί η μελέτη και αναμένεται η δημοπράτηση του έργου .

Στο Σχέδιο Ανάπτυξης του Νομού Κυκλάδων για το 2000 – 2006 ο προϋπολογισμός για το αποχετευτικό δίκτυο και τη διαχείριση λυμάτων στη Σχοινούσα ανέρχεται στα 200.000.000 δρχ .

Εκπαίδευση

Στο νησί λειτουργούν :

- ♦ Διθέσιο δημοτικό σχολείο .
- ♦ Γυμνάσιο , τριτάξιο .
- ♦ Λύκειο , τριτάξιο .

Υγεία

Στο νησί υπάρχει αγροτικό ιατρείο και μόνιμα ένας ιατρός .

Ξενοδοχειακά καταλύματα

Στο νησί λειτουργεί ξενοδοχειακή μονάδα Γ' κατηγορίας δυναμικότητας 30 κλινών , καθώς και πλήθος ενοικιαζόμενων δωματίων .

5.3.4 Αρχαιολογικά¹⁰⁴ - Πολιτισμικά στοιχεία

Πλήθος από όστρακα της πρωτοκυκλαδικής περιόδου σε διάφορες θέσεις του νησιού , όπως στη δυτική πλευρά Τσιγκούρι και στο Κάστρο του Προφήτη Ηλία , καθώς και η ανακάλυψη λίθινου νεολιθικού ειδωλίου μαρτυρούν την κατοίκηση του νησιού από την προϊστορική εποχή , χωρίς να υπάρχουν σαφή ίχνη κάποιου συγκεκριμένου συνοικισμού .

Το νησί αναφερόταν από τον Πλίνιο και κατοικούνταν από την Βενετοκρατία , όπως προκύπτει από τα μεσαιωνικά λείψανα στην βορειοδυτική πλευρά . Οι πειρατές το χρησιμοποιούσαν σαν ορμητήριο και καταφύγιο , γεγονός που συντέλεσε στην ερήμωσή του . Όπως η Ηρακλεία έτσι και η Σχοινούσα ανήκε στο μοναστήρι της Παναγίας της Χοζοβιώτισσας Αμοργού και Αμοργιανοί εγκαταστάθηκαν στο νησί στα μέσα του 19ου αιώνα . Στη θέση Τσιγκούρι ερείπια μεγάλων κτιρίων καταλαμβάνουν έκταση 20 περίπου στρεμμάτων , όπου πιθανώς βρίσκονταν μεσαιωνικό χωριό . Το χωριό πρέπει να είχε οικοδομηθεί πάνω σε αρχαιότερο συνοικισμό , διότι σε όλη την περιοχή αφθονούν όστρακα ελληνιστικά και ρωμαϊκά .

Στο ανατολικό τμήμα της περιοχής σώζονται λείψανα παλαιοχριστιανικής εποχής . Στο νοτιότερο ακρωτήριο του νησιού , στον κάβο Αγίου Βασιλείου σώζονται τα θεμέλια μιάς εριπωμένης μονόκλιτης εκκλησίας . Στο κέντρο του νησιού , στη θέση ελληνικά υπάρχουν λείψανα προχριστιανικής περιόδου .

Εξέχουσα θέση στη θρησκευτική παράδοση των κατοίκων έχει η μεταβυζαντινή εικόνα της Παναγίας της Ακαθής με προέλευση την Σαντορίνη . Η εικόνα της Παναγίας της Ακαθής έδωσε το όνομά της και στην εκκλησία του χωριού Παναγιά . Η εικόνα οφείλει την ονομασία της στην σπάνια παράσταση της Παναγίας από τον Ακάθιστο Ύμνο . Η εκκλησία είναι αφιερωμένη στα εισόδια της Θεοτόκου και στον Ακάθιστο Ύμνο και έρχονται επισκέπτες από τα γύρω νησιά .

Το Πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου τα τελευταία χρόνια έχει ατονήσει .

¹⁰⁴ Ι.Π.Α. Μελέτη Ολοκληρωμένων Μορφών Ανάπτυξης των μειονεκτούντων νησιών του Επαρχείου Νάξου , 1994

5.3.5 Φυσικοί - Τουριστικοί Πόροι

Παραλίες

Ξεκινώντας από το λιμάνι του νησιού, την Μερσίνη, και με κατεύθυνση βόρεια, περιμετρικά, συναντώνται :

- Όρμος Σιφναίικο, στα δυτικά του νησιού, με ακτή βραχώδης.
- Όρμος Γερολιμνιώνα, αμμώδης παραλία στα βάρεια του νησιού.
- Μέσα Κάβος, αμμώδης παραλία στα βόρεια του νησιού.
- Φίκιο, μικρή αμμώδης παραλία στα βορειοανατολικά του νησιού, που η πρόσβαση γίνεται με τα πόδια από μονοπάτι.
- Ψιλή άμμος, αμμώδης παραλία στα ανατολικά του νησιού, που η πρόσβαση γίνεται με τα πόδια από μονοπάτι.
- Φουντάνα, αμμουδιά στα ανατολικά του νησιού.
- Όρμος Αλμυρού, αμμουδιά. Έχουν καθοριστεί οριογραμμή αιγιαλού και παραλίας¹⁰⁵.
- Όρμος Μπαζαίου, αμμώδης παραλία στα ανατολικά του νησιού.
- Όρμος Λιόλου, αμμουδιά στα νότια του νησιού.
- Όρμος Λιβάδι, αμμουδιά στα νότια του νησιού. Έχουν καθοριστεί οριογραμμή αιγιαλού και παραλίας¹⁰⁶.
- Όρμος Τσιγκούρι, αμμουδιά δίπλα στο λιμάνι.
- Όρμος Μερσίνης, αμμουδιά. Έχουν καθοριστεί οριογραμμή αιγιαλού και παραλίας¹⁰⁷.

¹⁰⁵ ΦΕΚ 370 / 13.5.88

¹⁰⁶ ΦΕΚ 368 / 13.5.88

Σε όλες τις παραλίες η πρόσβαση γίνεται με αυτοκίνητο (εκτός από το Φίκιο και την Ψιλή Άμμο) και με καΐκι .

5.3.6 Σχέδιο Ανάπτυξης 2000 - 2006

Το σχέδιο ανάπτυξης του Ν. Κυκλάδων προβλέπει για τη νήσο Άνω Κουφονήσι τα εξής έργα :

- Κατασκευή λιμένος στην περιοχή Λιβιάδι με προϋπολογισμό 5 δις δρχ.
- Οδικό Δίκτυο , ασφλατοστρώσεις με προϋπολογισμό 150 εκ. δρχ .
- Αποχέτευση και διαχείριση λυμάτων με προϋπολογισμό 200 εκ. δρχ .
- Δεξαμενή – Δίκτυο Ύδρευσης με προϋπολογισμό 150 εκ. δρχ .

5.3.7 Σχόλια - Προτάσεις

Η Σχοινούσα αντλεί το μεγαλύτερο μέρος των διαθέσιμων πόρων για τις Μικρές Ανατολικές Κυκλάδες , και ουσιαστικά το νησί *αλλάζει πρόσωπο* .

Σε σχέση με τα έργα προτείνεται :

- Η ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων.
- Η ενίσχυση της γεωργίας .
- Η ανάπτυξη μορφών θεματικού τουρισμού .
- Η χρήση του λιμένα Μερσίνη για την κατασκευή αλιευτικού καταφύγιου .

5.4 ΚΟΥΦΟΝΗΣΙΑ

5.4.1 Γενικά - μορφολογικά στοιχεία

Τα Κουφονήσια είναι δύο μικρά νησιά το Άνω Κουφονήσι και το Κάτω Κουφονήσι που βρίσκονται νοτιοανατολικά της Νάξου και το έδαφος τους είναι πεδινό και ημιορεινό. Στο Άνω Κουφονήσι ο πληθυσμός σύμφωνα με την απογραφή του 1991 είναι 275 άτομα και παρουσιάζει αυξητικές τάσεις σε σχέση με το 1981 που οι κάτοικοι ήταν 232 (αύξηση 18,53 %). Το Κάτω Κουφονήσι είναι τελείως ακατοίκητο (το 1981 υπήρχαν 5 κάτοικοι) και το καθεστώς της ερήμωσης επέτρεψε στο κράτος να δημοσιεύσει Υπουργική Απόφαση βάσει της οποίας το νησί κηρύσσεται αδόμητη περιοχή¹⁰⁸. Το Άνω Κουφονήσι διαθέτει λιμάνι.

Το Άνω Κουφονήσι είναι ένα επίπεδο νησί με έκταση 5,77 τετραγωνικά χιλιόμετρα και υψόμετρο 112 μέτρα. Σχετικά με την βλάστηση υπάρχουν αείφυλλοι θάμνοι, φρύγανα και μεσογειακή μακία, που δημιουργούν κάποιο βοτανικό ενδιαφέρον. Και τα δύο νησιά θεωρούνται ότι αποτελούν σημαντική θέση για την αναπαραγωγή σημαντικών αρπακτικών (μαυροπετρίτης, φαλακροκόρακας) και πουλιών της ανοικτής θάλασσας. Στις ακτές κάθε ύψος πάνω από 10 μέτρα θεωρείται ιδανικό για φώλιασμα.

5.4.2 Οικονομικά στοιχεία

Η κύρια οικονομική δραστηριότητα του νησιού είναι ο τουρισμός που τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει εκρηκτική αύξηση. Ο υπολογισμός του εισοδήματος από τον τουρισμό είναι εξαιρετικά δύσκολος αφού η πλειοψηφία των επιχειρήσεων είναι οικογενειακού χαρακτήρα.

Ιδιαίτερη ανάπτυξη στα Κουφονήσια παρουσιάζει η αλιεία, που όμως η υπεραλίευση διαφαίνεται ότι δημιουργεί αρνητικές επιπτώσεις για βιώσιμη μελλοντική ανάπτυξη αφού παρατηρείται ιδιαίτερη μείωση των αλιευτικών πόρων.

Στη γεωργία υπάρχει παραγωγή κηπευτικών σε μικρό επίπεδο ενώ το μεγαλύτερο μέρος της γης καταλαμβάνουν βοσκότοποι για αιγοτροφία.

Τα συνολικά έσοδα της Κοινότητας Κουφονησίων για το έτος 2000 (τακτικά και έκτακτα) ανέρχονται στα 48 εκ. δρχ.

5.4.3 Υποδομές

¹⁰⁸ ΦΕΚ 234 / Β 7.4.92

Μεταφορές

- ♦ Στο νησί λειτουργεί λιμάνι στην περιοχή Άγιος Γεώργιος .
- ♦ Το χειμερινό λιμάνι για τα αλιευτικά σκάφη βρίσκεται στο όρμο Παριανός.
- ♦ Στο νησί λειτουργεί ελικοδρόμιο από το 1982 , το οποίο έχει τη δυνατότητα και νυχτερινής λειτουργίας .
- ♦ Οδικό δίκτυο που συνδέει το λιμάνι με τον οικισμό Αγ. Γεώργιος .
Οδικό δίκτυο που συνδέει τον Αγ. Γεώργιο με το Λιμενάρι όπου βρίσκεται ο χώρος απόθεσης απορριμμάτων και σύνδεση με τοποθεσία Παριανός όπου είναι το χειμερινό λιμάνι του νησιού .

Υδρευση

Από το 1998 με χρηματοδότηση από το Ε.Α.Π.Τ.Α. (συνολικού κόστους 120 εκ. δρχ) ολοκληρώθηκε το δίκτυο ύδρευσης στη χώρα . Το νερό διοχετεύεται στον οικισμό από δεξαμενή 1000 κυβικών μέτρων . Επίσης αναμένεται η ανάπτυξη του δικτύου στην περιοχή Φοίνικας , που είναι η πιο ανεπτυγμένη τουριστικά περιοχή του νησιού .

Το νερό μεταφέρεται με υδροφόρα πλοία , ενώ σχεδόν όλες οι υπάρχουσες γεωτρήσεις δεν είναι πιά εκμεταλλεύσιμες .

Η κοινότητα έχει προτείνει να εξεταστεί η περίπτωση μεταφοράς νερού με υποθαλάσσιο αγωγό από φράγμα ή τις γεωτρήσεις που υπάρχουν στην αντικρινή Νάξο ή να γίνει εργοστάσιο αφαλάτωσης .

Αποχέτευση

Στο νησί δεν υπάρχει αποχετευτικό δίκτυο , ούτε χώρος υγειονομικής ταφής απορριμμάτων . Έχει όμως εγκριθεί η προμελέτη , έχουν εγκριθεί οι πειβαλλοντολογικοί όροι , έχει συνταχθεί η μελέτη και αναμένεται η δημοπράτηση του έργου .

Ο προϋπολογισμός για το αποχετευτικό δίκτυο στα Κουφονήσια¹⁰⁹ ανέρχεται στα 500.000.000 δρχ . Η λειτουργία Βιολογικού Καθαρισμού ανεβάζει το κόστος στα 850.000.000 δρχ .

Το έργο είχε προγραμματιστεί στα πλαίσια χρηματοδότησης από το Β' Κ.Π.Σ. όμως η αδυναμία τεχνικής βοήθειας που οφείλεται στην υποστελέχωση του Επαρχείου Νάξου οδήγησε στην αναβολή του .

Εκπαίδευση

Στο νησί λειτουργούν :

- ♦ Διθέσιο δημοτικό σχολείο . Η μία τάξη στεγάζεται σε ενοικιαζόμενο χώρο .

¹⁰⁹ Πηγή : Σχέδιο Ανάπτυξης του Ν. Κυκλάδων 2000 - 2006

- ♦ Γυμνάσιο , τριτάξιο από το 1983 . Στεγάζεται σε ενοικιαζόμενο χώρο .
- ♦ Λύκειο , τριτάξιο . Στεγάζεται σε ενοικιαζόμενο χώρο .

Με πόρους από το Β΄ Κ.Π.Σ. είναι σε εξέλιξη έργο για ολοκληρωμένο σχολικό συγκρότημα . Το έργο είναι συνολικού κόστους 180.000.000 δρχ .

Υγεία

Στο νησί υπάρχει αγροτικό ιατρείο και μόνιμα ένας ιατρός .

Ξενοδοχειακά καταλύματα

Στο νησί λειτουργεί ξενοδοχειακή μονάδα Γ΄ κατηγορίας καθώς και πλήθος ενοικιαζόμενων δωματίων .

Επίσης λειτουργεί κάμπινγκ στην περιοχή Φοίνικας .

5.4.4 Αρχαιολογικά¹¹⁰ - Πολιτισμικά στοιχεία

Στο **Κάτω Κουφονήσι** υπάρχουν δύο πρωτοκυκλαδικοί συνουκισμοί . Ο ένας βρίσκεται στην νότια πλευρά του νησιού , απέναντι από την Κέρο και διαθέτει προϊστορική ακρόπολη και νεκροταφείο (ανατολικότερα) . Ο δεύτερος συνουκισμός βρίσκεται στην ανατολική πλευρά στην περιοχή Παναγιά .

Οι μόνοι μάρτυρες κατοίκησης του νησιού είναι οι φράχτες από ξερολιθιές που τέμνουν το νησί σε οικόπεδα .

Στο **Άνω Κουφονήσι** οι ανασκαφικές έρευνες νοτιοδυτικά του χωριού Επάνω Μύλος έδωσαν σημαντικά πρωτοκυκλαδικά ευρήματα (πρωτοκυκλαδικό νεκροταφείο από επτά λακκοειδείς τάφους με πλήθος κτερίσματα , θραύσματα από τηγανόσχημα σκεύη , κύπελα , λόγγες , περόνη και ειδώλιο τύπου Σπεδού . Βορειότερα του χωριού βρέθηκαν εβδομήντα δύο (72) τάφοι ιδιόμορφης κατασκευής . Αποτελούνται από ένα λάκκο σχήματος τραπεζίου ή ημιελλείψεως στην μακριά πλευρά των οποίων υπάρχει κάθετη πλάκα σαν σήμα . Η ταφή του νεκρού γινόταν σε χαμηλότερο λάκκο . Στον πρώτο τοποθετούνταν τα κτερίσματα . Στα ευρήματα συγκαταλέγονται δεκάδες αγγεία , τηγάνια , κρατηρίσκοι , ειδώλιο τύπου Λούρου .

Μεταξύ των όρμων Λουτρά και Παριανός βρέθηκαν λείψανα πρωτοκυκλαδικών τάφων .

Δυτικά και νότια από την αμμουδιά του λιμανιού μέχρι τα Λουτρά αφθονούν όστρακα ρωμαϊκά και λίγα χριστιανικά , καθώς και ερείπια μεγάλων

¹¹⁰ Ι.Π.Α. Μελέτη Ολοκληρωμένων Μορφών Ανάπτυξης των μειονεκτούντων νησιών του Επαρχείου Νάξου , 1994

τοίχων , τοξοτές κατασκευές από αμμοκονίαμα χωρίς πλίνθους . Στη νοτιοδυτική παραλία Λουτρών βρέθηκαν ερείπια τοξοτών , ρωμαϊκών κτιρίων .

Σύγχρονα μνημεία είναι δύο καρνάγια για την επισκευή των καϊκιών , ένα αλώνι σε αχρηστία και δύο εγκαταλειμένοι ανεμόμυλοι , μνημεία που αξίζει να συντηρηθούν .

Το εκκλησάκι της Παναγίας στο Κάτω Κουφονήσι , που βρίσκεται πάνω σε αρχαία ερείπια λειτουργεί τον Δεκαπενταύγουστο . Από τις τοπικές εκδηλώσεις αξίζει να αναφέρουμε το πανηγύρι του Αγίου Γεωργίου στις 23 Απριλίου , με λιτάνευση της εικόνας που συνοδεύεται από καϊκια και σε όλη τη διάρκεια της λιτανείας καίγονται πυροτεχνήματα . Επίσης αξίζει να αναφέρουμε το πανηγύρι στην εκκλησία του Προφήτη Ηλία που βρίσκεται στον πιο λόφο του νησιού αλλά τα τελευταία χρόνια έχει ατονήσει .

5.4.5 Φυσικοί – Τουριστικοί Πόροι

Παραλίες

Στο Άνω Κουφονήσι από το λιμάνι του Αγίου Γεωργίου και με κατεύθυνση νοτιοανατολικά , περιμετρικά , συναντώνται :

- Αμμώδης παραλία δίπλα στο λιμάνι .
- Αμμώδης παραλία Φοίνικα με πρόσβαση από στεριά ή με καϊκι .
- Αμμώδης παραλία Χαρακόπη (Ιταλίδα) που η πρόσβαση γίνεται με τα πόδια ή με καϊκι .
- Αμμώδης παραλία Πορί , στα βορειοδυτικά του νησιού , που η πρόσβαση γίνεται με τα πόδια ή με καϊκι . Έχουν καθοριστεί οριογραμμή αιγιαλού και παραλίας¹¹¹ .
- Βράχια στον αμέσως επόμενο όρμο στα βόρεια του νησιού (με θαλλάσια σπηλιά) που η πρόσβαση γίνεται με τα πόδια από μονοπάτι .
- Λιμενάρι , αμμώδης παραλία στα βόρεια του νησιού με πρόσβαση από στεριά (αυτοκίνητο) ή με καϊκι .
- Κλαδαριά , πρόσβαση με αυτοκίνητο ή καϊκι .
- Παριανός , αμμουδιά , πρόσβαση με αυτοκίνητο ή καϊκι . Έχουν καθοριστεί οριογραμμή αιγιαλού και παραλίας¹¹² .
- Όρμος Λουτρά .

Στο Κάτω Κουφονήσι όλες οι παραλίες έχουν χοντρή άμμο.

¹¹¹ ΦΕΚ 228 / 15.4.80

¹¹² ΦΕΚ 228 / 15.4.80

Τα Κουφονήσια βρίσκονται σε απόσταση περίπου ένα μίλι από την Νήσο Κέρο , η οποία ήταν σημαντικό κέντρο του πρωτοκυκλαδικού πολιτισμού και η ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων αποτελεί ένα συγκρητικό πλεονέκτημα για τα Κουφονήσια αφού η πρόσβαση είναι πιο εύκολη από τα άλλα νησιά .

5.4.6 Σχέδιο Ανάπτυξης 2000 - 2006

Το σχέδιο ανάπτυξης του Ν. Κυκλάδων προβλέπει για τη νήσο Άνω Κουφονήσι τα εξής έργα :

- Οδικό δίκτυο με προϋπολογισμό 400 εκ. δρχ .
- Αποχετευτικό δίκτυο με προϋπολογισμό 400 εκ. δρχ .
- Αλιευτικό καταφύγιο με προϋπολογισμό 400 εκ. δρχ .

5.4.7 Σχόλια - Προτάσεις

Τα Κουφονήσια γνωρίζουν εκρηκτική άνοδο της τουριστικής δραστηριότητας τα τελευταία χρόνια κυρίως εξαιτίας του πεδινού χαρακτήρα τους, της ιδιαίτερα εύκολης πρόσβασης στις παραλίες με τα πόδια καθώς και της σημαντικής αλιευτικής παραγωγής .

Η σημαντική τουριστική άνοδος του νησιού όφειλε να υστερεί της παρουσίας βασικών υποδομών του νησιού και κυρίως του αποχετευτικού δικτύου, του χώρου υγειονομικής ταφής απορριμμάτων και της διαχείρισης λυμάτων . Η έλλειψη των συγκεκριμένων υποδομών , σε συνάρτηση με την ταχύατη οικοδόμηση του νησιού συντέλεσαν στη σοβαρή περιβαλλοντική επιβάρυνση του νησιού στις περιοχές που υπάρχει συγκέντρωση των τουριστικών δραστηριοτήτων .

Η υπεραλίευση της περιοχής από τον σημαντικό αλιευτικό στόλο του νησιού περιόρισε επικίνδυνα τους αλιευτικούς πόρους .

Προτείνεται :

- Ο περιορισμός της οικοδόμησης του νησιού .
- Η ενίσχυση της γεωργίας .
- Η επανεξέταση της παρέμβασης ενίσχυσης του οδικού δικτύου με την μορφή ενίσχυσης του αγροτικού οδικού δικτύου για πρόσβαση στις καλλιέργειες και όχι στις ελάχιστες παραλίες που έχουν μείνει τουριστικά ανεκμετάλλευτες .
- Ειδικά μέτρα παρέμβασης για την αλιεία .
- Ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων του Κάτω Κουφονησίου .

- Ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων του Κάτω Κουφονησίου.

5.5 ΗΡΑΚΛΕΙΑ

5.5.1 Γενικά – μορφολογικά στοιχεία

Η Ηρακλεία βρίσκεται ανάμεσα στην Το και την Νάξο, είναι το δυτικότερο και μεγαλύτερο νησί των Μικρών Ανατολικών Κυκλάδων, έχει ορεινό έδαφος και ελάχιστους κατοίκους. Σύμφωνα με την απογραφή του 1991 ο πληθυσμός του νησιού είναι 115 άτομα και σε σχέση με το 1981 παρουσιάζει αυξητικές τάσεις (21,05 %). Έχει δύο οικισμούς τον Άγιο Γεώργιο που είναι το λιμάνι και την Ηρακλεία (Παναγιά) ή Χώρα.

5.5.2 Οικονομικά στοιχεία

Η κύρια οικονομική δραστηριότητα του νησιού είναι ο τουρισμός που τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει εκρηκτική αύξηση. Ο υπολογισμός του εισοδήματος από τον τουρισμό είναι εξαιρετικά δύσκολος αφού η πλειοψηφία των επιχειρήσεων είναι οικογενειακού χαρακτήρα.

Το μεγαλύτερο μέρος της γης του νησιού καλύπτεται από βοσκότοπους και ιδιαίτερα αναπτυγμένη είναι η αιγοτροφία.

Στη γεωργία υπάρχει παραγωγή κηπευτικών που σχεδόν καλύπτει τις τοπικές ανάγκες.

Τα έσοδα της κοινότητας της Σχοινούσας έχουν φτάσει τον τελευταίο καιρό σε σημαντικό ύψος σχετικά με παλιότερα χρόνια, κυρίως από τους φόρους στα καταστήματα που λειτουργούν κατά την τουριστική περίοδο, τους φόρους παρεπιδημούντων, τα τέλη ύδρευσης, τα τέλη καθαριότητας, τις κρατικές ενισχύσεις και το Ε.Π.Τ.Α. Το 2000 τα έσοδα αυτά έφθασαν περίπου τα 32.000.000 δρχ.

Τα έργα που εκτελέστηκαν τα τελευταία 2 χρόνια είναι:

Έργα που έγιναν μέχρι το 2000.

- Ολοκλήρωση πλακόστρωσης δρόμου οικισμού Παναγίας.
- Αντικατάσταση δικτύου ύδρευσης από την παραλία του λιμένα προς προβλήτα.
- Παροχή ύδρευσης σε αλιευτικά και τουριστικά σκάφη.
- Τσιμεντόστρωση δρόμου από το Κοινοτικό Γραφείο μέχρι νεκροταφείο Αγ. Γεωργίου.
- Διαπλάτυνση παραλιακού δρόμου.
- Βελτίωση δικτύου Ο.Τ.Ε. και λειτουργία κινητής τηλεφωνίας.
- Λειτουργία οδοντιατρείου.
- Άφιξη ιατρών διαφόρων ειδικοτήτων που εξέτασαν τους κατοίκους.

Έργα σε εξέλιξη

- Διαμόρφωση και πλακόστρωση χώρου (πλατεία) πλησίον του Κοινοτικού Γραφείου .
- Δημιουργία χώρου στάθμευσης οχημάτων πλησίον του Κοινοτικού Γραφείου .
- Επέκταση καθ' ύψος του Κοινοτικού Γραφείου .
- Επέκταση του κτιρίου που στεγάζεται το Γυμνάσιο .
- Τσιμεντόστρωση δρόμου προς νεκροταφείο Παναγίας .
- Επισκευή Δημοτικού σχολείου Παναγίας

5.5.3 Υποδομές

Μεταφορές

- Στο νησί λειτουργεί λιμάνι στον όρμο Αγ.Γεώργιος .
- Οδικό δίκτυο που συνδέει το λιμάνι με το Λιβάδι όπου βρίσκεται το Βενετσιάνικο Κάστρο και από εκεί προς τον οικισμό της Παναγίας .
- Υπό κατασκευή βρίσκεται το ελικοδρόμιο .

Υδρευση

Υπάρχει δίκτυο Υδρευσης , και δεξαμενή αποθήκευσης του νερού .

Το νερό μεταφέρεται με υδροφόρα πλοία , ενώ σχεδόν όλες οι υπάρχουσες γεωτρήσεις δεν είναι πιά εκμεταλλεύσιμες .

Για την περίοδο 2000 – 2006 προβλέπεται έργο για την διαχείριση των υδάτινων πόρων ,

Αποχέτευση

Στο νησί δεν υπάρχει αποχετευτικό δίκτυο , ούτε χώρος υγειονομικής ταφής απορριμμάτων .

Οι ανάγκες των κατοίκων , αλλά και των τουριστικών επιχειρήσεων για αποχέτευση καλύπτονται με βόθρους , η συχνή υπερχειλίση των οποίων δημιουργεί σημαντική περιβαλλοντική επιβάρυνση .

Εκπαίδευση

Στο νησί λειτουργούν :

- ♦ Διθέσιο δημοτικό σχολείο .
- ♦ Γυμνάσιο , τριτάξιο .
- ♦ Λύκειο , τριτάξιο.

Υγεία

Στο νησί υπάρχει αγροτικό ιατρείο και μόνιμα ένας ιατρός , ενώ κάθε σαββατοκύριακο έρχεται οδοντίατρος από τη Νάξο .

Ξενοδοχειακά καταλύματα

Στο νησί λειτουργούν ενικιοαζόμενα δωμάτια .

5.5.4 Αρχαιολογικά¹¹³ - Πολιτισμικά στοιχεία

Η Ηρακλεία φαίνεται ότι έχει κατοικηθεί συνεχώς από την προϊστορική εποχή μέχρι τα μεσαιωνικά χρόνια .

Κατά την αρχαιότητα : στις θέσεις Κάμπος Αγ. Αθανασίου προς τα βορειοδυτικά και Άγιος Μάμας προς τα νοτιοανατολικά , υπάρχουν ίχνη μεγάλων προϊστορικών συνοικισμών . Στον Άγιο Μάμα υπήρχε και εκταταμένο πρωτοκυκλαδικό νεκροταφείο . Στις θέσεις αυτές έχουν χαραχθεί πάνω σε επίπεδες επιφάνειες βράχων , σπείρες με την επίκρουστη τεχνική , όμοιες με τις γνωστές της Νάξου .

Στην διάρκεια των μεσαιωνικών χρόνων αποτελούσε καταφύγιο των πειρατών , ενώ την περίοδο της Βενετοκρατίας πρέπει να κατοικούνταν , όπως προκύπτει από τα ερείπια του Βενετσιάνικου κάστρου στην βορειοανατολική πλευρά .

Στους νεότερους χρόνους , για ένα διάστημα το νησί ανήκε στο μοναστήρι της Παναγίας της Χοζοβιάτισσας Αμοργού . Αμοργιανοί εγκαταστάθηκαν τον 19ο αιώνα στο νησί , ιδρύοντας τρεις οικισμούς , τον Αγ. Αθανάσιο που σήμερα έχει σχεδόν εγκαταληφθεί , την Παναγιά και τον Άγιο Γεώργιο .

Στο νησί σώζονται δύο βάσεις αγαλμάτων , ένα ελαιοτριβείο και πλήθος όστρακα . Στον οικισμό Παναγιά υπάρχουν σπίτια των νεότερων χρόνων από το 1800 και μετά , πετρόκτιστα , παραδοσιακής νησιώτικης αρχιτεκτονικής , τα οποία αξίζουν να συντηρηθούν .

¹¹³ Ι.Π.Α. Μελέτη Ολοκληρωμένων Μορφών Ανάπτυξης των μειονεκτούντων νησιών του Επαρχείου Νάξου , 1994

5.5.5 Φυσικοί - Τουριστικοί Πόροι

Παραλίες

Ξεκινώντας από το λιμάνι του νησιού Άγιος Γεώργιος στα βόρεια και με κατεύθυνση προς τα ανατολικά , περιμετρικά , συναντώνται :

- Η παραλία του Αγίου Γεωργίου , αμμώδης κοντά στο λιμάνι .
- Ο όρμος Μούρτο με την παραλία Λιβάδι που είναι αμμώδης . Από τις καλύτερες παραλίες , με πρόσβαση από στεριά με τον δρόμο που συνδέει τον Άγιο Γεώργιο με την Παναγιά . Έχουν καθοριστεί οριογραμμή αιγιαλού και παραλίας ¹¹⁴.
- Κάβος Τουρκοπήγαδο , χαλικοουριά ¹¹⁵ , που η πρόσβαση γίνεται με καϊκι και με τα πόδια από μονοπάτι .
- Όρμος Βάλες , αμμώδης , που η πρόσβαση γίνεται με καϊκι και με τα πόδια από μονοπάτι .
- Όρμος Μέριχας . Η ακτή έχει μορφή πετάλου , που στο κέντρο της έχει χαλικοουριά , ενώ αριστερά και δεξιά ορθώνονται βράχια απότομα και κάθετα , ύψους 100 με 120 μέτρα . Στα βράχια υπάρχουν φωλιές αγριοπερίστερων ενώ ανατολικότερα από την ακτή υπάρχουν φωκιοσπηλιές . Στην περιοχή υπάτχουν θαλάσσια ρεύματα . Η πρόσβαση γίνεται με καϊκι και με τα πόδια από μονοπάτι .
- Μικρά λιμανάκια , οι Καρβουνόλακοι , στα νότια του νησιού , με χαλικοουριά , στα οποία η πρόσβαση γίνεται μόνο με καϊκι .
- Όρμος Αλιμνιάς , στα δυτικά του νησιού , με αμμώδη παραλία και πρόσβαση με καϊκι ή με τα πόδια .
- Παραλία Βουρκαριά , χαλικοουριά , πρόσβαση με καϊκι ή με τα πόδια .
- Όρμος Βορεινή Σπηλιά , στα βορειοδυτικά του νησιού , με αμμώδη παραλία και πρόσβαση με καϊκι και με τα πόδια από μονοπάτι .
- Παραλία δίπλα στον Κάβο Αγίου Γεωργίου , αμμώδης , που η πρόσβαση γίνεται με καϊκι .

¹¹⁴ ΦΕΚ 357 / 18.6.80

¹¹⁵ Παραλία με χαλίκι .

Βορειοδυτικά μεταξύ Παναγιάς και Όρμου Αλιμνιά υπάρχει σπήλαιο , με σταλακτιτικό στολισμό , δύο πηγές , με το μεγαλύτερο τμήμα του να είναι στεγνό . Λέγεται ότι εκεί βρέθηκε η εικόνα του Αγίου Ιωάννη . Στην νοτιοδυτική πλευρά του νησιού υπάρχει η σπηλιά του Κύκλωπα (κοντά στην Χώρα) . Στον Όρμο Μούρτου από την παραλία Λιβάδι υπάρχει θέα στο νησάκι Βενετικό (ιδιόκτητο από κάτοικο της Σχοινούσας) , όπου υπάρχει Βενετσιάνικο Κάστρο .

Τα πανηγύρια που γίνονται στο νησί είναι της Παναγίας (τον Δεκαπεντάυγουστο) , του Αγίου Ιωάννη στις 28 Αυγούστου (παραμονή) και του Αγίου Γεωργίου την Δευτέρα του Πάσχα . Στα πανηγύρια τα έξοδα αναλαμβάνει ο πανηγυράς ¹¹⁶.

5.5.6 Σχέδιο Ανάπτυξης 2000 - 2006

Το σχέδιο ανάπτυξης του Ν. Κυκλάδων προβλέπει για τη νήσο Ηρακλειά τα εξής έργα :

- Βετιώσεις λιμενικών εγκαταστάσεων με προϋπολογισμό 200 εκ. δρχ
- Δρόμος προς Σπήλαιο Ηρακλειάς με προϋπολογισμό 150 εκ. δρχ.
- Ανάδειξη Σπηλαίου Ηρακλειάς με προϋπολογισμό 350 εκ. δρχ.
- Έργο διαχείρισης Υδάτινων πόρων με προϋπολογισμό 200 εκ. δρχ
- Αγροτική οδοποιία με προϋπολογισμό 200 εκ. δρχ.

5.5.7 Σχόλια – Προτάσεις

Το, σχέδιο ανάπτυξης για την Ηρακλειά σαφώς παρουσιάζεται το πιο ολοκληρωμένο αφού αναδικνύει το σπήλαιο , η πρώτη πολιτισμική παρέμβαση στα νησιά και ενισχύει την γεωργία με αγροτικούς δρόμους και έργα διαχείρισης υδάτινων πόρων .

¹¹⁶ Πανηγυράς , αυτός που τάχτηκε στον Άγιο .

6. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΞΙ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΤΕΣΣΕΡΑ ΜΙΚΡΑ ΝΗΣΙΑ

Από την παρουσίαση των τεσσάρων νησιών γίνεται κατανοητό ότι σχεδόν ταυτίζονται όσον αφορά την απομονωμένη τους χωρική διάσταση, το επίπεδο των υποδομών τους και την απότομη μεταβολή της διάρθρωσης της παραγωγής από την γεωργία και την αλιεία στο τουρισμό.

Τουρισμός

Σχετικά με την κύρια οικονομική δραστηριότητα των νησιών, τον τουρισμό, που τα τελευταία χρόνια συνεχώς αυξάνεται δημιουργώντας απότομη άνοδο στα εισοδήματα που παράγονται στα αναφερόμενα νησιά, συμπεραίνεται ότι :

- Γεωγραφικά αποτελούν ζώνες περιορισμένης έκτασης και αρχίζουν να παρουσιάζουν μια μέση τουριστική πυκνότητα, σχετικά με το μέγεθός τους, υψηλή.
- Η έντονη τουριστική ζήτηση χαρακτηρίζεται από υπερβολική συγκέντρωση στο χρόνο, υψηλή εποχικότητα.
- Ο τοπικός πληθυσμός είναι αριθμητικά ανεπαρκής και στερείται οικονομικών πόρων αλλά κυρίως ενημέρωσης και κατάρτισης για να προσφέρει στους τουρίστες τις απαιτούμενες υπηρεσίες.
- Οι συγκεκριμένες περιοχές είναι οικονομικά και κοινωνικά υπανάπτυκτες και η προσαρμογή τους στις ταχείες εξελίξεις του τουριστικού φαινομένου και της τουριστικής ανάπτυξης, διαφαίνεται ότι πετυχαίνεται με ανορθολογικό τρόπο¹¹⁷.

Αναφορικά με την προσαρμογή των νησιών στην απότομη αύξηση της τουριστικής ροής, παρουσιάζεται μια σειρά αρνητικών επιπτώσεων, χωρικά αυξομειούμενων :

- Η υπερεκμετάλλευση των τουριστικών πόρων.

¹¹⁷ Το φαινόμενο αυτό παρατηρήθηκε ιδιαίτερα σε περιοχές της Ισπανίας που είχαν απότομη τουριστική εισροή.

- Αλλοιώσεις του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος .
- Ανεπαρκείς υποδομές .
- Προβλήματα στην εξυπηρέτηση των τουριστών .
- Κακή χρήση των εδαφών .
- Ανεπαρκής και συχνά ακατάλληλη νομοθεσία σχετικά με τις κατασκευές και την υπερβολική πληθυσμιακή συγκέντρωση στα παράλια .

Τα τέσσερα νησιά λόγω μεγέθους διαφαίνεται ότι η μεταβολή στο δομημένο και φυσικό τους περιβάλλον πολύ εύκολα μπορεί να αλλοιώσει τα χαρακτηριστικά τους . Η οικονομική τους ανάπτυξη απαιτείται να προάγει τον σεβασμό στο ιδιαίτερο φυσικό τους περιβάλλον . Προτείνεται :

- Τα όρια των ήδη υπάρχοντων οικισμών να παραμείνουν τα ίδια , ώστε να αποφευχθεί η αλόγιστη οικοδομή για τουριστικούς σκοπούς .
- Να επανεξετασθεί η λογική της εύκολης πρόσβασης στις παραλίες μέσω της ενίσχυσης του οδικού δικτύου προς αυτή την κατεύθυνση, αφού λόγω του μεγέθους των αναφερόμενων νησιών η πρόσβαση μπορεί εύκολα να γίνεται με τα πόδια από μονοπάτια ή από τη θάλασσα με καΐκια .
- Να αποχαρακτηριστεί το φυσικό περιβάλλον ως απόλυτα τουριστικός πόρος .
- Η δημιουργία κάμπινγκ να προβλέπει μια ελάχιστη απόσταση από την ακτή τουλάχιστον (100) μέτρων , αφού εμπειρικά η οποιαδήποτε διάθεση προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος ανατρέπεται από την υπερσυγκέντρωση ανθρώπινων δραστηριοτήτων .
- Η προώθηση βιολογικών καλλιεργειών και αρωματικών ^{φυλών} στα νησιά για την προσέλκυση ανάλογου τουρισμού .
- Η ανάδειξη του θαλάσσιου τουρισμού με την κατάλληλη διαμόρφωση και επέκταση των ήδη υπάρχοντων λιμένων .
- Η προώθηση του καταδυτικού τουρισμού με την δημιουργία κοινοτικών κέντρων κατάδυσης , στα οποία θα δημιουργηθεί μία τουλάχιστον μόνιμη θέση εργασίας (παρατηρητής για τα αρχαία και την παράνομη αλιεία) .

- Την συνεχή κατάρτιση του πληθυσμού .

Οι προτάσεις για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη των τεσσάρων νησιών απαιτείται να γίνονται στο πλαίσιο των σύγχρονων τουριστικών προϊόντων που εμφανίζονται στην τουριστική αγορά .

- Το τουριστικό προϊόν μιας γεωγραφικής ενότητας . Τα αναφερόμενα νησιά τα οποία λόγω των κοινών αναπτυξιακών χαρακτηριστικών τους αποτελούν μια μορφή ενιαίας χωρικής ενότητας , μπορούν να σχεδιάσουν μέσα από τη δημιουργία Τοπικών Τουριστικών Γραφείων , τουριστικά προϊόντα που να τα χαρακτηρίζουν η άμεση σύνδεσή τους με τους χώρους όπου καταναλώνονται .
- Η προώθηση των ιδιόμορφων τουριστικών προϊόντων (ιστιοπλοΐα , καταδύσεις κ.λ.π) στις νησιωτικές αυτές περιοχές θα δράσει συμπληρωματικά στη μοναδικότητα του φυσικού τους περιβάλλοντος δημιουργώντας συνθήκες ειδικής τουριστικής ανάπτυξης , αυξάνοντας παράλληλα την πιθανότητα μείωσης της εποχικότητας .

Γεωργία

Σχετικά με την γεωργία , το συγκριτικό πλεονέκτημα των νησιών είναι ότι ελάχιστα αγροχημικά προϊόντα χρησιμοποιούνται και η απομονωμένη του διάσταση ελαχιστοποιεί τη μεταφορά μολύνσεων από άλλες περιοχές .

Το βασικό πλαίσιο των προτάσεων για την ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα ισχύει για όλα τα αναφερόμενα νησιά και αφορά ¹¹⁸:

- Τη μελέτη βελτίωσης της βοσκοϊκανότητας των υπάρχοντων βοσκότοπων που καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος της γης του νησιού.
- Τη μελέτη για κατασκευή ταμιευτήρων νερού και ποτίσטרων ζώων , καθώς και αρδευτικά έργα .
- Την βελτίωση των υπαρχουσών εγκαταστάσεων .
- Τη μελέτη προώθησης βιολογικών καλλιεργειών .

¹¹⁸ Ι.Π.Α. Μελέτη Ολοκληρωμένων Μορφών Ανάπτυξης των μειονεκτούντων νησιών του Επαρχείου Νάξου , 1994

- Τη μελέτη προώθησης αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών .

Η γεωργία έχει άμεση σχέση με τον τουρισμό , αφού η κακή χρήση των εδαφών την περιορίζει , ενώ αντίθετα μπορεί να προβληθεί τουριστικά με την παροχή ενισχύσεων για τη συντήρηση των αναβαθμιδων και των ξερολιθιών .

Αλιεία

Η ανορθολογική χρήση των αλιευτικών πόρων στις θαλάσσιες που περβάλλουν τα αναφερόμενα νησιά , απαιτεί εποπτεία αλλά και θεσμικές παρεμβάσεις για την βιωσιμότητα του κλάδου . Οι παρεμβάσεις αναφέρονται κυρίως :

- Στην απαγόρευση της αλιείας των τρατών (πεζότρατα-βιντζότρατα) .
- Στην απαγόρευση της αλιείας μηχανότρατων εντός του ορίου των 3 ν.μ από τις ακτές και στον καθορισμό του ελάχιστου ανοίγματος ματιών των δικτύων μηχανότρατων σε 40 χιλιοστά .
- Στον καθορισμό του μέγιστου μήκους των δικτύων των γρι-γρι (800 μέτρα) και ύψος 120 μέτρα .
- Στον καθορισμό των ελαχίστων μεγεθών ψαριών και άλλων υδρόβιων οργανισμών που η αλίευσή τους επιτρέπεται .
- Στην απαγόρευση της αλιείας και στα επαγγελματικά σκάφη τον Μαΐο - περίοδος αναπαραγωγής .
- Στον συνεχή έλεγχο για χρήση δυναμίτη .
- Στον συνεχή έλεγχο για την υποβρύχια αλιεία με την χρήση φιάλης .
- Στην συνεχή ενημέρωση και κατάρτιση των επαγγελματιών αλλά και των μόνιμων κατοίκων για την ορθολογική διαχείριση των αλιευτικών πόρων .

Πολιτισμός

Η ανάδειξη της Νήσου Κέρος ως κέντρο πολιτιστικής κληρονομιάς θα αποτελέσει και για τα τέσσερα νησιά (σε άλλα λιγότερο) αναφορά στην σημασία του ρόλου τους στον Κυκλαδικό Πολιτισμό

Νέα Τεχνολογία

Η εφαρμογή της τηλεματικής στους τομείς της τηλεεκπαίδευσης και της τηλεϊατρικής θα συμβάλλει αποφασιστικά στην βελτίωση της ποιότητας ζωής και στην άρση της απομόνωσης των νησιών.

Τα παραπάνω σε συνάρτηση με τα ειδικά φορολογικά και επενδυτικά κίνητρα που ισχύουν στα νησιά και την συχνότερη ακτοπλοϊκή σύνδεση μεταξύ τους και με τα μεγάλα κέντρα του Ν. Κυκλάδων αλλά και της Περιφέρειας Ν. Αιγαίου, μπορούν να οδηγήσουν στην άρση της απομόνωσης των νησιών και στην αντιστροφή της σημαντικής κάμψης του πληθυσμού που τα κατοικεί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α: ΕΛΛΗΝΙΚΗ

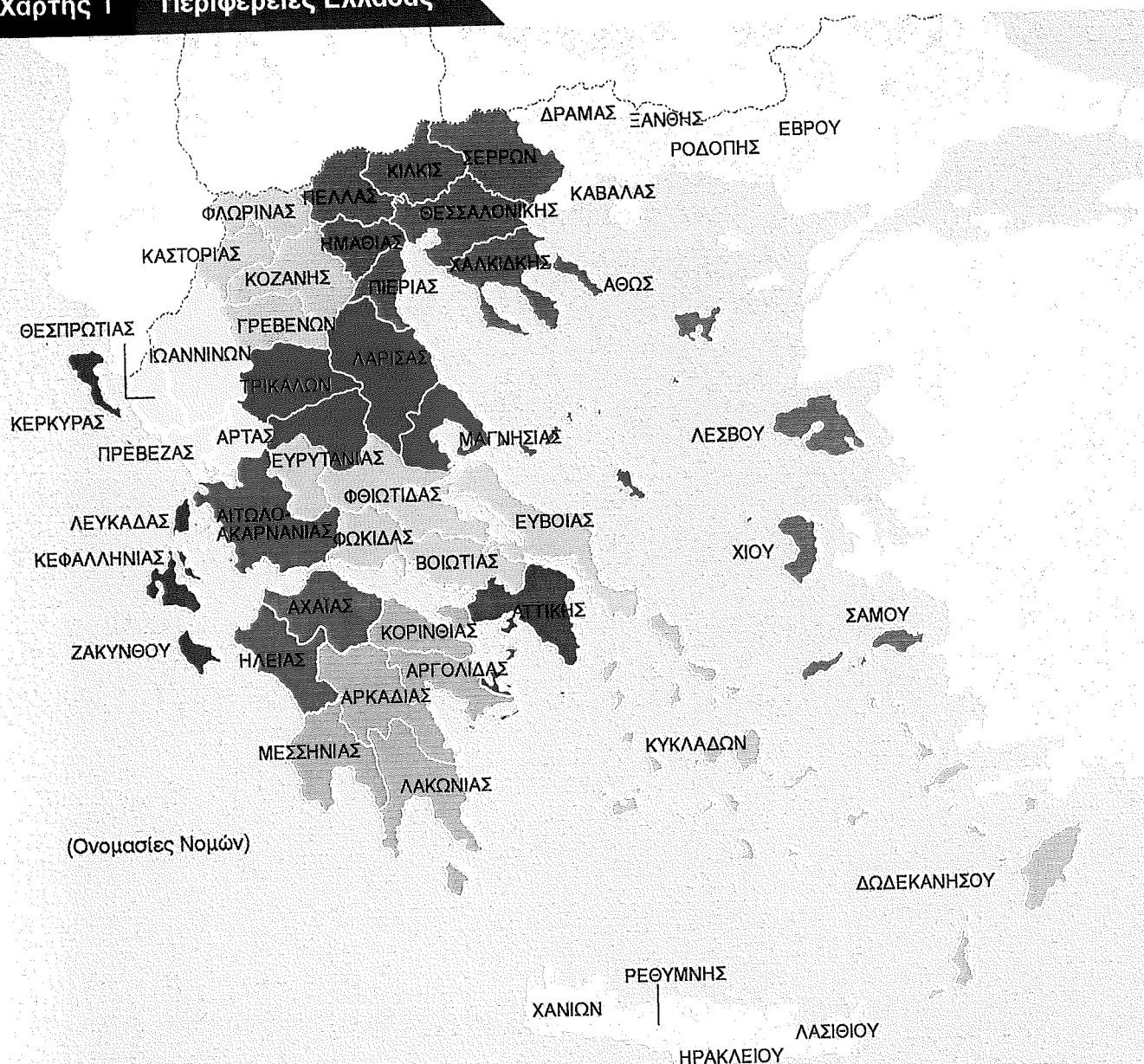
- Αθανασόπουλος Γε. Κωνσταντίνος . « Θεσμικό πλαίσιο Περιφερειακής Ανάπτυξης », Τόμος Α', Δ' έκδοση, Αθήνα , 1996 .
- Αθανασόπουλος Γε. Κωνσταντίνος . « Περιφερειακή Διοίκηση και Τοπική Αυτοδιοίκηση : Βέλγιο , Γαλλία , Ελλάδα , Ιταλία , Η Επιτροπή των Περιφερειών », Τόμος Α', Δ' έκδοση, Αθήνα 1999 .
- Ανδρικοπούλου Ε. « Οι Περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση », εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1995 .
- Βαρβαρέσος Στέλιος . « Τουρισμός – Οικονομικές Προσεγγίσεις », εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα, 1997 .
- Βαρβαρέσος Στέλιος . « Tour – Operators και χώρες υποδοχής τουριστών . Σχέσεις ανάπτυξης ή εξάρτησης ; », *Τουριστική Αγορά*, τ. 66, Αθήνα, 1994, σ.σ. 90 – 94 .
- Γιαννακούρης Παναγιώτης, Βασίλης Κουκοβίνης, « Ο Φόρος Προστιθέμενης Αξίας », Τόμος Α', Αθήνα 1994 .
- Ε.Ο.Τ, *Δελτίο Στατιστικών Στοιχείων*, Μαΐος 1998
- *Επετηρίδα Εργασίας 1998*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Παντείου .
- Ε.Σ.Υ.Ε., *Εθνική απογραφή δασών*, 1992 .
- Ε.Σ.Υ.Ε., *Εθνικοί Λογαριασμοί*, τεύχος Ιουνίου 1997 .
- Ε.Σ.Υ.Ε., *Έρευνα Εργατικού Δυναμικού*, 1993 – 1997 .
- Ε.Σ.Υ.Ε., *Έρευνα χαρακτηριστικών ημεδαπών τουριστών*, 1998 .
- Ε.Σ.Υ.Ε., *Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος 1992 – 1993*, Αθήνα 1995 .
- *Ευρετήριο όρων του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης*, Μ.Ο.Δ., 1999 .
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, « *Ατζέντα 2000 για μια ισχυρότερη και διευρυμένη Ευρώπη* », τόμος 1, Λουξεμβούργο 1997 .
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ελλάδα : « *Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 1994 - 1999* », Λουξεμβούργο, 1995 .
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου 1994 – 1999*, Βρυξέλλες 1994 .
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Διαδίκτυο, www.ee.gr/e/index.htm .
- Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης « *Μελέτη Ολοκληρωμένων Σχεδίων Ανάπτυξης των μειονεκτούντων νησιών του Επαρχείου Νάξου, Ηρακλεία, Σχοινούσα, Κουφονήσια, Δονούσα* », Τελική Έκθεση, Αθήνα, 1994 .
- Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, Διαδίκτυο, www.kape.gr/index.htm .
- Κέντρο Έρευνας Περιφερειακής Ανάπτυξης "Ιερώνυμος Πίντος", Γρηγόρης Βασιλόπουλος – Αναστασία Μπαλτά, « *Περιφερειακές Ανισότητες και Πολιτικές Περιφερειακής Ανάπτυξης στην Ελλάδα 1971 – 1991* », Αθήνα, 1995 .
- Κέντρο Έρευνας Περιφερειακής Ανάπτυξης "Ιερώνυμος Πίντος", Δημήτρης Κ. Κλωνής, « *Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάπτυξη των νησιωτικών Περιφερειών* », Αθήνα, 1998 .

- Κ.Ε.Π.Ε. , *Αλιεία* , Εκθέσεις 3 για το πρόγραμμα 1988 – 1992 , Αθήνα 1989 .
- Κ.Ε.Π.Ε. , *Δυνατότητες και προοπτικές για την αξιοποίηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην Ελλάδα* , Θέματα προγραμματισμού 38 , Αθήνα 1988 .
- Κ.Ε.Π.Ε. , *Τουρισμός και Οικονομία* , Ιανουάριος 1984
- Κόνσολας Νικόλαος « Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική » , εκδόσεις Παπαζήση , Αθήνα , 1983 .
- Κόνσολας Νικόλαος , « Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική » , εκδόσεις Παπαζήση , Αθήνα , 1997 .
- Κόνσολας Νικόλαος , « Ελλάδα 2000 – 2006 Το Σχέδιο Ανάπτυξης για την προσαρμογή στην Ο.Ν.Ε » , άρθρο , *Τάσεις – Η Ελληνική Οικονομία 2000* , ετήσια οικονομική επισκόπηση , 2000 , σελ. 106 – 120 .
- Μαμίδης Ισίδωρος , « Οι λακούβες του Αιγαίου » , άρθρο , *ΤΟ ΒΗΜΑ* , 17.12.2000 , σελ. Α62 – Α63 .
- Μαραβέγιας Ν . « Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση – Θεωρία και Πολιτική » , εκδόσεις Θεμέλιο , Αθήνα , 1991 .
- Μούσης Νίκος , « Ευρωπαϊκή Ένωση , Δίκαιο – Οικονομία – Πολιτική » , εκδόσεις Παπαζήση , Αθήνα , 1997 .
- Νομαρχία Κυκλάδων , Διαδίκτυο , www.ncyklades.gr/index.htm.
- Παπαδάκη Γιώτη , *Θέματα Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης* , πανεπ. παραδόσεις , Μ.Π.Σ. , Πάντειο Πανεπιστήμιο , Αθήνα (δακτυλ.) .
- Παπαδασκαλόπουλος Αθ. . « Μέθοδοι Περιφερειακής Ανάλυσης » , εκδόσεις Παπαζήση , Αθήνα , 1995 .
- Παπαδασκαλόπουλος Αθ. . « Πρότυπα και Πολιτικές Περιφερειακής Ανάπτυξης » , εκδόσεις Παπαζήση , Αθήνα , 1995 .
- Πετούνη Δ. « Προβλήματα και προοπτικές ανάπτυξης των νησιών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας » , Διπλ. εργασ. Πάντειο Πανεπιστήμιο , Αθήνα , 1993 , (δακτυλ.)
- Ρόμβος. Θόδωρος , « Χωροταξική Αναρχία στα νησιά » , άρθρο , *ΤΟ ΒΗΜΑ* , 7.1.2001 , σελ. Α 37 .
- Σταμπόγλης Διον. , « Η προϊκα της περιφέρειας από το Γ΄Πακέτο » , άρθρο , *ΤΟ ΒΗΜΑ* , 4.2.2001 , σελ. Δ15 .
- Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων , « Στην Υπηρεσία της Ε.Ε. : Οδηγός του πολίτη για τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης » , Λουξεμβούργο , 1996 .
- Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας , Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου , Ευρωπαϊκή Επιτροπή , « Αξιολόγηση Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Νοτίου Αιγαίου 1994 – 1999 » , Τρίτη Έκθεση , Αθήνα , Μαΐος 1998 .
- Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας , Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου , Ευρωπαϊκή Επιτροπή , « Αξιολόγηση Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Νοτίου Αιγαίου 1994 – 1999 » , Απολογιστική Έκθεση , Αθήνα , Ιούνιος 1999 .

B : ΞΕΝΗ

- BARQUERO Ant. , « Τοπική Ανάπτυξη – Μια στρατηγική για τη δημιουργία απασχόλησης » , εκδόσεις Παπαζήση , 1991 .
- B.T.A. , “ *Marketing Intelligence for Planning the Future . Europe in the Global Context* “ , 1998 .
- European Union , *Development prospects of the central Mediterranean regions* (Mezzogiorno – Greece) , Luxemburg , 1995 .
- Eurostat , “ *Statistics in Focus , Regions* “ No 1 , Luxembourg 1998 .
- MILL R.C. MORISSON A.M. – “ *The tourism system. An introductory text* “ , Prentice – Hall , Inc . Engelwood Cliffs , New Jersey , 1985 .
- O.E.C.D. , “ *Tourism Policy and International Tourism in O.E.C.D. Countries 1992 – 1993* “ , Special Feature “ *Tourism and Employment* “ , 1995 .
- W.T.O. , “ *National and regional tourism planning* “ Ed. Routledge , London , 1994 .
- W.T.O. , “ *Tourism Economic Report* “ 1st Edition , Madrid 1998 .
- W.T.O. , “ *Tourism market Trends : Europe* , Edition 1998 “ , Madrid 1998 .

Χάρτης 1 Περιφέρειες Ελλάδας

(Ονομασίες Νομών)

Υπόμνημα

	Περιφέρειες	Σύνολο νησιών ▼
1	ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ	51
2	ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	614
3	ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	1
4	ΗΠΕΙΡΟΥ	269
5	ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	996
6	ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	949
7	ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	206
8	ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	711
9	ΑΤΤΙΚΗΣ	447
10	ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	546
11	ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	442
12	ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	3.381
13	ΚΡΗΤΗΣ	1.224 ¹

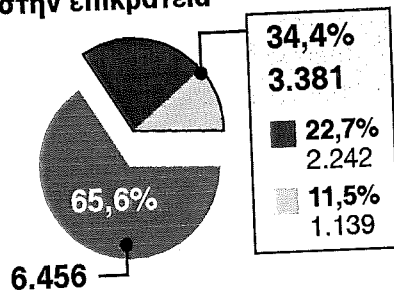
Σύνολο νησιών **9.837***

Νησί ορίζεται:
κομμάτι γης το οποίο
εξέχει της επιφάνειας
της θάλασσας και
έχει δημιουργηθεί με
φυσικό τρόπο

* Νησιά, νησίδες, ερημονήσια,
βραχονησίδες, βράχοι

¹ Συμπεριλαμβανομένης της νήσου Κρήτης

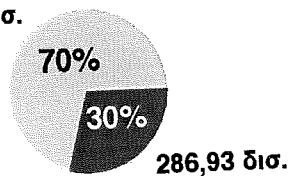
Αναλογία νησιών της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου επί συνόλου 9.837 νησιών στην επικράτεια

Αναλογία ΑΕΠ κάθε Νομού σε σχέση με το ΑΕΠ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

(Σε σταθερές τιμές 1970)

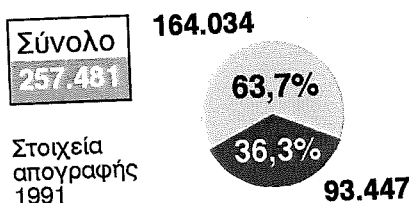
703,89 δισ.

Η Περιφέρεια μετέχει στο συνολικό ΑΕΠ με ποσοστό 2,8%

Αναλογία πληθυσμού κατά νομό

Στο σύνολο των 3.381 νησιών της Περιφέρειας κατοικούνται τα 48, με τους αριθμούς να είναι 26 για τις Κυκλάδες και 22 για τα Δωδεκάνησα

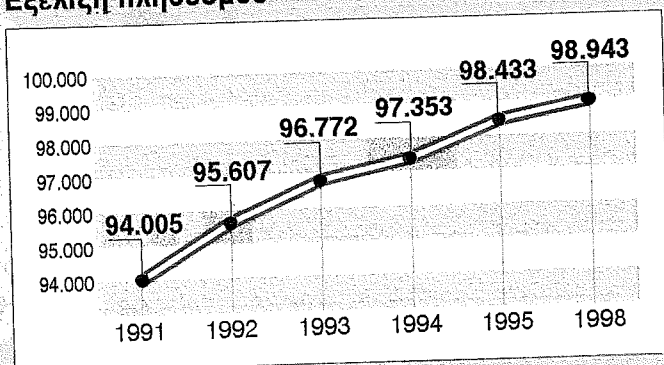

ΝΟΜΟΣ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

ΝΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

Χάρτης 3 Νομός Κυκλάδων

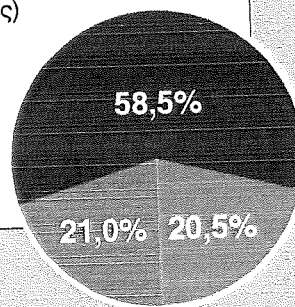
Εξέλιξη πληθυσμού

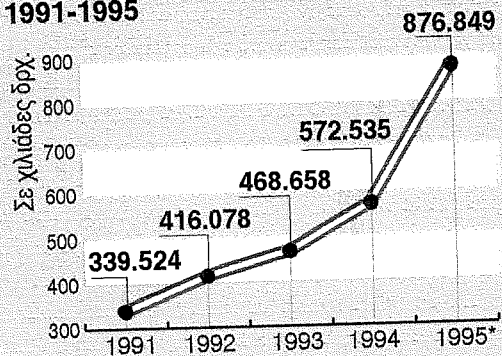
Διάρθρωση ΑΕΠ κατά τομέα (1994)

(Σε τρέχουσες τιμές)

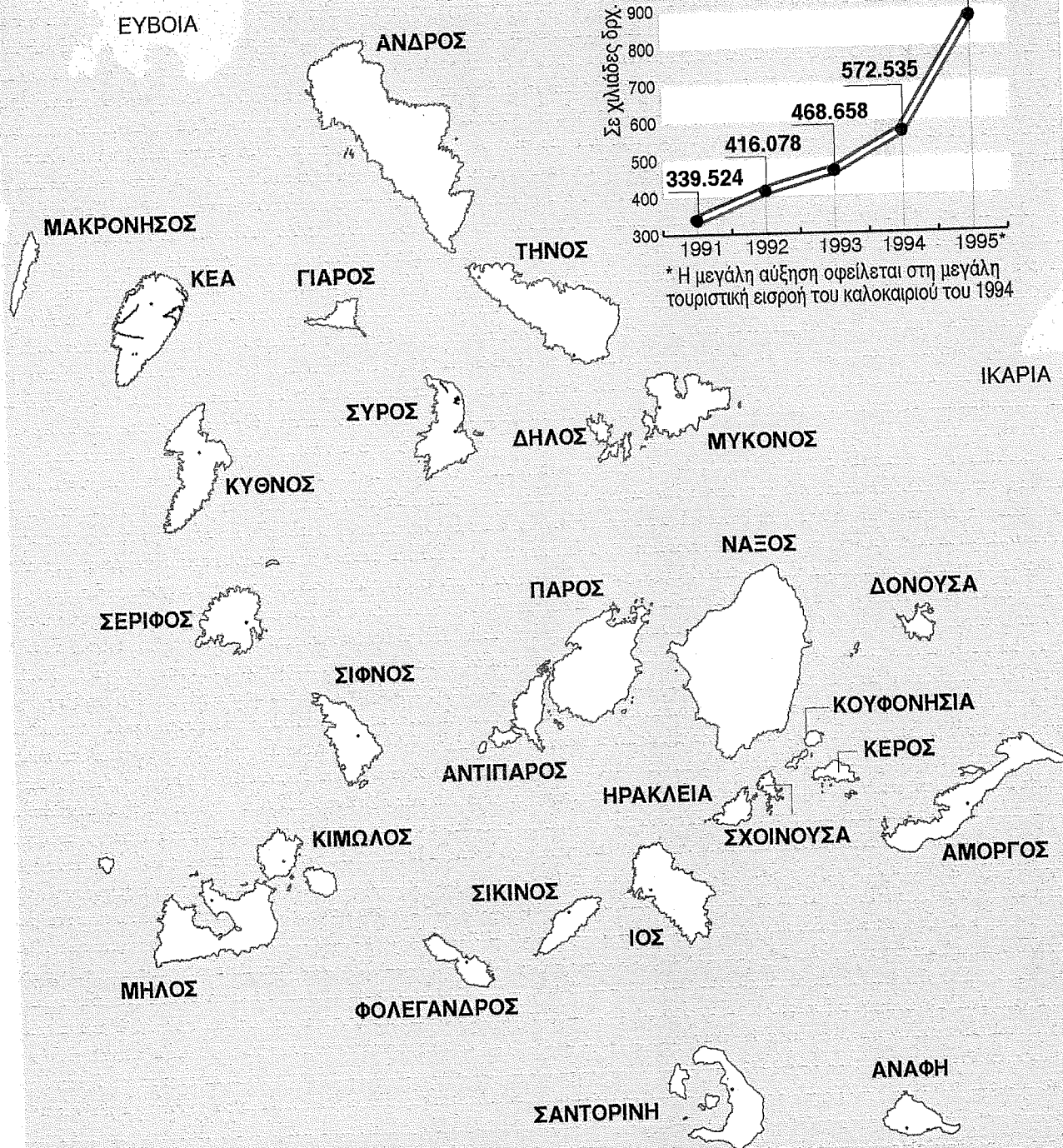
■ Τριτογενής
■ Δευτερογενής
■ Πρωτογενής

Δηλωθέντα κατά κεφαλήν εισοδήματα, 1991-1995

* Η μεγάλη αύξηση οφείλεται στη μεγάλη τουριστική εισροή του καλοκαιριού του 1994

Χάρτης 4**Νομός Κυκλάδων-Μικρές Ανατολικές Κυκλάδες**

Ο πληθυσμός των Μικρών Ανατολικών Κυκλάδων, αποτελεί το **0,2%** του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου (623 κάτοικοι στο σύνολο των 257.481) και το **0,66%** του Νομού Κυκλάδων

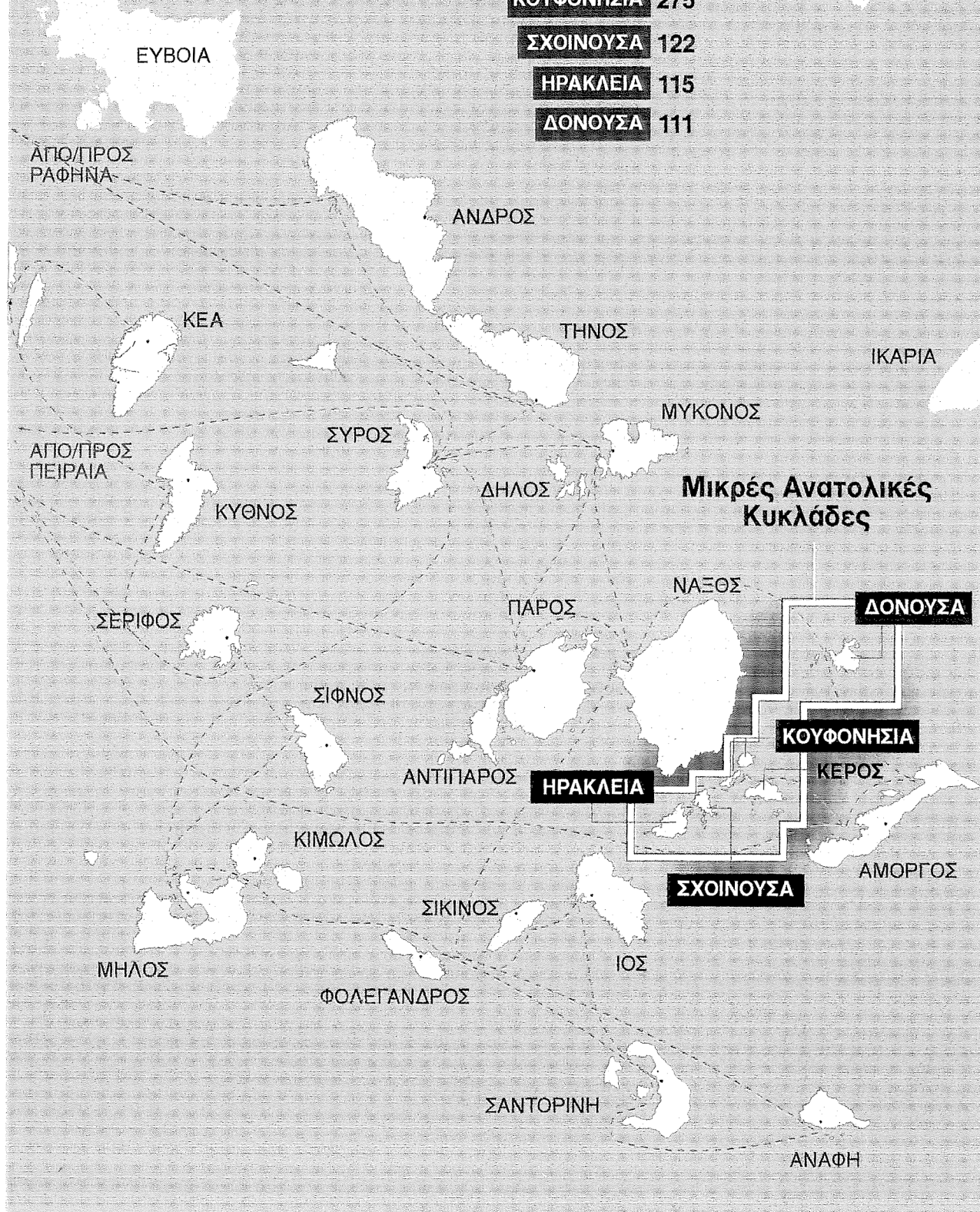
Στοιχεία απογραφής 1991

ΚΟΥΦΟΝΗΣΙΑ 275

ΣΧΟΙΝΟΥΣΑ 122

ΗΡΑΚΛΕΙΑ 115

ΔΟΝΟΥΣΑ 111

Υπόμνημα

Σπήλαιο

Αρχαιολογικός
χώρος

Λιμάνι

Παραλία

Αγροτικό
ιατρείο

Ελικοδρόμιο
υπό κατασκευή

Ελικοδρόμιο σε
λειτουργία

ΔΟΝΟΥΣΑ

Κλίμακα 1:25.000

